THEODORI EPISCOPI MOPSVESTENI

IN

NOVUM TESTAMENTUM

COMMENTARIORUM

QUAE

REPERIRI POTUERUNT.

COLLEGIT, DISPOSUIT, EMENDAVIT

OTTO FRIDOLINUS FRITZSCHE,

Th. Dr. et in academia Turicensi P. P. O., bibliothecae reipublicae Turic. h. t. praefectus, Societatis hist. theol. Lips. Sodalis.

TURICI

SUMPTU MEYERI ET ZELLERI.

1847.

THEODORI EPISCOPI MOPSVESTENI

IN

NOVUM TESTAMENTUM

COMMENTARIORUM

QUAE

REPERIRI POTUERUNT.

TURICI, TYPIS ZÜRCHERI ET FURRERI.

THEODORI EPISCOPI MOPSVESTENI

IN

NOVUM TESTAMENTUM

COMMENTARIORUM

QUAE

REPERIRI POTUERUNT.

COLLEGIT, DISPOSUIT, EMENDAVIT

OTTO FRIDOLINUS FRITZSCHE,

Th. Dr. et in academia Turicensi P. P. O., bibliothecae reipublicae Turic. h. t. praefectus,
Societatis hist. theol. Lips. Sodalis.

TURICI

SUMPTU MEYERI ET ZELLERI.

1847.

FERDINANDO HITZIGIO

ET

ALEXANDRO SCHWEIZERO

COLLEGIS ATQUE AMICIS

HUNC LIBRUM

D. D. D.

EDITOR.

PRAEFATIO.

Cum in commentatione, quam ante hos undecim annos de Theodori Mopsvesteni vita et scriptis Halae edidi, me mox quae restarent de Theodoro disputaturum significarem, non fore existimavi, ut fidem datam tam diu fallerem. Sed ut fit alia me alio traxerunt. Et primum quidem cum paulo post patriam cum Helvetia commutassem novi muneris rationes rerumque vicissitudines effecerunt, ut ad alia animum appellerem, deinde vero cum mihi interdum otium, quo nihil est dulcius, fecissem alia studia animum sive erectum oblectarunt sive deiectum erexerunt. Sed nihil ad alios domesticae meae sive delectationes, sive sollicitudines. Quamquam seposui quae aliquando depromam. Ad Theodorum ut revertar, nunquam quidem eius prorsus immemor fui, sed cum viderem quotannis fere nova eius fragmenta ex tenebris ad lucem protrahi, satius habui opportunitatem disserendi opperiri. Nunc vero tempus esse credidi, ut primum omnia eius fragmenta, quae hucusque publicata sunt, in unum colligamus et digeramus. Haec enim praeterquam quod diversissimis in libris, quorum aditus non multis patet leguntur, fieri ita poterit, ut et adulterinis genuina facilius discernamus

et cum uno quasi tenore animo ea persequi possimus qualis Theodorus eiusque mens fuerit accuratius indagemus. Omnino quod praeteriens moneo non eam hucusque quam oportuit viri docti in eorum scriptorum ecclesiasticorum, quorum libri maximam partem perierunt, fragmentis colligendis operam impenderunt. Cui rei si magis vacaverint, mihi credite plures eorum quasi ex mortuis resuscitabuntur neque solum historia literaria, verum ipsa etiam historia ecclesiastica magnam inde percipiet utilitatem.

Hoc igitur libro Theodori commentariorum in Novum Testamentum reliquias comprehendi et cum I. C. Orellius, collega et amicus egregius, potestatem mihi fecisset indici lectionum per semestre quod instat hibernum in nostra academia habendarum praeludendi, hac occasione usus sum Theodori de incarnatione Filii Dei librorum quae supersunt collecta et emendata exhibere, qui libellus Turici typis Orellii Füsslini et sociorum 4 impressus est. Quae restant Theodori fragmenta dogmatica et in Vetus Testamentum exegetica tum edam cum hoc virorum doctorum interesse cognovero.

De huius libri instituto paucis defungi licet. Nam cum non id agerem, ut Theodorum explicarem, sed ut eius verba emendata exhiberem, raro notas subieci et fere verbo tantum significavi si quid sive per linguae sive per alias rationes notabile mihi esse videretur. In textu emendando non audacia et vi grassatus sum, sed quam fieri potuit maxime codicis vestigia legi. Scio catenarum textum plerumque admodum esse vitiatum et corruptum, alia esse omissa, alieno loco posita alia, denique licenter egisse auctores; verumtamen si quis hac re nisus libros scriptos minus curaverit is ut multa ingeniose, ad veritatem pauca disputabit. Sed haud raro levi mutatione interpunctionis vel accentuum genuinae lecti-

ones restitui poterant. Denique erunt fortasse qui mirentur, quod graeca non latine interpretatus sim. Et sane ad tempus quid facerem haesitavi, at cum mecum reputassem haec theodorea in virorum doctorum tantum manus ventura esse, qui me interprete haud indigerent, chartis parcendum decrevi.

Restat ut nonnulla, quae impresso libro demum animadverti corrigam vel addam. Ad interpretationem loci Ioh. 11, 2 p. 31 cf. Photii Amphilochia (Maii Scriptor. vett. nova coll. IX. p. 40.), ubi sententiae unam eandemque Mariam fuisse, quae Iesum Christum unxisset γεννήτορες Ἀπολλινάριος καὶ ὁ Μοψυεστίας Θ. esse dicuntur. P. 92 lin. 24 συμβαίνει. Scribe συμβαίνῃ aut συμβαίνοι. Sed haec levia, gravius illud, quod nescio quo casu catenae in quatuor evangelia, quas I. A. Cramer ad fidem codd. mscr. Oxonii 1840 et 1841 edidit, tum demum in meam notitiam measque manus pervenerunt, cum tres priores libri plagulae typis iam exscriptae essent. Editor codice Coisliniano XXIII. olim CCCXV usus est, qui est membranaceus et seculi circiter undecimi. Catena in Matthaeum maximam partem e Chrysostomi commentario desumpta est; haec vero tribuit Theodoro Μομψουεστίας:

Mtth. VIII, 34. Παρεκάλεσαν τοίνυν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔχειν χώρας, δείσαντες δήπου ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.

IX, 8. Θεῖον τὸ πρᾶγμα γινώσκουσιν, τὸν δὲ ποιήσαντα ὁρῶσιν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὡς δωρεὰν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐχ ὡς αὐτοῦ δύναμιν θαυμάζουσιν.

XII, 34. Ὦ, φησί, πάντων ἀνθρώπων πονηρότατοι καὶ κατὰ μηδὲν τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐχιδνῶν ἀφεστηκότες· οὐ θαυμαστὸν εἰ μηδὲν φθέγγεσθε ἀγαθὸν, ἕπεται γὰρ τῇ διαθέσει

21. C. Cr. p. 65. 23. Cod.: μήπου. 24. C. Cr. p. 67. 27. C. Cr. p. 96.

τῆς ψυχῆς τὰ ῥήματα· ἀλλὰ πῶς εὔφημα φθέγγεσθε, τὰ χείρω προηρημένοι καθάπαξ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκκλίνοντες.

XIV, 25. Τετάρτην λέγει φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὴν τριωρίαν τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτός.

XV, 13. Μανιχαῖοι δὲ βουλόμενοι δεικνύναι τὸν νόμον οὐκ εἶναι τοῦ πατρὸς τοῦ Χριστοῦ, ταύτῃ κέχρηνται τῇ μαρτυρίᾳ, πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες· οὐ γὰρ περὶ τῆς κατὰ νόμον λέγει διαγωγῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν Φαρισαίων αἱρέσεως, οἳ ταῖς οἰκείαις ἐπινοίαις πλεῖστα ἐναντία τοὺς πειθομένους αὐτοῖς ἐξεπαίδευον, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἀνωτέρω φαίνεται σαφῶς ἐλέγχων αὐτούς.

XV, 34. Οὔπω τὴν βούλησιν συνῆκαν, ὅτι τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὖθις θαυματουργίαν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι, καίτοι ἡ ἐπερώτησις εἰς τοῦτο αὐτὸ διανίστησιν, ὡς ὁ Ἰωάννης διδάσκει τῷ· πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;

Ἐβούλετο γὰρ διαγυμνάζεσθαι τὴν τῶν μαθητῶν ψυχὴν εἰς τὸ πιστεύειν τῇ θείᾳ αὐτοῦ δυνάμει, ὅτι μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τοὺς ἀκολουθοῦντας ἐπαίδευεν.

Οὐκ ἀγνοοῦντος ἡ ἐρώτησις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγοντος.

Denique unum fragmentum ad XII, 7 in cat. p. 89 Theodoro tribuitur, qui Mopsvestenus videtur esse; sane vero catena etiam duorum aliorum Theodororum, Heracleotae et Monachi fragmenta continet. Fragmentum ita habet: *Θυσιῶν μέν φησιν, οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῇ τῆς ὑμετέρας*

2. Cat.: προειρημένα. 3. C. Cr. p. 118. 4. »Τρίωρος χρόνος Georg. Lapitha Poëm. Mor. 278. Αὐθωρία Herodian. Epimer. 232.« Stephan. Thes. ed. Lond. Saepius legitur ἀωρία. 5. C. Cr. p. 122. 12. C. Cr. p. 127. 15. Cat.: τὸ. 16. Ioh. 6, 5. 17. Addit haec cat. praemissis v. *Καὶ μετ' ὀλίγα.*

ἀσθενείας γνώμῃ συγκαταβαίνων, ἀπαιτῶν δὲ τὰ δύο ταῦτα, τήν τε πρὸς ἐμὲ εὔνοιαν καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν· ταῦτα γὰρ νομοθετῶν πρῶτα τέθεικα· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Catenam in Marcum plurimi libri mscr. Victori Antiocheno vindicant, alii Cyrillo Alexandrino, nonnulli etiam Origeni; sed quisquis fuit qui eam confecit, librum ipsum temporum decursu a viris doctis varie habitum, modo decurtatum modo auctum esse ex codicum varietate et discrepantia cognoscitur. Auctor nomina patrum, quorum sive verba descripsit sive sententias retulit, rarissime adposuit et ea quae aliorum sunt cum suis miro modo in unum compegit. Cramer tribus codicibus usus est, quorum Coislinianus hoc scholion ad XIII, 30 ss. p. 414 *Θ. Μομψουεστίας* adsignat:

Ἄλλος δέ φησι, γενεὰν λέγειν αὐτὸν πονηρὰν τῷ τρόπῳ, καὶ οὐ τοῖς προσώποις, διδάσκων ὅτι παρόντων καὶ ὁρώντων τῶν ἀσεβῶν καὶ χριστοκτόνων δείξει τὴν ἀπ᾿ οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ· ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

Deinde catenae auctor narrat p. 408, Mopsvestenum Mtth. 24, 4 ss. de *συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος* intellexisse, idemque refert p. 418, Theodoro iudice unam eandemque Mariam, quae Servatorem myro unxisset, *παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισταῖς* intelligendam esse, *ἀκριβέστερον δὲ τὸν Ἰωάννην τὴν ἱστορίαν ἐκδεδωκέναι.* (Vide supra p. IX.) Denique iis, quae ad 3, 4 p. 9, attuli, similia praebet cat. Cr. p. 294. Fortasse multo plura Theodori in catena insunt, sed antiquitatis fide destitutus nolo coniecturis agere.

Catena in Lucam nihil Theodori continet, contra ea, quae

4. Mtth. 22, 37. 39. 15. *Ἄλλως* cod. L. ib. *τὸν τρόπον* c. Coisl. 16. *καὶ* om. c. L. 18. Ioh. 19, 37.

evangelium Iohanneum complectitur, licet a Corderiana diversa et maxime ex Chrysostomi homiliis desumpta magno mihi usui fuit. Et primum quidem nonnulla scholia, quae Corderii catenam secutus Theodoro tribui utpote adulterina eliminanda. Nam scholion p. 24 ad 1, 41 allatum, cuius verba auctor cat. Cram. p. 194, qui est eius mos, licenter immutavit, ut nunc video Chrysostomi est homil. XVII. Idem valet de scholiis p. 26 ad 4, 10 ss., p. 27 ad 6, 5, p. 29 ad 8, 23, p. 29 ad 9, 3 et ex parte p. 36 ad 14, 1 allatis v. cat. Cram. p. 217, Chrysost. hom. XXX.; c. Cr. p. 241, Chrys. h. XLI.; c. Cr. p. 276, Chrys. h. LII.; Chrys. h. LV.; Chrys. h. LXXII. Deinde haec enotanda. P. 21 ad 1, 10 v. cat. Cram. p. 184 (Θεοδώρου). C. Cr. p. 227 ad 5, 2. Th. tribuit scholion, sed solummodo priora v. *Περὶ τῶν πέντε στοῶν οὕτως οἶμαι, μετὰ τὰς ἐν κύκλῳ τέσσαρας μέσην εἶχεν ἑτέραν.* Theodori sunt, quae sequuntur Chrysostomi hom. XXXV. Scholion p. 26 ad 5, 43 legitur in cat. Cr. p. 240 sine auctore. Cat. praebet loco *παρ' ἐμοὶ* l. 28 *π. ἐμοῦ*, loco *δυσκολίαν διδασκαλίαν*!, loco *δορυφορίαν* l. 31 *δωροφορίαν*. P. 26 ad 6, 3 v. c. Cr. p. 241 (*Θ. Μομψ.*). P. 27 ad 6, 12 v. c. Cr. p. 243 (*Θ. Μ.*) Cat.: *εἰς ἑτέρους* loco *ἑτέροις* l. 26; addit praeterea: *Συνεχώρησε δὲ περισσεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα οὐ δι' ἐπίδειξιν, ἄπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα.* Ultima certe v. *ἀλλ'* — habet Chrysost. P. 27 s. ad 6, 29 v. c. Cr. p. 248 (*Θ.*) Cat. om. *ἦν* l. 31., *τῇ* l. 32., praebet *πρός τι* omisso v. *βεβαιότητα* l. 3 et *ὄντων* loco *νοητῶν* l. 5. P. 30 ad 9, 41 v. c. Cr. p. 296 (*Θ. Μ.*) Lectiones varr. nullius pretii. P. 31 ad 10, 17 v. c. Cr. p. 301 (*Θ. Μ.*) Cat.: *τὸ ἐσόμενον* l. 3. P. 31 ad 10, 22 v. c. Cr. p. 304 (*Θ. Μ.*). Cat. v. *Τὴν* — *Σολ.* tribuit Cyrillo, deinde exhibet: *Ἐπειδὴ κατέπεσε πολλ.* — — —

πάλιν ἡ πόλις ἀπέλαβε —. P. 31 ad 11, 3. 6 v. c. Cr. p. 314 (Θ. *M.*). P. 31 s. ad 11, 15 v. c. Cr. p. 316 (Θ. *M.*). Cat.: ἕνεκεν l. 33, εἰ μὲν παρήμην l. 35, δὲ ἐγὼ μὲν l. 1, om. ἐγὼ l. 2, ἴδητέ l. 3. P. 32 ad 11, 21 ss. adsignat c. Cr. p. 316 scholion prius Th. Heracleotae (addit post ἀδελφὴν v. φησι l. 6, post παρουσίαν v. τοῦ κυρίου l. 7, post διωκόντων v. αὐτὸν l. 8), posterius et quod sequitur ad 11, 28 iunctim Th. M. p. 317 (οὐδεπώποτε l. 13, φαίνεται ὅτι ἔλεγεν l. 16, δηλονότι εἴρ. l. 17, παρέλιπε, ἑνὸς ὢν (!) τοῦ μόνα l. 18). P. 32 ad 11, 34 v. c. Cr. p. 318. (Θ. *M.*) P. 33 s. ad 12, 23 v. c. Cr. p. 327. (Θ. *M.*) Cat.: Καιρὸς λοιπόν l. 17, Ἐπειδὴ l. 20, ὁρᾷ l. 22, om. γὰρ et αὐτὸν l. 31 Αὕτη ἡ διαλ. l. 32, τῇ τρίτῃ l. 1, ibid. om. οἱ. P. 34 ad 12, 24 v. c. Cr. p. 328. (Θ. *M.*) Cat.: Ἐπειδὴ γὰρ l. 4, ἐν τῷ σπέρματι l. 7, ib. om. ἐν. P. 37 ad 14, 20 v. c. Cr. p. 350 (Θ. *M.*) Cat.: ἔτι δὲ τῆς l. 21. Quae ad 15, 8 in c. Cr. p. 355 Th. M. tribuuntur Chrysostomi sunt h. LXXV; idem valet de altera parte fragmenti Ἐντεῦθεν l. 7 — μένητε l. 11, quod ad eundem l. p. 38 attuli. P. 38 ad 15, 26 v. c. Cr. p. 359 (Θ. *M.*) Cat.: Ὅτι οὐδὲν πρὸς l. 12, om. τοῦ πατρὸς l. 13, exhibet μὴ τὴν l. 14, ἀλλὰ τινὰ ἀπ. l. 15, om. ἐν l. 21. P. 38 ad 16, 8 v. c. Cr. p. 362 (Θ. *M.*). P. 39 ad 16, 30 v. c. Cr. p. 368 (Θ. *M.*) Cat. om. δὲ et ὁ bis l. 5. 6, praebet οὔπω τότε ἐπίστανται l. 6. Scholion ad 18, 29 ss. p. 39 c. Cr. p. 383 Ammonio adscribit. Denique catena haec Theodori scholia continet:

VII, 22. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ νομοθετῶν μιαιφονίας ἀπέχεσθαι κελεύει, ὑμεῖς δὲ δι' ἀκρότητα πονηρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως βουλεύεσθε· ἀπὸ τοῦ λόγου συλλογιζόμενος πρὸς

27. C. Cr. p. 264. Θ.

αὐτούς φησιν· ἓν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε, τουτέστι, ταράττεσθε, θορυβεῖσθε.

XI, 16. *Καλὸν μὲν ἦν πεισθέντα μεῖναι, καὶ ἐκκλῖναι τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπιβουλήν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δέδοκται πάντως αὐτῷ ἀπελθεῖν, συναπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς· κρεῖττον γὰρ ἀποθνήσκοντας κοινωνῆσαι τοῦ θανάτου ἢ τῆς οἰκείας σωτηρίας προνοουμένους ἀπολειφθῆναι τοῦ διδασκάλου.*

XII, 25. *Ταῦτα δέ φησιν, οὐχ ὡς τῆς ψυχῆς ἐνταῦθά τι πασχούσης, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς φιλίαν καλέσας τὸ δοκεῖν αὐτὴν κατέχειν, καὶ ὥσπερ σωτήριον οὐ προδιδόναι τοῖς συμβαίνουσι κινδύνοις τὸ σῶμα.*

XVIII, 38. *Οὕτως αὐτὸν εἷλε τοῖς βραχέσι ῥήμασιν, ὡς εἰπεῖν· τί ἐστιν ἡ ἀλήθεια; σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο τὸ πρὶν καὶ ἠγνοεῖτο ὑπὸ πάντων ἔτι ἐν ἀπιστίᾳ ἐξεταζομένων.*

Reliquum est, ut quaestionem perdificilem de Theodoro monacho paucis adtingam. Codex Crameri Bodleianus cum catenam in epistolam ad Romanos tantummodo usque ad caput nonum contineret, Cramer e codice Monacensi, de quo v. Reiser. catal. theolog. p. 9, supplementum satis amplum p. 163 ss. adiecit. Is codex XXXIX fragmenta Theodoro monacho adscribit. Horum sedecim, adde unum Theodoreto tributum, fide codicum Bodleiani et Vaticani, quam male addubites, Mopsvesteni sunt, duo Theodoreti p. 416. 469 v. ei. Op. ed. Hal. III. p. 123. 139, quatuor c. Bodlei. Diodoro adsignat p. 188. 199. 226. 252 cf. p. 105. 114. 128. 140 et unum p. 212 convenit ex parte cum fragmentis in c. Bodl. p. 119 s. Diodoro tributis, ita vero ut catenarum auctores eodem fonte usos esse appareat. Addo quod idem codex p.

3. C. Cr. p. 316. *Θ. M.* 8. C. Cr. p. 330. *Θ. M.* 10. Cat.: προδιδόντα. 12. C. Cr. p. 385. *Θ. M.* 13. V. *Οὕτως – ἀλήθεια* habet Chrys. h. LXXXIII.

123 s. diodorea dicit, quae p. 219. 220 Severiano et Theodoro adscribuntur. Restant sedecim fragmenta p. 183. 260. 263. 265. 321. 328. 381. 387. 392. 395. 397. 404. 414. 417. 477. 508, quae quin Theodori aut monachi, aut Mopsvesteni, aut Diodori sint non est quod dubites. Idem valet de octo scholiis, quae Theodoro tribuuntur, v. p. 358. (Haec iis repugnant, quae ad eundem l. 9, 25 c. Vatic. Theodorum Mops. disputantem facit v. infra p. 33 s.) 359. 441. 481. 509. 516. 518. 526. Quis horum haec scripserit ex indole fragmentorum aegre efficias, cum hi interpretes inter se admodum similes fuerint. Quae cum ita sint temere egisse mihi viderer si haec in hunc librum recepissem, imo exspectandum existimavi, donec codicum fides hunc nodum expediret. At vero quaerat quispiam quis fuerit ille Theodorus modo monachus et presbyter, modo monachus, modo presbyter dictus, qui in catenis saepe memoratur. Ad quam quaestionem ne nunc quidem (v. commentat. meam p. 65.) habeo quod respondeam. Plures viros ita appellatos fuisse scimus, v. Fabricii bibl. gr., sed horum quemquam scripturae sacrae interpretem claruisse memoriae non est proditum. Deinde ex fragmentis ipsis hucusque impressis ne coniectura quidem assequaris, qualis fuerit et quo tempore vixerit. Quamquam virorum huius nominis, in quos incidi, hic unus tantummodo videtur in censum venire posse, Theodorus Alexandrinus, monachus, qui Severianis erat addictus. Claruit sub seculi sexti initia. Dixit de eo Facund. 2, 3., eius libros contra Themistium memoravit Photius bibl. c. 108; omnino v. Fabricii bibl. gr. ed. Harl. X. p. 372. 710. Ne plura; disquirant alii me doctiores de viro illo, qui sine ulla dubitatione de interpretanda scriptura sacra bene meruit. Fragmenta eius leguntur in catenis in Matthaeum a Possino

et Cramero editis, illa continet tria I. p. 35. 63. 214, haec quindecim p. 13. 33. 34. 37. 39. 48. 51. 56. 75. 78. 79. 87. 88. 125. 243. Denique cod. Coisl. catenae in Acta Apostolorum a I. A. Cramero Oxonii 1838 editae duo fragmenta tribuit Theodoro monacho et presbytero p. 33. 227. cl. p. 427. 438, quae cod. Nov. Colleg. Theodoro Ancyrano adsignat. Hoc si verum, sane Theodoti scribendum est, quamquam illud mire cecidit, quod in altero codice utroque loco Theodori Anc. exaratum est.

Scribebam Turici Cal. Septembr. a. MDCCCXLVII.

O. F. Fritzsche.

THEODORI MOPSVESTENI

IN EVANGELIUM MATTHAEI COMMENTARII FRAGMENTA.

Matthaeus quidem evangelista post tentationes dicit, quod accedentes angeli ministrabant ei: scilicet cum eo constituti, et cooperantes, et omnibus circa eum Deo ministrantes, quod iam per certamina ad diabolum ostensus est clarior. Sed et quod passuro ei aderant angeli, ex evangeliis discimus: et cum resurrexit, in monumento visi sunt. Per omnia etenim ista monstrabatur dignitas Christi, quod inseparate ei angeli aderant, et omnibus circa eum ministrabant. Sicut enim a peccantibus separantur, sic et per meritum honoratis subveniunt. Propter quod bene Dominus ait: Quod maius videbitis, et quod coelum aperietur omnibus per me, et omnes angeli semper mecum erunt, nunc quidem ascendentes, nunc vero descendentes, sicut ad domesticum Dei et amicum.

Nam rationalis quidem proprium est, discretio bonorum et malorum. Cum vero non essent contraria, non erat ei

Evangelium Matthaei Theodorus teste Ebediesu (Asseman. bibl. or. III. I. p. 32.) uno tomo ad Iulium explicavit. 1. Act. Conc. Const. II. IV. 26. Mansi IX. p. 214. Vigil. Const. 27. Mansi IX p. 79. „Eiusdem de interpretatione evangelii [vett. l. secundum Ioannem evangelii] libro primo;" sed v. quae dixi in comment. de Theodori M. vita et scriptis. Hal. 1836. p. 64. n. 2. p. 90. 2. Mtth. 4, 11. ib. Paris. scilicet et cum. 3. et ante cooperantes om. Vig. Const. 5. angeli om. Paris. 6. enim Vig. Const. 7. monstratur Vig. C. 8. et om. Vig. C. 11. Vett. l. et edd. quod et. 13. Ioh. 1, 51. 52. ib. Bellov., vett. edd. et Dei. 14. Act. C. Const. II. IV. 55. Vig. C. 56. „Ex his quae sunt in ev. sec. Matth., in quibus dixit: quod deus creavit contraria i. e. bona et mala." 15. Vig. C. non sint.

possibile aliquid discernere. Primum igitur in his quae creata sunt, magnam contrarietatem fecit.

Quoniam autem non obaudiit Adam, deinde subditus est morti: et factum est hoc propter inobedientiam, quod et citra inobedientiam propter utilitatem nostram a creatore factum est, edocti sumus omnes peccatum.

I, 18. *Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μία τίς ἐστι τῆς τριάδος ὑπόστασις, καὶ οὔτε πατὴρ ὀνομάζεται, οὔτε υἱὸς, ἀλλ' ἐξαίρετόν τι ὄνομα ἔχει, τὸ καλεῖσθαι πνεῦμα ἅγιον, ὥς φησι ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὥσπερ γὰρ κοινωνόν ἐστι πατρί τε καὶ υἱῷ εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν, οὕτω καὶ τὸ ἐκ τῆς παρθένου τοῦ σωτῆρος σῶμα κατεσκεύασε.*

II, 16. *Ὅσον γὰρ χρόνον ὑπώπτευσεν ὁ Ἡρώδης εἶναι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως διὰ τῆς τῶν μάγων ἐλεύσεως, τοσούτων ἐτῶν παῖδας ἀποκτεῖναι παρεκελεύσατο. Μὴ τοίνυν ὑπολάβῃς αἰτίαν εἶναι τῆς τῶν παίδων ἀδίκου σφαγῆς τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἡρώδου ἀθεΐαν τε καὶ ἀνοσιότητα· οὐδὲ γὰρ οἱ τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες τότε γεγόνασι πονηροὶ, ἀλλὰ προϋπάρχοντες καὶ καιροῦ λαβόμενοι ἑαυτοὺς ἐφανέρωσαν οἵτινες ἦσαν.*

III, 16. *Ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφάνη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς φιλόστοργόν τε καὶ φιλάνθρωπον, καὶ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν ἀθετούμενον πάλιν ἔχεται ἡμῶν καὶ εὐεργετεῖ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Ἡ γὰρ περιστερὰ φιλόστοργον οὖσα καὶ φιλάν-*

3. Act. C. Const. II. IV. 56. Vig. Const. 57. „Eiusdem ex libro [vett. libri ex eodem libro] quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit;« v. quae dixi in comment. p. 64. n. 3. 4. Vig. Const. factus. 5. Paris. obedientiam. 7. Leguntur haec in Matth. fragmenta graeca in l.: Symbolarum in Matthaeum Tomus prior exhibens catenam graec. patrr. unius et viginti nunc primum editam. Ex bibliotheca illustrissimi D. Caroli de Montchal archiep. Tolosani Petrus Possinus e soc. Iesu sacrar. literarum Tolosae Professor, ex antiquissimis membranis eruit, latina interpretatione et scholiis illustravit, librumque addidit de concordia evangelistarum in genealogia Chi. Tolosae 1646. f. Singulis praemissa sunt v. *Θεοδωρου Μοψουεστιας*, uni (ad 23, 15.) *Θ. Αντιοχεως*. Quod primo loco posui invenitur p. 13. 12. Mtth. 28, 19. 15. Possini cat. p. 31. 23. Possini cat. p. 45.

θρωπον ζῶον, ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδικουμένη τὰ ἐκείνης ἔκγονα ἀποσπώντων τε καὶ ἐσθιόντων, οὐκ ἀφίσταται τῶν συνηθῶν, ἀλλ' ἔχεται παντοίως.

III, 17. Nam et illud: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, insania evidens est de Deo Verbo putare dicere eum. Qui enim dixit: Hic est filius meus dilectus; et intulit: in quo mihi complacuit, significavit quod aperte ad comparationem hoc dicit aliorum filiorum, qui nec dilecti ei sunt, nec placere nimis potuerunt ei.

IV, 2. Ὅτε ὁ Χριστὸς ἐπείνασεν, ὡς γέγραπται, τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πειράσων, ἐπεὶ οὐδὲ πάνυ τεθαύμακε τὴν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις νηστείαν, γινώσκων τὸν Ἠλίαν τοσαύτας ἡμέρας νηστεύσαντα. Διὸ καὶ θαῤῥήσας προσέβαλεν, ὅμοιον ἐκείνῳ νομίσας εἶναι καὶ οὐ θεόν.

V, 40. Προσήκει τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους μὴ ἐκκλίνειν φιλονεικίαν, ὅταν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τυγχάνῃ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὰ δεινὰ ὑπομένειν καὶ χαίρειν ἐπὶ τούτοις, εἰ δὲ ἕτερόν τι τῶν βιωτικῶν ὑπάρχει ἡδέως παραχωρεῖν τῷ βουλομένῳ καὶ μηδ' ὁπωστιοῦν ἀντιφθέγγεσθαι.

VIII, 5 — 13. Supplicabat autem ei, inquit, ut curaret puerum. Ad quem Dominus dicit: Ego veniens curabo eum. Propterea maxime ipse promtius ire promisit, ut virtus centurionis cum refugit appareret. Etenim, non sum dignus, dicit, ut intres sub tectum meum; igitur verbo tantum dic, et hoc curare sufficiet. Primum igitur reverentiam multam, secundo autem maximam fidem ostendit. Deinde et cum prudentia fidem propriam monstrans: Nam et ego homo sum sub potestate, habens sub me milites, et dico huic vade, et vadit: et alio ve-

Bene*) intulit: Namque et ego homo sum, ut dicat, Nihil mirandum si hoc potes, cum sis homo accipiens a Deo: quo-

4. Act. C. Const. II. IV. 40. Vigil. Const. 40. „Eiusdem Theod. ex interpretatione sec. Matthaeum evangelii;“ sed v. quae dixi in comment. p. 64. n. 2. p. 119. 6. Paris. et dicere. 8. Par. dixit. ib. dilecti facti sunt Vig. Const. 10. Possini cat. p. 46. 15. Possini cat. p. 77. 20. Facund. pro defensione tr. capitul. 3, 4. 25. curae c. Ver.

*) Acta Conc. Const. II. IV. 51. Vigilii Constit. 52. „ex quarto libro commenti sec. Matth.“

ni, et venit: et servo meo, fac hoc, et facit. Prudentiae enim erat, secundum rationem quae ei videbatur, talia credere de Christo. Homo enim et ego: sed tamen, quorum accepi potestatem, horum sum dominus: quae mihi videntur, ea fiunt a meis subiectis. Ergo nihil ab re est, et te hanc sumente a Deo potestatem, verbo tantum iubente expelli passiones. Neque enim tamquam Dei filium, et ante omnem creaturam subsistentem, et omnium quae sunt opificem, adierat centurio. Haec enim neque discipulorum erat tunc scire ante crucem, sicut in reliquis ostendemus, Domino adiuvante, subtilius: sed tamquam hominem per virtutem adeptum a Deo maiorem quam est hominis potestatem. Unde ei dixit: Nam et ego homo sum.

niam et ego cum hoc sim, accipio obedientes semel habens iubendi potestatem propter datoris indulgentiam.

Quapropter *) nec incongruum est, et te accepta ista a Deo potestate, verbo solo iubentem abigere passiones. Nec enim tamquam filio Dei et ante universam creaturam existenti, et creatori eorum quae sunt, accessit centurio.

X, 5. *Οἱ Σαμαρεῖται πόλεις κατῴκουν ἐν μέσῳ τῆς Ἰουδαίας, δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοὺς ἀποστόλους πορεύεσθαι. Διὸ καὶ ἐκώλυεν αὐτούς, μὴ εἰσέλθητε· ἐπὶ δὲ τῶν ἐθνῶν οὐκ εἶπε μὴ εἰσέλθητε, ἀλλὰ μὴ ἀπέλθητε.*

X, 16. *Ἐάν τις περιστερᾶς ἀφαιρῆται τοὺς νεοσσούς, ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ πάλιν νεοτεύει. Διὸ καὶ ὑμεῖς φησιν ἐπιβουλευόμενοί τε καὶ διωκόμενοι μένετε ἐν τῇ ἐμῇ πίστει καὶ μηδ' ὅλως ἀφίστασθε· καὶ ὥσπερ ὁ ὄφις φεύγων καὶ κρύπτων ἑαυτὸν σώζεται, οὕτω καὶ ὑμεῖς φεύγοντες τοὺς μέλλοντας ἀναιρεῖν ὑμᾶς ζήσεσθε.*

2. simul habens. 9. Vig. Const. et nec. 12. Paris. iubente. 26. Possini cat. p. 136. 30. Possini cat. p. 141.

*) Acta Conc. Const. II. IV. 52. Vigil. Const. 53. »ex eodem libro.“

XIII, 33. Ἀλεύρου σάτα τρία Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείτας ὀνομάζει· τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβληθεῖσα ἡ ζύμη ἓν φύραμα τὴν φύσιν πάντων εἰργάσατο.

XIV, 1. Ἕτερός ἐστιν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, καὶ ἕτερος ὁ τετράρχης ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μετὰ γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως Ἡρώδου θάνατον εἰς τετραρχίας διεῖλον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ δὲ τούτου υἱὸς ἓν μέρος τῆς τετραρχίας εἶχεν· οὗτος δὲ ἦν ὁ τὸν πρόδρομον καρατομήσας, καὶ διὰ τοῦτο δίκας ἔδωκεν οὐκ εἰς μακράν.

XVI, 3. Dominus enim Christus erat quidem et Deus et homo, utrumque secundum naturam similiter: ex altero quidem apparens, ex altero vero utpote secundum naturam divinam, invisibilis exstans. Erat autem unum quidem omnibus manifestum utpote quod apparebat: hominem enim eum omnes tunc temporis aestimabant esse, et amplius nihil. Quod enim in illo latebat, omnibus erat incredibile priore tempore: sed ex magnitudine eorum quae circa illum agebantur, et novitate miraculorum, quaecunque ad doctrinam videntium efficiebat, et ex gratia sancti Spiritus qui super apostolos venit, intellectus est postea et creditus verus Deus, essentialiter exstans filius verus Dei aeterni. Quoniam vero in priore tempore ignorabatur hoc secundum essentiam exstare, ex eo autem quod apparebat videntibus homo purus putabatur, secundum hominem pleraque, et secundum eam quae apparebat naturam loquebatur. Et haec ex his quae in evangelio scripta sunt quivis inveniet animadvertens attentius.

Proximus etiam passioni ad discipulos Dominus dixit: Si me sciretis, utique et patrem meum sciretis; et ad Philippum: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et patrem meum; ostendens quoniam neque divinam naturam sciebant unigeniti, neque Deum sciebant verum patrem. Unde neque dicentem de proprio patre veluti de Deo dicentem aliquatenus advertebant: sed divisa intelligentia eadem ipsa putabant etiam illa. Hinc

1. Possini cat. p. 194. 4. Possini cat. p. 202. 10. Facund. l. l. 9, 2. Videtur hoc fragmentum ex l. quodam Theodori dogmatico depromptum. 27. »Post aliquanta sic iterum dicit.« 28. Ioh. 8, 19. 30. Ioh. 14, 9.

etiam adductus est Philippus ad dicendum: Ostende nobis patrem, et sufficit nobis. Si enim sciret integre, quia patrem suum dicebat eum, qui re vera eius esset pater, ex quo erat vere sicut Deus ex Deo, nunquam dixisset: ostende nobis patrem tuum, bene sciens quia invisibilis est hominibus divina natura. Consequenter itaque et Dominus dixit ad illum: Tanto tempore vobiscum sum Philippe, et non cognovistis me Philippe? Velle enim patrem videre, indicium erat eo quod neque ipsum sciret quis esset secundum naturam, neque quem diceret patrem esse, filius ex eo exstans. Et aperiens hoc ipsum addidit: Qui videt me, videt et patrem. Si enim cognoveris, inquit, quis sim, cognosces et illum, secundum quod possibile est, per me contemplans patris naturam, cuius sum filius ex ipso exstans secundum essentiam, et eiusdem cum illo exstans essentiae. Quoniam vero nescis me, neque patrem meum scis quem dico: cognoscens autem me, cognosces et patrem quem dixi: me videns contemplatione intelligentiae, per me videbis omnino etiam illum. Addidit etiam: Usque nunc nihil petistis in nomine meo. Et aperiens quoniam necdum divinam naturam eius intelligentes, neque orationes ei offerebant ut Deo, neque petitiones aliquas in eius nomine faciebant, sicut oportebat facere in nomine Dei exstantis et filii Dei omnium: et quia propter hanc eorum infirmitatem in similitudinibus de patre loquebatur, eo quod neque illi potuerunt integre scire ea quae dicerentur, vel de quo diceret patre, vel qualiter exstante, adhuc apertius indicatur. Dixit enim: Haec in parabolis locutus sum vobis; venit hora, quando non iam in parabolis loquar vobis, sed manifeste de patre annuntiabo vobis. Quid autem erat quod de patre non manifeste dixerat, nisi quia re vera divinam naturam unigeniti nesciebant, ex quo possent discere Deum patrem, qui ex certo eius esset pater, ut Deus Dei ex eo nati secundum essentiam? Cuius rei gratia per similitudines eis de patre loquebatur: nunc quidem nomine tantum apud eos utens, eius autem veram intelligentiam in po-

2. Ioh. 14, 8. 3. suum Deum c. Ver. 19. Ioh. 16, 24. 29. Ioh. 16, 25.

sterum illis reservans edicere, quando eos gratia Spiritus sancti quae super eos venit, instituens perceptibiles tantae doctrinae perficeret. Propter hoc etiam ipse Dominus in eodem ipso sermone proximus passioni, ut infirmitatem eorum ostenderet, unde possent doctrinam perfectiorem adsumere, dicebat: Multa habeo vobis dicere. Cuius ergo rei gratia modo non dicis? quia non potestis modo portare: non invidens, sed quia non sufficitis ad maiorem rerum perceptionem, infirmius adhuc affecti, quam ut horum dogmatum integritatem possitis edoceri. Quando ergo poterunt, vel unde? Quando venerit ille spiritus veritatis, inducet vos in omnem veritatem. Superveniet enim super vos Spiritus sancti gratia, ex qua cunctam dogmatum subtilitatem cognoscetis. Proinde si divinitatem unigeniti docerentur et patrem Deum utique docerentur utpote Dei filii patrem, ecquid perfectius ad dogmatum scientiam eis remaneret?

XXIII, 15. *Πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθέ φησιν, ὥστε τινὰ τῶν ἀλλοτρίων τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν ἀγαγεῖν καὶ ποιῆσαι προσήλυτον· ἐπειδὰν δὲ τοῦτον τέλειον ποιήσητε καὶ τῆς εὐσεβείας οἰκειότατον, τότε διὰ τῶν ὑμετέρων πράξεων υἱὸν γεέννης αὐτὸν ἐργάζεσθε.*

XXIV, 29. *Οἱ τὴν ἐκπύρωσιν εἰσάγοντες τοῦ κόσμου Ἑλλήνων σοφοὶ τὰ μὲν περὶ ἡλίου καὶ σελήνης εἰρημένα δέχονται, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἐξ οὐρανοῦ τῶν ἀστέρων πτῶσιν ὁμολογοῦσιν, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν καὶ ὅτι πάντα τῷ θελήματι αὐτοῦ ἀκολουθεῖ.*

XXIV, 48. 49. *Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὸν κακὸν δοῦλον ὅτι χρονίζει ὁ κύριος τέθεικε σημαίνων ὅτι οὐκ ἄλλως ἁμαρτάνουσιν ἀλλ' ἢ τῷ μὴ παρεῖναι τὸν κριτὴν, μηδ' ὅλως ἔσεσθαι κρίσιν ἐννοεῖν αὐτούς· τὸ δὲ τύπτειν τοὺς συνδούλους λέγει τῷ μεγίστην γίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις βλάβην κατὰ ψυχὴν διὰ τῶν σφαλμάτων τῶν διδασκόντων.*

XXV, 24 ss. *Κατακρύπτει τὸ τάλαντον ἀγνώμων ὢν καὶ*

6. Ioh. 16, 12. 12. Ioh. 16, 19. 13. Libri: cognoscitis. 15. Edd.: et quid. 17. Possini cat. p. 305. 22. Possini cat. p. 322. 27. Possini cat. p. 330. 29. Cat.: *μὴ δὲ ὅλως*. 33. Possini cat. p. 338.

ὀκνηρὸς, καὶ μηδὲν ἐργασάμενος ὧν ὁ κύριος αὐτῷ ἐνετείλατο· διὸ καὶ ἀρθήσεται καὶ δοθήσεται ἔχοντι καὶ ἐργαζομένῳ.

XXVI, 26 ss. *Οὐκ εἶπε· τοῦτό ἐστι τὸ σύμβολον τοῦ σώματός μου καὶ τοῦτο τοῦ αἵματός μου, ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου καὶ τὸ αἷμα μου, διδάσκων ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ὁρᾶν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ διὰ τῆς γενομένης εὐχαριστίας εἰς σάρκα καὶ αἷμα μεταβάλλεσθαι.*

3. Possini cat. p. 350.

THEODORI MOPSVESTENI

AD EVANGELIUM MARCI FRAGMENTA.

III, 4. *Ἐρωτᾷ τοὺς Ἰουδαίους ὁ σωτὴρ εἰ ἔξεστιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; οἱ δὲ σιωπῶσιν, εἰδότες ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται.*

IV, 21. Per modium quidem malitia atque terrena prudentia, per lucernam vero virtus intelligenda est. Haec itaque sub malitia collocari non potest. Lectulus autem pigritiae symbolum est, quippe corpori quietem praebens. Virtus itaque in excelso custodienda, non per pigritiam occultanda est; bonum enim neglectum perit.

IV, 26—29. *Βουλήματι ἡμετέρῳ ἐπιτρέπων ἐνταῦθα ὁ σωτὴρ τὴν ἐργασίαν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργαζόμενος φαίνηται, καὶ ἡμῶν ἀκούσιον ἔσται τὸ ἀγαθὸν, καὶ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν, διὰ τοῦτο ἐπάγει· αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνάγκης τρόπῳ· καρποφορεῖ δὲ ἡ γῆ πρῶτον χόρτον νόμῳ φύσεως, εἶτα στάχυν· ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμὸν, ἐκτείνει τὸ δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συνάξῃ τὸν καρπὸν εἰς τὰς ἀποθήκας.*

Theodorum Marci evangelium singulari commentario illustravisse nec veterum quisquam prodidit, nec probabile est. Sed cum Marcum prorsus negligere non posset videtur rem ita instituisse, ut Marci ubi opus esset in reliquorum evangeliorum commentariis rationem haberet, ex quibus pauca fragmenta, quae supra posui, manarent, cf. quae exposui in comment. p. 84. 1. Catena gr. pattr. in ev. sec. Marc. collect. atque interpr. Petro Possino. Rom. 1673. f. p. 62. 4. Catena gr. pattr. in Lucam latine ed. Balth. Corderius Antv. 1628. f. p. 326. 10. Possini cat. in Marc. p 91.

THEODORI MOPSVESTENI

IN EVANGELIUM LUCAE COMMENTARII FRAGMENTA.

II, 31. 32. *Τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος· ἢ Ἰουδαίων θεὸς μόνων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ἀντεπερωτᾷ Ἰουλίανος καὶ τοῦ χάριν, φησὶν, πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸ χρῖσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοώντων· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψεν ἐκείνοις. Ἐν δευτέροις δὲ*

Lucam et Iohannem Theodorus Ebediesu teste duobus tomis ad Eusebium enarravit. 1. Commentarii theodorei in Lucam fragmenta sex graeca Frid. Münter in libro: Fragmenta patrum graecorum. Fascic. I. Hafn. 1788. 8. p. 79 ss. primus edidit et illustravit eaque exscripsit Romae in bibl. Corsin. ex apographo viri docti, quem Fogginum fuisse suspicatur. Sumta sunt ex cod. palat. XX catenam patrum in Lucam continente. Primo praemissa sunt verba: *Θ. Μ. ἐκ τῆς πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιάνου τοῦ παραβάτου*, alteri v. *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν*, ei denique quod ad Luc. 21, 7 ss. spectat v. *Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλίανον.* His verbis nisus Münter Theodorum librum contra Iulianum scripsisse opinatus est, ex quo illa fragmenta petita essent. Ego vero Theodorum haec ipsa in commentario in Lucam disputasse, in quo Iuliani commenta pluribus refutasset, in comment. p. 80 s. probabiliter docuisse mihi videor. ib. Articulus *ὁ* ante *θεὸς* errore videtur deesse. 2. cf. Rom. 3, 29. 6. cf. Psalm. 77, 25. cl. l. Exod. 16, 15. Ioh. 6, 31. 7. Hucusque Theodorus Iulianum ea disserentem fecit, quae iam refutare volebat: Deum Iudaeorum tantummodo curam gessisse. Nexus verborum Iuliani, ut ex libro III. Cyrilli Alex. adv. Iul. (ed. Ez. Spanhem. Lips. 1696. p. 106.) intelligitur, hic est: Docent Moses, Christus et Paulus, Deum ab initio Iudaeorum solum curam gessisse, est tamen in hac de Deo doctrina summa Pauli inconstantia: *Δίκαιον οὖν ἐρέσθαι τὸν Παῦλον* (scil. propter locum cit. Rom. 3, 29.) *εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων μόνων ἦν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν κ. τ. ἑ.* Theodorus autem suam, quam adiecit, refutationem ita instituit, ut Iuliani verba exciperet, h. r.: Recte. Contigerunt illa Iudaeis. Verum –.

τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πᾶσιν, εἰ δὲ μὴ παρεδέξαντο πάντες τότε, ἀλλ' ὕστερον παρεδέξαντο. Διεσαλεύθησαν γὰρ πρότερον ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν προλαβόντων τεραστίων, ὑπέπεσον δὲ παντελῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἡττηθέντας ὑμῶν θεασάμενοι τοὺς θεοὺς καὶ πλάσματα καὶ μύθους ὄντας εὑρόντες τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν καὶ μηδὲν πλέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμεταθέτως εἶχον ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης πᾶσιν ἀποφραττούσης τὰς ἀκοὰς καὶ ὡς σωτῆρσιν ἐκείνοις πειθόμενοι, διὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις συνεχώρησεν ὁ θεὸς πάντας πᾶσιν ἀναμιχθῆναι, ἵνα τὸν ἑαυτῶν ἕκαστοι θεάσωνται θεὸν μήτε ἑαυτῷ μήτε ἐκείνοις βοηθῆσαι δυνάμενον καὶ γνῶσιν, ὡς οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίς. Ὑφ' ἕνα ἄνδρα τοσούτων γενομένων ἐθνῶν καὶ θεῶν τῶν ἀρξάντων ποτὲ, πάλαι μὲν ὑπὸ Μακεδόσι μόνοις γεγενημένων, εἶτ' αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ζητούντων θεὸν, ᾧπερ ἀσφαλῶς καταπιστεύσειαν ἑαυτοὺς, ἐν τούτοις ὤφθη Χριστὸς καὶ δεομένοις ἐπεφάνη κατὰ καιρὸν, πρότερον μὲν οὐ κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατὰ ἄνδρα ἐκλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὓς ἀνεύρισκε πειθομένους, νῦν δὲ κατὰ ἔθνη. Οὐ γὰρ βιάζεσθαι βούλεται τὸ ἐθέλειν ἡμῶν ὁ θεός, ἵν' ὅπερ θέλομεν μὴ ἐθέλωμεν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεταποιεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν.

Καὶ τίνος χάριν ποτὲ μὲν τούτῳ, πότε δὲ ἐκείνῳ τῷ ἔθνει

3. Münt. male: τεραστων, nec v. προλαβόντων intellexit. Verte: et portentis antea factis. De hoc v. προλαβόντων significatu pluribus egi in comment. p. 67 s. 4. ἐπὶ τ. Χ. tempore Christi. 7. Verte: cum enim immobiles essent (ἀμεταθέτως εἶχον [v. Matthiae Ausf. griech. Gramm. ed. 2. II. p. 1238.] i. q. ἀμετάθετοι ἦσαν) propter (v. Matthiae l. l. II. p. 1130.) idolorum fraudem, quae —. 12. Augustum dici recte observavit Münt. 15. ἐν τούτοις, Münt.: per id tempus. Malim: inter hos. 18. Male scribas – ἄνδρας ἐκλεγομένους – (Döderlein. Theolog. Biblioth. Lips. 1788. IV. 7. p. 492). Censor libri Münter. (Göttinger gel. Anz. 1788. p. 1246) recte monuit, v. κατὰ ἔθνη et κατὰ ἄνδρα distributive sumenda esse (cf. Cord. cat. in Ps. II. p. 641. Theod. οὐ καθ' ἕνα καὶ κατὰ μέρος ἀποθνησκόντων —). Enarra: principio (rerum christianarum) non singulos populos, sed viros, quos obsequentes reperiebat, de populis elegit, nunc vero [de suo tempore loquitur Theodorus] singulos populos. Iam quaeri poterat, cur non statim post Christi adventum populi facti essent christiani. Huius rei hanc Theodorus reddidit rationem, quod religionis christianae professio, nisi forte Deus humanam naturam commutasset, ab ipsis hominibus penderet. 22. Hoc fragmentum cum praecedenti paucis fortasse verbis interiectis cohaesit.

τὰς καθολικωτέρας τῆς οἰκουμένης ἐξουσίας παρεδίδου ὁ θεός, ὡς τοῖς κατὰ καιρὸν κρατοῦσιν νόμοις καὶ ἡμᾶς πάντας τε χρῆσθαι τοὺς ὑπηκόους; Καὶ δι' ἄλλας μὲν πολλὰς αἰτίας ταύτας συνεχώρει τὰς μεταβολὰς γίνεσθαι καὶ διὰ τὸ χρῆσθαι θεῷ, ἵνα ἔλθωσιν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸν ὄντως θεόν.

III, 22. Hoc enim, quod: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, in baptismate adoptionem demonstrat secundum comparationem Iudaicae adoptionis, quia et ad illos dictum erat: Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes, et: Filios genui et exaltavi: eius adoptionis praecipuum, eo quod dixit, dilectus, et in quo mihi complacuit, ostendens. Propter hoc et vox Patris fiebat adoptionem confirmans, et Filii nominatione per adoptionem secundum gratiam eum qui vere filius est, demonstrabat: cuius coniunctio ad veram et firmam adoptionem istum constituebat: et Spiritus sanctus in specie columbae descendens, permansit super eum, quatenus in coniunctione ad eum qui vere Filius est, eius cooperationi intentus maneat, firmam adoptionis habens dignitatem: per omnia autem in quo primo adoptionis praeformabatur baptisma, dico autem domini Christi, ex Patre et Filio et Spiritu sancto hoc quod fiebat, complebatur.

IV, 1 ss. *Οὐδὲν καινόν, ἀσεβέστατε Ἰουλίανε, εἰ καὶ γινώσκεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὁμολογεῖται θεὸς καὶ πειρα-*

2. Münt.: *τοις τον.* 3. Münt.: *παντας κεχρησθαι*, h. e. — ita ut legibus, quibus tum vis erat, *etiam* nos omnes, qui subiecti sumus, uteremur. Sed praeterquam quod Perfecto offendaris, verba illa videntur Iuliani esse. 5. Münt.: — *και διαχρησθαι θεῳ ελθωσιν* —. *Fortasse* locus valde mutilatus est. Sed theodorea sane sententia mea coniectura efficitur: — et ut *Deo* uterentur (ut Dei, quem quisque coleret, infirmitatem experirentur) quo necessitate coacti venirent ad quaerendum *verum Deum.* Theodori disputatio haec est: Deus modo apud hunc modo apud illum populum summum imperium esse ideo maxime voluit, ut gentes publica calamitate pressae ad suum, quem putarent Deum se converterent, quo eius infirmitatem experti ad *verum* ducerentur. Hoc vero tum demum recte fieri poterat, cum summum imperium non apud unum eundemque populum esset, sed ab hoc ad illum transferretur. 6. Act. C. C. II. IV. 18. Vigil. Const. 19. »Eiusdem Th. M. de commento sec. Lucam evangelii.« 8. sed non comparatione Vig. Const. 9. Psalm. 82, 6. 10. Ies. 1, 2. ib. V. adoptionis om. Par. 11. et in eo Vig. C. 12. per adoptionem. 17. Par. est, item eiusdem. 19. performabatur Vig. C. 23. cf. Luc. 4, 34. 41. al.

ζεται υπο τοῦ ἄρχοντος τῶν δαιμόνων μὴ ὁμολογοῦντος τὴν αὐτοῦ βασιλείαν. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ πρότερον μὲν ἀγωνίζεται ἀγνοῶν, ἡττηθεὶς δὲ ὕστερον γνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ λέγων· οἴδαμέν σε τίς εἶ· σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ. Οὐ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ταῦτα ὁμολογεῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ πειρασθῆναι καὶ κατελθεῖν ἐκ τῆς ἐρήμου νικήσαντα τὸν διάβολον κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν καὶ ἐπείραζεν αὐτόν. Οὐ γὰρ εἰδὼς τὸν θεὸν λόγον ἐπείρασεν ἂν, πᾶσιν γὰρ κατ' οὐσίαν ὁ θεός ἐστιν ἄγνωστος, ἀλλὰ κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν ἀληθῶς καὶ ἐπείνασε καὶ ἐπειράσθη. Ἀλλὰ Μωσῆς, φησὶν, ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστεύσας ἔλαβε τὸν νόμον, Ἡλίας δὲ τοσαύτας νηστεύσας θείων αὐτοψιῶν ἔτυχεν, Ἰησοῦς δὲ, τί μετὰ τοσαύτην νηστείαν ἔλαβεν; Οὐκ ἶσον τῷ λαβεῖν νόμον καὶ θεοπτίας ἀξιωθῆναι τὸ λαβεῖν εὐαγγέλιον καὶ κηρύξαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τοσοῦτον δὲ διάφορον, ὅσον οὐρανὸς διαφέρει τῆς γῆς καὶ τὸ ἀθάνατον τοῦ θνητοῦ καὶ τὸ αΐδιον τοῦ προσκαίρου. Τὸ δὲ· ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ, οὐ περὶ διδασκαλίας λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου πρόκλησιν ἄτοπον οὖσαν, τὸ· εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γίνωνται, ὡς παντὶ τόπῳ ὑπὸ ἄρτου διατραφῆναι ὀφείλοντος, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γενόμενα ὑπομιμνήσκων αὐτὸν ἔλεγεν, ὡς οὐ χρεία ἄρτων τῷ θεῷ. Καὶ ἄνευ γὰρ ἄρτων θεὸς ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε τὸν Ἰσραὴλ καὶ αὐτὸν διαθρέψαι δύναται, καθὼς ἂν βούληται, ῥῆμα λέγων τὴν ποιητικὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. Μωσῆς δὲ καὶ

5. cf. Luc. 4, 34. (Marc. 1, 24.). 11. V. Theod. ad Matth. 4, 2. 14. V. *Ἀλλὰ Μωσ. — — ἔλαβεν;* Iuliani sunt, non etiam, ut male Münt., sequentia – *προσκαίρου.* 18. cf. Luc. 4, 4. cl. l. Deuter. 8, 3. Haec propter falsam, Iuliani credo, v. *ἐπὶ π. ῥ. τ. θ.* interpretationem addidit. 19. – de comparatione cibi. 20. cf. Luc. 4, 3. F. l. *γένωνται.* 23. Münt.: *Προ γαρ την — — αρτον διαταφηναι οφειλοντες τα — γενομενα, ὑπομιμνησκων αυτου – – χρειαν –. ante* provocationem – *quasi necesse omnino esset, ut omnia quae in deserto facta essent, a pane dissolvi deberent, commonuit eum* dicens —.! *Ὀφείλοντος* recte iam scripsit v. d. in Döderlein. Theol. Bibl. I l. p. 493. Verte: Ad ineptam enim illius provocationem – quasi Iesum ubique pane nutriri oporteret –. 25. Iam ad aliam rem transit ac docet, cur Servator tentandus fuisset, neque vero Moses et Elias. Manifestum est, eum hic quoque contra Iulianum disputare.

Ἠλίας νηστεύσαντες οὐ συνεχωρήθησαν πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς ἕτερα σπεύδοντες μικρότερα, ὁ δὲ σωτὴρ ἀναγκαίως συνεχωρήθη πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ θανάτου πολιτευόμενος καὶ λύσιν τῆς προτέρας ἀποφάσεως. Πρὸς γὰρ τὰς νομοθεσίας τοῦ θεοῦ σπεύδει καὶ ὁ διάβολος ἐκτρέπειν καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους, ἐν οἷς ἂν ἔνεστι τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ ἀναχθῆναι καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ διάβολος ἀνελεῖν οὐκ ἠδύνατο. Τοῦτο γὰρ ἦν ἐπὶ τῷ θεῷ καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Μωσεῖ. Ἃ δέ ἐστιν ἐφ' ἡμῖν ποιῆσαι καὶ μὴ ποιῆσαι, ἐν τούτοις καὶ ἀπατᾶν συγχωρεῖται, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐποίησε. Τὸ γὰρ ἅψασθαι τοῦ ξύλου καὶ μή, τοῦ ἐφ' ἡμῖν καὶ αὐθαίρετον. Ἐπεὶ οὖν διὰ πολιτείας καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου ἔδει καταλῦσαι τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν πάσχοντα ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν αὐτὸν ἀναμάρτητον ὄντα, οὐκ ἐδείκνυτο δὲ ἀναμάρτητος ὁ μήπω κατὰ πάντα πολιτευσάμενος καὶ ἐν πᾶσιν ἀγωνισάμενος πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης συγχωρεῖται πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὡς βούλεται αὐτὸς ὁ διάβολος, ἵνα καθαρῶς ἀναμάρτητος ὀφθῇ, οὐ τῷ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τῷ φυλάξασθαι πειρασθείς. Τί δὲ θαυμάζεις, ὅτι μὴ ὄντος ὄρους ὑψηλοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν; Ἐν στιγμῇ γὰρ χρόνου λέγει, σαφῶς δεικνὺς φαντασίαν ὄρους τὸν διάβολον πεποιηκέναι καὶ οἰκουμένην βασιλευομένην πρὸς ἄνθρωπον ὁρᾶν οὕτω δυνάμενον. οὐ γὰρ καθὸ

7. Münt.: *ανεχθειν*?! *ἀναχθῆναι* duci sc. in montem Sinai. 11. Münt.: *Το γαρ οψασθαι* – atque in his nescio quam subtilem distinctionem deprehendisse sibi visus est. Paullo post *τοῦ ἐφ' ἡμῖν* bene habet. *Τοῦ* est Genit. partitivus. 19. Theodorus ita disputat: Moses et Elias non sunt post ieiunium tentati, quia minora perficere debebant, contra Servator, cui prior illa mortis sententia abolenda esset. Quippe in iis tantum Satanas homines ad prava incitare potest, quae in hominum potestate posita sunt. Sic Adamum decepit, at cum legislatio non in Mosis, sed in Dei potestate esset, Mosen non potuit. Iam cum prior illa mortis sententia nonnisi ab *ἀναμαρτήτῳ* aboleri posset nec vero ille, qui nondum in omnibus contra peccatum pugnasset, *ἀναμάρτητος* evasisset, Iesus a diabolo necessario tentandus erat, ut eo, quod tentationi non succubuisset, vere *ἀναμάρτητος* exsisteret. 21. cf. Luc. 4, 5. ib. Münt.: *λεγει πεποιηκεναι*. 23. H. e. — manifesto indicans, diabolum visum montis et orbem terrarum (visum orbis terrarum), qui ab se (Satana) regeretur (qui sibi pareret cf. Luc. 4, 6.) effecisse homini, videre ita valenti.

θεὸς ἦν ἢ ἐπείραζεν ὁ διάβολος ἢ ἐπειράζετο· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν πειρασθῆναι, ἀλλὰ ἀπατῆσαι μᾶλλον. Ἀλλὰ πῶς, φησὶν, εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν κύριον ἀνήγαγεν ὁ διάβολος ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Διότι οὐκ ἐπ᾽ ἀπολείψει τῆς ἐρήμου εἰς τὸ πτερύγιον ἀνήγετο, ὅθεν τῷ ἐν ὀλίγῳ ἀπολειφθῆναι καὶ οὐκ ἐν πολλῷ καὶ ὡς ἐκεῖσε πάλιν ἐπανελευσόμενος. Οὐ λέγεται γὰρ ἐξεληλυθέναι ἐκ τῆς ἐρήμου. Ὥσπερ γάρ τις ἐν πόλει ἢ οἰκίᾳ γενόμενος, ὅσας ἂν ἡμέρας ἢ μῆνας ἢ ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ τῇ πόλει ᾖ, ἐκεῖσε λέγεται ποιῆσαι, κἂν ἔξω ποτὲ γένηται οὐκ ἐπ᾽ ἀπολείψει τελείᾳ τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι, κἂν ἔξω τῆς ἐρήμου πειραζόμενος ἐγένετο οὐκ ἐπ᾽ ἀπολείψει τῆς ἐρήμου, εἰκότως ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται εἶναι καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐποίησε μὴ ἐξεληλυθὼς τῆς ἐρήμου. Τὸ δὲ· οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου, οὐ λέγει ὅτι ἐμὲ, εἰ καὶ θεὸς ἦν, οὐ γὰρ ὡς θεὸν ἐπείραζεν ὁ διάβολος, οὐδὲ ὡς θεὸς πειραζόμενος ἀπεκρίνατο, ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς πειραζόμενος τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπεκρίνατο, τὸ μὴ ἐκπειρᾶσαι τὸν θεόν. Ὁ γὰρ ἐκπειράζων τὸν θεὸν φαίνεται μὴ πιστεύειν αὐτῷ, ἀλλὰ τυχὸν

2. Malis pro ἀπατῆσαι scribi ἀπατηθῆναι h. s. hoc enim (si diabolus Iesu Deo visum montis ostendisset) non fuisset tentari, imo decipi. Sed ἀπατῆσαι bene habet, si v. τοῦτο γὰρ κ. τ. λ. ad statim praegressa refers: diabolus Iesu visum montis ostendit, (fieri hoc potuit) neque enim *Deus* tentatus est. Nam *hoc* (Deum tentari) non tentari fuisset, sed decipere (si Deus tentatus esset, non tentatus fuisset, sed ipse decepisset). Itaque v. οὐ γὰρ κ. τ. ἑ. muniunt praegressa, et haec ipsa v. τοῦτο γὰρ κ. τ. λ. muniuntur. 4. cf. Luc. 4, 9. 2. 7. Münt. εκ της Αιγυπτου. Cum multa v. d. tum hoc peccavit, quod etiam v. διότι — — ἐπανελευσόμενος Iuliano tribuit, interrogationem iis contineri opinatus. Αἰγύπτου errore natum esse contextus satis docet, ut sileam illa ratione Theodori argumentationem errore niti, qui haud dubie ab eo alienus erat. Pro Αἰγ. scribendum esse ἐρήμου iam dudum viderunt censores illi Münteri, Lipsiensis (Döderl. l. l. p. 494.) et Götting. (Götting. gel. Anz. l. l. p. 1246.). 9. V. ᾖ coniectura restitui. 13. καί apud Münt. deest. Fortasse pro ἐποίησε scribendum ποιῆσαι. 15. cf. Luc. 4, 12. 16. Fort. scrib. θεὸν αὐτὸν ἐπείρασεν. 17. Severus Antioch. adv. Iulianum Halicarn. (Spicileg. Rom. X p. 195.): »Cyrillus Theodorum (sed fortasse scrib. Diodorum) castigat, qui dixerat sanctitatis virtutisque in Christo defectum, quo tempore ab inimico tentatus fuit, a superveniente in eum sub columbae specie Spiritu s. fuisse suppletum.« Haec si Theodori fuisset sententia cum iis quae supra disputat conciliari aegre posset.

ζητῶν πιστεῦσαι. Διήλεγξεν οὖν αὐτοῦ τὴν κακίαν κύκλῳ καὶ ἐκ περιόδου εἰς τὸ ἀπιστῆσαι αὐτὸν τῷ θεῷ προσάγοντος διὰ τοῦ δοκεῖν πάνυ πιστεύειν αὐτῷ. Κἀκεῖνο δὲ λεκτέον, ὅτι ἀπὸ τῆς πειραζομένης ἀνθρωπότητος ἔλεγε τό· κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνον λατρεύσεις, οὐκ ἐξαιρῶν τῆς προσκυνήσεως τοῦ πατρὸς τὸν θεὸν λόγον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

XXII, 39 ss. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα προσεύχεται, φησίν, ὁ Ἰησοῦς, οἷα ἄθλιος ἄνθρωπος συμφορὰν φέρειν εὐκόλως οὐ δυνάμενος καὶ ὑπ' ἀγγέλου θεὸς ὢν ἐνισχύεται. Τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι, Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἀγγέλου ὅπου, εἰ καὶ γέγονε τοῦτο; οὐδὲ οἱ τότε παρόντες εὐχομένῳ ἰδεῖν οἷοί τε ἦσαν, ἐκοιμῶντο γάρ. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς προσευχῆς ἐλθὼν εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης καὶ εἶπε· τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε, καὶ τὰ ἑξῆς, εἶτα· καὶ ἔτι αὐτοῦ τοῦτο λαλοῦντος ἰδοὺ ὄχλος πολὺς καὶ Ἰούδας. Διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης, οὐδὲ γὰρ εἶδε. Ταῦτα Ἰουλίανος. Οὐκ ἀνδρείας ἐστί τε καὶ σοφίας τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ φοβερὰ, ἀλλὰ τὸ καὶ τοιαῦτα εἰδότα ὅμως σὺν λόγῳ ποτὲ καταδέχεσθαι. Θανάτου γὰρ ἀνθρώποις οὐδὲν φοβερώτερον, κἂν ὑπὲρ τοῦ εὐεργετῆσαι τινὰς ᾖ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὴν ληφθεῖσαν ἄνθρωπος ἀληθῶς κατὰ φύσιν ἦν, εἰ καὶ τοῦ πατρὸς καταγόμενος λογισμῷ καὶ κρίσει πολιτευόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐν σχήματι καὶ δοκήσει πολιτεύεσθαι δοκῶν, δειλιᾷ τὸν θάνατον κατὰ φύσιν ἀνθρώπων καὶ εὔχεται καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ ἀγγέλου.

5. Ita Münt., sed non dubito, quin Theodorus μόνῳ scripserit ib. cf. Luc. 4, 8. 8. Hoc fragmentum in codice legitur anepigraphum, sed iure Theodoro vindicatum est, v. commentat. meam p. 75. 12. Münt. male interpunxit nec l. intellexit. Verte: Quis vero tibi, Luca, de angelo nuntiavit, ubi etiam fuerit (erat autem in monte olivarum cf. Luc. 22, 39. 40.), etiamsi illud factum est (etiamsi quod narras verum est). Quid vero si scribas – ἀγγέλου ὁπόθεν καὶ γέγονε; (unde etiam venerit?) τοῦτο –. Hac ratione respexit Iulianus v. Lucae ἀγγ. ἀπ' οὐρανοῦ eumque ridet, qui tam accurate narret, quod ne tum praesentes quidem videre potuissent. Hinc intelligas, cur τοῦτο scriptum sit, neque vero τοῦτον. 15. αὐτοῦ non legitur apud Münter. Τοῦτο autem verbis citatis scriptor perspicuitatis causa de suis adiecit. 16. cf. Luc. 22, 45 — 47. (Matth. 26, 44. sq.). 19. Münt.: εἰδοτι. 22. Münt.: ην, εη του. 23. cf. Theod ap. Leont. (Mai. Script. vett. nova coll. VI. p. 303. squ.). 25. cf. Leont. (Galland. bibl. pattr. XII. p. 688.): „Timuit mortem – –

Τῆς μὲν ψυχῆς αὐτοῦ προθυμουμένης λογισμῷ αἱρεῖσθαι ὑπὲρ πάντων τὸν θάνατον, τοῦ δὲ σώματος διαπίπτοντος τῇ δειλίᾳ, ἀληθῶς οὖν ἀνδρείαν ψυχὴν ἦν θεάσασθαι ἐν ἀσθενείᾳ σώματος λογισμῷ μόνῳ πρὸς τὴν φύσιν μαχομένην καὶ κρατοῦσαν. Μὴ οὖν σύγχει τὰ λεγόμενα ὑφ᾽ ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ θεὸν λέγομεν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἀΐδιον καὶ ἄναρχον ἐκ θεοῦ καὶ πατρὸς φύσιν, οὐχὶ καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κατὰ τὴν πρόσκαιρον καὶ μετὰ πολλὰς γενεὰς γενομένην ἐξ ἀνθρώπων διαδοχήν; Οὐ γὰρ τῷ μεταβληθῆναι λέγομεν γενέσθαι τὸν θεὸν λόγον σάρκα, ἀλλὰ τῷ ἀναλαβεῖν σάρκα. Μαθεῖν δὲ τὸν Λουκᾶν περὶ τοῦ ἀγγέλου πολλαχόθεν ἦν δυνατόν· πρῶτον μὲν παρὰ Πέτρου καὶ τῶν Ζεβεδαίου υἱῶν εὐχομένῳ παρόντων τῷ Ἰησοῦ, ἔπειτα καὶ παρ᾽ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συναυλιζομένου. Οὐκ ἔγραψε δὲ τοῦτο Ἰωάννης εἰδώς, ἐπεὶ καὶ ἄλλα μύρια εἰδὼς οὐκ ἔγραψε, τάχα καὶ διότι οὗτος ἔφθη γράψας. Πῶς δὲ ἐκεῖνο οὐ καθορᾷς, ὡς οὐχ ἅμα τῷ εὔχεσθαι τὸν Ἰησοῦν καθεύδοντες οἱ μαθηταὶ παραδέδονται, ἵνα μηδὲ θεάσωνται τὸν ἄγγελον, εἴγε ἐνεδίδοτο πρὸς τὸ θεάσασθαι, οὐδὲ γὰρ πόῤῥω θέας καὶ ἀκοῆς ἦσαν, παρατεινομένης δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ συνέβαινε τοῖς μαθηταῖς τὸ βαρεῖσθαί τε καὶ καθεύδειν. Ἄλλως τε καὶ τρίτον προσευξαμένου καὶ διυπνιζομένων εἰς τὸ προσεύχεσθαι ὁρᾶν γε τὸν ἄγγελον συνέβαινεν ἐν νυκτὶ πανσελήνῳ καὶ ἄνευ τοῦ φωτὸς τοῦ ἐν νυκτὶ πολλῷ περιαστραπτομένου φωτί, ἢ καὶ αὐτοῦ

tanquam hanc enixe fugiens, quam nunquam sponte sustinere voluisset, nisi tuam longam et prolixam admonitionem nactus esset, quam a te fictam angelo attribuis.« 4. Statuit Theodorus, Iesum *sensim ac paullatim et meritis suis* eum factum esse, qui fuisset. cf. v. c. Act. C. Const. II. IV. 32. 39. 9. Facili coniectura scribere possis: *Τί γάρ; ἐπειδὴ — — διαδοχήν;* Sed cave ne quae Theodorus negligenter scripsit corrigas. ib. Ita recte credo coniecit censor ille Lips. l. l. p. 495. Münt.: *μετακληθῆναι.* 10. Theod. ap. Leont. (Mai. l. l. p. 310. Bandin. catal. cdd. msscr. bibl. Med. Laur. I. p. 170.) *ἡμεῖς εἰληφέναι ἄνθρωπον τὸν θεὸν λόγον καὶ σφόδρα φαμὲν, γεγενῆσθαι δὲ ἄνθρωπον, καθ᾽ ὑμᾶς* (Apollinaristas) *οὐκ ἄν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.* 13. cf. Matth. 26, 37. Marc. 14, 33. 14. cf. Act. 1, 3. 4. 21. cf. Matth. 26, 43. ib. Münter: *δε και —.* 22. Errat Theodorus v. Matth. 26, 41 sq. ib. Münter: *ὁραν δε.* 23. Pascha Iudaeorum (d. XIV. m. Nisan) semper in tempus plenilunii incidere constat. ib. Münt.: *ανευ δε φωτος.* 24. Intellige, ut

τοῦ Ἰησοῦ παραδηλώσαντος αὐτοῖς τότε τὰ παρακολουθήσαντα αὐτῷ προσευχομένῳ, ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς εἰς προσευχὴν διαναστήσῃ.

XXI, 7 ss. Τοιαῦτα πολλάκις ἐγίνετο καὶ γίνεται· καὶ πῶς ταῦτα συντελείας σημεῖα; Ἀλλ', εἰ καὶ γέγονε τοιαῦτα, οὐκ ἐπὶ πάντων, οὐδὲ πάντα ὁμοῦ, νῦν δὲ ταῦτα πάντα κατὰ μέρος καὶ· οὐκ ἐπὶ πᾶσι γινόμενα γενήσεται πανταχοῦ τότε, ὥστε πᾶσιν εἶναι καταφανὲς ἐκ τούτων τὸν κόσμον λυθήσεσθαι ὥσπερ ἄῤῥωστον ἐν ἀπογνώσει γενόμενον, πάντων ὁμοῦ τῶν φθειρόντων αὐτὸν σημείων συμπεσόντων εἰς ταὐτὸ, καίπερ πολλάκις νοσήσαντος ἐκ τινὸς τούτων καὶ διαφυγόντος τὸν θάνατον διὰ τὸ μὴ ἱκανὸν γενέσθαι τὸ ἓν διαφθεῖραι τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν οὖν, φησὶ, πάντα ὁμοῦ ταῦτα γένηται, λοιμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ ἐπαναστάσεις ἐθνῶν ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐπὶ βασιλείαν καὶ τὰ ἄλλα ἃ εἶπε φόβητρα καὶ πάντα ὁμοῦ κατὰ πάντων κινηθῇ, τότε σημαίνειν, φησὶ, ἐγγὺς οὖσαν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ.

XXIII, 8. Ἰησοῦς δὲ ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδην οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον, καίπερ ἐκείνου ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαί τι λέγοντος, ἐπειδὴ ᾔδει ὡς οὐκ εὐεργετηθήσεται. Τὰ γὰρ σημεῖα οὐχ ἁπλῶς ἐποίει, οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἵνα αὐτὸς θαυμάζηται, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι πιστεύσαντες σωθῶσιν. Δῆλος γὰρ ἦν οὐκ ἐπὶ τούτῳ ζητῶν τι θαῦμα, ἀλλ' ὡς μεμηνὼς κατ' αὐτοῦ καὶ ἄξιον ὀργῆς τι θεάσασθαι προσδοκῶν. Οὐ γὰρ ἀθῷον ἀφῆκεν καίπερ καταφρονήσας ὡς μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενον, ἀλλὰ στρατιωτικὴν αὐτὸν ἐνδύσας ἐσθῆτα ἀπέπεμψε τῷ Πιλάτῳ φίλος γενόμενος, ὡς ἀπαλλαγεὶς ὑποψίας καὶ κρατήσας ἐχθροῦ καὶ πολεμίου, ἐξουδενώσας αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν μηκέτι τι ποιῆσαι δυνάμενον.

verissime monuit censor commentat. meae in l. ab Rheinwaldio edito Allgem. Repertorium für die theol. Literatur T. XXV. fasc. 4. 1839, illud lumen, quo angeli circumdati esse putabantur. 4. Haec Iuliani sunt, quae Theodorus iam diluit 6. Fort. l. *γενόμενα*. 10. Münt.: *διαφευγοτος*. F. l. *διαφεύγοντος*. 14. cf. Luc. 21, 11. 10. Münt.: *επι βασιλειας*. 17. Münt. l. c. p. 145 s. Praemissum legitur *Θεοδωρου*. 19. Münt.: „— quod in ipsum non conferretur ab Herode beneficium.“ Verte: — Herodem a se non beneficio ornatum iri. v. squ. 20. cf. Theod. ad Ioh. 11, 34. 21. Scil. Herodes.

THEODORI MOPSVESTENI

IN EVANGELIUM IOHANNIS COMMENTARII FRAGMENTA.

Μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ κυρίου ἐπὶ πολλῷ μὲν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐνδιέτριψαν οἱ μαθηταὶ τῷ χρόνῳ, τὰς πλησίον περινοστοῦντες πόλεις καὶ μᾶλλον τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενοι περὶ τοῦ κηρύγματος, μέχρι Παῦλος ὁ μέγας ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐναχθεὶς φανερῶς πρὸς τὸ τοῖς ἔθνεσι κηρύττειν ἀφωρίσθη. Τοῦ δὲ χρόνου προβάντος ἡ θεία χάρις, οὐκ ἀνεχομένη τοὺς οἰκείους κήρυκας ἐν μέρει περικεκλεῖσθαι τῆς γῆς, διαφόροις οἰκονομίαις αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς πόῤῥω τόπους ἐξήγαγεν. Ἡ μὲν γὰρ Σίμωνος πρόφασις τὸν μακάριον Πέτρον τὴν ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν ποιήσασθαι παρεσκεύαζεν, ἕτερον δὲ ἑτέρως· οὐ γὰρ ταῦτα νῦν καταλέγειν καιρός. Οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης οἰκεῖ τὴν Ἔφεσον, ἅπασαν ἐφοδεύων τὴν Ἀσίαν καὶ πολλὴν τοῖς ἐκεῖ διὰ τῶν οἰκείων λόγων τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενος. Γίνεται τοίνυν ἐν τούτοις τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν ἔκδοσις, Ματθαίου τε καὶ Μάρκου, ἔτι μὴν καὶ Λουκᾶ τὰ οἰκεῖα γεγραφότων εὐαγγέλια, διεδόθη τε καὶ κατὰ πάσης ἐν ἀκαρεῖ τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐσπουδάζετο πάντων μετὰ πολλῆς, ὡς εἰκὸς, τῆς διαθέσεως. Ἀλλ' οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν πιστοὶ ἀξιοπιστότερον τῶν λοιπῶν εἰς τὴν τοῦ εὐαγγελίου μαρτυρίαν Ἰωάννην κρίναντες εἶναι τὸν μακάριον, ὡς καὶ ἄνωθεν αὐτῷ συνόντα καὶ πρὸ Ματθαίου καὶ πλείονος

Huius commentarii fragmenta graeca quae sequuntur fere omnia leguntur in Catena patrum Graecorum in s. Ioannem ex antiquissimo graeco codice ms. nunc primum in lucem edita — — a Balthasare Corderio Antverpiano S. I. s. th. D. et in alma Viennensi univ. Pr. Antverpiae 1630. f. Singulis praefixa sunt v. Θεοδώρου Μοψουεστίας. 1. Cord. cat. prooem.

διὰ τὴν ἀγάπην τῆς χάριτος ἀπολαύσαντα, προσήνεγκαν μὲν αὐτῷ τὰς βίβλους, μαθεῖν ἥν τινα περὶ αὐτῶν ἔχει τὴν δόξαν παρ' αὐτοῦ βουλόμενοι. Ὁ δὲ ἐπῄνεσε μὲν τῆς ἀληθείας τοὺς γεγραφότας, ἔφησε δὲ βραχέα μὲν αὐτοῖς παραλελεῖφθαι καὶ τῶν μάλιστα ἀναγκαίων λεχθῆναι θαυμάτων τὰ διδασκαλικὰ ἅπαντα μικροῦ. Εἶτα καὶ δεῖν ἔφασκε τοὺς περὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ διαλεγομένους μηδὲ τοὺς περὶ τῆς θεότητος λόγους παραλιπεῖν, ὥστε μὴ τοῦ χρόνου προβαίνοντος τούτοις ἐνεθισθέντας τοῖς λόγοις τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο μόνον αὐτὸν νομίζειν ὅπερ ἐφαίνετο. Ἐπὶ τούτοις παράκλησις τῶν ἀδελφῶν ἐγένετο, ταῦτα ἃ μάλιστα ἀναγκαῖα μὲν κρίνει πρὸς διδασκαλίαν, παραλελειμμένα δὲ ὁρᾷ τοῖς λοιποῖς γράψαι μετὰ σπουδῆς, ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν. Ὅθεν εὐθὺ μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τῶν τῆς θεότητος ἐφιλοσόφησε δογμάτων, ταύτην ἀναγκαίαν κρίνων τοῦ εὐαγγελίου ἔσεσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ οὕτω ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν μεταβὰς, τότε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ κυρίου λεχθέντων ἢ γεγονότων οὐχ ἑτέραν τινὰ, ἀλλ' ἢ ταύτην εἰδὼς οὖσαν ἀληθεστάτην ἀρχήν.

I, 3. Τινὲς μὲν οὖν οὕτως ἀνέγνωσαν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ δι' αὐτοῦ λέγοντες. Πῶς δὲ οὐκ εὔηθες ἦν, εἰ τοῦτο ἔμελλε λέγειν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὥς τι διδάσκων ἡμᾶς καινὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄγνωστον; ὃ κἂν ὁ τυχὼν εἰπεῖν ἐδυνήθη καὶ περὶ τυχόντος, χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων. Πᾶς γὰρ ὅστισοῦν καὶ περὶ παντὸς τοῦτο ἐρεῖ, ἐπείπερ δῆλον ὡς ἐπὶ παντὸς τῶν ὅ τι ποτὲ διαπραττομένων οὐκ ἂν εἴποι τις ἑτέρως, ἢ ὅτι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων οὐδὲν γέγονε χωρὶς αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἑτέρως ἀνέγνωσαν· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, εἶτα· ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, πολλὰ γὰρ ἀμέτοχα ζωῆς ἐστιν, ὡς γῆ καὶ ὄρη. Ἔστιν οὖν πλοκὴ καὶ βεβαίωσις τοῦ προτέρου· εἶτα καὶ ἡ σαφήνεια. Εἰπὼν γὰρ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐπήγαγε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν, τουτέστι καὶ συντόμως εἰπεῖν, οὐδὲν τῶν γεγονότων ἄνευ αὐτοῦ γεγένηται, μόνου τοῦ πατρὸς ὑπεξῃρημένου τῆς αὐτοῦ ποιήσεως σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἐπειδή-

19. Ex vaticana evang. catena ed. Ang. Maius Scriptor. vett. nova collect. T. I. p. 225, qui p. 375 conferri iubet hunc locum graecum cum latino apud Combefisium bibl. concion. I. p. 281.

περ ἀεὶ συνὼν αὐτοῖς, εἰκότως καὶ κατὰ τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν αὐτοῖς κεκοινώνηκε.

Τοῦτο εἶπεν διὰ πάντων βουληθεὶς δεῖξαι, ὅτι οὗτος ἀεὶ συνῆν τῷ πατρὶ, ὡς ὅμοιος τὴν φύσιν, ὡς κοινωνὸς τῆς δημιουργίας, ὡς συνὼν μὲν ἀεὶ, συνεργασάμενος δὲ ὅτε ἔδει γενέσθαι τὰ ὄντα. Σαφῶς δὲ ἔδειξεν, ὅτι τὸ δι' αὐτοῦ οὐ διακονίας ἕνεκεν αὐτῷ κεῖται, ἀλλὰ συνεργείας. Καὶ τοῦ μηδὲν ὑφεξαιρεῖσθαι τῆς αὐτοῦ ποιήσεως τῶν γεγονότων τὸ ἐπαγαγεῖν· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν.

I, 4. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν· ἀντὶ τοῦ, πηγάζει τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ζῆν, ἀλλὰ καὶ ζῶντα ποιεῖν, ὅπερ καὶ ἦν ἀκόλουθον τὸ· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. Ἐποίησε γάρ φησι τὰ ὄντα, πηγάζων τὴν ζωὴν καὶ οὐ παράγει μόνον φύσεις ἁπλῶς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ζώσας ποιεῖ.

Ἀντὶ τοῦ· αὐτὴ μέντοι ἡ ἐν αὐτῷ δύναμις οὐ ζωοποιεῖν μόνον ἱκανὴ, ἀλλὰ καὶ γνώσεως πληροῦν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς.

I, 6. Μετεληλυθὼς λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ υἱοῦ, τίνα ἂν εὗρεν ἀρχὴν ἑτέραν, ἢ τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην. Ἀφ' οὗ γνωρίζεσθαι, ὅστις ἦν ὃς τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο.

I, 10. Εἰπὼν τὸ· ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καλῶς ἐπήγαγεν τὸ· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὥστε δεῖξαι, ὅτι τὸ ἐρχόμενον πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς εἶπεν φανέρωσιν. Τῇ γὰρ ὑποστάσει, φησὶ, καὶ τῇ φύσει ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὡς καὶ τούτου μικροῦ τινος ὄντος ἐπήγαγε· καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τουτέστι, καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, ὃς

In *) mundo erat et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit, dicens venientem in hunc mundum de Domino Christo bene intulit, in mundo erat, ut ostenderet quia venientem ad manifestationem retulit. Substantia enim et natura erat in mundo, inquit, et antea. Et veluti hoc parum esset, intulit, mundus per eum factus est: hoc est, quid mirum si erat in mundo,

3. Cord. cat. p. 17 et 16. ib. V. δεῖξαι in catena non legitur. 9. Cat. p. 16. ὃ ἐγένετο. 10. Cord. cat. p. 18. 19. 18. Cord. cat. p. 21. 21. Corder. cat. p. 23.

*) Facund. l. l. 9, 3.

οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐβουλήθη;

qui non esset, nisi ille voluisset? Sed tamen erat quidem in mundo et antea, et fecit etiam mundum ipse, et mundus eum non cognovit. Bene heic et non cognovit dixit, velut si diceret non cognoverunt proprium Dominum.

I, 13. *Οὐκ ἀκερδὲς τὸ πρᾶγμα ἐγένετο τοῖς δεξαμένοις αὐτόν. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν ἐχαρίσατο τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἰσοτιμίαν μικροῦ δεδωκὼς καθ' ὅσον ἦν ἐν ἐξουσίᾳ ἔχειν, τῆς υἱότητος τὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῖς χαρισάμενος, ἧς ἀπήλαυον οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν πάλιν διαδοχῇ τινι σωματικῶς τικτόμενοι, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητός τε καὶ συναφείας τὴν γένεσιν δεχόμενοι.*

I, 14. *Σκηνὴν δὲ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ὁ ἀπόστολος τὸ σῶμα καλεῖ, λέγων· καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν, καὶ πάλιν· οἴδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ. Ἰδίωμα δὲ τῆς γραφῆς ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὸν ὅλον ἄνθρωπον καλεῖν, ὡς τὸ· πρός σε πᾶσα σὰρξ ἥξει, καὶ τὸ· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.*

I, 32—34. *Ὁ τοίνυν Ἰωάννης ἅπαντα τὸν παρεληλυθότα χρόνον τὸν μέχρις ἀναδείξεως αὐτοῦ ἀφανὴς ὢν καὶ κατὰ τὴν ἔρημον διάγων, οὕτως ὑπὸ τῆς θείας κινούμενος χάριτος ἐπὶ τῷ γενέσθαι τοιοῦτον αὐτὸν, οἷονπερ γενέσθαι ἐχρῆν τοσαύτῃ λειτουργίᾳ διακονεῖσθαι μέλλοντα καὶ πρόδρομον γινόμενον δεσπότου Χριστοῦ, διὰ μακροῦ τότε ἀνεφάνη τοῦ χρόνου οὐκ εἰς τὴν πόλιν ἐξεληλυθὼς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἔρημον τὸ οἰκεῖον ἔρ-*

9. Cord. cat. p. 27. 13. Vid. Matthiae Ausf. griech. Gramm. ed. 2. I. p. 310. Sed inveni etiam Achill. Tat. ed. F. Iacobs. p. 14 *ἀπήλαυσα*, Basil. M. hom. in Ps. 14. I. p. 112 Garn. *πόσοι ὄναρ πλουτήσαντες ὑπεραπήλαυσαν* (at legendum cum Hemsterhusio *ὕπαρ ἀπήλαυσαν* v. Aristaeneti epist. cur. Abresch. Zwollae 1749 p. 146) *τῆς ζημίας*; In Theodoreto haec forma saepius legitur v. indic. ed. Hal. s. *ἀπηλαύσαμεν*. Si catenae fides, Theodorus infra ad Ioh. 6, 5. *ἠρύθμιζεν* scripsit. 16. Cord. cat. p. 31. 17. II Cor. 5, 4. 19. II Cor. 5, 1. 20. Ps. 64, 2. 21. Ioël. 2, 28. 22. Hoc fragmentum et id quod paulo post sequetur Münter primum edidit l. l. p. 133 ss. ex cod. Vindob. LXXI catenam in Lucam exhibente. Praemissum est v. *Θεοδώρου*.

γον ἐκτελῶν. Πάντα γὰρ οὕτως ἡ θεία χάρις γενέσθαι ᾠκονόμησεν. Ὡς ἂν μηδεμία φαύλη τις γένηται τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοια τοῦ μέλλοντος μαρτυρεῖν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ὡς ἢ συγγενείας ἕνεκεν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν, συγγενίδες γὰρ ἦσαν αἱ μητέρες αὐτῶν καὶ φιλίας ἐμνημόνευον τῆς προγόνων, ἢ διὰ τὴν ἐκ παίδων συνήθειαν βούλεσθαι τοιαῦτα μαρτυρεῖν αὐτῷ, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν ἔρημον ἐξηνέχθη πανταχόθεν ἐπαγόμενος τοῦ τῆς ἀληθείας ἕνεκεν μαρτυρεῖν αὐτῷ τὰ γνωρίσματα. Ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον διατριβῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκοινωνήτου τῆς διαγωγῆς τοῦτο αὐτὸ διαμαρτυρόμενος ἔλεγε· κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπε.

Δῆλον δὲ ἐντεῦθεν, ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς γενομένη ἡ τοῦ πνεύματος κάθοδος οὐ πᾶσιν ὤφθη τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ κατά τινα πνευματικὴν θεωρίαν ὤφθη μόνῳ τῷ Ἰωάννῃ, καθὼς ἔθος ἦν τοῖς προφήταις ἐν μέσῳ πολλῶν τὰ πᾶσιν ἀθεώρητα βλέπειν. Ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ λέγειν, ὡς Ἰωάννης ἐμαρτύρησε λέγων τεθεᾶσθαι τὸ πνεῦμα, εἴπερ ἅπαντας κοινωνοὺς ἔσχε τῆς θέας τοὺς παρόντας. Εὐηθέστατον ἄρα κἀκεῖνο τὸ παρὰ τίνων λεγόμενον, ὡς ἔλαττον ἐντεῦθεν τοῦ Χριστοῦ δείκνυται τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ περιστερὰ ἐλάττων ἀνθρώπων· ὀπτασία γὰρ ἦν, οὐ φύσις τὸ φαινόμενον.

Εὐηθέστατον*) δὲ ἄρα κἀκεῖνο τὸ παρὰ τίνων λεγόμενον, ὡς ἔλαττον ἐνταῦθα τοῦ Χριστοῦ δείκνυται τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ περιστερὰ ἐλάττων ἀνθρώπου· ὀπτασία γὰρ ἦν, οὐ φύσις τὸ φαινόμενον· ἐπεὶ καὶ ἐν πυρὶ φαίνεται θεὸς, οὐχ ἵνα ἐλάττων φαίνηται τοῦ ἐν ἀνθρώπῳ φανέντος, ἀλλ' ἵνα τῆς χρείας κατάλληλον τὴν ἀποκάλυψιν ἐργάσηται. Ὅθεν ἐπεὶ οὐ φύσις ἦν τὸ δεικνύμενον, ἀλλὰ πνευματικὴ θεωρία, ἑώρα μὲν τῶν παρόντων οὐδεὶς, πνευματικῇ δὲ ἀποκαλύψει τὴν θέαν ὁ προφήτης ἐδέξατο. Ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ λέγειν· ὡς ὁ Ἰωάννης ἐμαρτύρησε, λέγων**) τεθεᾶσθαι τὸ πνεῦμα, εἴπερ ἅπαντας κοινωνοὺς ἔσχε τῆς θέας τοὺς παρόντας.***)

2. Münt : γινηται. 12. Ioh. 1, 33. 13. Corder. cat. p. 49.

*) Hoc Θεοδ. Μ. fragmentum primum a Müntero l l. p. 142 editum nuper Ang. Maius ex vaticana in Lucam catena inedita Nicephori recudendum curavit Script. vet. nova coll. VI. p. XXII. Ceterum vide quae dixi in comment. mea p. 82 s. **) Münt.: λεγει γαρ. ***) Münt.: της θειας παρουσιας.

I, 41. *Τίνος ἕνεκεν καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου οὐκ ἐγνώρισεν ὄνομα; Τινές φασι, διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι τὸν γράφοντα, τὸν ἠκολουθηκότα· τινὲς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος οὐχὶ τῶν ἐπισήμων ἦν, οὐδὲν οὖν πλέον τῶν ἀναγκαίων λέγειν ἐχρῆν. Τί γὰρ ὄφελος ἐκ τοῦ μαθεῖν ἐκείνου τὴν προσηγορίαν, ἐπεὶ οὐδὲ τῶν ἑβδομήκοντα λέγει τὰ ὀνόματα; Τοῦ δὲ Ἀνδρέου μέμνηται καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν, ἵνα ὅταν ἀκούσῃς ὅτι Σίμων ἀκούσας μετ' αὐτοῦ· δεῦτε, ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, οὐ διηπόρησε πρὸς τὴν παράδοξον ταύτην ὑπόσχεσιν, μανθάνῃς ὅτι τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως ὁ ἀδελφὸς ἤδη προκατεβάλετο.*

I, 47. *Ἡ Ναζαρὲτ πάνυ διαβέβληται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἄνωθεν, δηλονότι ὡς ὑπὸ ἐθνικῶν μᾶλλον οἰκούμενον τὸ χωρίον καὶ ἀγαθὸν ἐνεγκεῖν οὐδέποτέ τι δυνάμενον. Ὅθεν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδημον· ἐρεύνησον καὶ ἴδε τὸ· προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται. Καλῶς οὖν καὶ ὁ Φίλιππος πρὸς τὸν Ναθαναήλ· ἔρχου καὶ ἴδε. Ἐπειδὴ γάρ μοί φησι τὴν παλαιὰν προβάλλῃ δόξαν, ἐγώ σοι τὰ πράγματα δεικνύναι ἐπαγγέλλομαι.*

I, 50. *Αὐταρκῶς ἐμφαίνων αὐτῷ τῆς οἰκείας δυνάμεως τὴν περιουσίαν, ὅθεν καὶ ὁ Ναθαναὴλ ἔργοις αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν λαβών φησιν. Ῥάββι, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ταῦτα γὰρ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ προσεδόκων.*

Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel, hoc est: Tu es ille qui de longe praedicatus est Christus: Hoc enim scilicet de Christo sperabat, sicut domestico constituto praeter omnes Deo.

Certus quidem et ipse erat, Filium Dei non secundum deitatis dicens nativitatem, sed secundum quod domesticus Deo erat: per quod Filii Dei, qui per virtutem domestici Deo constituti homines, interim vocabantur.

1. Cord. cat. p. 56. 8. Matth. 4, 19. 11. Cord. cat. p. 60. 15. Ioh. 7, 52. 19. Cord. cat. p. 61. 24. »Eiusd. Th. de interpret. sec. I. evangelii, de libro primo.« Act. C. C. II. IV. 33. Vig. C. 33. 25. Vig. C.: es Christus. ib. Vett. l., Vig. C.: haec. 26. Par.: sperant. 28. »Et post alia.« Act. C. C. II. IV. 34. Vig. C. 34. Par.: Certum. ib. V. erat omittit ep. Pelag. Mansi l. l. p. 444. ib. Vig. C.: Filius. ib. Ep. Pel. se non. 29. Ep. Pel.: divinitatis. 30. Ep. Pel.: Dei erat. ib. V. qui abest a quibusdam ll. et ep. Pel. ib. Epist. Pel.: per voluntatem.

II, 14—19. Ἐδόκει ὁ Χριστὸς τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ ἀπελαύνων καπήλους καὶ κολυβιστὰς οὐ τὴν ἐμπορίαν μόνον καταλύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν θυσιῶν ἔθος, ἐπείπερ ἐκείνων ἕνεκεν οἱ πιπράσκοντες τούς τε βόας καὶ τὰς περιστερὰς ἐπίπρασκον. Ὅθεν εἰκότως ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν ἐχώρησεν, ὡς ἂν εἴπῃ· ταύτης σημεῖον ζητεῖτε, βραχύ τι ἀναμείνατε. Ἐπειδὰν γὰρ ἀνελεῖν με δόξητε, τότε ἀναστὰς πᾶσιν ἑαυτὸν γνωρίσω ὅστις εἰμί. Καὶ οὕτω ταῦτα μὲν τὰ πάλαι λυθήσεται καὶ καινή τις πολιτεία, ἅτε δὴ καὶ καινοῦ βίου τοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατευαγγελλομένου.

III, 5. Τὸν τρόπον ἐξηγήσατο τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως, τοῦ μὲν ὕδατος, ἐν ᾧ πληροῦται τὸ ἔργον εἰπών, τοῦ δὲ πνεύματος ἐν τῷ ὕδατι τὴν οἰκείαν πληροῦντος ἐνέργειαν. Ὁ θεὸς γὰρ καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας λέγεται, οὐχ ὕδωρ, ἐπειδὴ τούτου τῇ δυνάμει τὴν ἀναγέννησιν δεχόμεθα· τούτου γε ἕνεκα καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ μὲν πνεῦμα μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὀνομάζομεν, τοῦ δὲ ὕδατος οὐ μεμνήμεθα, ὡς φαίνεσθαι, ὅτι τὸ μὲν σύμβολον καὶ χρείας τινὸς ἕνεκεν παραλαμβάνεται, τὸ δὲ ὡς ἐνεργοῦν μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐπικαλούμεθα, ἐπεὶ καὶ ὁ κύριος πρὸς τό· δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι, τὸ ἐξ ὕδατός τε καὶ πνεύματος ἀντέταξεν. Ὥσπερ ἐπὶ τῆς φυσικῆς γεννήσεως ἡ κοιλία τὸ φυσικὸν ἐργαστήριόν ἐστι, ἐν ᾧ τὸ τικτόμενον ἀποτελεῖται θείᾳ δυνάμει, ἣ κατὰ τὸν ἄνωθεν ὅρον αὐτὸ διαπλάττει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ὕδωρ ἐν τάξει τῆς μητρὸς λαμβάνεται*, τὸ δὲ πνεῦμα ἐν τάξει τοῦ διαπλάττοντος δεσπότου.

III, 21. Καλῶς εἶπεν· ὁ τὰ φαῦλα πράσσων, καὶ ὁ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ὁ πράξας εἰπών, οὔτε ὁ ποιήσας. Ἐγχωρεῖ γὰρ καὶ τὸν ποιήσαντα τὸ κακὸν ἀποστῆναι μὲν τῆς κακίας, ἰδεῖν δὲ πρὸς τὸ καλόν, καὶ τὸν τῇ ἀληθείᾳ χαίρειν ἐπαγγελλόμενον νεῦσαι ποτὲ πρὸς τὸ χεῖρον. Διὸ εἶπεν τὸ πράσσων καὶ τὸ ποιῶν, οὔτε γὰρ ἔνεστι περὶ τὴν κακίαν διακείμενον χαίρειν τῷ καλῷ, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς πάντως ἐστὶ τῶν καλῶν ἐπιθυμήτης.

IV, 9. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς, ὅτι οὐχ ὡς ἑτεροδόξῳ δι' ἔχθραν

1. Cord. cat. p. 75. 11. Cord. cat. p. 88. 21. Ioh. 3, 4. 22. Ioh. 3, 5. 24. Cat. omissa v. ἣ praebet deinde αὐτὰ pro αὐτό. 27. Cord. cat. p. 102. 35. Cord. cat. p. 121.

τὸ ὕδωρ δοῦναι παραιτήσατο, ἀλλ' ὡς μέλλοντα τὸν ἐξ ἀρχαίου κείμενον αὐτῷ νόμιμον παραβῆναι ὑπ' ἀνάγκης ὑπομνῆσαι βουλομένη. Τοῦ γὰρ νόμου εἰρηκότος· ἀκαθάρτου μὴ ἅψησθε, οὐδὲ τῆς σαρκὸς τῶν ἀλλογενῶν ἐτόλμων ἅψασθαι, νομίζοντες ἐκ τούτου μολύνεσθαι.

IV, 10 ss. *Πρότερον δείκνυσιν ἀξίαν οὖσαν ἀκοῦσαι καὶ μὴ παροφθῆναι καὶ τότε ἑαυτὸν ἐκκαλύπτει. Καὶ γὰρ ἔμελλεν εὐθέως μαθοῦσα ὅς ἐστιν ὑπακούσεσθαι καὶ προσέξειν αὐτῷ, ὃ περὶ Ἰουδαίων οὐκ ἄν τις εἴποι. Καὶ γὰρ μαθόντες ᾔτησαν αὐτὸν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισαν καὶ ἀπήλαυνον.*

V, 2. *Μετὰ τὰς ἐν κύκλῳ πέντε στοὰς μέση ἦν ἡ προβατικὴ κολυμβήθρα, οὕτως καλουμένη ἀπὸ τοῦ τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἀγόμενα πρόβατα ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐκεῖσε συναθροίζεσθαι κἀκεῖσε τὰ τούτων ἔγκατα ἀποπλύνεσθαι.*

V, 17. *Ὥσπερ γὰρ ἔργον ἐκείνῳ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖν καὶ νόμος οὐδεὶς ὁ κωλύων αὐτὸν, οὔτε μὴν ὅρον ἔχει τῆς πράξεως, οὕτως εἶπε· κἀγὼ ἐργάζομαι, διότι καὶ βούλομαι, οὐδένα καιρὸν ἀφωρισμένον ἔχων τοῖς παρ' ἐμοῦ γενομένοις ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Εἰ δὲ οὐδεὶς ὁ μεμφόμενος ἐκείνῳ, ἡ γὰρ δεσποτεία τὴν ἄδειαν χαρίζεται, ἐγκαλείτω δὴ μηδ' ἐμοὶ μηδείς. Ὁμοίως γὰρ ἔξεστι κἀμοὶ ποιεῖν βουλομένῳ.*

V, 35. *Ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν ὥσπερ λύχνου τάξιν ἐπεῖχεν, ὃς οὐ παρόντος τοῦ ἡλίου τοῖς ἐν σκότῳ τὴν χρείαν παρέχεται. Παραγενομένου δὲ ἐκείνου περιττός ἐστι, μηδὲν συμβαλλόμενος.*

V, 43. *Ἐγὼ μέν φησιν, ἐπειδήπερ ὑμᾶς πρὸς τὸν θεὸν ἀνάγω οὐδὲν ἐν τῷ βίῳ περίβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγελλόμενος, ἀποφεύγετε τῶν παρ' ἐμοὶ λεγομένων τὴν δυσκολίαν. Ἐκεῖνος δὲ, ἐπειδήπερ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδείκνυται πολλὴν τὴν ἐνταῦθα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν ἄνεσίν τε καὶ δορυφορίαν ἐπαγγελλόμενος, ἐπιθυμίᾳ τῆς παρούσης δόξης ἐπ' αὐτὸν συνδραμεῖσθε.*

VI, 3. *Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι τὸν μάλιστα θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ζητεῖν.*

3. Ies. 52, 11. 6. Cord. cat. p. 122. 11. Cord. cat. p. 142. 13. Cat.: *συνατρύζεσθαι*. 15. Cord. cat. p. 148. 23. Cord. cat. p. 164. 26. Cord. cat. p. 168. 33. Cord. cat. p. 171.

VI, 5. *Τίνος ἕνεκα τὸν Φίλιππον ἐρωτᾷ; Ἤιδει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα δεομένους πλείονος διδασκαλίας. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἄνωθεν ἐῤῥύθμιζεν. Εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα. Νυνὶ δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκάζει ὁμολογῆσαι τὴν οὖσαν σπάνην, ἵνα μαθὼν ἐν τίσιν ἦν ἀκριβέστερον καταμάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ μέγεθος.*

VI, 6. *Εἰ δὲ πρὸς ἕνα λέγειν ὁ κύριος ἐδόκει, ἀλλ' οὖν γε κοινὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων χρείας τὸν λόγον ἐποιεῖτο. Ὅμως ὁ εὐαγγελιστὴς ἑρμηνεύων καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸν τρόπον ἐπάγει· τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ δοκιμάζων εἰπὼν, ἵνα εἴπῃ δόκιμον ποιῶν. Τὸ γὰρ διαπορῆσαι πρότερον ἐκεῖνον διὰ τὴν ἔνδειαν, εἶτα ἐκ παραδόξου θεωρῆσαι τὸ γινόμενον θαῦμα ἐδίδασκεν αὐτὸν ἀεὶ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνδείας στενοχωρεῖσθαι τὸν λογισμόν.*

VI, 9. *Ταῦτα μέντοι ἔφη, ὡς μὴ διὰ τὴν οἰκείαν χρείαν ἀποκρύπτεσθαί τι τῶν ἐνόντων δοκοίη. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦτο μηδὲν ἦν πρὸς τοσοῦτο πλῆθος, αὐτός τε ἔφη καὶ τὸ πρᾶγμα οὐχ ἑτέρως ἔχει.*

VI, 12. *Συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα. Τοῦτο μὲν λέγειν δόξας εἰς τὸ εὐπροσώπως αὐτοῖς κελεῦσαι τὴν τῶν κλασμάτων ποιήσασθαι συλλογὴν, ἐκεῖνο δὲ οἰκονομούμενος ὅπερ ἐξ αὐτοῦ παρηκολούθει τοῦ πράγματος, τὸ ἐπὶ πλέον ἀπολαύοντας μᾶλλον τοῦ γεγονότος μεμνῆσθαι θαύματος, ἢ καὶ ὥστε δοθῆναι καὶ ἑτέροις τὸ γεγενημένον. Ἐφαίνετο γὰρ καὶ τὸ δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐν τῷ πλήθει τῆς περισσείας καὶ ὅτι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ διαπράττεται.*

VI, 29. *Τοῦτό φησιν ὁ κύριος συνεὶς, ὅτι πλεῖστον αὐτῶν ὑπερβαίνει τὴν ἀκοὴν ὁ περὶ τοῦ μυστηρίου λόγος· τοῦτο γὰρ ἦν ἡ πνευματικὴ τροφή. Οὐκ εὐθὺς οὖν ἐπιτρέχει τῇ διηγήσει, ἀλλ' ὁδῷ κέχρηται τῇ πρεπούσῃ πρὸς τὸν λόγον. Ἡ*

4. Ioh. 14, 8. ib. *ἐῤῥύθμιζεν* h. e. moderatus est, informavit, docuit, qui verbi *ῥυθμίζειν* significatus in patribus graecis saepius locum habet, cf. v. c. Chrysost. de sacerd. 4, 8. Notum est Photii bibl. cod 168 *τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν ῥυθμίσαι*. Ceterum in catena legitur *ἠρύθμιζεν*. 9. Cord. cat. p. 172. 17. Cord. cat. p. 174. 18. Cat.: *γὰρ τό*. 21. Cord. cat. p. 176. 29. Cord. cat. p. 181.

γὰρ πίστις, φησίν, ἡ εἰς ἐμὲ ὁδὸς ὑμῖν ἔσται πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν κατανόησίν τε καὶ διδασκαλίαν. Οὔτε γὰρ πιστεύοντας ἔνεστι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαιότητα ἀμφιβάλλειν, οὔτε μὴ πιστεύοντας δέξασθαί τι τῶν λεγομένων δυνατὸν, μεγάλων, νοητῶν καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινόντων ἀκοήν.

VI, 35. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἀΐδιον καὶ ἄφθαρτον δίδωσι ζωὴν τοῖς πιστεύουσιν, ἡνίκα οὐκ ἔσται βρῶσις οὐδὲ πόσις αἰσθητὴ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μὴ πεινάσωσι.

VI, 39. Δύο ταῦτα ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἔφη, ὅτι εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι πάντας προσῆκε καὶ ὅτι τοῖς πιστεύσασι τῆς αἰωνίου πρόξενός ἐστι ζωῆς. Καλῶς οὖν ἀμφότερα ἐξήρτησεν, τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θέλημα εἶναι φήσας καὶ τὸ πιστεῦσαι πάντας εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πιστεύσαντας τὴν δι᾽ αὐτοῦ κομίσασθαι δωρεὰν, ὥστε φανῆναι δι᾽ ἀμφοτέρων αὐτοὺς τῷ θελήματι τοῦ πατρὸς μεμαχηκέναι.

VII, 19. Τὸν Μωϋσέως, φησὶν, ἐκδικεῖτε νόμον, δείξατε τοίνυν ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν καὶ εἴπατε τὴν αἰτίαν, ἧς ἕνεκεν ἀνελεῖν με βούλεσθε, ὃ πάντων ἀνοσιώτατον τῶν νόμων νενόμισται. Οἱ δὲ πρὸς ὕβριν ἀποκριθέντες εἶπον· δαιμόνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;

VIII, 21. Ἀπελθεῖν δέ μέ φησι προσήκει, ὅπου γενόμενος ἐμοὶ μὲν πλησιάσαι ὑμεῖς οὐ δυνήσεσθε, τοῦ δὲ εἰς ἐμὲ πλημμελήματος δώσετε δίκην.

VIII, 23. Καίτοι εἰ ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν κατὰ τὴν δυσσεβῆ αὐτῶν ὑπόνοιαν, ἠδύναντο ὅτε δήποτε καὶ αὐτοὶ θνητοὶ ὄντες ἀπελθεῖν πρὸς αὐτόν. Μία γὰρ πάντων ἔξοδος, κἂν ὁ τρόπος διάφορος εἶναι δοκῇ, καὶ ἓν τὸ ὑποδεχόμενον πάντας χωρίον πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου, κἂν μετὰ ταῦτα τὸ τάγμα τῶν ἁγίων εἰς παράδεισον μετατεθῇ. Τί οὖν ὁ κύριος; παρὰ πόδας δείκνυσι καὶ τὴν αἰτίαν, φήσας ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν ὑποψίαν· ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ.

3. V. βεβαιότητα a catena abest, sed huiusmodi vocabulum excidisse contextus docet. 5. Suidas: νοητά· τὰ μὴ αἰσθητά, τὰ ἀόρατα. Omnino id significat haec vox quod solummodo sub intellectum vel fidem cadit et pro cuiusque loci contextu varie a patribus graecis usurpatur. H. l. interpretare: spiritalia. 6. Cord. cat. p. 183. 9. Cord. cat. p. 186. 16. Cord. cat. p. 209. 21. Cord. cat. p. 228. Theodorus pericopam de muliere adultera, quae paulo ante legitur non interpretatus est teste scholio cod. Basil. 1 (Griesb.). 24. Cord. cat. p. 229.

Οὐδὲν θαυμαστὸν ὑμᾶς τοιαῦτα ἐννοεῖν, ἀνθρώπους σαρκικοὺς καὶ οὐδὲν πνευματικὸν λογιζομένους. Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πράξω τι τοιοῦτο, ἄνωθεν γάρ ειμι.

VIII, 42. Ἠδύνατο μὲν καὶ τοῦτο οὐχ οὕτως ἔχειν ἐλέγξαι, καὶ γὰρ ἐπεμίγησαν πολλάκις τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐκ πορνείας πολλοὶ παρ' αὐτοῖς ἐτέχθησαν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ὀνειδιζόμενοι παρὰ τοῖς προφήταις φαίνονται. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖν ὁ κύριος ἀνέχεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῶν φωνῆς.

IX, 3. Εἰπὼν δὲ· ἵνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ, περὶ ἑαυτοῦ φησιν, οὐ περὶ τοῦ πατρός· ἐκείνου γὰρ ἡ δόξα ἦν φανερά. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουον ὅτι θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἐνταῦθα τὸν ὀφθαλμὸν ἔπλασε. Ἐὰν γὰρ εἴπῃ· ἐγὼ ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασα τὸν ἄνθρωπον, προσάντες ἐδόκει εἶναι τοῖς ἀκούουσι, διὰ δὲ τοῦ ἔργου τοῦτο δεικνύμενον οὐκέτι λοιπὸν προσίστατο. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ φυρῶν τῷ πτύσματι, οὕτω τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ δόξαν ἐφανέρωσεν. Οὐ μικρὰ γὰρ δόξα τὸ δημιουργὸν αὐτὸν νομισθῆναι τῆς κτίσεως· ἡ γὰρ περὶ τοῦ μείζονος πίστις καὶ τὸ ἔλαττον ἐβεβαίου· τῆς κτίσεως γὰρ πάσης τιμιώτερον ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν τιμιώτερος ὁ ὀφθαλμός.

IX, 17. Κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, ἐπισυνάψαντας τὸ· σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, καὶ· ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς, οὐ μὴν διελόντας αὐτό. Οὐ γὰρ τοῦτο τὸν τυφλὸν ἠρώτων, εἰ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἤνοιξε, περιττὸν γὰρ ἦν τοῦτο βλέποντας ἐρωτᾶν, ἀλλὰ τί περὶ αὐτοῦ λέγεις, ὑπὲρ ὧν ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτι θαυμαστὸς διὰ τὸ γενόμενον, ἢ παράνομος διὰ τὴν τοῦ σαββάτου λύσιν. Ὅθεν καταλλήλως ὁ τυφλὸς ἀπεκρίνατο· ὅτι προφήτης ἐστὶν, ἀντὶ τοῦ, ταύτην ἔχω περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν, τοῦτο γὰρ ὑπὲρ τοῦ γεγονότος περὶ αὐτοῦ λέγειν προάγομαι.

IX, 27. Πάλιν ἐκεῖνοι ἠρώτων· πῶς ἀνέῳξέ σου τοὺς ὀφ-

4. Cord. cat. p. 237. ib. Cat.: ἔχων. 8. Ut sententia certe integra sit adde post v. φωνῆς v. ἐλέγχει αὐτούς. Cuiusmodi v. fortasse errore exciderunt, quamquam in catenis haud raro oratio temere ita contracta est, ut intelligi nequeat, nisi ex contextu verba falso omissa scriptori restituas. 9. Cord. cat. p. 248. 22. Cord. cat. p. 254. 32. Cord. cat. p. 258.

θαλμούς; Ὁ δὲ λοιπὸν παῤῥησιαίτερον τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐλέγχῳ κεχρημένος ὁμοῦ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μαχομένους ἐλέγχει, ὁμοῦ δὲ καὶ μετ᾽ εἰρωνείας ἐχλεύασε· τί γάρ φησι; μὴ καὶ ὑμεῖς μαθηταὶ αὐτοῦ θέλετε γενέσθαι;

IX, 41. Ὥσπερ δὲ ἀνωτέρω τοῦ κυρίου περὶ ἐλευθερίας αὐτοῖς διαλεγομένου τῆς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἐκεῖνοι ἔφασκον· σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε, περὶ σωματικῆς διαλεγόμενοι δουλείας, οὕτω κἀνταῦθα πήρωσιν αὐτοῖς τοῦ κυρίου τὴν κατὰ ψυχὴν ὀνειδίζοντος ἐκεῖνοι περὶ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν ὡς βλεπόντων διελέγοντο. Διόπερ ὁ κύριος ἀπὸ τούτου τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς ἐπιτείνας, ἐφ᾽ ᾧπερ ἐκεῖνοι καυχᾶσθαι ἐδόκουν· τί γάρ φησί φατε ὅτι βλέπετε; κρεῖττον ἦν ὑμᾶς πηροὺς εἶναι τὰς ὄψεις, ἐγίνετο γὰρ ἄν τις ὑμῖν ἐντεῦθεν ἀπιστοῦσι συγγνώμη. Νυνὶ δὲ, ἐπειδήπερ ὁρᾶν δοκεῖτε καὶ αὐταῖς ὄψεσι τόν ποτε τυφλὸν νῦν βλέποντα θεασάμενοι ἀπιστεῖτε τοῖς γείτοσιν, οὐδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν δυνάμενοι ὡμολογημένην δέχεσθε τῆς ἀπιστίας τὴν κατάκρισιν.

X, 1 ss. Αὐλὴ μὲν ἡμῖν ὑποκείσθω τῶν προβάτων ἡ νομοδιδασκαλία, πρόβατα δὲ οἱ ὑπὸ ταύτην καθεστῶτες καὶ ὑπὸ τὸν νόμον ζῆν ἅπαξ ἐπαγγειλάμενοι, θυρωρὸς δὲ τῆς αὐλῆς ταύτης ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὁ τὴν αὐλὴν ταύτην διὰ τῆς τῶν νομίμων ἐκθέσεως κατασκευάσας. Ποιμὴν δὲ ἔστω τῶν προβάτων πᾶς ὁ τὸ διδασκαλικὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐγκεχειρισμένος ἀξίωμα, ὃς τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τουτέστιν, ὃς κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν τοῦ νόμου πολιτευσάμενος καὶ οὕτως κατὰ τὴν αὐλὴν ταύτην κατὰ τὴν πρέπουσαν γεγονὼς ἀκρίβειαν. Τότε καὶ τοὺς λοιποὺς, ὥσπερ πρόβατα, ἐπὶ νομήν τινα τῶν κατὰ μέρος ἐξάγει διδασκαλίαν. Οὐκοῦν εἴπερ οὗτος ποιμὴν, κλέπτης ἀκολούθως καὶ λῃστὴς ὁ μὴ τοιοῦτος, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ἐπεισπηδήσας τῇ εἰσόδῳ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τὰ ἐπὶ λύμῃ τῶν προβάτων ἐργασάμενος. Ἐξεταστέον οὖν φημι ἐφ᾽ ὑμῶν τε εἰ δοκεῖ καὶ ἐμοῦ, τίς ὁ τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τίς ὁ τῆς ἀκριβείας ἐπιμελησάμενος τοῦ νόμου, τίνι Μωϋσῆς ὁ θυρωρὸς τοῦ νόμου ἀνοίγει. Ἡ γὰρ τῶν νομίμων κατόρθωσις εὑρίσκεται παρ᾽ ἐμοὶ μᾶλλον ἢ παρ᾽ ὑμῖν.

1. Theodoret. h. e. 3, 11. Ἰουλιανὸς δὲ παῤῥησιαίτερον (al. παῤῥησιάστερον) —. 5. Cord. cat. p. 260. 7. Ioh. 8, 33. 18. Cord. cat p. 263.

X, 17. *Τὸ δέ· ἵνα πάλιν λάβω αὐτὴν, οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποθνήσκει, ἵνα ἀναστῇ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ γραφικὸν ὡς αἰτίαν τὸ ἑπόμενον ἔφη.*

X, 22. *Τὴν πρώτην φησὶν ἑορτὴν, καθ' ἣν ἐπετέλεσε τὰ ἐγκαίνια Σολομών. Κατέπεσε γὰρ πολλάκις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡ πόλις, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ Ἀντιόχου πᾶσαν ἐρημωθῆναι συνέβη. Εἶτα ὑπὸ τῶν Μακκαβαίων ἐτράπησαν μὲν οἱ πολέμιοι, πάλιν δὲ ἡ πόλις ἀνέλαβε τὸ οἰκεῖον σχῆμα τῇ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ. Καθ' ἣν ἀνέστη πάλιν ἡμέραν ταύτην ἑκάστου ἔτους ἑορτάζοντες εἰς ὑπόμνησιν τῆς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα γεγενημένης διορθώσεως, ἐγκαίνια τῶν Ἱεροσολύμων ἐκάλουν τὴν ἡμέραν.*

XI, 2. *Αὕτη, φησὶν, ἡ Μαρία ἦν, ἡ τὸν κύριον ἀλείψασα μύρῳ καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας ταῖς θριξὶν αὐτῆς, σαφῶς ἐνδεικνύμενος, ὅτι ἐν παρέργῳ τῆς γυναικὸς τὴν ἀρετὴν εἰπεῖν βούλεται συντελοῦσαν εἰς παιδίαν τοῖς ἐντυγχάνουσι. Τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα γέγονεν ὕστερον τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον, καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὕστερον αὐτὸ λέγων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὡς γεγονότος ἔμελλε μνημονεύειν, προλαβὼν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος σαφηνίσας τίς ἡ γυνὴ ὑπὲρ ἧς ἐνταῦθα διαλέγεται, ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ κἀκεῖνο ἐργασαμένη καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου.*

XI, 3. *Τὸ· ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ, πολλῆς πίστεως ἀπόδειξιν ἔχει. Οὕτω γὰρ ᾔδεσαν πολλὴν περιεῖναι τῷ κυρίῳ δύναμιν, ὡς θαυμάζειν, ὅτι καθίκετο ἀσθένεια ἀνδρὸς φιλουμένου παρ' αὐτοῦ.*

XI, 6. *Ζητήσωμεν ἐν ποίῳ τόπῳ ἦν ὁ Ἰησοῦς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν, ὅσον γὰρ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, οὐκ ἦν ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Πῶς οὖν λέγει τοῖς μαθηταῖς· ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν; εἰ μὴ ἄρα ἁπλούστερόν τις τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων λέγοι, κατὰ τὸ σιωπώμενον αὐτὸν γεγονέναι ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Εἰπὼν οὖν· ἄγωμεν πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀκούει ὑπὸ τῶν μαθητῶν τό· καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;*

XI, 15. *Χαίρω, φησὶν, ὑμῶν ἕνεκα. Τὸ γὰρ μὴ εἶναί με ἐκεῖ συντελέσει πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὑμετέραν, ἐπείπερ εἰ ἤμην ἀῤῥωστοῦντα ἐθεράπευον· μικρὸν δὲ ἦν τοῦτο τὸ θαῦμα*

1. Cord. cat. p. 269. 4. Cord. cat. p. 271. 8. Cat.: *ἀπέβαλε*. 11. V. *τὴν ἡμ.* forsitan delenda. 12. Cord. cat. p. 277. 22. Cord. cat. p. 278. 26. Cord. cat. p. 279 33. Cord. cat. p. 281.

εἰς δυνάμεως ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἀπελελείμμην, ὁ δὲ θάνατος ἐπεγένετο, μέλλω δὲ ἐγὼ αὐτὸν ἀπιὼν ἀνιστᾶν, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν βεβαιωθήσεσθε τὴν ἐμὴν, ὅταν εἴδητέ με καὶ τοῦτο δυνάμενον, τοὺς νεκροὺς ἤδη διεφθορότας ἀνιστᾶν.

XI, 21 ss. Ἔξεισι μὲν οὖν ἡ Μάρθα ἀκούσασα τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν, οὐκ ἀνακοινωσαμένη πρὸς τὴν ἀδελφὴν διὰ τὸ βούλεσθαι κεκρῦφθαι τὴν παρουσίαν ἀπὸ τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὡς ἂν ἐχθρῶν Χριστοῦ καὶ διωκόντων. Ὀλιγοπιστίας δὲ ῥήματα φθέγγεται.

Ὥστε οὐ χρὴ φρίττειν τοῦτον τὸν θάνατον. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι, ὅτι οὔτε οὗτος τέθνηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἔχουσαι. Ὁ γὰρ ζῶν μετὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως οὐδέποτε ἀποθανεῖται, ἐπειδήπερ κἂν ἀποθνήσκειν δόξῃ οὐ νεκρός ἐστιν, ἀλλὰ ζῶν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, μεθ' ἧς δέχεται τοῦ τῆς φύσεως ὅρου τὴν τελευτήν.

XI, 28. Καίτοι γε ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὐ φαίνεται λέγων αὐτῇ ὁ κύριος, καλέσαι τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι εἴρηται μὲν, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς παρέλειπεν, ἑνὸς προσδέων μόνα τὰ ἀναγκαῖα λέγειν.

XI, 34. Ἐρωτᾷ· ποῦ τεθείκατε, οὐκ ἀγνοῶν, πῶς γὰρ ὁ πόῤῥωθεν εἰπὼν ὅτι τετελεύτηκεν; ἀλλ' ὥστε δοκεῖν τάξιν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι καὶ μὴ μετ' ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι.

XI, 35. Οὐ συμπαθείας καὶ οἴκτου ἐστὶ τὰ δάκρυα τοῦ σωτῆρος, ἀλλὰ τύπου καὶ διδασκαλίας· μέτρα γὰρ ὁρίζει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει μέχρι πόσου ἐπιτάξειν δεῖ τοῖς κοιμωμένοις τὸ δάκρυον καὶ μὴ πέρα τοῦ προσήκοντος ἐπὶ νεκροὺς πρὸς θρήνους ἐξάγεσθαι. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πεῖναν ὁ κύριος τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν δίψαν προσήκατο τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐκοπίασε τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὑπερταθέντων, οὐ τῆς θεότητος τῷ καμάτῳ δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου, οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο τὸ φυσικὸν τῇ σαρκὶ ἐπιγενέσθαι σύμπτωμα συγχωρῶν.

5. Cord. cat. p. 284. 16. Cord. cat. p. 286. 20. Cord. cat. p. 288. Neandrum in l. Allg. Gesch. der christl. Rel. u. Kirche II. p. 935. ed. 1. huius fragmenti authentiam perperam in dubitationem vocasse dixi in comment. p. 83. 23. Cord. cat. p. 289. 25. Vel κεκοιμημένοις. Cat.: κοιμένοις.

XI, 56. *Συνιόντες οἱ ἁγνιζόμενοι κατὰ τὸ ἱερὸν διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ Χριστοῦ, διαμφισβητοῦντες πότερον ἐλεύσεται τιμῇ τῆς ἑορτῆς, ἢ ὑπερθήσεται τὴν παρουσίαν φυλαττόμενος τοὺς ἐπιβουλεύοντας. Ἦν δὲ ταῦτα ποθούντων αὐτὸν ἰδεῖν τὰ ῥήματα· καὶ γὰρ ὡς εἰκὸς ἀπὸ τῶν γεγονότων θαυμάτων σφόδρα λοιπὸν αὐτοῦ τὸ πλῆθος ἐξεκρέματο.*

XII, 9—11. *Τάχα γάρ τί που καὶ ἀκούσεσθαι καινὸν προσεδόκων ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ ξένων καὶ ἀγνώστων τοῖς ἀνθρώποις ἵκοντος τόπων. Ὅθεν οἱ ἀρχιερεῖς θεασάμενοι, ὅτι τοῦτο μάλιστα τὸ πλῆθος πρὸς τὴν θέαν ἐφέλκεται ἡ τοῦ Λαζάρου ἐπιθυμία, ἐβουλεύοντο καὶ αὐτὸν συναποκτεῖναι τῷ Χριστῷ τὸν Λάζαρον, ὁρῶντες ὅτι μηδὲ μέχρι μόνης ἵστατο τῆς θέας τοῦ Λαζάρου τὸ πλῆθος, ἀλλ' εὖ εἰδότες ὡς ὁρῶντες ἐκεῖνον δι' ἐκείνου τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσήγοντο, ὥσπερ οὐ δυναμένου τοῦ ἅπαξ αὐτὸν ἀναστήσαντος καὶ πάλιν ἐγεῖραι ἂν δέῃ.*

XII, 23. *Καιρός φησιν λοιπόν ἐστι ἐπὶ τὸ πάθος ἐλθεῖν πάντων πεπληρωμένων. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν τούτοις μὲν ἀπειθοῦσι προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους μὴ προσίεσθαι ἀνάξια τῆς ἡμετέρας ἔσται ταῦτα κηδεμονίας. Ἐπεὶ οὖν ἔμελλεν ἀφήσειν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἰέναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρῶν δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας φησί· καιρὸς ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλθεῖν. Οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἴασεν, ἵνα ᾖ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἕως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο, ἕως αὐτὸν ἐσταύρωσαν οὐκ εἶπε· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλά· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καί· οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ, καί· οὐκ ἔστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐμίσησαν αὐτὸν καὶ οὕτως ἐμίσησαν ὡς ἀνελεῖν, περιττὸν ἦν προσεδρεύειν διακρουομένων ἐκείνων. Καὶ γὰρ παρῃτήσαντο αὐτὸν λέγοντες· οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, τότε δὴ λοιπὸν αὐτοὺς ἀφῆκεν. Αὕτη δὲ διάλεκτος*

1. Cord. cat. p. 300. 5. Cat.: *αὐτῶν*. 7. Cord. cat. p. 304. 8. *αὐτοῦ* scil. *τοῦ Λαζάρου*. 12. Theodoret. prooem. in XII proph. *ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη τῆς διδασκαλίας ἡ χάρις —*. ad Ezech. 1, 28 — *διδάσκων ἡμᾶς μὴ μέχρι τούτου ἑστάναι —*. 17. Cord. cat. p. 309. 26. Mtth. 28, 19. ib. Mtth. 10, 5. 27. Mtth. 15, 24. 29. Mtth. 15, 26. 32. Ioh. 19, 15.

γέγονε τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος, ὥς οἱ ἄλλοι λέγουσιν εὐαγγελισταὶ, καὶ τῇ τετράδι ὁ Ἰούδας συνέθετο τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν κύριον.

XII, 24. Ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἔπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ τοῦτο γίνεται, μᾶλλον φέρει καρπὸν ὅταν ἀποθάνῃ. Εἰ δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐμοί. Ἀλλ' οὐκ ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα.

XII, 35. Παραδείγματι ἔδειξε, καὶ ὅτι πειραθῆναι δεῖ τοῦ θανάτου, καὶ ὅτι οὐ μένει ἀποθανὼν, φῶς ἑαυτὸν ὀνομάσας. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο φῶς, φησὶ, ἀναχωροῦν οὐκ εἶναι δοκεῖ, οὐ μὴν ἀποσβέννυται πάντῃ καὶ ἀπόλλυται, μένει δὲ ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τε καὶ ὑπάρξει καὶ κατὰ καιρὸν ἀναφαινόμενον τὸν προσήκοντα, οὕτω δή τι καὶ περὶ ἐμοῦ νομίζετε. Οὐ γὰρ ἀποθνήσκω ὡς μένων ἐν τῷ θανάτῳ, ἐπείπερ οὐδὲ φθαρήσεταί μου τὸ σῶμα, πρὸς ὀλίγον δὲ τῆς ψυχῆς χωρισθείσης ἀπὸ τοῦ σώματος αὖθις τὸ μὲν ἀναστήσεται, ἡ δὲ τὸ οἰκεῖον ἄφθορον ἀπολήψεται.

XII, 36. Ἀπεκρύβη ἀπ' αὐτῶν· φυλάττων δηλονότι κατὰ τὴν προσήκουσαν ἡμέραν ἑαυτὸν τῷ πάθει. Αὕτη δὲ ἦν ἡ τοῦ πάσχα, καθ' ἣν νέον πάσχα κατασκευάζειν ἔμελλεν, ἀντὶ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις προβάτου λογικὸν ἀμνὸν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου προσάγων ἁμαρτίας.

XIII, 10. Πέτρου οἰηθέντος ἐν βαπτίσματος χώρᾳ νίπτεσθαι καὶ διὰ τοῦτο τὴν κοινωνίαν αὐτῷ πρὸς τὸν κύριον γίνεσθαι, ἐντεῦθεν καὶ διὰ τοῦτο φήσαντος, ὅτι ὅλον με λοῦσον, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, διορθούμενος αὐτοῦ τὴν ἄγνοιαν ὁ κύριός φησιν· ὁ λελουμένος οὐ χρείαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι.

XIII, 12. Ἐνταῦθα τοῦ γενομένου ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν. Ἄνω γὰρ εἰπὼν πρὸς τὸν Πέτρον· γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα, ἐνταῦθα ἔφη· γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; ἀντὶ τοῦ, ἔγνωτε τοῦ γενομένου τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπόν;

XIII, 23—27. Ἀνακειμένῳ τῷ Ἰωάννῃ, αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ καὶ τὸ εὐαγγέλιον γεγραφότι, ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Χριστοῦ νεύει Πέτρος, ὡς ἂν ἐγγυτέρω ὄντι καὶ δυναμένῳ ἡσυχῇ πυ-

9. Cord. cat. p. 319. 19. Cord. cat. p. 320. 24. Cord. cat. p. 334. 29. Cord. cat. p. 336. 33. Cord. cat. p. 342. 343. 35. Vel ἐγγυτέρῳ. Cat.: ἐγγυτωτέρῳ.

θέσθαι παρ' αὐτοῦ, τίς ἄρα εἴη ὁ προδώσων αὐτόν. Ἀναπεσὼν οὖν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε μὴ εἰς ἐξάκουστον βοῆσαι τῶν λοιπῶν ἐπύθετο.

Ἐπειδὴ γὰρ κρύπτειν ἐδόκει καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐνόμιζε μελετᾶν, καταφανὲς ἐγένετο τῇ δόσει τοῦ ψωμίου τοῖς μαθηταῖς. Τοσοῦτον δὲ ἄπεσχε τοῦ θαυμάσαι μὲν τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ τὴν ψυχὴν ἐπισταμένου καὶ τοὺς ἐν κρυφῇ λογισμοὺς τοῖς πᾶσιν ἐκφαίνοντος, σωφρονηθῆναι δὲ αἰσχυνθέντα τὸν ἐπὶ τῶν παρόντων ἔλεγχον, ὥστε καὶ μᾶλλον αὐτῷ βεβαιῶσαι ἐπὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς καὶ τὸν ἔλεγχον ἐνεγκόντα βαρέως θᾶττον ἐπιθεῖναι τοῖς δεδογμένοις τὸ πέρας ἐπείγεσθαι. Ταύτην εἴσοδον ἐκάλεσεν εἰκότως τοῦ σατανᾶ ὁ εὐαγγελιστής, τὴν κύρωσιν τῶν καταθυμίων τῷ διαβόλῳ λογισμῶν.

XIII, 33. *Τὸ δέ· ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι, φησὶ τὸν μέχρι τοῦ πάθους καιρόν. Τοῖς μὲν Ἰουδαίοις εἰπών· ζητήσετέ με, ἐπήγαγε· καὶ οὐχ εὑρήσετε, ἐπειδὴ μὴ ἔμελλον ὁρᾶν αὐτὸν ἔτι, τοῖς δὲ μαθηταῖς· ζητήσετε, καὶ γὰρ ἐζήτουν ὡς εἰκός, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως κινούμενοι, τὸ δὲ τοσούτου διδασκάλου τε καὶ κηδεμόνος ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἐστερημένους, ἀλλὰ καὶ εὗρον. Εἶδον γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ συνεγένοντο καὶ συνέφαγον ἄχρι τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως.*

Καλῶς τὸ ἄρτι προστεθεικώς· τὸ μὲν γὰρ μὴ δύνασθαι ἀπελθεῖν ὅπουπερ ὑπῆγε λέγει τὸ μὴ φέρειν αὐτοὺς ὁμοίως αὐτῷ, κατατολμᾶν τοῦ θανάτου ἀμέλει. Πάντες μὲν ἔφυγον, Πέτρος δὲ καὶ μεθ' ὅρκων ἠρνήσατο. Προσέθηκε δὲ τὸ ἄρτι δεικνὺς ὅτι ὕστερον σφόδρα τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου καταθαῤῥήσουσι· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ πνεύματος κάθοδον ἔτι καὶ ἔχαιρον πάσχοντες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, βεβαίαν ἅπαξ περί τε τῶν μελλόντων καὶ τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τὴν πίστιν δεξάμενοι.

XIII, 34. *Ὁ νόμος ἐκέλευεν· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν, ἡ δὲ τοῦ κυρίου φωνὴ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἀγαπᾶν ἡμᾶς βούλεται τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. Οὕτω γὰρ μέγιστον ἡ ταύτης φυλακή, ὥστε καὶ γνώρισμα αὔταρκες εἶναι τῆς μαθητείας τῆς ἐμῆς. Ἐντεῦθεν οἶμαι καὶ ὁ ἀπόστολος μεμαθηκὼς τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν πλήρωμα αὐτὴν νόμου ὀνομάζει.*

9. V. *αὐτῷ βεβ.* non sana esse mihi videntur. Scribe: *αὐτὸν βεβ.*, vel si v. *αὐτῷ*, quo offendor, retines *βεβαιοῦσθαι,* vel certe *βεβαιώσασθαι.* 14. Cord. cat. p. 348. 30. Cord. cat. p. 349. 31. Levit. 19, 18. 35. Rom. 13, 10.

Δῆλον γὰρ ὡς ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῖς φίλοις παραχωρῶν ἁπάντων γε τῶν ἄλλων ἡδέως ἐκστήσεται καὶ πολὺ μᾶλλον συγχωρήσει. Τούτου δὲ ἐπιτελουμένου κακίας πρόφασις οὐδεμία, οὐδὲ χρεία τῶν κατὰ μέρος παραγγελμάτων, πάντων ἐν τούτῳ συντόμως περιειλημμένων.

XIV, 1. *Ἀντὶ τοῦ, μὴ ἀπὸ τῶν εἰρημένων εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσόντες ταράσσεσθε· τοῦτο πρῶτον τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι ἃ κατὰ ψυχὴν εἶχον ταῦτα οἶδεν εἰς μέσον ἀγαγεῖν καὶ ἐπιτάττει μὴ ταράττεσθαι.*

XIV, 9. *Ὡς ἂν αὐτάρκη διὰ τῶν οἰκείων ῥημάτων ὧνπερ ἔλεγεν ὁ κύριος πρὸς αὐτοὺς παρασχόμενος τῷ Φιλίππῳ τὴν ἀπόδειξιν, φησὶ· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; Οὕτω φησὶν, οὐδὲ ὁ χρόνος ἱκανὸς γέγονέν ἐμέ τε διδάξαι καὶ τὸν πατέρα, ὡς οἴεσθαί σε καὶ ἰδεῖν αὐτὸν δύνασθαι; Εἴπερ ᾔδεις με, ἀμφότερα ἂν προσεγένετο τότε εἰδέναι τὸν πατέρα δι' ἐμοῦ καὶ τὸ μὴ νομίζειν δύνασθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὸν ἰδεῖν τῆς σαρκός.*

Καλὴ δὲ καὶ ἡ ὑπαγωγὴ, πῶς σὺ λέγεις ἵνα σοι δείξω τὸν πατέρα, εἰ μὴ πάντως ἀγνοῶν ἐμε, ὥστε ἀληθὴς ὁ προειρημένος λόγος, ὅτι οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα· εἴπερ ἐμὲ ᾔδειτε, κἀκεῖνον ᾔδειτε ἂν τῆς ὁμοιότητος ἀκριβῶς ἐκεῖνον ἐν ἐμοὶ γνωριζούσης.

XIV, 10. *Τὸ ἴσον τῆς ἀντιστροφῆς ἐδήλωσε μάλιστα τὸ τῆς ὁμοιότητος ἀκριβὲς, ὡς αὐτοῦ τε ὄντος ἐν τῷ πατρὶ καὶ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ, τῆς ὁμοιότητος ἑκάτερον ἐν τῷ ἑτέρῳ δεικνῦναι δυναμένης. Εἶτα καὶ ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων παρέχεται· τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τούτοις, φησὶν, γινώσκετε τοσαύτην οὖσαν τῆς φύσεως καὶ τῆς γνώμης καὶ τῆς δυνάμεως τὴν συνάφειαν, ὡς μηδὲ τοὺς λόγους κεχωρίσθαι, ἀλλ' ὅσαπερ φθέγγομαι κοινὰ εἶναι τὰ ῥήματα καὶ οὐκ ἐμοῦ μόνου τοῦ φθέγγεσθαι δοκοῦντος.*

XIV, 15 s. *Ὑμᾶς μέν φησι, αἰτεῖν προσήκει πρότερον ἀγαπῶντας καὶ τὴν ἀγάπην δεικνύντας τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν, οὕτω δὲ διακειμένοις παρέξω τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ὥστε ἔχειν ὑμᾶς αὐτὸ διηνεκῶς ἀεὶ συνὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκπαιδεύον ὑμᾶς, ἀφ' οὗ πάντων μεθέξετε τῶν καλῶν. Ἄλλον δὲ*

6. Cord. cat. p. 353. 10. Cord. cat. p. 358. 18. Cord. cat. p. 359. 23. Cord. cat. p. 360. 32. Cord. cat. p. 366. 36. Cat.: μεθέξεται.

παράκλητον λέγει ἀντὶ τοῦ ἄλλον διδάσκαλον, παράκλητον λέγων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς διδασκαλίαν, ὡς ἂν τοῦ πνεύματος τῇ οἰκείᾳ χάριτι μέλλοντος ἐπικουφίζειν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαγόμενα καὶ ῥᾷον φέρειν παρασκευάζοντος, ὃ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐδείχθη τῶν πραγμάτων τῶν μαθητῶν, οὕτω μὲν πρότερον δεδιότων τὸν θάνατον, οὕτω δὲ μετὰ τὴν τοῦ πνεύματος κάθοδον ἐφ' οἷς ἔπασχον ἡδομένων. Καὶ πνεῦμα δὲ ἀληθείας ἐκάλεσεν ὡς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀλήθειαν διδάσκων τὸ μηδ' ἐπιδέχεσθαι τὴν εἰς τὸ ἐναντίον τροπήν. Κἀκείνῳ δὲ προσεκτέον, ὅτι τὸ ἐρωτήσω σχηματίσας μᾶλλον εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἐμοῦ δέξασθε τὴν χάριν· οὐ γὰρ δὴ πρεσβεύειν ἔμελλεν ἵνα λάβωσι, τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν προώριστο οὕτω γενέσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὴν ἡμετέραν χρείαν καὶ προαπήγγελτο, ἀμέλει πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ κύριός φησιν, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατε. Εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία ἔκειτο, περιττὴ τῶν ἐπηγγελμένων ἡ αἴτησις.

XIV, 20. Τότε ἀπ' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων, ὅτι ἀληθῆ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα, περὶ ὧν δὲ νῦν ἀμφιβάλλειν ἔτι δοκεῖτε, καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν ἐν τῷ πατρὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος καὶ συναφείας, ὑμεῖς δὲ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεώς τε καὶ ἀγάπης, ἔτι καὶ τῆς τοῦ πνεύματος δόσεως τὴν πρός ἐμε κοινωνίαν λαμβάνοντες, κἀγὼ δὲ ἐν ὑμῖν, ὡς εἰκός. Ἡ γὰρ συνάφεια τοῦτο παρασκευάζει, ὥστε ἀναγεννηθέντων ὑμῶν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος καὶ ἐν τάξει μοι σώματος γενομένων κεφαλῆς χῶραν ὑμῖν ἐπέχειν ἐπ' ἐμέ.

XV, 4—6. Κλήματά φησιν ὑμεῖς τῇ ἀναγεννήσει τοῦ πνεύματος ἐμοὶ συναπτόμενοι, ἅπερ ἐν τῷ φυτῷ τυγχάνοντα δίδωσι τὸν καρπὸν, ἀφαιρεθέντα δὲ οὐκέτι. Οὕτως ἴδε καὶ ἐφ' ὑμῶν, τῆς μὲν ἀγάπης ἐχομένους τῆς περί ἐμε φέρειν πολὺν τῆς ἀρετῆς τὸν καρπὸν ἀνάγκη, ἀποστάντας δὲ τῆς ἀγάπης τῆς ἐμῆς ἐρήμους ἀνάγκη παντὸς εἶναι καλοῦ. Καὶ ὥσπερ ἐνταῦθα δοκιμάζων ὁ γεωργὸς τῶν κλημάτων τὴν χρῆσιν ὅσα μὲν ὁρᾷ καλά τε καὶ προσφορᾷ καρπῶν ἐπιτήδεια, ταῦτα τῇ ἐπιμελείᾳ χρησιμώτερα καθίστησιν, ὅσα δὲ ἄκαρπά τε καὶ μηδὲ τὸν γεωργὸν ὠφελεῖν δυνάμενα, ταῦτα τῷ πυρὶ καθάπαξ παραδίδωσιν, οὕτω τὴν ἑκάστου διάνοιαν δοκιμάζων ὁ πατὴρ οὓς μὲν

15. Act. 1, 4. 17. Cord. cat. p. 369. 26. Cord. cat. p. 379. 28. Catena: οὐκ ἔτι.

ὁρᾷ τῆς ἐμῆς ἐξημμένους ἀγάπης, τούτων ἐπιμελεῖται πολλὴν αὐτοῖς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὴν περιουσίαν χαριζόμενος, οὓς δὲ βλέπει τῆς ἐμῆς ἀπεσχοινισμένους διαθέσεως εἰς τὴν μέλλουσαν ἐντεῦθεν ἤδη φυλάττει κόλασιν.

XV, 8. Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη, τουτέστι δοξασθήσεται· ἀδιάφορος γὰρ καὶ ἡ τῶν χρόνων ἐναλλαγὴ καὶ πᾶσα ἡ τῆς φράσεως σύνθεσις. Ἐντεῦθεν τὸν λόγον ἀξιόπιστον ποιεῖ. Εἰ γὰρ εἰς δόξαν τοῦ πατρὸς ἀνήκει τὸ καρποφορεῖν, οὐκ ἀμελήσει τῆς δόξης τῆς ἑαυτοῦ καὶ γενήσεσθέ μοι μαθηταί. Ὁρᾷς πῶς τὸν καρπὸν φέρων ἐκεῖνός ἐστι μαθητής; Τί ἐστιν· ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ; τουτέστι, χαίρει ὅταν ἐν ἐμοὶ μένητε.

XV, 26. Ὅτι δὲ οὐ πρὸς χάριν εἴρηται, ἐπιμαρτυρεῖ τὸ πνεῦμα τοῖς λεγομένοις, ὃ ἐξ αὐτῆς τοῦ πατρὸς τῆς οὐσίας ἔχει τὴν ὕπαρξιν. Εἰ γὰρ μὴ φυσικὴν ἐκεῖθεν πρόοδον ἔλεγε διὰ τοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν ἔξωθεν γινομένην, ἄπορον περὶ τίνος λέγει, πολλῶν ὄντων κοινῶς τῶν κατὰ διακονίαν ἀποστελλομένων πνευμάτων, ὡς Παῦλος ὁ ἀπόστολός φησι· οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα; Ἐνταῦθα δὲ ἰδικόν τί φησι καὶ ὡς ἂν ἐκεῖνο γνωρίσαι ἱκανὸν ὃ μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τῇ τοῦ πνεύματος φωνῇ κυρίως καλούμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, φησὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε. Ἐκ γὰρ τοῦ συνεῖναι πάντοτε ἀξιόπιστον ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν καθεστάναι, ὑμῶν μὲν φθεγγομένων, τοῦ δὲ πνεύματος ἐπιμαρτυροῦντος τοῖς λεγομένοις διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμάτων.

XVI, 8. Οὕτω φοβερά τίς ἐστί φησι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ κάθοδος, ὡς ἐπιφοιτήσαντος τοῖς ἀνθρώποις φανῆναι τῶν ἐπιβεβουλευκότων ἐμοὶ τὴν ἁμαρτίαν.

XVI, 26. Ἀνωτέρω λέγει· κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἐνταῦθα δὲ· καὶ οὐ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν, δοκεῖ δὲ ταῦτα ἐναντία εἶναι. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς ἀνόδου τῆς εἰς οὐρανοὺς διελέγετο, μεθ' ἣν ἡ τοῦ πνεύματος ἐγίνετο κάθοδος, τοῦτο δὲ τῇ οἰκονομίᾳ ἥρμοττεν· ἐνταῦθα δὲ τὴν τῆς θεότητός μου ἀξίαν γνώσεσθέ φησι σαφῶς καὶ τὸ οὐκ ἐρωτᾶν ἀποφαίνεται, δεικνὺς ὅτι οὐ χρήσει τοῦ αἰτεῖν ὑπὲρ αὐτῶν διδόναι καὶ αὐ-

5. Corder. caten. p. 381. 12. Cord. cat. p. 388. 19. Hebr. 1, 14. 26. Cord. cat. p. 392. 29. Cord. cat. p. 401.

τὸς ὁμοίως δυνάμενος. Ἵνα δὲ μὴ σαφῶς αὐτὸ εἰπὼν ἀσθενέστερον ἔτι τοῖς μαθηταῖς διακειμένοις αὐθαδείας ἀπενέγκη τὴν δόξαν, φιλῶν γὰρ ὑμᾶς φησι ὁ πατὴρ ὑπὲρ τῆς περί ἐμε φιλίας δώσει πάντα ὑμῖν.

XVI, 30. Ἴσως δὲ τοῦτο γνώσονται, ὅτι ὁ πατήρ ἐστιν ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννήσας υἱὸν, ὅπερ οὐπώποτε ἐπίσταντο. Ἀλλ' οὐδὲ συνίεσαν πατέρα αὐτοῦ κατὰ κηδεμονίαν, νομίζοντες ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐλέγετο.

XVIII, 29 ss. Εἰ μὲν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπετε τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε· εἰ δὲ ἐπ' ἐμὲ βούλεσθε κρῖναι τὸν ἄνδρα, τὴν αἰτίαν ὑμᾶς εἰπεῖν ἀναγκαῖον.

XIX, 17. Ἐνομίσθη διαφωνία τις εἶναι κἀνταῦθά τισι τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθε, τῶν δὲ λοιπῶν, ὅτι Σίμωνι Κυρηναίῳ τὸν σταυρὸν ἐπέθηκαν. Ἀμφότερα δὲ ἐγένετο, καθὰ εἴρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὰς ὑπομνήμασιν.

XX, 14. Οἰκονομίας ἦν τὸ στραφῆναι αὐτὴν, θείας χάριτος τοῦτο ἐνεργησάσης καὶ τὸ στραφεῖσαν μὴ ἐπιγνῶναι αὐτὸν, ὥστε μὴ αἰφνίδιον αὐτὴν καὶ παρ' ἐλπίδα θεασαμένην τοῦτον, ὃν ἔτι νεκρὸν ὑπώπτευεν εἶναι, ἐκπλαγῆναι τὴν ψυχὴν δαιμονιώδη τινὰ φαντασίαν ὑπολαβοῦσαν τὸ φαινόμενον, κατὰ μέρος δὲ διαλεχθεῖσαν ὡς ἀνθρώπῳ πρότερον καὶ γνοῦσαν ὅτι ζῶντι διαλέγεται ἀληθῶς, τότε ἐπιγνῶναι μὲν τὸν παρόντα ὅστις ἐστὶν, ὁμοῦ δὲ καὶ πιστεῦσαι καὶ θαυμᾶσαι τοῦ γενομένου τὸ μέγεθος.

XX, 17. Δοκεῖ μὲν ἐπέχειν αὐτὴν τῆς ἁφῆς, ὡς ἂν οὐχ ὁμοίως ὀφείλουσαν ἐγχειρεῖν τῇ τοῦ σώματος ἁφῇ, ἄλλου δή τινος καὶ πολὺ κρείττονος γενομένου τοῦ σώματος. Ἀλλὰ καί τι ἕτερον ἐμφαίνει. Ὅτι γὰρ τῆς ἁφῆς οὐδὲν ἀπεῖρξε τὴν γυναῖκα δῆλον, ἐξ ὧν τοὺς μαθητὰς ἅψασθαι πολλάκις πεποίηκε καὶ τῶν τύπων αἴσθησιν λαβεῖν, οὓς ἀπὸ τῶν ἥλων ὡς εἰκὸς ἐγγενέσθαι τῷ σώματι συνέβη. Δύο τοίνυν ἐμφαίνει διὰ τῶν ῥημάτων, τό τε πολὺ κρεῖττον εἶναι τὸ σῶμα νῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἢ τὸ πρότερον, ὡς διὰ τοῦτο μηδὲ ἁπλῶς ἐγκεῖσθαι ὀφείλον ἀνθρωπείᾳ ἁφῇ, καὶ τὸ μέλλειν εἰς οὐρανοὺς ἀναλαμβάνεσθαι.

5. Cord. cat. p. 403. 9. Cord. cat. p. 428. 12. Cord. cat. p. 437. 17. Cord. cat. p. 454. 26. Cord. cat. p. 455. 35. Cat.: ὀφείλων.

Hoc quidem quod est, ad patrem meum et patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum, nemo sic demens est, ut alii cuidam convenire diceret, nisi templo Dei Verbi, assumto pro nostra salute homini; qui et mortuus est, et resurrexit, et ascensurus esset in coelos, et patrem sibi adscripsit cum discipulis Deum, et ipse gratia adoptionem meritus, et Deum suum appellat, quia cum ceteris hominibus similiter ut esset accepit. Unde propter communitatem quidem naturae patrem meum et patrem vestrum dicit, et Deum meum et Deum vestrum: divisit autem iterum suam personam ab ipsis, praecipuum gratiae significans propter quam ad Deum Verbum coniunctionem in loco veri filii ab omnibus honoratur hominibus.

XX, 22. Hoc quod dictum est, accipite, pro accipietis dicit. Si enim cum insufflasset, Spiritum dedisset discipulis, quod valde quidam stulte existimaverunt, superfluum erat dicere postea his, et maxime in tempore ascensus ad coelos, non separari ab Ierusalem, sed exspectare promissionem Spiritus. Et in sequentibus: sed accipietis virtutem superveniente Spiritu sancto in vos. Et adventum autem ipsum sancti Spiritus super discipulos, aperte Lucas factum esse dicit quinquagesimo die resurrectionis post ascensum. Et illud autem animadvertendum est, quod si ab insufflatu suscepissent Spiritum, non diceret, accipite, sed, quoniam accepistis. Hoc enim quod dictum est, accipite, his convenit qui nondum acceperunt.

XX, 28. Dicit ad Thomam: infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et porrige manum tuam, et mitte in

1. Act. C. C. II. IV. 13. Vig. C. 14. »Ei. ex interpr. ev. sec. Ioannem l. sexto [Par. sept.].« ib. quid est Vig. C. 3. Paris.: Verbo. 4. qui est mortuus Vig. C. 6 adscribit Vig. C. ib. discipulis suis Deum Vig. C. Pro Deum, quod e vett. ll. recepi, vulgo legitur: domini. 11. personam ipsis, principium Vig. Const. 12. coniunctione Vig. Const. 14. Act. C. C. II. IV. 14. Vig. C. 15. »Ei. Th. ex eod. l. commenti sec. Ioannem: quibus dicit —.« 16. quidem Vig. C. 17. V. in ante tempore om. Vig. C. ib. in coelos Vig. C. 18. exspectarent Vig. C. 19. Luc. 24, 49. 20. Act. 1, 8. ib. V. et om. Vig. C. 21. V. aperte om. Vig. C. 23. illud tamen Vig. C. ib. Par. ab eo insuflato. 27. Act. C. C. II. IV. 15., Vig. C. 16., Pelagii pap. ep. ad Eliam Aquil. »Ei. Th. ex commento sec. I. evangelii, ubi dicit — —.« ib. Par.: Dixit.

latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis. Quoniam, dicit, non credis, et tactum solum sufficere tibi ad credendum putas, haec enim dicens, non me latuisti, tange manu, et cape experimentum, et disce credere et non diffidere. Thomas quidem cum sic credidisset, dominus meus et Deus meus dicit, non ipsum dominum et Deum dicens, non enim resurrectionis scientia docebat et Deum esse eum qui resurrexit, sed quasi pro miraculo facto Deum collaudat.

ܒܥܠܡܐ ܕܥܬܝܕ ܐܝܠܝܢ ܕܓܒܘ
ܬܢܢ ܫܦܝܪܬܐ ܥܡ ܫܘܒܚܐ
ܢܩܒܠܘܢ ܒܣܘܡܐ ܕܛܒܬܐ.
ܒܝܫܐ ܕܝܢ ܐܝܠܝܢ ܕܒܟܠܗܘܢ
ܚܝܝܗܘܢ ܠܘܬ ܒܝܫܬܐ ܐܬܪܟܢܘ
ܥܡ ܬܫܢܝܩܐ ܘܕܚܠܬܐ
ܕܛܠܝܗܘܢ ܡܬܬܪܨܝܢ
ܒܪܥܝܢܗܘܢ ܘܢܓܒܘܢ ܫܦܝܪܬܐ
ܘܝܠܦܘܢ ܕܟܡܐ ܚܛܘ ܕܒܒܝܫܬܐ
ܢܩܦܘ ܘܠܐ ܗܘܐ ܒܛܒܬܐ
ܘܢܩܒܠܘܢ ܒܝܕ ܗܠܝܢ ܝܕܥܬܐ
ܕܝܘܠܦܢܐ ܩܕܡܝܐ ܕܕܚܠܬ ܐܠܗܐ
ܘܢܬܪܕܘܢ ܕܒܨܒܝܢܐ ܛܒܐ
ܢܩܒܠܘܢܗ ܫܘܝܢ ܗܘܘ ܠܒܣܝܡܘܬܐ
ܕܡܘܗܒܬܐ ܐܠܗܝܬܐ. ܠܐ ܓܝܪ ܡܡܬܘܡ
ܐܡܪ ܗܘܐ ܕܥܕܡܐ ܕܬܦܪܘܥ
ܠܟܘܕܪܢܛܐ ܕܐܚܪܝܐ

Saeculo futuro illi, qui elegerunt hic honesta, cum laude accipient iucunditatem bonorum, mali vero, qui tota sua vita ad mala declinaverunt, cum supplicio et metu eius ordinati fuerint mente (resipuerint) et honesta elegerint et didicerint, quantum peccaverint, cum in malis persisterent neque essent in bonis, et acceperint per haec scientiam doctrinae primariae timoris Dei et eruditi fuerint, qui voluntate bona eum apprehendant, digni facti erunt iucunditate liberalitatis divinae. Neque enim unquam dixisset: usquedum reddideris quadrantem ultimum (Matth. 5, 26.), nisi

6. Par. om. v. et. 7. etiam Deum Vig. C. 9. Hoc syriacum Theodori fragmentum Assemanus l. l. III. I. p. 323. ex Salomonis ep. Bassorae libro, qui est de fine poenarum daemonum et peccatorum, transscripsit, quod cum nonnisi verbis »Theodori comment. in Evangel.« citetur, ad cuiusnam evangelii interpretationem pertinuerit aegre dicas.

ܠܡܗܘܬܐ. ܠܐ ܓܝܪ ܡܡܠܬܘܢ
ܐܟܢ ܗܘܐ ܒܡܛܐ ܕܢܢܗ
ܦܬܓܡܐ ܐܚܪܢܐ ܠܘܠܐ ܡܢܝܢܐ
ܗܘܐ ܕܡܠܐ ܕܦܪܥܝܢ ܚܘܒܗܘܐ
ܟܕ ܡܫܘܚ ܒܪܢܫܐ ܢܬܚܢܢ
ܦܪܥܘܢ. ܘܠܐ ܬܘܒ ܐܡܪ
ܗܘܐ ܕܢܬܡܚܐ ܣܓܝܐܬܐ ܘܢܬܡܚܐ
ܙܥܘܪܝܬܐ ܐܠܘܠܐ ܕܟܕ ܡܫܡܫܝܢ
ܡܫܘܚ ܒܪܢܫܐ ܠܦܘܬ ܚܛܗܘܐ
ܠܚܪܬܐ ܡܩܒܠܝܢ ܗܘܘ
ܫܘܠܡܐ.

fieri posset, ut quum luissemus peccata poenis dealbaremur ab illis. Nec porro dixisset: vapulabit multis et vapulabit paucis (Luc. 12, 47. 48.), nisi postquam emensi essent (pertulissent) poenas secundum peccata tandem acciperent solutionem.

THEODORI MOPSVESTENI

IN ACTA APOSTOLORUM COMMENTARII FRAGMENTUM.

Act. II, 38. Ille autem dixit, oportere poenitentiam agentes eos pro crucis iniquitate, et agnoscentes salvatorem et dominum et omnium auctorem bonorum Iesum Christum quomodo propter ista pervenit et assumptus est de divina natura, in ipsum quidem fidem suscipere et eius discipulos fieri, ante omnia ad baptisma accedentes, quod et ipse tradidit nobis, praeformationem quidem habens sperationis futurorum, in nomine autem celebrandum Patris et Filii et sancti Spiritus. Hoc enim quod est, ut baptizetur unusquisque in nomine Iesu Christi, non hoc dicit, ut vocationem quae in nomine Patris et Filii et sancti Spiritus est, relinquentes, Iesum Christum in baptismate vocent, sed quale est hoc, quod in Moyse

Hunc l. Ebediesu teste ad Basilium, ut coniectavi in comment. p. 86. episcopum Raphaneae, scripsit. 1. Act. C. C. II. IV. 16. Vig. Const. 17. Pelagii II pap. ep. ad Eliam »Eiusdem Theodori ex commento quod est in Actis apostolorum, libro primo, in quo dicit, quod baptizari in nomine Iesu (Iesu om. c. Paris.) Christi, simile est scripto illi, quod baptizati sunt in Moyse (vett. ll.: in Moysen.): et vocari Christianos, simile est illi, quod vocantur Platonici, et Epicurei (vett. ll.: Epicuri.), et Manichaei et Marcionistae ab inventoribus dogmatum.« 2. Pel. ep.: in iniquitate. ib. Bellovac.: et Deum. 3. Const. V.: salvat. et auctorem bonorum omnium Iesum. ib. Vett. ll., Const. V., ep. Pelagii: Christum quoniam. 4. Ep. Pel.: per ista. ib. de om. Ep. Pel. 5. Ep. Pel.: in spiritu quidem. ib. quidem om. Const. V. 6. Const. V.: omnia autem. ib. et om. Const. V. 7. Ep. Pel.: reformationem. ib. Ep. Pel.: inspirationis. 8. Const. Vig.: Spiritus Sancti. 9. Ep. Pel.: et baptiz. 10. Act. 2, 38. 11. Const. Vig.: Spiritus Sancti. 12. Ep. Pel.: vocet. ib. Const. V.: hoc est. ib. Bellovac., ep. Pelag.: in Moysen.

baptizati sunt in nube et in mari, ut diceret, quia sub nube et mari Aegyptiorum separati sunt, liberati eorum servitute ut Moysis leges attenderent; tale est: et baptizetur unusquisque in nomine Iesu Christi, ut cum ad ipsum accessissent tamquam salvatorem et omnium bonorum auctorem, et doctorem veritatis, ab ipso, utpote auctore bonorum et doctore veritatis vocarentur: sicut omnibus hominibus quamcumque sectam sequentibus, consuetudo est ab ipso dogmatis inventore vocari, ut Platonici et Epicurei, Manichaei et Marcionistae, et si quidam tales dicuntur. Eodem enim modo et nos nominari Christianos iudicaverunt apostoli, tamquam per hoc certum facientes, quod istius doctrinam oportet attendere: sic quod et ab ipso datum est, susciperent baptisma, in ipso quidem primo constitutum, qui et primus baptizatus est: ab ipso autem et ceteris traditum, ut secundum praeformationem futurorum celebretur.

1. 1 Cor. 10, 2. 2. Ep. Pel.: et in. ib. V. separati sunt om. c. Par. 3. Par. et ep. Pel.: Moysi, Bellov.: Moyse. ib. tale hoc est Const. Vig. ib. Par. et ep. Pel.: ut baptizetur. 4. V. et baptiz. — — Christi om. Const. V. 8. Const. V.: quamque sectam. 9. V. et ante Epic. om. C. V. ib. Ep. Pel.: et Manichaei. 10. Ep. Pel.: et quidem. 11. Usque ad v. apostoli legitur fràgm. in ep. Pel. 13. Vett. ll., Const. V.: sic et quod.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 2. 3. Et quoniam novum quodammodo esse videbatur, quod ab eis de Christo dicebatur, adiungit: quod ante promiserat per prophetas suos, ex prophetia volens doctrinae antiquitatem ostendere. Unde et magnificans prophetiam, bene adiunxit: in scripturis sanctis. Neque enim literam, vel characterem sanctum volebat dicere; sed prophetiam ipsam, quae erat Spiritu sancto revelationem eis donante. Ipsam ergo prophetiam recte sic appellavit. Sic et alibi dixit: omnis scriptura divinitus inspirata utilis est. Quid itaque istae dicunt? de filio eius. Et quoniam commune est filii nomen, et cum de divinitate dicitur, etiam de humanitate accipitur: manifestius aperire volens, unde ei nunc dicere propositum sit, vel cuius rei gratia prophetarum testimonium adiunxit: qui factus est ei ex semine David secundum carnem, aperte quidem ostendens, quoniam de assumto homine sermonem inducit, tamen nec divinitatis indicium non

Theodorus in interpretandis Pauli epistolis multum operae et studii collocavit. Euthalius argumentorum notationes (τὴν ἔκθεσιν), quas singulis harum epistolarum capitulis praemisisset, ab eximio quodam patre (ἑνὶ τῶν σοφωτάτων τινὶ καὶ φιλοχρίστων πατέρων) confectas esse narrat v. Galland. bibl. X p. 247. Hunc patrem, quo tempus aliaque ducere viderentur, Theodorum fuisse Ioh. Millius (Prolegom. in N. T. n. 905 – 907) coniectavit, de qua coniectura mihi ne nunc quidem satis probabili dixi ut potui in comment. p. 87. – Commentarium in epistolam ad Romanos Theodorus Ebediesu teste Eusebio inscripsit. 1. Facund. l. l. 3, 6. 8. c. Ver.: Sicut et. 9. II Timoth. 3, 16.

significatum reliquit. In eo enim quod addidit: secundum carnem, sufficienter ostendit, quia et aliter filii significationem novit accipere; si quidem secundum hoc scit eum ex semine David factum, tamquam secundum aliud non ita eum cognoscens. Duae enim naturae, unum autem quiddam connexione intelligunt. Altera quidem est assumti hominis, altera vero Dei Verbi. Concurrunt autem in unum ambae propter assumtionem et propter adunationem, quae ex assumtione facta est, quam ad Deum habet servi forma.

I, 8. *Φαίνεται καὶ ἐν ἑτέραις τῶν ἐπιστολῶν ἀπ' εὐχαριστίας ἀρχόμενος, ἐκείνους πρὸς οὓς ποιεῖται τὸ γράμμα διδάσκων παντὸς λόγου καὶ πράγματος ἀπὸ εὐχαριστίας ἀπάρχεσθαι τῷ θεῷ, οὐ μόνον ὑπὲρ οἰκείων ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀλλοτρίων· ἐνταῦθα δὲ μάλιστα κυριώτατα χρῆται τούτῳ τῷ προοιμίῳ. Προσεκτέον δὲ κἀνταῦθα τό· διὰ Χριστοῦ, ὅπως οὐκ ἐπὶ διακονίας κέχρηται, ὥσπερ δοκεῖ τοῖς αἱρετικοῖς, ἀλλ' ἐπὶ αἰτίας. Οὐ γὰρ δὴ διακόνῳ τῷ Χριστῷ κεχρῆσθαι ὁ ἀπόστολος ἔμελλεν τῆς εἰς τὸν θεὸν εὐχαριστίας, λέγει δὲ ὅτι τῷ θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, τοῦ Χριστοῦ ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχαριστίας τὴν αἰτίαν παρασχομένου. Ἔχει δὲ ὅμως καὶ Ῥωμαίων ἔπαινον τὸ εἰρημένον οὐ τυχόντα· καὶ αὐτοῦ γὰρ τούτου ἕνεκεν συνεχῶς ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς τούτῳ κέχρηται τῷ προοιμίῳ, ὥστε ταῖς εὐφημίαις προθυμοτέρους αὐτοὺς πρὸς τὴν τῶν γραφομέ-*

6. c. Ver.: intelliguntur. 9. c. Ver.: Deum Verbum. 10. Theodori in Pauli epistolam ad Romanos commentarii fragmenta graeca nuperrime demum et magnam partem bis typis exscripta sunt. Ac primum quidem Ang. Maius in Spicilegii Romani Tomo IV. p. 499 – 573. (Rom. 1840.) *Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐπισκόπου ἐξ ἑρμηνείας τῆς Παύλου πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τὰ εὑρηθέντα* edidit, quae de catena desumpsit inter vaticanas ferme praestantissima. Praeterea haec fragmenta fere omnia, quae quidem ad priora octo epistolae capita pertinent, leguntur in l.: Catena in S. Pauli epistolam ad Romanos. Ad fidem cdd. msscr. ed. I. A. Cramer, S. T. P. aulae Novi Hospitii Principalis, necnon historiae modernae Prof. Reg. Oxonii 1844. 8. Editor codice Bodleiano E. II. 20. usus est, qui est chartaceus, forma quaternaria et e mscr. antiquiore Gaditano, ut videtur, a I. Lluydo a. 1601 descriptus. Hic codex catenam continet in epistolam P. ad Rom. eximiam quidem, sed in fine mutilam; explicit enim in virorum d. explicationibus c. IX vs. 1 afferendis. Singulis Theodori fragmentis praemissum est v. *Θεοδώρου*. — Fragmentum primo loco positum tantummodo in Spicil. legitur.

νων παρασκευάζειν ἀνάγνωσιν· ὅπερ καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων εἰργάσατο, τῶν πραγμάτων αὐτῶν αὐτῷ συνεργούντων εἰς τοῦτο.

I, 9. *Ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα εἶπεν, ἐπειδὴ μη τὴν ὑπόστασιν τοῦ πνεύματος ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ πρὸς τοῦτο χάριν.*

I, 11. *Ἔδει γὰρ τὸν μετὰ τὴν Πέτρου διδασκαλίαν τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα παραδιδόναι αὐτοῖς ἐπιχειροῦντα, δεικνύναι ὡς ἀποδέχεται τὰ πρῶτα, καὶ οὐδὲν ἐκείνοις ἐπιμεμφόμενος τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διδασκαλίαν.*

Διδάσκει μὲν ὁ τοὺς μήπω γινώσκοντας φωτίζων, παρακαλεῖ δὲ ὁ τοὺς ἤδη πεφωτισμένους εὐφραίνων τῷ τῆς σοφίας λόγῳ, ὡς αὐτὸς διαιρῶν φησιν· εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει. Παρακαλουμένων δὲ Ῥωμαίων καὶ αὐτός, φησι, συμπαρακληθήσεται, κοινωνῶν τῆς ἐκείνων παρακλήσεως διὰ τὴν ἀγάπην, ἅμα δὲ ὡς οὐδὲ αὐτὸς ὢν ὑπεράνω τοῦ χρήζειν τῆς ἐκ λόγου ὠφελείας· παράκλησις γὰρ ὁ λόγος καὶ τῷ λέγοντι.

II, 15. *Ἡ δὲ τούτων, φησὶν, διάγνωσις τότε ἔσται, ὅτε καὶ τῶν κατὰ νόμον βιούντων, ἑνὸς ὄντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν τὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐξετάζει θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἵνα εἴπῃ, καθὼς καὶ αὐτὸς κηρύττων διατελῶ, ὅτι ἔσται κρίσεως καιρὸς, καὶ δεῖ πιστεύσαντας Χριστῷ τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν ἐκείνην.*

II, 17. *Οὐ κατ' ἐρώτησιν, ὥς τινες ὑπέλαβον, ἀναγνωστέον τό· ἰδὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν, ἵνα εἴπῃ· μὴ ὢν ἀληθῶς καὶ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ λεγόμενος.*

II, 20. *Μόρφωσιν λέγει οὐ τὴν προτύπωσιν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς τό· ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων.*

II, 25. *Ζητῆσαι χρὴ ποσαχῶς ὁ νόμος λέγεται, καὶ μά-*

3. Spicil. 6. Spicil. 10. Hoc fragmentum tantummodo in cat. Crameri p. 7 legitur praemissis v. *Ἀπολιναρίου, Ἰωάννου, Θεοδώρου.* Quare si non verba Theodori sunt, certe sententia. ib. V. *ὁ* a cat. abest. 13. Rom. 12, 7. 18. Spicil., c. Cram. p. 11. 21. Rom. 2, 16. 22. C. Cram.: *αὐτὸ κηρύττων διατελῶν.* 24. Spicil., c. Cram. p. 12. ib. V. Mill. ad h. l., qui pro *Theodoreto* scribere debebat *Theodoro.* 25. C. Cram.: *ἴδε.* 28. Spicil. 30. Phil. 2, 6. 31. Hoc fragmentum cunctanter recepi. Legitur solummodo in cat. Crameri p. 12 s. neque vero patet utrum Theo-

λιστα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ, τοτὲ μέν· εἰ περιτέμνεσθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ποτὲ δέ· περιτομὴν ὠφελεῖν ἐὰν νόμον τις πράσσῃ. Ἐστὶν οὖν νόμος καθ' ἕνα τρόπον ψιλὸν τὸ Μωσέως γράμμα, καθὸ σημαινόμενον εἴρηται τό· εἰ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, καὶ τό· ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν· ἔτι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθὸ εἴρηται· ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία· ἔτι καὶ ὁ φυσικός, καθὸ εἴρηται· ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, καὶ τὰ ἑξῆς. Λέγεται νόμος καὶ ἡ Μωσέως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκῃ· λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ· Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε, καὶ τὰ ἑξῆς. Καλεῖ δὲ καὶ τὰ προφητικὰ νόμον, ὡς· ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, ἐν Ἡσαΐᾳ· μήποτε δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασκαλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκῃ· οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μωσέως γράμματος. Περιτομὴν οὖν ἣν αὐτός φησι, νῦν ἑτέραν λέγει παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον τὸν πνευματικόν. Δύναται δὲ νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας· κατὰ γὰρ τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν ὁ πνευματικῶς περιτεμνόμενος ὠφελεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαίρεσιν, διὰ δὲ τοῦ πράττειν τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. Δύναται δέ τις καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ ῥητόν, καί φησιν ὅτι πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτό φησιν· ἐγένετο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, περιτεμὼν τὸν Τιμόθεον καὶ κειράμενος καὶ καθαιρόμενος κατὰ νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν· περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διαλεγόμενος, ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ.

doro, cuius fragmentum praecedit tribuatur, an sit anepigraphum. Ego de scriptore nihil adfirmo, quamquam indoles fragmenti a Theodoro non abhorret; sed is qui verba catenae inseruit, si non priorem, alteram certe disputationis partem decurtavit. 2. Fortasse scribendum: ποτὲ μέν. 2. Gal. 5, 2. 3. Rom. 2, 25. 6. Gal. 5, 4. 7. Gal. 3, 24. 8. Rom. 7, 12. 10. Rom. 2, 14. Cat.: ποιεῖ. 13. Gal. 4, 21. 22. 15. I Cor. 14, 21. cf. I. Ies. 28, 11. 18. Gal. 5, 4. 20. Philipp. 3, 2. ib. Rom. 7, 14.

Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ τῷ Ἀβραὰμ τοὺς ἐξ ἐθνῶν περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ τοὺς ἀργυρωνήτους, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἴρηται μόνον, οὐκ ἀνάγκη καὶ τοὺς προσηλύτους τούτοις προσυπακούεσθαι, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευϊτῶν ἰδικῶς νενομοθετημένα, ἢ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἢ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἑτέρους· ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βούλεταί τι διαπράττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μέμνηται, ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησίν, ἀμέλει καὶ συνεστηκότος τοῦ καλουμένου ἁγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι· ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν τῶν καθαρθέντων ὁ κύριος ἔφη· πορευθέντες δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι, ἀφ᾽ ὧν Σαμαρείτης εἷς ἦν, ᾧ μαρτυρῶν ὁ σωτήρ φησιν· οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δόξαν δοῦναι τῷ θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος; Εἰ δέ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυποίσει περὶ τῶν ἐσθίειν τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν, ὡς ἐν ἑνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ θεός, τούτου δὲ ἱσταμένου, νῦν περιττὴ ἡ περιτομὴ τοῖς ἐξ ἐθνῶν.

II, 29. Τῷ πνεύματι, οὐ τῷ ἁγίῳ· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι κατορθούντων διαλέγεται, ἀλλ᾽ ὑποτίθεται δι᾽ ὅλου τοὺς ἔξω τὰ τοῦ νόμου ποιοῦντας, καὶ δείκνυσι κρείττονας τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραβαινόντων. Συνᾴδει δὲ ἅπαντα καταλλήλως τῷ οἰκείῳ σκόπῳ, πρόθεσιν ἔχων καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου Ἕλληνας δεῖξαι παραβάτας, καὶ Ἰουδαίους πρὸς τῷ φυσικῷ καὶ τοῦ θετοῦ, ἵνα διὰ πάντων στήσῃ τὸ τῆς χάριτος χρήζειν ἅπαντας. Λέγει δὲ τό· ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ τῇ προθέσει, ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀριθμῶν βίβλῳ φησὶν ὁ θεός· ὅτι πάντες οἱ παροξύναντές με οὐκ ὄψονται τὴν γῆν· ὁ δὲ παῖς μου Χάλεβ, ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι καὶ τὰ ἑξῆς, φανερῶς πνεῦμα τὴν πρόθεσιν εἰπών· καὶ ὁ προφήτης· πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, ἵνα εἴπῃ, πρόθεσιν ἔσχον πορνικήν.

3. Gen. 17, 12 s. 4. Levit. c. 12. 5. Cat.: ἀνάγκη δὲ. ib. τούτους. 13. Luc. 17, 14. 16. Luc. 17, 17. 18. ib. Exod. 12, 48. 21. Spicil., c. Cram. p. 14. 30. C. Cram.: Χάρεβ. 31. Num. 14, 23. 24. 33. Hos. 4, 12.

III, 9. Ἵνα εἴπῃ· ἄγε τοίνυν μετὰ τὸν ἐκείνων ἔλεγχον τῶν ἡμετέρων τὸ μέγεθος δείξομεν.

III, 12. Τῇ μαρτυρίᾳ οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημένῃ ἐχρήσατο, ἀλλ' ὡς ἁρμοζούσῃ τοῖς ἀποδεδειγμένοις τῷ περιληπτικῶς περὶ ἐπταικότων λέγειν αὐτὰ τὸν Δαβίδ· ὥσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς ἄχρι τῆς δεῦρο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαλέξεσι μαρτυρίαις συγκεχρήμεθα, ὡς ἂν ἁρμόζειν δυναμέναις ἀπὸ τῆς διανοίας τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις. Ὁ γὰρ ψαλμὸς ἐκεῖνος οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων εἴρηται τῷ Δαβίδ· καὶ δῆλον ἐξ ὧν φησίν· οὐχὶ γνώσονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου ἐν βρώσει ἄρτου; Τίνα δὲ ἔμελλεν ὀνομάζειν οἰκεῖον θεῷ ὁ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὡς εἰς τὸ χεῖρον ἐκκλινάντων ἀποφηνάμενος;

III, 27. Πάντως ἐρεῖτέ μοι· τίς ἐπεισελθὼν νόμος τοῦτον ἐξέβαλεν; ἐπειδὴ νόμῳ πέφυκεν ὁ κρατῶν λύεσθαι νόμος. Πρὸς οὕς φησιν· οὐ νόμος ἔργων ἐπεισελθὼν τὸν πρότερον ἔλυσεν, κάλλιστα γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος κατά γε τοῦτο, νόμος δὲ πίστεως ἐπεισεληλυθὼς περιττὸν εἰκότως τοῦτον ἀπέφηνεν νικώσης τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἔργων, ἐπειδὴ ταῦτα ἡμῖν ἀπὸ τῆς θείας ὑπάρχει χάριτος, ἃ σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ προσγίνεσθαι ἀπὸ τῶν προτέρων οὐκ ἠδυνήθη. Ἔδειξε δὲ διὰ νόμου πίστεως εἰπών, καὶ μὴ ἁπλῶς διὰ πίστεως [τὸ μὲν δικαιοῦ]σθαι πρὸς τὸν νόμον ὡς ἀλλότριον [εἶναι, εἰ καὶ] ἐπὶ τῶν οἰκείων τὴν προσηγορίαν ἀσπάζεται.

III, 28. Τὸ δέ· λογιζόμεθα, οὐκ ἐπὶ ἀμφιβολίας λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ· λογισμῷ τῷ προσήκοντι ἡγοῦμαι τῆς κατὰ πί-

1. Spicil., c. Cram. p. 17. ib. C. Cram.: *οἰκείων*. 2. C. Cram.: *λέξομεν*. 3. Spicil., c. Cram. p. 18. 5. C. Cram. *καί* om. 11. Ps. 14, 4. 12. Libri: *ὥστε τὸ*. 13. Sequentia, quibus responsio continebatur, auctor catenae perperam omisit. Theodoretus Psalmum ad cladem Hierosolymis a Sennacheribo imminentem retulit: quae si eadem Theodori fuit sententia hic ad Ezechiam respexit. 14. Spicil., in c. Cram. p. 23 tribuitur Origeni, sed errore tantum Theodori nomen videtur excidisse. 18. Hic nisi quaedam exciderunt satis negligenter scripsit Theodorus; post v. *τὴν* adde *καύχησιν*. 23. Codicum lacunam uncis notatam utcunque supplevi, neque enim quanta sit ab editoribus accurate indicatur. Ceterum cum eadem lacuna et apud Cram. reperiatur et in duobus Maii cdd. sit, hos codices ex eodem fonte manasse manifestum est. 25. Spicil., c. Cram. p. 24.

στιν δικαιώσεως ἄνευ ἔργων νόμου πάντα ἄνθρωπον βουληθέντα μετέχειν. Σημειωτέον δὲ ὡς οὐχ ἁπλῶς εἶπεν· χωρὶς ἔργων νόμου, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐργαζοίμεθα ἀρετῆς ἐπιμελούμενοι, οὐκ ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου πρὸς τοῦτο ἀγομένων.

III, 30. Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ· ἐκ πίστεως, τέθεικεν, ὡς ἂν ἐχόντων μὲν καὶ ἑτέρας ἀφορμὰς πρὸς δικαίωσιν, οὐ δυναμένων δὲ αὐτῆς μετέχειν πλὴν ἐκ τῆς πίστεως· ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων· διὰ τῆς πίστεως.

IV, 8 s. Θαυμασιώτατα δὲ τὰς μαρτυρίας συνέκρουσεν, ἐπὶ μὲν τῆς πίστεως· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων· καὶ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. Ἐκεῖ γοῦν ἤρκεσεν ἡ πίστις, ὥστε λογισθῆναι αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, ἐνταῦθα δὲ τὰ ἔργα καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥέποντα οὐ λογίζεται, ὅταν ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία τῶν γεγονότων ἀνωτέρα φαίνηται.

IV, 11. Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα κἀνταῦθα εἶπεν ὡς τὸ· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· λέγει γὰρ τὸ ἀναγκαίως τοῖς γενομένοις ἑπόμενον. Ἐντεῦθεν φησὶ· κοινός ἐστιν ἁπάντων πατὴρ, ἐπειδὰν τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς πίστεως δέξωνται.

V, 13. Οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος ἐπεισελθών φησι, τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν, ἀλλ' ἄχρις ἦν τε ὁ νόμος καὶ ἐπολιτεύετο καὶ ἐκράτει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐλάμβανε καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας προσθήκην, οὐδὲν πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ νόμου θέσεως συμβαλέσθαι δυνηθείσης αὐτοῖς. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου ἐπάγει· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. Τοσοῦτον γὰρ ἀπεῖχεν ὁ νόμος, φησὶ, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν, ὥστε οὐδ' ἂν γένοιτο ἁμαρτία, εἰ μὴ νόμος εἴη. Νόμον δὲ νῦν καλεῖ τὴν ἥντινα δήποτε διάκρισιν, εἴτε ἀπὸ φύσεως, εἴτε ἀπὸ θέσεως ἐγγινομένην· μὴ γὰρ οὔσης τῆς διακρίσεως οὐκ ἄν τις λέγοιτο ἁμαρτάνειν ἁμαρτίαν, εἰ δὴ ὁ τὸ φαινόμενον

6. Spicil., c. Cram. p. 25. 9. V. τῆς in Spicil. male deest. 10. Spicil., c. Cram. p. 28. 12. C. Cram.: λογίσεται. 13. C. Cram.: ἐκεῖ γὰρ ἤρεσεν. 14. τὰ om. in Spic. 16. C. Cram.: φαίνεται. 17. Spic., c. Cram. p. 29. 19. 1, 20. 21. Spic.: δείξωνται. 22. Spic., c. Cram. p. 45. 26. Spic.: συμβαλλέσθαι. 32. V. ἁμαρτάνειν om. in Spicil. ib. Libri: εἰ δὲ, et post v. μετιών commate tantummodo interpungunt. Fortasse

λιστα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ, τοτὲ μέν· εἰ περιτέμνεσθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ποτὲ δέ· περιτομὴν ὠφελεῖν ἐὰν νόμον τις πράσσῃ. Ἔστιν οὖν νόμος καθ' ἕνα τρόπον ψιλὸν τὸ Μωσέως γράμμα, καθὸ σημαινόμενον εἴρηται τό· εἰ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, καὶ τό· ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν· ἔτι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθὸ εἴρηται· ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία· ἔτι καὶ ὁ φυσικὸς, καθὸ εἴρηται· ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, καὶ τὰ ἑξῆς. Λέγεται νόμος καὶ ἡ Μωσέως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκῃ· λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ· Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε, καὶ τὰ ἑξῆς. Καλεῖ δὲ καὶ τὰ προφητικὰ νόμον, ὡς· ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, ἐν Ἠσαΐᾳ· μήποτε δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασκαλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκῃ· οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μωσέως γράμματος. Περιτομὴν οὖν ἣν αὐτός φησι, νῦν ἑτέραν λέγει παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον τὸν πνευματικόν. Δύναται δὲ νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας· κατὰ γὰρ τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν ὁ πνευματικῶς περιτεμνόμενος ὠφελεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαίρεσιν, διὰ δὲ τοῦ πράττειν τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. Δύναται δέ τις καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ ῥητὸν, καί φησιν ὅτι πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτό φησιν· ἐγένετο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, περιτεμὼν τὸν Τιμόθεον καὶ κειράμενος καὶ καθαιρόμενος κατὰ νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν· περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διαλεγόμενος, ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ.

doro, cuius fragmentum praecedit tribuatur, an sit anepigraphum. Ego de scriptore nihil adfirmo, quamquam indoles fragmenti a Theodoro non abhorret; sed is qui verba catenae inseruit, si non priorem, alteram certe disputationis partem decurtavit. 2. Fortasse scribendum: ποτὲ μέν. 2. Gal. 5, 2. 3. Rom. 2, 25. 6. Gal. 5, 4. 7. Gal. 3, 24. 8. Rom. 7, 12. 10. Rom. 2, 14. Cat.: ποιεῖ. 13. Gal. 4, 21. 22. 15. I Cor. 14, 21. cl. l. Ies. 28, 11. 18. Gal. 5, 4. 20. Philipp. 3, 2. ib. Rom. 7, 14.

Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ τῷ Ἀβραὰμ τοὺς ἐξ ἐθνῶν περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ τοὺς ἀργυρωνήτους, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἴρηται μόνον, οὐκ ἀνάγκη καὶ τοὺς προσηλύτους τούτοις προσυπακούεσθαι, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευϊτῶν ἰδικῶς νενομοθετημένα, ἢ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἢ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἑτέρους· ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βούλεταί τι διαπράττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μέμνηται, ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησὶν, ἀμέλει καὶ συνεστηκότος τοῦ καλουμένου ἁγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι· ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν τῶν καθαρθέντων ὁ κύριος ἔφη· πορευθέντες δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι, ἀφ' ὧν Σαμαρείτης εἷς ἦν, ᾧ μαρτυρῶν ὁ σωτὴρ φησιν· οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δόξαν δοῦναι τῷ θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος; Εἰ δέ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυποίσει περὶ τῶν ἐσθίειν τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν, ὡς ἐν ἑνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ θεὸς, τούτου δὲ ἱσταμένου, νῦν περιττὴ ἡ περιτομὴ τοῖς ἐξ ἐθνῶν.

II, 29. Τῷ πνεύματι, οὐ τῷ ἁγίῳ· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι κατορθούντων διαλέγεται, ἀλλ' ὑποτίθεται δι' ὅλου τοὺς ἔξω τὰ τοῦ νόμου ποιοῦντας, καὶ δείκνυσι κρείττονας τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραβαινόντων. Συνᾴδει δὲ ἅπαντα καταλλήλως τῷ οἰκείῳ σκόπῳ, πρόθεσιν ἔχων καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου Ἕλληνας δεῖξαι παραβάτας, καὶ Ἰουδαίους πρὸς τῷ φυσικῷ καὶ τοῦ θετοῦ, ἵνα διὰ πάντων στήσῃ τὸ τῆς χάριτος χρήζειν ἅπαντας. Λέγει δὲ τό· ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ τῇ προθέσει, ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀριθμῶν βίβλῳ φησὶν ὁ θεός· ὅτι πάντες οἱ παροξύναντές με οὐκ ὄψονται τὴν γῆν· ὁ δὲ παῖς μου Χάλεβ, ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι καὶ τὰ ἑξῆς, φανερῶς πνεῦμα τὴν πρόθεσιν εἰπών· καὶ ὁ προφήτης· πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, ἵνα εἴπῃ, πρόθεσιν ἔσχον πορνικήν.

3. Gen. 17, 12 s. 4. Levit. c. 12. 5. Cat.: ἀνάγκη δὲ. ib. τούτους. 13. Luc. 17, 14. 16. Luc. 17, 17. 18. ib. Exod. 12, 48. 21. Spicil., c. Cram. p. 14. 30. C. Cram.: Χάρεβ. 31. Num. 14, 23. 24. 33. Hos. 4, 12.

III, 9. Ἵνα εἴπῃ· ἄγε τοίνυν μετὰ τὸν ἐκείνων ἔλεγχον τῶν ἡμετέρων τὸ μέγεθος δείξομεν.

III, 12. Τῇ μαρτυρίᾳ οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημένῃ ἐχρήσατο, ἀλλ' ὡς ἁρμοζούσῃ τοῖς ἀποδεδειγμένοις τῷ περιληπτικῶς περὶ ἐπταικότων λέγειν αὐτὰ τὸν Δαβίδ· ὥσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς ἄχρι τῆς δεῦρο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαλέξεσι μαρτυρίαις συγκεχρήμεθα, ὡς ἂν ἁρμόζειν δυναμέναις ἀπὸ τῆς διανοίας τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις. Ὁ γὰρ ψαλμὸς ἐκεῖνος οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων εἴρηται τῷ Δαβίδ· καὶ δῆλον ἐξ ὧν φησίν· οὐχὶ γνώσονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου ἐν βρώσει ἄρτου; Τίνα δὲ ἔμελλεν ὀνομάζειν οἰκεῖον θεῷ ὁ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὡς εἰς τὸ χεῖρον ἐκκλινάντων ἀποφηνάμενος;

III, 27. Πάντως ἐρεῖτέ μοι· τίς ἐπεισελθὼν νόμος τοῦτον ἐξέβαλεν; ἐπειδὴ νόμῳ πέφυκεν ὁ κρατῶν λύεσθαι νόμος. Πρὸς οὕς φησιν· οὐ νόμος ἔργων ἐπεισελθὼν τὸν πρότερον ἔλυσεν, κάλλιστα γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος κατά γε τοῦτο, νόμος δὲ πίστεως ἐπεισεληλυθὼς περιττὸν εἰκότως τοῦτον ἀπέφηνεν νικώσης τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἔργων, ἐπειδὴ ταῦτα ἡμῖν ἀπὸ τῆς θείας ὑπάρχει χάριτος, ἃ σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ προσγίνεσθαι ἀπὸ τῶν προτέρων οὐκ ἠδυνήθη. Ἔδειξε δὲ διὰ νόμου πίστεως εἰπών, καὶ μὴ ἁπλῶς διὰ πίστεως [τὸ μὲν δικαιοῦ]σθαι πρὸς τὸν νόμον ὡς ἀλλότριον [εἶναι, εἰ καὶ] ἐπὶ τῶν οἰκείων τὴν προσηγορίαν ἀσπάζεται.

III, 28. Τὸ δέ· λογιζόμεθα, οὐκ ἐπὶ ἀμφιβολίας λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ· λογισμῷ τῷ προσήκοντι ἡγοῦμαι τῆς κατὰ πί-

1. Spicil., c. Cram. p. 17. ib. C. Cram.: οἰκείων. 2. C. Cram.: λέξομεν. 3. Spicil., c. Cram. p. 18. 5. C. Cram. καί om. 11. Ps. 14, 4. 12. Libri: ὥστε τό. 13. Sequentia, quibus responsio continebatur, auctor catenae perperam omisit. Theodoretus Psalmum ad cladem Hierosolymis a Sennacheribo imminentem retulit: quae si eadem Theodori fuit sententia hic ad Ezechiam respexit. 14. Spicil., in c. Cram. p. 23 tribuitur Origeni, sed errore tantum Theodori nomen videtur excidisse. 18. Hic nisi quaedam exciderunt satis negligenter scripsit Theodorus; post v. τήν adde καύχησιν. 23. Codicum lacunam uncis notatam utcunque supplevi, neque enim quanta sit ab editoribus accurate indicatur. Ceterum cum eadem lacuna et apud Cram. reperiatur et in duobus Maii cdd. sit, hos codices ex eodem fonte manasse manifestum est. 25. Spicil., c. Cram. p. 24.

στιν δικαιώσεως ἄνευ ἔργων νόμου πάντα ἄνθρωπον βουληθέντα μετέχειν. Σημειωτέον δὲ ὡς οὐχ ἁπλῶς εἶπεν· χωρὶς ἔργων νόμου, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐργαζοίμεθα ἀρετῆς ἐπιμελούμενοι, οὐκ ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου πρὸς τοῦτο ἀγομένων.

III, 30. Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ· ἐκ πίστεως, τέθεικεν, ὡς ἂν ἐχόντων μὲν καὶ ἑτέρας ἀφορμὰς πρὸς δικαίωσιν, οὐ δυναμένων δὲ αὐτῆς μετέχειν πλὴν ἐκ τῆς πίστεως· ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων· διὰ τῆς πίστεως.

IV, 8 s. Θαυμασιώτατα δὲ τὰς μαρτυρίας συνέκρουσεν, ἐπὶ μὲν τῆς πίστεως· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων· καὶ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. Ἐκεῖ γοῦν ἤρκεσεν ἡ πίστις, ὥστε λογισθῆναι αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, ἐνταῦθα δὲ τὰ ἔργα καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥέποντα οὐ λογίζεται, ὅταν ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία τῶν γεγονότων ἀνωτέρα φαίνηται.

IV, 11. Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα κἀνταῦθα εἶπεν ὡς τὸ· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· λέγει γὰρ τὸ ἀναγκαίως τοῖς γεγονόσιν ἑπόμενον. Ἐντεῦθεν φησὶ· κοινός ἐστιν ἁπάντων πατὴρ, ἐπειδὰν τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς πίστεως δέξωνται.

V, 13. Οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος ἐπεισελθών φησι, τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν, ἀλλ' ἄχρις ἦν τε ὁ νόμος καὶ ἐπολιτεύετο καὶ ἐκράτει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐλάμβανε καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας προσθήκην, οὐδὲν πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ νόμου θέσεως συμβαλέσθαι δυνηθείσης αὐτοῖς. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου ἐπάγει· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. Τοσοῦτον γὰρ ἀπεῖχεν ὁ νόμος, φησὶ, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν, ὥστε οὐδ' ἂν γένοιτο ἁμαρτία, εἰ μὴ νόμος εἴη. Νόμον δὲ νῦν καλεῖ τὴν ἥντινα δήποτε διάκρισιν, εἴτε ἀπὸ φύσεως, εἴτε ἀπὸ θέσεως ἐγγινομένην· μὴ γὰρ οὔσης τῆς διακρίσεως οὐκ ἄν τις λέγοιτο ἁμαρτάνειν ἁμαρτίαν, εἰ δὴ ὁ τὸ φαινόμενον

6. Spicil., c. Cram. p. 25. 9. V. τῆς in Spicil. male deest. 10. Spicil., c. Cram. p. 28. 12. C. Cram.: λογίσεται. 13. C. Cram.: ἐκεῖ γὰρ ἤρεσεν. 14. τὰ om. in Spic. 16. C. Cram.: φαίνεται. 17. Spic., c. Cram. p. 29. 19. 1, 20. 21. Spic.: δείξωνται. 22. Spic., c. Cram. p. 45. 26. Spic.: συμβαλλέσθαι. 32. V. ἁμαρτάνειν om. in Spicil. ib. Libri: εἰ δὲ, et post v. μετιών commate tantummodo interpungunt. Fortasse

κακὸν καὶ διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετιών. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς αὔξησιν τοῦ· ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, τέθεικεν. Ἐχόμενος δὲ τῆς οἰκείας ἀκολουθίας ἐπήγαγεν· ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Τὸ μὲν οὖν· καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἁπάντων τῶν ὁπωσδήποτε ἡμαρτηκότων. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ οὐχ ὅμοιον ἦν τὸ τῆς ἁμαρτίας εἶδος τό τε τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, θανάτου γεγόνασιν ἐκτὸς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ὁπωσδήποτε, τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν ἐδέξαντο πάντες· οὐ γὰρ τῆς τοιᾶσδε ἁμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὥρισται, ἀλλὰ πάσης ἁμαρτίας. Ἔστι δὲ ἐνθ' ὁρᾶν ἀπὸ τοῦ· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λέγει γὰρ ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον καυχώμεθα, ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ κατήλλαξεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἑαυτῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντα δὴ τὰ παλαιὰ ἔλυσε κακά· ποῖα ταῦτα; ἡμαρτηκότος γὰρ τοῦ Ἀδὰμ, καὶ μὴν καὶ θνητοῦ διὰ τοῦτο γεγονότος, ἥ τε ἁμαρτία πάροδον ἔλαβεν εἰς τοὺς ἑξῆς, καὶ ὁ θάνατος πάντων ἐκράτει τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκός. Πάντων γὰρ ἡμαρτηκότων, εἰ καὶ μὴ παραπλησίαν τῷ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, ἀλλ' οὖν γε ὁπωσδήποτε, τῶν μὲν οὕτω, τῶν δὲ οὕτω, ἀνάγκη καὶ τὸν θάνατον ἦν κρατεῖν ἐφ' ἁπάντων ὁμοίως. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν ἀνελεῖν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐδυνήθη· τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ ἡ τοῦ ἁμαρτάνειν ἀφορμὴ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεγίγνετο, τῷ μηδὲ οἷόν τε εἶναι ἁμάρτημα κρίνεσθαι νόμων ἐκτός. Ὄντων δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις ὡς μηδεμίαν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ὑποφαίνεσθαι ἐλπίδα, λύσιν ἁπάντων ὁ Χριστὸς εἰργάσατο τῶν κακῶν. Διὸ συντόμως ἐπήγαγε τὸ· ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐγένετο δὲ τὰ κατὰ τὸν

post v. *μετιών* apodosis quaedam excidit, quamquam sententia ex mea textus conformatione recte habet, h. m.: *εἰ δὴ* siquidem (scil. *ἁμαρτάνειν λέγεται*) — .

14. Libri: *ἔστι δὲ ἐν τῷ πᾶν ἀπό.* 15. V. vs. 11. Post v. *Χριστοῦ* adduntur in cat. Cram. v. *οὐ λέγει γὰρ τῆς τοιᾶσδε ἁμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὥρισται, ἀλλὰ πάσης ἁμαρτίας.* Sed lege paulo ante dicta. 28. Spicil.: *μηδὲ μίαν.*

Ἀδὰμ τύπος τῶν κατὰ Χριστὸν, ἐπειδὴ ὥσπερ δι' ἐκείνου τῶν χειρόνων ἡ πάροδος ἐγένετο, οὕτω διὰ τούτου τῆς τῶν κρειττόνων ἀπολαύσεως τὴν ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.

V, 15. Καὶ οὐδὲ τοῦ παραπτώματος εἶδός φησι, τοσοῦτον, ὅσον τὸ τοῦ χαρίσματος· εἰ γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἑνὸς ἁμαρτία τοῖς ἀνθρώποις τὸν θάνατον ἐπήγαγεν, ἀλλ' οὖν γε ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ δωρεὰ μείζων τις περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένετο. Τὸ γάρ· οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει, πάντες γὰρ ἀπέθανον, ὡς αὐτὸς ἀνωτέρω φησίν· εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν ὁ θάνατος. Δῆλον δὲ ὅτι τό· καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν, ὁμοίως ἀντὶ τοῦ εἰς πάντας λέγει· κοινὴ γὰρ καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἁπάντων ἀνισταμένων ὁμοίως.

V, 16. Μίαν ταύτην αἰτίαν λέγει τῆς διαφορᾶς· ἐκεῖ μὲν γάρ φησιν, εἷς ἡμαρτηκὼς καὶ κατακριθεὶς διὰ τοῦτο, εἰς τοὺς ἑξῆς τὴν τιμωρίαν ἐνεχθῆναι παρεσκεύασε, πάντας κοινωνοὺς τῆς ἀποφάσεως ἐσχηκὼς τοῦ θανάτου. Ἡ δέ γε χάρις οὐχ ὁμοίως· οὐ γὰρ ἀφ' ἑνὸς ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ εἰς τοὺς ἑξῆς ἐλήλυθεν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντων τῶν ἤδη κατακεκριμένων, σύντομον εἴς τε τοὺς πρότερον καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς ἀνθρώπους τῆς δωρεᾶς ἐποιήσατο τὴν ἐξάπλωσιν· ἔστιν οὖν μείζων πολλῷ, εἴπερ ἐκεῖνο μὲν ἐξέλαμψε τοὺς ἑξῆς, τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἑξῆς μόνον ὠφέλησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς προειληφότας ἔλυσε τῶν ἐγκλημάτων.

V, 17. Ἔτι μὴν κἀκεῖνο φησὶ πολλὴν δείκνυσιν τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ θάνατος εἰσαχθεὶς τῇ τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίᾳ καὶ κρατήσας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐδέξατο λύσιν· ἡ δέ γε τῆς δωρεᾶς ἀπόλαυσις διὰ τοῦ Χριστοῦ προσγεγονυῖα ἡμῖν, δι' ἣν καὶ τῆς ἀναστάσεως τευξόμεθα καὶ ἐν δικαιοσύνῃ διατελέσομεν ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, λύσιν οὐ δέξεται· διαμενοῦμεν γὰρ τῆς μελλούσης ζωῆς διηνεκῶς ἀπολαύοντες.

V, 18. Ἀρκούντως ἐν τοῖς προκειμένοις τὴν διαφορὰν δείξας τῶν πραγμάτων, συλλογίζεται ἐνταῦθα τὸ πᾶν πρὸς τό· διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, ταῦτα ἀποδιδοὺς καὶ λέγων, ὅτι δέδεικται διὰ τού-

4. Spic., c. Cram. p. 48. 5. Spic.: τοιοῦτον. 9. Libri: εἰ. 13. Spicil., c. Cram. p. 50. 16. V. γε om. in cat. Cram. 22. Libri: προσειληφότας. 24. Spic., c. Cram. p. 50. 31. Spicil., c. Cram. p. 52.

των ἡμῖν, ὅπως τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἁμαρτήσαντος καὶ θανάτου αἰτίου γεγονότος, ὁ Χριστὸς καὶ τὴν λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἐχαρίσατο, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι, καθ' ἣν ἔξω πάσης ἁμαρτίας πολιτευσόμεθα· τοῦτο γὰρ λέγει δικαίωσιν ζωῆς. Καὶ ὥσπερ ἡ ἐκείνου, φησίν, ἁμαρτία τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους θνητούς τε ἐποίησε καὶ ἐπιῤῥεπεῖς διὰ τούτου περὶ τὴν ἁμαρτίαν εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἁμαρτωλοὶ, οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐδωρήσατο, ὥστε ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει καταστάντας, πάσης ἁμαρτίας διάγειν ἐλευθέρους, ἐν ἀκριβεῖ τῇ δικαιοσύνῃ πολιτευομένους. Ἔδειξε δὲ κἀνταῦθα, ὅτι τὸ οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει· εἰπὼν γὰρ τό· εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς, ἐπήγαγεν· ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, ὥστε δῆλον ὅτι οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ οἱ πάντες λέγει καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις κἀνταῦθα.

V, 21. Τῷ βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν οὕτως λέγει· μείζονα περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν θνητοὶ γεγονότες ἐσχήκαμεν. Πολλὰ μὲν γὰρ ἀπὸ ἡδονῆς τῆς περί τε βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ τὸν ἔξωθεν κόσμον καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν ἐπιμιξίας ἐγγίνεται ἡμῖν πταίσματα, ἐφ' ἑκάστου τούτων οὐκ ἐπὶ τοῦ πρέποντος τῶν πολλῶν ἱσταμένων, ἀλλ' εἰς ἀμετρίαν ἐκφερομένων· ταῦτα δὲ ἀθανάτῳ μὲν οὐκ ἄν ποτε ἐγγένοιτο φύσει· ποία γὰρ ἡδονή; τίς δὲ φιλαργυρία ἐπὶ τῆς ἀθανάτου χώραν ἕξει φύσεως; ἐπειδὴ δὲ θνητοὶ γεγόναμέν τε καὶ ἐσμὲν τὴν φύσιν, ἄφατον μέν τινα ἀπὸ τῶν προειρημένων παθῶν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένομεν, πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν ἐντεῦθεν δεχόμεθα. Καλῶς οὖν ἔφη βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, μονονουχὶ κρατοῦσαν ἡμῶν διὰ τῆς ἐνούσης ἡμῖν ἐντεῦθεν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπῆς. Ὥσπερ οὖν τότε φησὶν, ἡ ἁμαρτία ἡμῶν ἐκράτει συνωθουμένων ἐπ' αὐτὴν, καὶ παρὰ γνωμὴν πολλάκις, οὕτω δὴ ἡ τοῦ θεοῦ καθέξει φιλοτιμία, ἀσάλευτον τὴν βασιλείαν ἔχουσα ἐν ἡμῖν, ἐπειδὰν τῆς αἰωνίου ζωῆς καταξιωθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἐν ἀληθινῇ καὶ βεβαίᾳ τῇ δικαιοσύνῃ διάγειν μέλλομεν, ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι.

5. V. δικαίωσιν ζωῆς — — — εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει in cat. Cram. exciderunt. 16. Spic., c. Cram. p. 56. 20. Spic.: ἐγγίνηται.

VI, 3. Ἢ οὐκ ἴστε, φησὶν, ἐκεῖνο, ὅτι τὸ βάπτισμα κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ; καὶ γὰρ ὥσπερ συνθάπτεσθαι δοκοῦμεν αὐτῷ βαπτιζόμενοι κατά γε τὸν τύπον, ὥστε προσήκειν ἡμᾶς, καθάπερ ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς εἰς ἑτέραν καινήν τινα κατέστη ζωὴν, οὕτως καὶ αὐτοὺς ἐν καινῇ τινὶ ζωῇ καθεστάναι μετὰ τὸ βάπτισμα, λογιζομένους ἄξιον ἐπιδείκνυσθαι τὸν βίον τῆς ζωῆς ἐκείνης, εἰς ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν.

VI, 5. Δῆλον δὲ ἄρα κἀκεῖνο φησὶν, ὡς οὐκ ἔνεστι τυπικῶς κοινωνήσαντας τῷ θανάτῳ, μὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπ' αὐτῷ τυχεῖν τῶν πραγμάτων. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ σύμφυτοι, περί τε νεκρώσεως καὶ ζωοποιήσεως διαλεγόμενος, ἐπειδὴ καὶ τῶν φυτῶν ἴδιόν ἐστι τὸ νεκροῦσθαι μὲν ἐν τῇ φυτείᾳ, μεθίστασθαι δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον πολλῷ. Καὶ εἰκότως ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ἐπιστώσατο· ἐπειδὴ γὰρ δῆλον ἦν ὡς πνεύματος μετεῖχον ἐν τῷ βαπτίσματι, τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτῶν σαφῶς ἐδείκνυτο τῶν πραγμάτων, καλῶς ἀπὸ τοῦ φαινομένου τότε τὸ μηδέπω δῆλον αὐτοὺς ἐπιστώσατο.

VI, 6. Λέγει καὶ τὸ πάθος τοῦ κυρίου ἐπὶ τίσιν ἐγένετο, εἰς μείζονα πίστιν τῶν εἰρημένων. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενόμενοι τοῦ θανάτου, πλεῖστον ὅσον ἐπιῤῥεπέστεροι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπὸ τῆς θνητότητος ἐγινόμεθα, τῷ Χριστῷ φησὶν ἐσταυρωμένῳ ὥσπερ ἅπασα ἡμῶν ἡ ὑπὸ τὴν θνητότητα κειμένη φύσις συνεσταυρώθη, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα αὐτῷ συνανέστη, πάντων ἀνθρώπων αὐτῷ συμμετασχεῖν ἐλπιζόντων τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐντεῦθεν συναφανισθῆναι μὲν τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῶν εὐκολίαν διὰ τῆς ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν τοῦ σώματος μεταστάσεως, γενηθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς ἔξω καταστῆναι τῆς τοῦ ἁμαρτάνειν ἀνάγκης.

VI, 12—14. Λέγει μὲν, ὅτι τούτων οὕτως ἐχόντων, δίκαιον ἡμᾶς μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ τὸν παρόντα βίον, κἂν ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες, πλείονα ἔχητε τὴν ἐπὶ τοῦτο ῥοπήν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ βασιλεύειν ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας τέθεικε, καλῶς εἶπε τὸ· μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν· παρεστάναι γὰρ τοῖς βασι-

1. Spic., c. Cram. p. 60. 9. Spic., c. Cram. p. 61. 19. Spic., c. Cram. p. 64. 21. Cat. Cram.: ἐπιῤῥεπέστερον. 23. Observa anacoluthon, cum Th. deinde pro οὕτω καὶ scripserit ἐπειδὴ καί. 30. Spic., c. Cram. p. 67.

λεῦσιν ἔθος τοὺς δορυφόρους. Μὴ τοίνυν φησὶν ὡς βασιλίδι τῇ ἁμαρτίᾳ σπεύδοντες ὑπηρετεῖσθαι διαπράττεσθε ἃ μὴ δεῖ, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἀφορίσαι τῷ θεῷ κατὰ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἀναβιώσοντας, ὅλοι δι' ὅλων τὰ δικαιοσύνης ἔργα ποιεῖν ἐσπουδακότες. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ· ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, δεικνύντος ὅτι οὐ τὸ πρᾶγμα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν μίμησιν· ζῶντες μὲν γὰρ ἐκ νεκρῶν τότε ἔσονται, νυνὶ δὲ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντές φησιν ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκεῖνο μιμούμενοι. Καὶ καλῶς πείθων αὐτοὺς μὴ δεδοικέναι τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν καὶ τὰς ἐντεῦθεν κινήσεις, εἰ τὰ τῆς γνώμης ἀκέραια σώζοιτο, ἐπάγει· ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μὴ δεῖν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν ἔδειξεν, ἀκολούθως ἐπήγαγεν, ὅτι κρατῆσαι ὑμῶν καθόλου τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀδυνάτων· ἔσται γὰρ καιρὸς ὁ μέλλων, ἐν ᾧ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι πολιτεύσεσθε, ὥστε εἰ νῦν τὰ τῆς γνώμης ὑμῶν ὑγιαίνοι, ἅπαν εἶδος ἁμαρτίας ἀποστρεφομένων καὶ σπουδῇ τὰ καλὰ ποιεῖν ἐθελόντων, οὐ δεῖ δεδοικέναι τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπήν· λήψεται γὰρ ἴασιν τοῦτο πάντως ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι καὶ οὐ χρεία τῶν ἡμετέρων πρὸς τοῦτο πόνων, καὶ τὸ μεῖζον· οὐ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Τοσοῦτον γὰρ ἀφέξετε τότε καί τι τοιοῦτον δεδοικέναι, ὥστε οὐδὲ νόμων ὑμῖν δεήσει τῶν ὑποδεικνύντων ἃ πράττειν προσήκει, χάριτί τε καὶ φιλοτιμίᾳ τοῦ δεδωκότος τῆς τοῦ πνεύματος ἀπολαύσετε δωρεᾶς.

VI, 15. Τοῦτο Ἰουδαίοις μάλιστα λέγειν ἐνῆν, ὅτι νόμου φύσις διορίζει, τί μὲν πράττειν προσήκει, τί δὲ μή. Εἰ μὲν οὖν ἔξω νόμου τυγχάνομεν, οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ προστυχὸν ἅπαντας πράττειν, εἰ δέ ἐστί τις πρακτέων καὶ μὴ τοιούτων διάκρισις, ὑπὸ νόμον πάλιν ἐσμὲν, καὶ σχῆμα ψιλὸν ἔχει τὰ λεγόμενα παρ' ὑμῶν. Ταύτην τοίνυν ἀντιθεὶς ἑαυτῷ τὴν ἀντίῤῥησιν, λέγει μὲν πῶς ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι προσῆκεν ἡμᾶς οὐχ ὑπὸ νόμον ὄντας, ὅπως δὲ ἡ τῆς χάριτος ἀπόλαυσις οὐκ ἄδειαν ἡμῖν τοῦ ἁμαρτάνειν παρέχεται. Καὶ εὐθὺς μὲν ἐπάγει κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ· μὴ γένοιτο, τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ τὴν

5. De lectione ὡσεί v. Fritzschium ad Rom. 6, 13. I. p. 404. 24. Libri: ἀπολαύσεται. 26. Spic., c. Cram. p. 71.

προσηγορίαν φευκτὴν εἶναι ἡγούμενος. Τὴν δέ γε λύσιν τῆς ἀντιθέσεως οὕτω ποιεῖται· πᾶς ἄνθρωπος ὅτῳ περ ἂν ὑπακούειν ἕληταί φησι, δοῦλον ἑαυτὸν ἐκείνου κατέστησεν εἰς τὸ πείθεσθαί τε αὐτῷ καὶ τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα πράττειν ἅπαντα· ἢ τοίνυν τῇ ἁμαρτίᾳ πείθεσθαι ἑλόμενοι τὰ ἐκείνῃ δοκοῦντα ποιεῖν ἀνάγκην ἔχετε, τὸν ἐπιγινόμενον ἐντεῦθεν θάνατον ἐκδεχόμενοι, ἢ τῇ δικαιοσύνῃ προσνείμαντας ἑαυτοὺς δεήσει πάντως τὸ ταύτης βούλημα πληροῦν, τὰ ἐκεῖθεν ἀγαθὰ περιμένοντας.

VI, 17. Ἀναγκαιότατον μὲν οὖν καὶ τὸ· χάρις δὲ τῷ θεῷ· ἔδει γὰρ ἀπὸ εὐχαριστίας ἄρξασθαι τόν γε τοσούτων ἀγαθῶν δόσιν παρὰ θεοῦ ὑπάρξασαν ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι μέλλοντα. Καιριώτατα δὲ τὸ· εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς· οἱ γὰρ ἀπόστολοι διετέλουν ἁπανταχοῦ λέγοντες, ὅτι λέλυται τὰ παλαιά, πέπαυται θάνατος, ἔσβεσται ἁμαρτία, ἔργῳ μὲν ὕστερον, ἐπαγγελίᾳ δὲ ἤδη. Τύπον δέ τινα καὶ σύμβολα πληροῦμεν ἐκείνων ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, διὰ τῆς δεδομένης ἡμῖν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος δωρεᾶς ὥσπερ ἀναγεννώμενοι κατὰ μίμησιν τῶν ἐσομένων τότε. Τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι γνώμῃ τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν εἵλεσθε, δι' ἧς προσηγάγομεν ὑμᾶς καὶ μονονουχὶ παρεδώκαμεν τῷ τύπῳ τῶν μελλόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος· τούτοις δὴ πεισθέντας ἀνάγκη σύμφωνα διαπράττεσθαι, μιμουμένους ἐκεῖνα τῷ βίῳ, εἰς ἃ τῷ τύπῳ κατέστητε.

VI, 21. Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον τὸ· τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε; εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν· ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε. Εἴδομεν γὰρ τὸ κέρδος, φησί, τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς, ἃ καὶ λεγόντων ἑτέρων αἰσχύνεσθε.

VII, 4. Δεικνὺς τῶν κατὰ Χριστὸν τὸ ὠφέλιμον, ἐπάγει· ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. Οὐκ ἐπ' αἰτίας δὲ λέγει τὸ ἵνα, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον τῷ πράγματι κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ζωῇ, διηνεκεῖς οἴσομεν τῆς δικαιοσύνης τῷ θεῷ τοὺς καρπούς, τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀπηλλαγμένοι. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ μὴ εἰπεῖν ἐθανατώθητε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀρχὴ μὲν γὰρ τῆς παρούσης ζωῆς ὁ Ἀδὰμ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένετο, τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός· ὥσπερ

9. Spic., c. Cram. p. 71. 14. Spic.: ἔσβηται. 23. Spic., c. Cram. p. 73. ib. V. τό om. Spic. 27. Spic., c. Cram. p. 78. 28. Libri: τὸ εἶναι.

οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ κοινότητα τῆς φύσεως ἔχομεν, οὕτως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοιότητα λαμβάνομεν, ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀναστάσεως ἔχοντες· μέρος οὖν τοῦ σώματος λεγόμεθα τοῦ κυρίου, ἅτε δὴ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεχόμενοι. Ὅθεν ἐπειδὴ τυπικῶς ἐν ἐκείνοις διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν, τοῦτο λέγει, ὅτι μέρος γενόμενοι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν κοινωνίας, τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι πληροῦν τοὺς τύπους ἡγούμεθα· νεκρὸς μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ λοιπὸν, ἔξω δὲ τῆς ὑπὸ τὸν νόμον πολιτείας καθέστηκας, οὐδεμίαν φέρων ἑαυτῷ διαβολὴν, εἰ μὴ κατὰ ταυτὸν πολιτεύοιο, ἐπειδὴ φύσις αὐτῷ τὸ κρατεῖν ἐπὶ τῶν τὴν παροῦσαν ζώντων ζωήν.

VII, 5. Ἡ θεία γραφὴ ποτὲ μὲν σάρκα λέγει τὴν φύσιν αὐτὴν, ποτὲ δὲ οὐ τὴν φύσιν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θνητότητος οὕτως αὐτὴν ὀνομάζει, ὡς ἂν οὐκέτι δυναμένην οὕτω καλεῖσθαι, εἰ δὴ ἀπωθοῖτο τὸν θάνατον· ὡς ὅταν λέγῃ τό· σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, ὡς ἂν οὐκέτι σαρκὸς οὔτε οὔσης οὔτε ὀνομάζεσθαι δυναμένης τῆς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος γεγονυίας ἀθανάτου. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ πάθος αὐτὸ σάρκα οἶδε καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε πρὸς αὐτῷ ἔμελλε γενέσθαι τῷ θανάτῳ. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον ἅπαν οἶδεν οὕτω καλεῖν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπών· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρὰ, καὶ τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ἐπήγαγεν, ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ διαφόρων ζώων μνησθεὶς, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, ὥστε παντὰ τὰ πρόσκαιρα φανῆναι ἄτονα πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσιν, οὕτω δὲ τοῦ μὲν ἀθανάτου ζῶντος ζωὴν οὐδέ ποτε ταύτῃ καλουμένου τῇ φωνῇ. Σαρκὸς δὲ ποτὲ μὲν τῆς φύσεως λεγομένης, ποτὲ δὲ τῆς προσηγορίας οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως λαμβανομένης, ἀλλ' ἐπὶ σημασίᾳ τῆς θνητότητος, ὑφ' ἣν εἶναι συμβέβηκεν ἡμᾶς, ποτὲ δὲ τοῦ προσκαίρου παντὸς τὴν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ θανάτου κειμένην καλεῖ. Ὡς τό· σὰρξ

8. Spic.: ἧς. 9. Libri: εἶ, loco ἐν. 13. Spic., c. Cr. p. 81. 17. 1 Cor. 15, 50. 21. Hebr. 5, 7. 27. V. ἐπήγαγεν om. Spic. 28. 1 Cor. 1, 27. 28.

καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, οὕτως λέγει τό· ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, ἀντὶ τοῦ· ὅτε ἦμεν θνητοὶ, ἐν σαρκὶ λέγων εἶναι τὸ εἶναι θνητούς· τοὺς γὰρ πεπιστευκότας Χριστῷ, καὶ τὴν περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίαν ἤδη κομισαμένους, καὶ μὴν καὶ τοῦ τύπου τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος καταξιωθέντας, οὐκ ἔτι λογίζεται εἶναι θνητούς, ὅθεν καὶ κοιμωμένους ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καλεῖ τοὺς ἀποθνήσκοντας. Τότε τοίνυν τό· τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Ὥσπερ διάφορα πάθη τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ συμβαίνειν πέφυκεν, κἂν μὴ πάντα πᾶσι μηδὲ πάντοτε ἐγγίνηται, οὕτω καὶ ἁμαρτιῶν διάφορα πάθη πέφυκεν ἡμῖν ἐνοχλεῖν, κἂν μὴ πάντα παρὰ πάντων ἐπιτελῆται, μηδὲ πάντοτε· ὡς γὰρ κατὰ τὸ σῶμα ὁ μὲν ἧττον, ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς πάθεσι περιπίπτει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ μὲν πλείονα, ὁ δὲ ἐλάττονα ἁμαρτάνει. Ἐπειδὴ τοίνυν νόμῳ τινὶ τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, εἴτε κατὰ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, εἴτε κατὰ τὰς δεδομένας ἔξωθεν διατάξεις, τοῦτο λέγει, ὅτι πάντα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ πάθη, ὅσα περ νόμῳ τινὶ διακρινόμενα ἐγγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει, ὅταν τι παρὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν, ἢ διηγορευμένον καλὸν διαπραττώμεθα, ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἐπράττετο παρ' ἡμῶν· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες καὶ περὶ τὸ ἁμαρτάνειν πολλὴν διὰ τοῦτο τὴν ῥοπὴν ἔχοντες, ἅπαν εἶδος ἐπετελοῦμεν ἁμαρτίας, καίτοιγε διαφόροις τοῖς νόμοις παιδευόμενοι, ὧν ἀπέχεσθαι προσῆκον ἦν ἡμᾶς. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον· εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ; Λέγει δὲ, ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο τοῦ θανάτου ἡ τιμωρία· ὡς γὰρ ὑπὸ τῆς θνητότητος μείζονα τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπεμένομεν, οὕτως ἡ τιμωρία ὑπὸ τοῦ πταίειν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο, καὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖν ἠδύνατο, τοὐναντίον δὲ καὶ ἁμαρτημάτων ἐγίγνετο πρόξενος, ἐπειδὴ ταῖς διαγορεύσεσι τἀναντία διεπραττόμεθα.

VII, 6. Ἀλλὰ πάντα νῦν, φησὶ, μεταβέβληται. Τῷ γὰρ βίῳ τούτῳ νεκροὶ γεγόναμεν, ᾧ δὴ τυγχάνοντες ὥσπερ ὑπό τινος ἀνάγκης κατειχόμεθα εἰς τὸ τῷ νόμῳ πολιτεύεσθαι· ὅθεν

1. 1 Cor. 15, 50. 2. V. *ἐν τῇ σ. α. τ. ὅ. ἦμεν* om. Spic. 3. Spic.: *ἐν τῇ σαρκί.* 7. 1 Thess. 4, 13 ss. 8. Spic.: *τὶ*, unde fortasse scribendum: *τό τε τοίνυν τί —;* 11. Libri: *ἐγγίνεται.* 14. V. *καί* abest a c. Cram. 32. Spic., c. Cram. p. 83.

οὐδέ ἐστί τις ἡμῖν κοινωνία βίου πρὸς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ· ἀνακαινισθέντες γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος καὶ ἕτεροι μὲν ἀνθ' ἑτέρων γεγονότες, μεταστάντες δὲ εἰς ἄφθαρτον ζωὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου, οὐδεμίαν ἁμαρτημάτων ἐνόχλησιν ὑπομένομεν. Οὐκοῦν οὐδὲ νόμων δεόμεθα καὶ γραμμάτων τῶν διδασκόντων ἡμᾶς τοῦ κακοῦ τὴν ἀποχήν· ταῦτα γὰρ τοῖς ἐν τῇ τοῦ βίου τούτου παλαιότητι καθεστῶσι χρήσιμα εἶναι δύναται, οὐ τοῖς ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀνακαινισθεῖσι καὶ γεγονόσιν ἀφθάρτοις, οἷς νόμων οὐκέτι χρεία διὰ τὸ μηδὲ ἁμαρτάνειν ἐπιδέχεσθαι· οὕτω κρείττονα τὰ ἡμέτερα ἐκείνων φησὶ, καὶ πολλῷ μείζονα τὰ κατὰ Χριστὸν ὠφέλειαν ἔχοντα τῶν ὑπὸ τὸν νόμον παιδαγωγουμένων.

VII, 7. *Αἰσθόμενος ἀπό τε τοῦ· τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου, καὶ ἀπὸ τοῦ· νόμος δὲ παρεισῆλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα, καὶ ἑτέρων πλειόνων ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰρήκει, διαβολήν τινα ἐπιφυομένην τῷ νόμῳ ὡς παραιτίῳ καὶ ποιητικῷ τῶν ἁμαρτημάτων, τρέπεται μὲν ἐπὶ τὸν περὶ τούτων λόγον. Ἄρχεται δὲ τῆς ἀντιθέσεως οὕτω λέγων· τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Ἀλλ' ἄρα φησὶ, μὴ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἡμετέρων δείκνυται ῥημάτων, ὅτι δὴ φαῦλος καὶ ποιητικὸς ἁμαρτίας ὁ νόμος, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου. Τοὐναντίον οὐδ' ἂν ἔγνων τὴν ἁμαρτίαν, δι' ἧς ἐκκλίνειν προσήκει τὴν πρᾶξιν, εἰ μὴ νόμος ἦν ὁ τῇ διακρίσει τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος παιδεύων ἡμᾶς ἅ τε ποιεῖν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι δεῖ, ὥστε ὁ νόμος ἡμῖν τοῦ μίσους τῆς ἁμαρτίας ἐγένετο αἴτιος, ὃς ὑπέδειξέν τε αὐτὴν καὶ ἀποφεύγειν προσέταξε· καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸ εἰρημένον ἐπήγαγεν· τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν οὐκ ἐπιθυμήσεις. Πολλῶν ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα βίον συμβέβηκεν, οὐ βρωμάτων καὶ πομάτων καὶ γαμικῆς κοινωνίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης καὶ χρημάτων· ὧν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν*

13. Spic., c. Cram. p. 88. Sed fragmentum, quod paulo ante in Spic. et c. Cram. p. 87. Theodoro tribuitur, Theodoreti est, v. c. Cram. p. 168. Theodoreti Op. ed. Hal. III. p. 72. 14. C. Cram.: *ἁμ. καὶ διά.* 16. Vel scribe: *αἰτίῳ.* Libri: *ἀναιτίῳ*, quod ferri non potest, nisi audacter h. s. sumseris: utpote quae causam et rationem non habuerit. 24. Cat. Cram. *ἡμᾶς ὥστε.*

ἐνοῦσαν ἔχομεν, τούτων οὐκ ἄν ποτε εἶναί τι φαῦλον ἡγησάμεθα, μὴ νόμου διδάσκοντος ἡμᾶς, ὧν ἐπιθυμοῦντας ἀπέχεσθαι προσήκει, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἄλογον ἕκαστον ἀπαραιτήτων τὴν οἰκείαν ἐκπληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπείγεται, ἅτε δὴ οὐδενὸς αὐτὰ πρὸς τοὐναντίον ἀνθέλκοντος, ὑφ' οὗ πρὸς μάχην τῆς οἰκείας ὀρέξεως καταστήσεται. Εἶτα ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς μείζονα τοῦ γενομένου σαφήνειαν· νόμος γὰρ ἦν καὶ ἡ πρὸς ἐκεῖνον ἐντολὴ περὶ τοῦ φυτοῦ γενομένη καὶ συνεβάλλετο τὰ κατ' ἐκεῖνον εἰς σύστασιν τῶν περὶ τοῦ νόμου λόγων.

VII, 8. Ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ, ἐπεὶ κἀκεῖνος προκειμένων ἐπὶ τοῦ παραδείσου τῶν φυτῶν ἀδεῶς ἁπάντων μεταλαμβάνειν ἐδύνατο, εἰ μὴ νόμος αὐτῷ τις περὶ ἀποχῆς ἔτυχε δοθεὶς, καὶ οὐκ ἦν ἁμάρτημα τὸ μετὰ τῶν λοιπῶν βουληθέντα κἀκείνου φαγεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἐντολὴν ἐδέξατο ἀποσχέσθαι τοῦ φυτοῦ τῆς βρώσεως, ἐπιθυμία μέν τις ἐνῆν αὐτῷ τῆς μεταλήψεως ὡς εἰκὸς τοῦ καρποῦ, ἐκωλύετο δὲ ὅμως ὑπὸ τῆς ἐντολῆς, ἁμάρτημα εἶναι τὸ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων ἡγούμενος, ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία πάροδον ἔσχεν, τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπεχούσης τὴν βρῶσιν, τοῦ δὲ Ἀδὰμ οὐ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἐντολῆς βουληθέντος ἰδεῖν, ἀλλὰ πιστωθέντος μὲν τοῦ ἐπιβούλου τοῖς λόγοις, ὅλου δὲ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φαγεῖν γεγονότος. Καὶ οὐ μόνον ἀφορμὴ τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν ἐγένετο, ἀλλὰ γὰρ ἔτι κἀκεῖνο ἐμάθομεν, ὡς οὐχ ἁπάσαις ταῖς ἐπιθυμίαις προσῆκεν ἕπεσθαι ἡμᾶς, δοκιμάζοντας δὲ ἃ χρὴ ποιεῖν τῶν ἑτέρων ἀπέχεσθαι, οἷς οὐκ ἐμμένοντες δῆλοι πάντως ἐσμὲν ἁμαρτάνοντες· ὥστε οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ἡ ἁμαρτία τὴν πάροδον ἔσχε διὰ τῆς ἐντολῆς, καθὸ τοῦ φυτοῦ

3. Libri: *καὶ τὸν λόγον ἕκαστον.* 11. Spic., c. Cram. p. 89. et altera vice ibidem e cod. Monacensi p. 169, ubi Th. monacho tribuitur. Sed discedit in nonnullis textus c. Mon. ab altero. Statim ab initio ita habet: *Τάχα δὲ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐν ὑποδείγματος λόγῳ εἴποι τις ἀναφέρεσθαι τὸ προκείμενον, ἐπεὶ κἀκεῖνος προκειμένων αὐτῷ φυτῶν ἀδ. ἀπ. μ. ἠδύνατο* —. 13. V. *τις* om. c. M. 15. V. *βουληθ.* om. c. M. 17. V. *ὅμως* om. c. M. 19. C. M.: *ἀπαγορευθέντων.* 21. C. M.: *ἀξιοπ. αὐτῆς βουλ.* 22. C. M.: *ἀλλὰ τοῦ ἐπιβούλου πιστωθ. τοῖς λόγ. καὶ ὅλου τῆς ἐπιθ.* 23. C. M.: *τῆς ἐπιθυμίας.* 24. V. *γὰρ ἔτι* om. c. M. 25. Spic. et c. Cram.: *οὐκ ἀπάτῃ ταῖς.* ib. Spic. et c. Cram.: *δοκιμάζοντες.*

μετειλήφειμεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι μὴ πάσαις ἕπεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ἁπλῶς ἐντεῦθεν μανθάνοντες ἡμαρτάνομεν, τὰ τῆς ἐπιθυμίας παρὰ τὸ δέον πληροῦν ἐπειγόμενοι· τοῦτο γὰρ λέγει τό· κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, ἀντὶ τοῦ παντὸς ἁμαρτήματος ἀπό τινος ἐπιθυμίας τικτομένου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν, ἅτε δὴ τῆς διακρίσεως τὰς ἀφορμὰς δεξαμένης ἐντεῦθεν. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τό· τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν οὐκ ἐπιθυμήσεις, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἂν ᾔδειν ὡς οὐ δεῖ τι ποιεῖν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ κειμένων, εἰ μὴ νόμος ἦν ὁ τοῦτο διορίζων ἡμῖν· καὶ γὰρ τὸ ἐν ἐμοὶ ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν λέγει τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῖς τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἀπόδειξιν κέχρηται τῶν κοινῶν· ὅθεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου κἀκεῖνο λέγει προσώπου, διὰ πάντων δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ἀναγκαίως μὲν κατὰ τὸν παρόντα βίον νόμοις πολιτευόμεθα, ὑφ' ὧν ἡ ἔμφυτος ἀνακινεῖται διάκρισις, παιδευομένων ὧν τε ἀπέχεσθαι καὶ ἃ ποιεῖν προσήκει, ὥστε καὶ τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐνεργὸν εἶναι· χρεία δὲ τῆς μελλούσης ἡμῖν καταστάσεως, ἐν ᾗ γεγονότες τὰ φαινόμενα ἡμῖν καλά, ταῦτα καὶ ποιῆσαι δυνησόμεθα ῥαδίως. Ὅθεν τῆς οἰκείας ἐχόμενος ἀκολουθίας καὶ τοῦ δεικνύναι, ὡς οὐδ' ἄν τις ἦν ἐν ἡμῖν διάκρισις τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐδὲ ἁμαρτίας ἐπίγνωσις, εἰ μὴ νόμῳ ταῦτα διώριστο παρ' ἡμῖν, ἀλόγων δὲ δίκην τὸ προστυχὸν ποιεῖν ἅπαν ἐμέλλομεν, ἐπάγει· χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά. Οὐδ' ἂν ἐνεργηθείη φησίν, ἁμάρτημα, μὴ νόμῳ διωρισμένον· διὰ τί; ὅτι οὐχ ἡ πρᾶξις ἁμάρτημα ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἰδότα ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.

VII, 9 — 12. *Πάλιν ἐπὶ τὸ παράδειγμα χωρεῖ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου πίστωσιν, καὶ φησίν· ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγων, ὡς ἂν ὅτε εὐθὺς ἐγένετο ἔξω*

1. Spic. et c. Cram.: *μετειλήφαμεν*. 3. C. M.: *ἕπεσθαι τ. ἐπιθ. μαθόντες ἡμάρτομεν ἁπάσας παρὰ τὸ —*. 7. C. M.: *τῷ*. 10. V. *ὡς οὐ — κειμένων* leguntur in c. M. post v. *διορίζων*. ib. C. M. *ὁ νόμος*. ib. V. *ἡμῖν* abest a c. M. 12. *κοινῶν*. Huc usque c. M. 28. Spic., c. Cram. p. 94. 97. et e c. Mon. (*Θ. Μονάχου*) p. 175. C. M. principio ita habet: *Τινὲς δὲ τό· ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγειν φασὶ τὸν ἀπόστολον, ὡς ὅτε —*. Ita nimirum catenae scriptor, iam theodorea adnectens v. i.

νόμου τυγχάνοντος, πρὶν ἢ δέξασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ τῆς ἀποχῆς τοῦ φυτοῦ τὸ ἐπίταγμα· δῆλον γὰρ ὡς ἐγένετο πρότερον, εἶτα τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο ὕστερον. Ὅθεν ἐπάγει· ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δέ φησιν, ὁ θεὸς τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ δέδωκε νόμον καὶ διάκρισις ἐγένετο δύο πραγμάτων, ἡ μὲν ἁμαρτία παρείσδυσιν ἔσχεν, ἐγὼ δὲ τἀναντία ποιήσας τοῖς τῷ θεῷ δεδογμένοις θανάτῳ κατεκρίθην, γέγονέ τε ἡμῖν λοιπὸν θανάτου παρεκτικὸς ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ τεθεὶς νόμος ἐπὶ τῷ ζῆσαι πεισθέντας αὐτῷ. Ὁ γάρ τοι μακάριος Παῦλος ἐλήλυθε μὲν ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ φαῦλον αὐτὸν ἡγεῖται· κοινῶς δὲ λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ νόμου φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειῶδες αὐτοῦ καὶ ὠφέλιμον διδάσκων, ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς, ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνος ἐγένετο· καὶ συμπλέκων ἀμφότερα ἐπάγει· ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἀμφότερα τοίνυν ἄγαν ὠφέλιμα. Καλῶς δὲ ἐπὶ τῆς ἐντολῆς πλείοσιν ἐχρήσατο τοῖς ἐπαίνοις, ἅτε δὴ καὶ τῆς δόσεως οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις κατὰ τὸ πρόχειρον δοξάσης δεδόσθαι καὶ θανάτου παρεκτικῆς ἅπασι γενομένης· ἐκάλεσε δὲ αὐτὴν ἁγίαν μὲν ὡς τὰς ἀφορμὰς παρέχουσαν τῆς τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διακρίσεως καὶ τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος ἀφορίζουσαν, δικαίαν δὲ ὡς ἀναγκαίως μετὰ τὸ δεῖξαι τὸ καλὸν ἐπάγουσαν τῷ παραβάτῃ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴν ὡς καλῶν παρεκτικὴν, τό τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν καὶ τὸ μείζονα πειθομένοις ὑπισχνεῖσθαι καλά.

VII, 14. Τὸ πνευματικὸς ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν καὶ παιδεύειν ἃ δεῖ δυνάμενος τὴν ψυχὴν, τὸ δὲ σαρκικὸς ἀντὶ τοῦ θνητὸς καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἔχων ῥοπήν· τοῦτο

2. C. M.: πρῶτον. 4. C. M.: τ. ἐντολῆς καὶ τὰ ἑξῆς, omissis sequentibus Pauli v. 7. V. μὲν abest a c. M. 8. Spic.: δέ με. 9. V. γέγονε — — — διδάσκων catenae scriptor in c. M. ita decurtavit: κατεκρίθην· ἐλήλυθε δέ φησιν, ὁ Παῦλος ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους, δεικνὺς ὡς οὐ φαῦλον ἡγεῖται αὐτὸν, κοινῶς δὲ περὶ τῆς τ. νόμου φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειῶδες αὐτοῦ διδάσκων. 16. C. Cram. p. 94. 175. ἀμφότερα καλῶς ἐπάγει, p. 97. ἀμφότερα λέγει. 17. ἁγία. Huc usque c. M. 28. Spic., c. Cram. p. 100.

γὰρ λέγει τὸ· πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐπειδήπερ ἡ πρᾶσις δοῦλον πάντως ποιεῖ τὸν πεπραμένον ὑπὸ τὴν τῆς ὑπηρεσίας καθιστάμενον ἀνάγκην, ὡς ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν διὰ τῆς θνητότητος εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἑτοιμότητα καταστάντων. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ νόμος, παιδεύει γὰρ τὴν ψυχὴν, τίνα μὲν ἀγαπᾶν, τίνα δὲ ἀποστρέφεσθαι προσήκει, καὶ τὸ πάντων προτιμᾶν τῶν θείων τὸ βούλημα· ὄφελος δὲ ἐμοὶ πρὸς τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν οὐ γίνεται· θνητὸς γὰρ ὢν τὴν φύσιν καὶ πολλὴν διὰ τούτου περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐκολίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν οὐ δύναμαι, κἂν μυριάκις ἃ προσήκει διὰ τοῦ νόμου παιδεύωμεν τὴν ψυχήν.

VII, 17. 18. Καὶ τοῦτο μὲν νόμου φησὶ τὸ χρήσιμον δείκνυται, ἀφ᾽ ὧν οὐδενὶ τῶν πραττομένων ἀρέσκομαι· ὁμολογῶ γὰρ ἄτοπα εἶναι, κἂν μυριάκις αὐτὰ διαπράττωμαι, τῷ πεπαιδεῦσθαι τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου· φαίνεται δὲ ἡ τῆς ἁμαρτίας ἰσχὺς οὕτω μου διὰ τὴν θνητότητα κρατοῦσα, ὡς καὶ ἄκοντα πολλάκις ἐπὶ τὴν τῶν ἀτόπων καταφέρεσθαι πρᾶξιν. Καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν· οἶδα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἐπίσταμαί φησιν, ὅτι ὅσον ἐπὶ τῇ σαρκὶ, θνητὴν ἐχούσῃ τὴν φύσιν, οὐδὲν τῶν εἰς ἀρετὴν συντελούντων πραχθῆναι δύναται· ἡ μὲν γὰρ θνητότης τῶν παρόντων ἐφίεσθαι μόνον ἡμᾶς παρασκευάζει, ἐκ δὲ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἁμαρτήματα τίκτεται μᾶλλον, κατορθῶσαι δὲ ἀρετὴν εἰς ἄκρον οὐδαμῶς οἷόν τε μὴ τῶν παρόντων ὑπερορῶντα, κρείττονι λογισμῷ ἀθανάτων ἀφιέμενον πραγμάτων.

VII, 19. Ἐπιμένων τοῖς αὐτοῖς· οὐ γὰρ ὃ θέλω, φησὶ, ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ᾽ ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω· εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ᾽ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Τὸ γὰρ αὐτὸ κἀνταῦθα λέγει, ὅτι τῇ μὲν ψυχῇ αἱροῦμαι τὸ καλὸν, ὑπὸ τοῦ νόμου παιδευόμενος ἃ δεῖ, ποιῶ δὲ οὐχ ἃ βούλομαι πολλάκις, ἀλλὰ ἃ μὴ βούλομαι μᾶλλον· βούλομαι μὲν γὰρ τὰ τοῖς θείοις νόμοις ἀκόλουθα, πράττω δὲ τἀναντία, ὧν ἐπίσταμαί τε καὶ βούλομαι καλῶν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας φαίνεσθαι τὴν ἰσχὺν, ἣν κατ᾽ ἐμοῦ διὰ

13. Spic., c. Cram. p. 106. 15. Libri: τό. 25. V. ἁμαρτήματα τ. μ., κ. δὲ in cat. Cram. non leguntur. 27. Spic., c. Cram. p. 107.

τῆς θνητότητος ἐπεκτήσατο, εἴπερ δὴ καὶ παρὰ γνώμην ἐπὶ τὴν οἰκείαν με καθέλκειν δύναται πρᾶξιν. Τὸ γάρ· οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι, ἀνωτέρω κἀνταῦθα λέγει τὸ παρὰ γνώμην. Διὰ πάντων δὲ τούτων ἀπὸ τοῦ· οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, βούλεται εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ νόμος παιδεύων ἃ δεῖ τὴν ψυχήν, καὶ τούτου γε ἕνεκεν σφόδρα χρήσιμος, ἐγὼ δὲ διὰ τῆς θνητότητος πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐβουλίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν διὰ τῆς τοῦ νόμου διδασκαλίας οὐ δύναμαι· πολλὴν μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἰσχὺν ὁ νόμος ἐν τῇ τῆς ψυχῆς διδασκαλίᾳ, καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ἀκριβὴς ἔγκειται ἡμῖν ἥτε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διάκρισις· οὐδὲ πώποτε γοῦν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτημάτων τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀπεβάλομεν, τοὐναντίον δὲ καὶ μυρία πταίοντες τοῦ γοῦν εἰδέναι τῆς ἁμαρτίας τὴν φαυλότητα ἐκτὸς οὐ γεγόναμεν· οὐ μὴν ἀφελεῖν ἡμῶν τὸ ἁμαρτάνειν δεδύνηται, τῆς θνητότητος πολλὴν τούτου τὴν εὐκολίαν ἡμῖν ἐργασαμένης, ἀλλὰ κἂν σφόδρα διὰ τῆς οἰκείας διδασκαλίας πολλὴν τοῦ προσήκοντος ἐνεργάσηται τὴν διάθεσιν, ἄκοντες καὶ ὡς οὐκ ἴσμεν πολλάκις εἰς τὴν τῶν ἀτόπων ὑποφερόμεθα πρᾶξιν.

VII, 21. Κατὰ διαίρεσιν ἀναγνωστέον· εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν, εἶτα ἑξῆς· ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἰδίᾳ τελείαν καὶ ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν ἔννοιαν, τὸ μὲν τῷ θέλοντι ἐμοὶ κατὰ τὴν ψυχὴν λέγοντος, τὸ δὲ ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται κατὰ τὴν σάρκα. Λέγει γάρ, ὅτι κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν χρήσιμος ὁ νόμος, παιδεύων αὐτὴν ἐφίεσθαι τοῦ καλοῦ, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ κακόν· τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν δὲ ἡμῶν εὐκολίαν οὐδαμῶς δύναται ἀφελεῖν, ἥτις ἀπὸ τῆς θνητότητος ἐνεγένετο.

VII, 22. Σφόδρα μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις ἥδομαί φησι, τὴν ψυχήν, ἐπαινῶν τε αὐτοὺς καὶ περὶ πολλοῦ

8. V. πολλὴν π. τ. ἁ. τ. εὐβ. in cat. Cram. omissa sunt. ib. Libri: τοῦ λόγου. 16. V. τούτου a c. Cram. abest. 18. C. Cram.: ἐργάσηται. 20. Spic., c. Cr. p. 114. 23. Verba τὸ μὲν et quae sequuntur in c. Monac. (c. Cr. p. 199.) [c. Augustanus v. Theodoreti op. ed. Hal. III. p. 78. et Crameri Monacensis unus idemque videtur esse.] falso Theodoreto assignantur: Σὺ δὲ τὸ μὲν τ. θ. ἐμοὶ τὸ καλὸν ποιεῖν τῇ ψυχῇ πρόσαψον, τὸ δὲ – παρ. τῇ σαρκί. – V. ὁ νόμος locantur statim post v. ὅτι, in fine denique legitur ἥτις ἡμῖν et ἐγένετο. 29. Spic., c. Cram. p. 116.

ποιούμενος, ἀντιπράττουσα δὲ ἡ ἁμαρτία τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν μελῶν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς μεθέλκει πρᾶξιν. Καὶ καλῶς εἶπεν· ἐν τοῖς μέλεσιν, ἐπειδὴ πολύτροπος ἡ ἁμαρτία, διὰ πάντων ἐπιτηδεύεσθαι φύσιν ἔχουσα τῶν μελῶν· τὰ μὲν γὰρ δι' ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ διὰ γλώττης, τὰ δὲ ἑτέρως ἁμαρτάνομεν. Θαυμάσαι δὲ ἄξιον ἐνταῦθα τοὺς διαπορήσαντας, πότερον τρεῖς ἢ τέσσαρας νόμους ὁ ἀπόστολος βούλεται λέγειν, δήλης οὔσης καὶ ἀπολύτου τῆς διανοίας. Ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν τὴν ἁμαρτίαν νόμον εἶπεν ἁμαρτίας, οὐδὲν ἀλλοιότερον λέγων, κατά τι δὲ αὐτὸ οἰκεῖον τεθεικὼς ἰδίωμα· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγει ὅτι διὰ νόμου πίστεως, καὶ μετὰ βραχέα δέ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ σκοπός ἐστι νόμου παντὸς ἴδιος, ἐφ' ἑκάστου τὸ τοῦ νόμου προστίθησιν ὄνομα, ἵνα εἴπῃ τὸν σκοπὸν τοῦ πράγματος, περὶ οὗπερ ἂν λέγῃ, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

VII, 24. Θεωρήσας τῷ νῷ τὸν διὰ τοῦ σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς γενόμενον πόλεμον καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον αἰχμαλωτιζόμενον, καταφυγὴν σωτηρίας ζητεῖ καὶ τὸν ῥυόμενον περιβλέπεται, ἵνα αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ θανάτου εἰς σῶμα ζωῆς μεταποιήσῃ· εἶτα ὡς εὑρεθέντος τοῦ ῥυομένου καὶ ἑτοίμου ὄντος πρὸς τὴν χάριν τῆς σωτηρίας, τὴν πρέπουσαν εὐχαριστίαν

3. V. *Καὶ καλῶς κτλ.* praebet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 202.) sub nomine Th. monachi. 6. V. *Θαυμάσαι — — τ. διανοίας* om. c. Mon. 7. Cf. Expositiones antiquae — ab Oecumenio et Aretha collectae. Veron. 1532. f. p. 305 s. et maxime quae disserit Methodius in cat. Cram. p. 204 ss. 9. C. Mon.: *Ἀντὶ δὲ —*. ib. C. Cram.: *εἶπεν ἁμαρτίαν.* 11. C. Mon.: *ἁμαρτίας κατά τι οἰκ. ἰδίωμα· οὕτω —*. ib. C. Mon.: *ἔλεγεν ὅτι διά*, Spic. et c. Cram.: *λέγει ὁ διά.* ib. 3, 27. 12. C. Mon.: *καὶ πάλιν· ὁ νόμος.* ib. 8, 2. 13. V. *ἀντὶ — ζωῆς* om. c. Mon. 14. Spic. c. Cr.: *ἰδίος.* 16. C. M.: *εἴπῃ περὶ οὗ ἂν λέγῃ πράγματος τὸν σκόπον, αὐτὸ —*. 17. Hoc fragmentum in cat. Cram. p. 117 legitur, praemissis v. *Σευηριανοῦ καὶ Θεοδώρου*; c. Mon. ib. p. 208 adscribit Severiano. Severiani, Gabalorum ep. et Theodoro aequalis, multa in catenis fragmenta exegetica habentur, quae qui excutiat videat, ne quae Severi sunt Severiano tribuat et vice versa, nam Severiani et Severi acephali, strenui concilii Chalcedonensis adversarii nomina in catenis saepissime confunduntur. Severiani homilias XV armeniace et latine primum edidit I. Bapt. Aucher, Venetiis 1827. 8. — C. Mon.: *Θεωρ. τοίνυν.* 18. C. Bodl.: *γινόμενον.* 19. C. M.: *ζητ. καταφυγὴν σωτ.* 22. V. *τῆς σωτ.* om. c. M.

ἀναπέμπει τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ αὐτῷ καὶ τὸ ῥυσθῆναι τοῦ πολεμίου προσεγένετο. Οὐ λέγει δὲ ἁπλῶς, οὐδὲ εὔχεται ῥυσθῆναι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ κατασχόντος τὸ σῶμα θανάτου διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ θανάτου· θέλει γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ζωῆς εἶναι σῶμα, οὐ σῶμα θανάτου, οὐδὲ σῶμα ἁμαρτίας.

VIII, 1. Τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ, φησὶν, αἱροῦμαι τὰ δοκοῦντα τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ὑπὸ δὲ τῆς θνητότητος ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν καθέλκομαι· ἀλλ' ἀπηλλάγμεθα τούτων ἁπάντων καὶ τιμωρίας ἁπάσης κατέστημεν ἐκτὸς, οἱ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως ἔξω γενόμενοι τῆς θνητότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ζῆν· τοῖς γὰρ θνητοῖς καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν δεχομένοις ἀναγκαῖος ὁ νόμος, ἀπείργων τοῦ χείρονος, ἀθανάτοις δὲ καὶ ἀτρέπτοις γεγονόσι περιττὸς ἐξ ἀνάγκης καθέστηκεν.

VIII, 2. Τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι ὁ ἀπόστολός φησι· σπείρεται γάρ φησι, σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, ὡς ἂν αὐτοῦ τότε κρατοῦντος ἡμᾶς ἐν ἀφθαρσίᾳ τε καὶ ἀτελευτότητι. Πνεῦμα οὖν αὐτὸ ζωῆς καλεῖ, ὡς ἂν τῆς ἀθανάτου ζωῆς παρεκτικὸν, ἧς τότε τευξόμεθα. Τὸ τοίνυν πνεῦμά φησι, τὸ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας ἡμῖν δεδομένον, οὗ τὴν ἀπόλαυσιν ἡ ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστις παρέσχηκεν ἡμῖν, ἀπήλλαξέ με τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Δῆλον δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν μελλόντων ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν τῶν διὰ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν, ὅτε ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὴν ἔκβασιν λήψεται, ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἐλευθερία τότε ἡμῖν προσγενήσεται, οὐκ ἀνισταμένοις μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἀξιουμένοις· τότε δὲ καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαττόμεθα, τότε ἄτρεπτοι γεγονότες τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι, ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα· κατὰ γάρ τοι τὸν παρόντα βίον πρόδηλον ὡς θνητοί τε ἐσμὲν καὶ ὑπὸ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐνόχλησιν κείμεθα.

VIII, 3. Ὁ μὲν οὖν νόμος, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ, φησὶν, ἀλλὰ τῇ κατορθώσει τῆς ἀρετῆς ἀτονῶν ἐφαίνετο, ἀντιπραττούσης αὐτῷ τῆς θνητότητος, καὶ πολλὴν τῆς ἁμαρτίας

4. C. M.: σ. θανάτου τῇ ἁμαρτίᾳ· θέλει —. 5. C. M.: γὰρ ζωῆς ἑαυτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, οὐ θαν., οὐδὲ ἁμ. 6. Spic., c. Cram. p. 119. 14. Spic., c. Cram. p. 120. 16. 1 Cor. 15, 44. 17. Vocem ἀτελευτότης ignorant lexica. In Spicil. legitur: ἀτρεπτότητι, ex correctione, credo. 31. Spic., c. Cram. p. 124.

τὴν ἐνόχλησιν ἡμῖν ἐνεργαζομένης· ὁ δέ γε υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν ταύτῃ γεγονὼς τῇ φύσει τῇ θνητῇ καὶ ἁμαρτίαις ὑποκειμένῃ, οὐχ ἑτέρου ἕνεκεν, ἀλλ' ἢ ὥστε ἀφελεῖν αὐτῆς τὴν ἁμαρτίαν, ἀνεῖλε τὸ ἐνεῖναι δοκοῦν αὐτῇ κῦρος τῆς ἁμαρτίας, ἀφελὼν μὲν αὐτῆς τὴν θνητότητα, συνανελὼν δὲ αὐτῇ καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν, ὡς λοιπὸν τοῦ νόμου τὸν σκοπὸν καὶ τὸ βούλημα ἐν ἡμῖν πληροῦσθαι, τοῖς ἀπηλλαγμένοις μὲν τῆς θνητότητος, ἐν ἀθανασίᾳ δὲ καθεστῶσιν· ὃ γὰρ οὐκ ἴσχυσε ποιεῖν ἐν ἡμῖν ὁ νόμος, ὅτε ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὦμεν, καίτοιγε πλεῖστα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἁμαρτάνειν διαλεγόμενος, τοῦτο ἡμῖν ἐν τῇ τῆς θνητότητος ἀφαιρέσει προσεγένετο, οὐδεμίαν ἐνόχλησιν ἁμαρτίας δυναμένοις ὑπομένειν, ἐπειδὰν ἅπαξ τὴν φύσιν ἀθάνατοι γενώμεθα.

Ἀπεντεῦθεν λοιπὸν διὰ πλειόνων λέγει, ὅτι τοῖς μὲν θνητοῖς τὸ ἁμαρτάνειν ἕπεται πάντως, ἀθάνατοι δὲ γεγονότες ἀπηλλάγμεθα τούτου, ὥστε κατὰ παράθεσιν φανῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν πλεῖστον ὑπερέχοντα τοῦ νόμου, εἴπερ ἐκεῖνος μὲν ἀφελεῖν τὸν θάνατον οὐκ ἠδύνατο καὶ ἀνάγκη πᾶσα ἦν κρατεῖν ἐν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν, κἂν μυριάκις ἐπαιδεύετο ἡ ψυχὴ τὸ δέον· ὁ δέ γε Χριστὸς τόν τε θάνατον ἀφεῖλε καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἐνόχλησιν συνανεῖλε τῷ θανάτῳ. Ἤρξατο μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ· δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι τὸ μέγεθος σὺν πολλοῖς ἑτέροις, παραθέσει τῇ πρὸς τὸν νόμον δείξας αὐτῶν τὴν ὑπεροχήν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνακυπτόντων ζητημάτων ἐτράπη λύσιν, ἀπολογησάμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἐν τοῖς προκειμένοις δέδεικται ἡμῖν σαφέστερον, καὶ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἁμαρτίας ποιητικὸν λέγειν τὸν νόμον, ἔδειξε μὲν αὐτοῦ τὸ χρήσιμον ἀναγκαίως· καὶ τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἀρτίως ἑρμηνευθεῖσι σαφέστερον δεδηλώκαμεν. Πάλιν δὲ κατὰ παράθεσιν τοῦ νόμου λέγων τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τῶν πρώτων ζητημάτων ἀνατρέχει λόγον καὶ τὸ δεικνύναι, ὡς μεγίστων ἡμῖν ἀγαθῶν ὁ Χριστὸς ἐγένετο πρόξενος· οὗπερ ἕνεκεν κἀνταῦθα βούλεται διὰ πολλῶν δεικνύναι, ὅτι τῇ μὲν θνητότητι τὸ ἁμαρτάνειν ἕπεται, ἀθάνατοι δὲ γεγονότες ἀπηλλάγμεθα

1. Cat. Cram.: ἐργαζομένης. 14. Spic., c. Cram. p. 126. 23, 5, 1. ib. „ἀπεντεῦθεν, Euthym. Z. in Matth. Lectt. Mosq. 1. p. 45. Boiss. Mss.“ Stephan. Thes. ed. Lond

τούτου. Διό φησιν· οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσι, καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο λέγει, ὅτι οἱ μὲν θνητοὶ τὴν φύσιν ἀναγκαίως πλείστην τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένουσι· τί γὰρ ἂν καὶ βουλεύσαιτο ἀθάνατον φύσις θνητή; εἰ δὲ καί τις ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἀρετὴ, οὐ τῆς σαρκός ἐστιν αὕτη, ἀλλὰ τοῦ φρονήματος τῆς ψυχῆς, ἐπειδὰν ἀνωτέρα γένηται τῶν παρόντων. Οἱ μέντοι τοῦ πνεύματος ἤδη μετεσχηκότες κρείττονα τούτων ἔχουσι τὸν λογισμὸν, ἀθάνατοι γεγονότες τὴν φύσιν καὶ πάσης τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐνοχλήσεως ἀπηλλαγμένοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ εἰρήνην, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρὰ τοῖς τὴν φύσιν θνητοῖς πόλεμον εἶναι ἔφη, τῆς ἁμαρτίας ἀντιπραττούσης τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς, εἰρήνην ἐνταῦθα λέγων τὸ ἀφαιρεῖσθαι τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν.

VIII, 11. Προειπὼν πνεῦμα Χριστοῦ, πάλιν φησί· τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ἐπαναγαγὼν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν πατέρα, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ σαφῶς διδάσκων, ὅτι τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἀλλότριον τῆς πατρικῆς θεότητός ἐστι· καὶ οἷς μία ἡ ἐνέργεια, τούτοις πάντως καὶ ἡ οὐσία τῷ πατρὶ συναΐδιος. Ἀκολούθως μέντοι ἐνοικήσαντος πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἁμαρτίας νεκρωθείσης, ἕπεσθαι τοῖς ἀγωνιζομένοις τὰ ἔπαθλά φησιν, ὧν πρῶτον καὶ μέγιστον ἦν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις.

VIII, 14. Δῆλον οὖν ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὴν μακαρίαν ζωὴν παρὰ τῷ ἑαυτῶν πατρὶ ζήσονται.

VIII, 15. Τὸ πάλιν ὡς πρὸς τὸ δουλείας ἀπέδωκεν· ἀναγνωστέον οὖν οὕτως· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα, εἶτα διαστήσαντα ἐπαγαγεῖν χρή· δουλείας πάλιν εἰς φόβον. Περὶ γὰρ τῶν ἐν νόμῳ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας, ὅτι μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα, δούλους τοὺς ἐν νόμῳ παραθέσει τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλῶν, ἐπειδὴ οὗτοι μὲν ὑπὸ προστάγματα ὄντες ἢ παραβαίνοντες ἐτιμωροῦντο, ἢ φυλάττοντες ἐπαινοῦντο, ὅπερ οὖν τῶν δούλων ἴδιον εἶναι συμβέβηκεν, ἐκεῖνοι δὲ χάριτι τοῦ δεσπότου τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κομιζόμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, οὐδεμίαν ἔτι μεταβολὴν ὑφορῶνται,

13. Spic.: ἀφαιρῆσθαι. Fortasse Theodoro ἀφῃρῆσθαι restituendum. 14. Spic., c. Cram. p. 129. 16. V. ἀλλ' in c. Cram. non legitur. 17. Libri: ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ. 23. Spic., c. Cram. p. 130. 25. Spic., c. Cram. p. 130. 29. Gal. 4, 24.

ὅπερ οὖν ὑπάρχει τοῖς τέκνοις ἐκ τῶν πατέρων ἔθος. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον λέγει· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δειλίας, οὐχ ὡς ὄντος δειλίας πνεῦμα, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἐμποιεῖν τὸ πνεῦμα φύσιν οὐκ ἔχει, οὕτως ἐνταῦθα· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀντὶ τοῦ πνεύματος μετεσχήκατε, οὐχ ἵνα πάλιν ὑπὸ δουλείαν ἦτε καὶ φόβον κατὰ τοὺς ἐν νόμῳ, ταῦτα γὰρ ἐνεῖναι τοῖς παντελῆ τοῦ πνεύματος δεξαμένοις τὴν χάριν οὐχ οἷόν τε. Ἐλάβετε πνεῦμα υἱοὺς ἐργαζόμενον θεοῦ, ὅθεν καλεῖν πατέρα τὸν θεὸν προαγόμεθα· δῆλον γὰρ ὅτι κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παράδοσιν, τὴν πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐκάλουν πατέρα τὸν θεὸν οἱ τοῦ βαπτίσματος ἠξιωμένοι. Καλῶς δὲ τό· ἀββᾶ ὁ πατήρ, ἐπειδὴ τῶν νηπίων ἴδιόν ἐστι τὸ ἀββᾶ καλεῖν τοὺς πατέρας· νήπιοι δὲ ἔτι κατὰ τὸν παρόντα βίον ἦσαν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἠξιωμένοι τῆς υἱότητος, τὴν τελείαν καὶ ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶντες αἰῶνος· τὸ οὖν ἀββᾶ ὁ πατὴρ τέθεικε τὸ μὲν εἰς μήνυσιν τῆς προσδοκωμένης τελειότητος, τὸ δὲ σύμβολον τῆς παρούσης καταστάσεως, ἐν ᾗ νηπίων δίκην οὐχ ὁλοτελῆ τῆς μετουσίας τῶν ἀγαθῶν κομισάμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, περιέμενον τὸ ποτὲ αὐτοῖς προσέσεσθαι κἀκεῖνα ταῖς νῦν ἐπαγγελίαις ἀκολούθως.

VIII, 16. 17. *Αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν*, ὅτι πνευματικῶς διάγομεν· διὸ καὶ ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. Ἐὰν οὖν συμπάσχωμεν τῷ Χριστῷ, τουτέστιν ἐὰν τὰ αὐτὰ πάσχειν αἱρησώμεθα, ἅπερ ὁ Χριστὸς τὴν ἀλήθειαν πρεσβεύων ἔπαθεν ἑκών, ἐὰν διωκόμενοι καρτερῶμεν καὶ ὅσα ὅμοια πάσχωμεν ὑπὲρ εὐσεβείας, συνδοξασθησόμεθα αὐτῷ ἐν τῷ γενέσθαι τέκνα θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ· τίς δὲ ἡ κλη-

2. Nonnulla eorum quae sequuntur continet etiam c. Mon. (c. Cram. p. 239. Θ. *Μονάχου*.) Ita vero habent: Ἢ τάχα τό· οὐκ ἐλάβετε πν. δουλείας, οὐχ ὡς ὄντος πνεύματος δουλείας εἶπεν ἀλλ' —. 3. C. Cram.: ἐλαβ. πνεῦμα δουλείας. 5. Spic.: δειλίας. ib. V. οὕτως ἐντ. — ἀντὶ τοῦ non leguntur in c. Mon., sed post v. πνεύματος additur ὑμεῖς. 8. C. Mon.: ἐλάβετε δὲ. 9. ἐργαζόμενον. Huc usque c. Mon. 11. Mtth. 6, 9. 13. Sequentia v. habet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 240.) sub nomine Theodoreti [v. etiam Theodoreti op. ed. Hal. III. p. 85.]: Ἢ καὶ ἐπειδὴ τῶν —. 14. V. ἔτι om. c. Mon. 19. Cat. Cram. ὁλοτελῶς. ib. ὁλοτελῆ τῶν ἀγαθῶν τὴν μετουσίαν ἐκομίσαντο. Huc usque c. Mon. 22. Spic., c. Cram. p. 132. 24. Spic.: τέκνα πνεῦμα θεοῦ.

ρονομία, προείρηται ὀπίσω, ἔνθα ὁ λόγος ἦν περὶ τοῦ· εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις.

VIII, 18. Τὸ λογίζομαι ἀντὶ τοῦ λογισμῷ τῷ προσήκοντι πέπεισμαι τοῦτο οὕτως ἔχειν, ὡς τὸ· λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου.

VIII, 19. Καραδοκεῖν λέγεται τὸ ἐλπίζειν, ἀποκαραδοκεῖν δὲ τὸ ἀπελπίζειν· ὃ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Ἓν σῶμα τὴν σύμπασαν κτίσιν ἐποίησεν ὁ θεὸς, ὅθεν καὶ κόσμος λέγεται πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ φησιν, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· ἐπειδὴ τοίνυν διαφορά τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς, τὸ τὰ μὲν εἶναι ὁρατὰ, τὰ δὲ ἀόρατα, βουλόμενος εἰς ἓν τὰ πάντα συνῆφθαι, πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ὁρατοῦ μὲν συγκείμενον τοῦ σώματος καὶ συγγενοῦς τῇ φαινομένῃ κτίσει, ἐκ γῆς γὰρ σύγκειται καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ πυρὸς, ἀοράτου δὲ τῆς ψυχῆς καὶ οἰκείας τοῖς ἀοράτοις· καὶ δὴ πεποίηκεν αὐτὸν ὥσπέρ τι φιλίας ἐνέχυρον τοῖς πᾶσι· χρήσιμα μὲν γὰρ αὐτῷ τὰ φαινόμενα, ὡς αὐτῇ τῇ πείρᾳ μανθάνομεν, ἐφεστᾶσι δὲ αὐτοῖς αἱ νοηταὶ φύσεις, πρὸς τὸ ἡμῖν ὠφέλιμον αὐτὰ κινοῦσαι· καὶ τούτου μάρτυς ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς ἐναντίας λέγων δυνάμεως· κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ὡς εἶναι δῆλον ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως εἰς τοὺς ἐφεστῶτας τῇ τοῦ ἀέρος κινήσει ὁ διάβολος συνετέλει· καὶ μὴν καὶ τοῖς πρὸς διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας εἰς ἡμετέραν ὠφέλειαν ὑπηρετεῖσθαι σύνηθες αὐτοῖς, ὡς ὁ ἀπόστολός φησιν· οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; Ἐντεῦθεν τοίνυν αἱ ἀόρατοι φύσεις εἰς οἰκεῖα τίθενται τὰ καθ' ἡμᾶς εὐφραινόμεναι, εἰ δή ποτε πρὸς τὸ κρεῖττον ῥέπειν ἡμᾶς συμβαίνει· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ κύριος διδάσκει λέγων, ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι καὶ ἀγγέλους χαίρειν ἐν οὐρανοῖς· δῆλον δὲ ὅτι καὶ λύπην αὐταῖς προξενεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τὸ χεῖρον

2. 4, 14. 3. Spic., c. Cram. p. 133. ib. V. τῷ om. Spic. 5. 3, 28. 6. Spic., c. Cram. p. 135. 7. V. δὲ om. c. Cram. 11. 1 Cor. 4, 9. 16. V. καὶ οἰκείας τ. ἀοράτοις om. in Spic. 23. Eph. 2, 2. 26. C. Cram.: σύν. αὐτοῦ ὡς καὶ ἀπ. 28. Hebr. 1, 14. 29. V. αἱ om. c. Cram. 30. V. ποτε om. c. Cram. 32. Luc. 15, 10. 7.

διακείμενα· οὐδὲ γὰρ ἂν εὐφραίνοιντο ἡμῶν ἀφισταμένων τῆς τῶν ἀτόπων πράξεως, εἰ μὴ καὶ λύπην αὐταῖς ἐκίνει τὸ μένειν ἡμᾶς ἐπ' ἐκείνων. Οὕτω δὴ γνώμης ἔχουσαι περὶ ἡμᾶς, ὡς ἅτε δὴ οἰκεῖον ζῶον καὶ συγγενὲς αὐταῖς, ἡνίκα γεγονὼς ὁ Ἀδὰμ ἐδέξατο τοῦ θεοῦ τὸ ἐπίταγμα, ὁμοῦ κἀκεῖνο ἀκούσας, ὡς παραβὰς ἀποθανεῖται, ἐσκόπουν ἥντινα ἄρα τὰ κατ' αὐτὸν τὴν ἔκβασιν λήψεται· καὶ ἐπειδὴ παραβὰς θνητὸς ἐγένετο διὰ τῆς ἀποφάσεως, ἐχωρίζετό τε ὡς εἰκὸς ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος καὶ ὁ μηχανηθεὶς διὰ τοῦ ἀνθρώπου σύνδεσμος τῆς κτίσεως διελύετο, τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐσκυθρώπαζον αἱ νοηταὶ φύσεις ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις, περὶ ἡμᾶς τε οὐκ εἶχον οἰκείως, ὡς ἂν τοιούτων γεγονότων αἰτίους κακῶν· ὡς δὲ καὶ τοῦ χρόνου προϊόντος οἱ καθεξῆς ἄνθρωποι μειζόνως ἐπὶ τὸ χεῖρον προβαίνοντες ἐπέσφιγγον ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν, πάντα μὲν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπεγίνωσκον, μεῖζον δὲ καθ' ἡμῶν ἀνεδέχοντο τὸ μῖσος· ὅθεν οὐδὲ πράττειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐβούλοντό τι λοιπόν, τοῦτο μὲν ὡς ἀλλοτρίους ἑαυτῶν ἀποστρεφόμενοι, τοῦτο δὲ ὡς ἐχθροὺς τοῦ θεοῦ μυσαττόμενοι. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις ἐγένετο; ἔφησεν αὐτοῖς ὁ κύριος, ὡς ποιήσει τὴν καθ' ἡμᾶς διόρθωσιν, ἀναστήσας τε ἡμᾶς καὶ ἀθανάτους ἐργασάμενος, ὡς μηκέτι δεδοικέναι μηδεμίαν πάλιν μεταβολὴν καὶ διάλυσιν τοῦ κοινοῦ συνδέσμου τῆς κτίσεως. Ταύτην δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν ηὐθύμουν, μαθόντες ὡς ἡ θεία χάρις τῶν ἡμῖν ἐπταισμένων ποιήσεται τὴν διόρθωσιν καὶ φιλοτιμίᾳ πάντα ἡμῖν ἀποδώσει, ὧν ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ μοχθηρίαν ἀπεστερήσαμεν τρόπου, καὶ μενεῖ μὲν ὁ καθόλου σύνδεσμος διάλυσιν οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος τοῦ λοιποῦ, μενεῖ δὲ ἄῤῥηκτος καὶ τῇ κτίσει πρὸς ἑαυτὴν ἡ φιλία· ἐντεῦθεν καὶ πράττειν ἅπαντα ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ ὤκνουν, καίτοιγε ἐν τοῖς χείροσιν ἐξεταζομένων, τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίαν κρατούμενοι. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι ἡ κτίσις τόγε ἐφ' ἡμῖν πολλάκις τὰ καθ' ἡμᾶς

1. Spic.: *εὐφραίνοντο*. 12. V. *καί* om. c. Cram. 18. V. *τοῦτο δὲ ὡς ἐ. τ. θ. μυσαττ.* in Spic. non leguntur. 31. Sequentia v. habet etiam sub nomine *Θ. Μονάχου* c. Mon. (c. Cram. p. 248.), sed ea quae praecedunt more suo contraxit: *Ἕτερος δὲ κτίσιν μὲν λέγειν τὸν Παῦλον νῦν ἀπεφήνατο τὰς ἐφεστηκυίας ταῖς ἀψύχαις ὕλαις τὰς ταγείσας παρὰ θεοῦ τὴν κτίσιν διέπειν, ἀποκαραδοκίαν δὲ τὴν ἀνελπιστίαν· ἡ κτίσις γάρ φησι, ἐπιμενόντων ἡμῶν τῇ κακίᾳ καὶ ἐπισφιγγόντων ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν, τόγε —.*

ἀπελπίσασα, ταύτην ἀπεκδέχεται τῶν ἁπάντων διόρθωσιν, τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων, ὅτι ἀναστησόμεθα πάντες εἰς τὸ εἶναι ἀθάνατοι· τὴν γὰρ ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ λέγει τὴν ἀνάστασιν, καθόλου τὴν υἱοθεσίαν τὴν ἀθανασίαν καλῶν, ἐπειδὴ υἱῶν εἶναι νομίζει θεοῦ τὸ ἀθανάτους εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, ὡς ἂν οὐκ ἔχοντος λόγον τοῦ ἀποθνήσκειν τοὺς υἱοὺς τοῦ θεοῦ χρηματίσαντας.

VIII, 20. Ἀμέλει, φησίν, οὐδὲν ἔτι ποιεῖν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ἄγγελοι ἀνεχόμενοι, διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην εἵλαντο πάντα ποιεῖν, καίτοιγε περὶ τὰ μάταια ἡμῶν ἀσχολουμένων, τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὸ πάντα ἀπαλλαγῆναι φθορᾶς καὶ μεταβολῶν καὶ τροπῆς, ἐπειδὰν καὶ ἡμεῖς ἀξιωθέντες τῆς ἀναστάσεως, ἀθάνατοι τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει γενώμεθα.

VIII, 21. Ἀπαλλάττονται γάρ φησι, τότε καὶ αὐτοὶ τοῦ ὑπηρετεῖσθαι φθοριμαίοις πράγμασιν, ἐπειδὰν ἡμεῖς ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τὰ πάντα ἀπαλλαγῇ τοῦ τρέπεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ ἔστι τοῦ λοιποῦ τὸ συναναγκάζον αὐτοὺς πρὸς τὴν τούτων ὑπηρετεῖσθαι κίνησιν.

VIII, 22. Καλῶς οὐκ εἶπεν στενάζει καὶ ὠδίνει, ἀλλὰ συστενάζει καὶ συνωδίνει, ἐπειδὴ καὶ τὸ πᾶσα ἡ κτίσις ἐνταῦθα προσέθηκεν, ἄνω ἡ κτίσις εἰρηκὼς μόνον· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι συμφώνως ἐπιδείκνυται τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις, ἵνα καὶ τὸ παρὰ πάσης τὸ αὐτὸ γίνεσθαι ὁμοίως παιδεύσῃ τούτους τὴν πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν αἱρεῖσθαι τῇ τῶν λυπηρῶν καρτερίᾳ. Πῶς δὲ πᾶσαν ἔφη τοῦτο ὑπομένειν τὴν κτίσιν; τὰς μὲν ἀοράτους ὡς εἰκός, ἅτε δὴ λογικὰς καὶ τῶν γινομένων ἐχούσας τὴν αἴσθησιν, τὰς δὲ ὁρατὰς τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος.

VIII, 24. Οὐδέπω γάρ φησι τῆς ἀναστάσεως τετυχήκαμεν, ἀλλὰ δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν ταῖς ἐλπίσι ψυχαγωγούμεθα.

Σωτηρίαν καλεῖ τὴν παντελῆ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴν, ἥτις

4. V. τὴν post v. καθόλου om. Spic. 5. C. Mon.: τὴν ἀνάστασιν λέγει, υἱοθεσίαν τὴν ἀθανασίαν καλῶν· ὅθεν —. 7. Ps. 82, 6. 7. V. καὶ υἱοὶ — ἀποθν. om. c. Mon. ib. V. ἂν om. c. Mon. 8. Sic c. Mon.; duo alii ll.: λόγον τὸ. 9. Spic., c. Cram. p. 139. 15. C. Cram. γινόμεθα. 16. Spic., c. Cram. p. 140. 21. Spic., c. Cram. p. 141. 30. Spic.; in c. Cram. p. 142 hoc fragm. Diodoro tribuitur. 32. Spic., c. Cram. p. 142.

αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσγίνεσθαι ἔμελλε· ταῦτα τοίνυν φησὶ, βεβαίως ἐλπίζειν ὅτι πρόσεσται ἡμῖν, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰλήφαμεν βίου.

Εἰ μὲν γὰρ ἀπελαύομεν ἤδη τῶν προσδοκωμένων φησὶν, ὑπ' ὄψιν ἔκειτο πάντως τὴν ἡμετέραν, περὶ δὲ τῶν φαινομένων ἐλπίζειν οὐδαμῶς ἐδεόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐλπίζομεν περὶ αὐτῶν ὡς οὐ φαινομένων, εἰκότως ἀνάγκη ἅπασαν τὴν ἔκβασιν αὐτῶν περιμένοντας, ὑπομένειν ἅπαν ὅ, τι ἂν καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἐκείνων δέοι.

VIII, 26. Σχηματισμός ἐστι κατὰ τὸ σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ τὸ εἰρημένον, ὡς ἕτερον φαίνεσθαι τῷ προχείρῳ μᾶλλον, ἢ ὃ βούλεται λέγειν· λέγει μὲν γὰρ ὅτι ἡμεῖς οὐδὲ προσδοκᾶν ἐκεῖνα κατά γε τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν δυνάμεθα, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, ἧς τὴν ἀπαρχὴν ἐνταῦθα εἰλήφαμεν, ἀναμφιβόλως ἡμῖν ἐγγυᾶται τὴν μετουσίαν ἐκείνων. Ἐσχημάτισε δὲ οὕτως· ἃ προσδοκῶμεν, ταῦτα καὶ αἰτοῦμεν παρὰ θεοῦ, ἃ δὲ μὴ δυνατὸν ἐλπίσαι λαβεῖν, ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτῆσαι ποτὲ ἀνασχοίμεθα· τὸ οὖν μὴ δύνασθαι προσδοκᾶν ἐκεῖνα τὸ μὴ εἰδέναι καθ' ὃ δεῖ προσεύξασθαι περὶ αὐτῶν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ὡς ἔφην ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσειέν τε ἃ μηδενὶ λόγῳ δύναται προσδοκᾶν, τὸ δὲ τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει πάντως αὐτοῖς αὐτὰ περιέσεσθαι ἐλπίζειν τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνειν ἔφη, ἐπειδὴ γὰρ εὐχῇ πολλάκις λαμβάνομεν ἐκεῖνα ἃ μηδαμῶς ἑαυτοῖς περιποιῆσαι δυνάμεθα, ἐνετίθη δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ πιστεύειν περὶ τῶν μελλόντων ἡ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τοῦ πνεύματος δόσις. Αὐτό φησι τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἡμῖν ἐκείνων αἴτιον, ὃ ὥσπερ ἐν ἀῤῥαβῶνος τάξει κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμῖν δοθὲν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τελείου πιστεύειν ποιεῖ· ὅθεν ἵνα μὴ νομίσῃς περὶ εὐχῆς λέγειν αὐτὸν ἀληθῶς, ἐπήγαγε· στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀποῤῥήτῳ τρόπῳ ἐκεῖνα ἐφέλκεται· τὸ γὰρ ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ἐπαγγελίαις κατά γε τὸν παρόντα βίον δεδομένον ἡμῖν παρέχεται πάντως ἡμῖν ἐκεῖνα. Καὶ τὸ στεναγμοῖς δὲ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ ὡς ἐπὶ εὐχῆς ἔφη, ἐπειδή πως μετὰ στεναγμῶν εὐχόμενοι ἀκούεσθαι νομίζονται μᾶλλον, ὡς

4. Spic., c. Cram. p. 143. 10. Spic., c. Cram. p. 144. 11. Libri: ἑτέρου. 23. Loco εὐχῇ praebet Spic.: ἀρχὴ, c. Cram.: ἀρχῇ. An forte legendum: εἰκῇ? 25. V. τῶν non habet c. Cr.

ἂν συντονώτερον ποιούμενοι τὰς δεήσεις. Οὕτω καὶ ἀνωτέρω περὶ τῆς κτίσεως ἔφη τὸ στενάζειν καὶ περὶ ἡμῶν ὅτι στενάζομεν, στεναγμὸν ἁπανταχοῦ τὴν προσδοκίαν ἐκείνων καλέσας, ὥσπερ οὖν κἀνταῦθα ἔφη τὸ πνεῦμα μετὰ στεναγμῶν ἐντυγχάνειν, ὡς ἂν παρέχον ἡμῖν ἐκεῖνα καὶ προσδοκᾶν, ἃ τῶν παρασκευαζόντων τὴν ἔκβασιν.

VIII, 27. *Ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἡμῖν παρασχεθήσεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος γνώμῃ θεοῦ, ὃς ἐπειδὴ ἠβουλήθη τὴν ἀπαρχὴν ἡμᾶς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ παρόντος κομίσασθαι βίου, ἀναγκαίως παρέξει κἀκεῖνα, ὧν ἐπ' ἐλπίδι ταύτην ἐκομισάμεθα. Ἐπεὶ δὲ ἐσχημάτισεν ὡς ἐπὶ εὐχῆς τὸ διὰ τῆς ἐνταῦθα ἀπαρχῆς τοῦ πνεύματος ἀναγκαίως ἡμᾶς προσδοκᾶν καὶ τὰ μέλλοντα, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ ὁ θεὸς εἰδὼς τὸ βούλημα τοῦ πνεύματος καὶ ὅτι κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰς αἰτήσεις ποιεῖται, ἐπινεύει τῇ προσευχῇ. Καλῶς δὲ καὶ τὸ ὑπὲρ ἁγίων, ἵνα εἴπῃ τῶν πρὸς τοῦτο ἀφωρισμένων καὶ μετεσχηκότων ἤδη τοῦ πνεύματος. Ἐντυγχάνειν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ χάρισμα λέγει τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δεδομένον βίου, ὃ καὶ ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καλεῖ, ἀλλὰ τῆς τότε ἡμῖν εἰς παντελῆ μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν προσδοκωμένης δοθήσεσθαι χάριτος· ὅτι μέντοι σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ σχηματίζειν τάδε ἀπὸ τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ συνεχῶς τὰ τοιαῦτα λέγειν εἰωθότι, γνόφον ἔχοντα ὑπὸ τοὺς πόδας, καὶ ὅσα κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος φησίν, οὐδὲ γὰρ τοῦ παρόντος ἅπαντα λέγειν ἐστὶ καιροῦ· ἐν δὲ τῷ κγ' πρός τε τὰς πύλας φωνὴν σχηματίζει, ὡς ἂν ἀνοιχθῆναι ὀφειλούσας, καὶ παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν· τούτων γὰρ οὐδὲν μέν, ὡς εἴρηται, νοεῖσθαι δύναται, ἕτερα δὲ τινά ἐστι τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐμφαινόμενα· ἐγὼ μέντοι τέθεικα καὶ τοῦτο, ὥστε μηδένα καινόν τι νομίζειν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὸ κατὰ σχηματισμὸν εἰρῆσθαι τῷ ἀποστόλῳ τὰ προκείμενα.*

VIII, 28. *Οὐ δεῖ θαυμάζειν, φησίν, εἰ τοιαῦτα μὲν τότε προσδοκῶμεν ἡμῖν ἀγαθὰ περιέσεσθαι, ἐν ἀνηκέστοις δὲ ἄγαν κακοῖς κατὰ τὸ παρὸν εὑρισκόμεθα, πάνυ γε εἰδότας ὡς διὰ*

6. Duae notulae, quae iam sequuntur in cat. Cram. Oecumenii sunt, v. cat. supra l. p. 314. et cat. Cram. infra p. 260. 7. Spic., c. Cram. p. 146. 18. V. ὃ deest in c. Cram. 24. Ps. 18, 9. 25. V. δὲ om. Spic. ib. Ps. 24, 7 ss. 26. Libri: *σχηματίζειν*. 32. Spic., c. Cram. p. 148.

πάντων εὐεργετεῖν ἔθος τῷ θεῷ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ἄφθονον αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν παρεχόμενος, ὥστε καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν μείζονας αὐτοῖς τοὺς αἰωνίους προξενεῖσθαι μισθούς. Καλῶς δὲ τοῦτο οἴδαμεν, ἐπειδὴ σφόδρα ὡμολογημένον ἔφη πρᾶγμα, παντὸς οὔτινος οὖν πάνυγε συνθησομένου, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν πρόξενος γίνεται θεὸς, ὅπου γε καὶ πλημμελούντων ἀνέχεται, ἡλίου τε ἀνατολὴν καὶ ὑετῶν χορηγίαν αὐτοῖς χαριζόμενος. Εἶτα καὶ δι' ἀποδείξεων ὅπερ ἔφην πιστούμενος· τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι· τούτων γὰρ ᾔδει καὶ πάλαι ὁ θεὸς τὴν περὶ αὐτῶν πρόθεσιν, οἷά τις ἔσται, ὅθεν αὐτοὺς καὶ ἐκάλεσεν ἐπὶ τῷ τῆς οἰκείας ἀξίως τιμῆσαι προαιρέσεως.

VIII, 37. *Δεικνὺς ὅτι μηδὲ τὴν βαρύτητα δεδιέναι προσήκει τῶν ἐπαγομένων κακῶν, εἰκότως ἐπήγαγεν· ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· παρ' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι βαρὺ τῶν θλίψεων ἐπικουφίζεται, ἀνεπαίσθητον τῇ παρ' αὐτοῦ συνεργείᾳ τῶν λυπηρῶν ἐργαζομένου τὴν πεῖραν.*

VIII, 38. *Καλῶς τὸ πέπεισμαι εἶπεν, ὡς ἂν οὐκ ἔτι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ συνεργείᾳ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας. Τὸ μὲν οὖν οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ ἀντὶ τοῦ οὔτε τὰ λυπηρὰ οὔτε τὰ ἄγαν ἡδέα, τὸ δὲ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις δῆλον μὲν ὅτι τὰς ἀοράτους λέγει φύσεις· ἐβουλήθη δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀξιοπιστίας δεῖξαι, ὅτι πάντα ἐλάττονα εἶναι τῆς εὐσεβείας νενόμικεν· τὸ μέντοι οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, τοῦτ' ἔστιν οὔτε τὰ ἄγαν ἄδοξα οὔτε μὴν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, θαυμασιώτερον δέ. Ἁπάντων γὰρ τῆς τῶν μελλόντων προσδοκίας ἕνεκεν ἅπαντα διαπραττομένων, ὥστε ἐκκλῖναι μὲν τὴν ἐπαγομένην τότε τοῖς ἀσεβέσι παρὰ τοῦ θεοῦ τιμωρίαν, ἀπολαῦσαι δὲ τῶν ἡτοιμασμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν, αὐτὸς μηδὲ ὑπ' ἐκείνων λέγει τῆς εὐσεβείας ἐξίστασθαι, εἰκότως*

4. Scribi malim: *δὲ τό.* 9. V. *δι'* a libris abest. 13. Spic., c. Cr. p. 154. 19. Hoc fragm. in c. Cram. non legitur. 27. C. Monac. (c. Cr. p. 291.): *Θ. Μονάχου. Ἢ ἐνεστῶτα καὶ μέλλοντα τὰ παρόντα φησὶν καὶ τὰ προσδοκώμενα φοβερὰ, καὶ ὕψωμα μὲν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, βάθος δὲ τὰ ἄγαν ἄδοξα.* ib. Ita recte habet sententia. Quamquam hic *fortasse* quaedam exciderunt et Th. ita scripsit: *Θαυμασιώτερον δὲ τό· ἀπὸ τῆς ἀγ. — ἡμῶν·* (Rom. 8, 39.) *ἁπάντων γὰρ —.*

ὡς ἂν οὐ μισθῷ μετιὼν τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ ἀγάπῃ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν τοσούτων αἴτιον γεγονότα τοῖς ἀνθρώποις κακῶν ἅπαντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἱρούμενος· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης φύσις, οὐδαμοῦ τῶν καθ' ἑαυτὸν φροντίζειν τὸν ἀγαπῶντα ποιοῦσα, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν καὶ ὑπομένειν παρασκευάζουσα, ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαί τι νομίζῃ τὸν ἀγαπώμενον. Πάντα μὲν οὖν μεγάλα τὰ προειρημένα καὶ πρέποντα τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὑπὲρ ἅπαντα δὲ τὸ οὔτε τὶς κτίσις ἑτέρα τοῖς λοιποῖς ἐπηγμένον· ἐπειδὴ γὰρ ἅπαντα ἐπεξῆλθεν τὰ ὅπως ποτὲ ὄντα τε καὶ φαινόμενα, προστεθεικὼς καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις καὶ μὴν καὶ τὰ προσδοκώμενα ἔσεσθαι, τελευταῖον ἐπήγαγεν τὸ οὔτε τὶς κτίσις ἑτέρα, δεικνὺς ὅτι οὕτως ἅπαντα ταῦτα εἶναι ἀντίῤῥοπα τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης νενόμικεν οὐδαμῶς, ὅτι κἂν εἰ ἕτερα σὺν τούτοις γένοιντο, τὸ μηδὲν εἶναι αὐτὰ πρὸς παράθεσιν ἡγεῖται τῆς ἀγάπης ἐκείνου.

IX, 3. *Ὅρκῳ πιστοῦται τὸν λόγον· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔστιν ὃ δύναται αὐτὸν χωρίσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει ὅτι μόνον τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἡττᾶται· περὶ πάντων δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ φησί. Ἡδέως οὖν φησὶ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν δίδωμι, ἵνα ὧν ἐκπεπτώκασι, ταῦτα πάλιν ἀνακαλέσωνται πιστεύσαντες εἰς Χριστόν· τί γὰρ τῶν καλῶν οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἐφ' οἷς νῦν τὰ ἔθνη σεμνύνεται; ἡ δόξα, ἡ διαθήκη καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὅς ἐστι θεὸς οὐ μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων· ἵνα οὖν ταῦτα ἀνακτήσωνται, ἡδέως ἐγὼ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνάθεμα ἐγενόμην. Τὸ δὲ ἀνάθεμα τὸν ἀλλότριον δηλοῖ, ἐπειδὴ τὸ ἀνατεθὲν τοῦ ἀνατεθέντος ἀλλότριον.*

17. Spic. In c. Cram. p. 162. tribuitur hoc fragm. Diodoro, sed magna est lectionis varietas. Lectiones Cram. sunt hae: *Ἀναγκαίως τῷ παρέποντι* (leg. cum Cram. *πρέποντι*) *ὁ. π. τ. λόγον· προειπὼν γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι τι ὃ δυνήσεται αὐτὸν —*. 19. C. Cr.: *μόνος*. ib. C. Cr.: *ἡττᾶται· φησὶν οὖν ὅτι ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἡδέως ἂν κ. σῶμα κ. ψυχὴν προήκατο, ἵνα ὧν —*. 21. C. Cr.: *τὰ αὐτὰ πάλιν*. 23. C. Cr.: *σεμνύνεται; ἡ υἱοθεσία, ἡ δ., αἱ διαθῆκαι, αἱ ἐπαγγελίαι, ἡ λατρεία, οἱ θεοφιλεῖς πατέρες κ. τὸ μέγ., ἐξ ὧν ὁ Χ. τὸ κ. σ.· ἐξ αὐτῶν φησιν ὁ Χριστός. Θεὸς δὲ οὐ μόνων αὐτῶν, ἀ. κοινῇ ἐπὶ πάντων ἐστὶ θεός· τούτων οὖν πάντων ἐκπεπτώκασιν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἀνακτ. φησιν ἡδέως ἂν ἀνάθεμα ὑπὲρ αὐτῶν ἐγενόμην ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.* 27. C. Cr: *ἐπεὶ*. 28. Adiicitur in C. Cr.: *ἀναγκαίως δὲ ὅσην ἔχει περὶ αὐτοὺς*

IX, 10. *Τί οὖν, φησὶν, εἴποιτε ἂν περὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακὼβ, ὅπου καὶ πατὴρ εἷς καὶ μητὴρ μία καὶ σύλλεψις ἡ αὐτή; τὸ γὰρ ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα τοῦτο λέγει, τὸ τὴν αὐτὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὴ κατὰ διαφόρους τεκεῖν συλλήψεις. Καὶ οὕτω κατὰ πάντα καὶ προγόνων οἰκειότητι καὶ τοκετῷ συνημμένων αὐτῶν, ὅμως ὁ θεὸς πρὶν γεννηθῆναι αὐτοὺς καί τι ποιῆσαι καλὸν ἢ κακὸν, προλαβὼν οὐ μόνον διεῖλεν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀνέτρεψεν, εἰ δεῖ τἀληθὲς σκοπεῖν τῆς φύσεως τὴν ἀκολουθίαν τὸν μείζονα δουλεύσειν ἀποφηνάμενος τῷ ἐλάττονι, εἰδὼς μὲν αὐτοὺς ὁποῖοί τινες ἔσονται, οὐκ ἀναμείνας δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων διαγνωσθῆναι τρόπων, ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτοὺς διελὼν, ὥστε διὰ πάντων φανερὰν γενέσθαι τῆς ἐκλογῆς τὴν χάριν, ἣ καὶ φύσεως καὶ πάντων ἐστὶν προτιμοτέρα. Εὐκαιρότατα μὲν οὖν πρὸς τὰ παρόντα καὶ τὸ μήπω γὰρ γεννηθέντων· οὕτω γὰρ διαψεύσασθαι φησὶ οὐχ οἷόν τε θεὸν, ἕτερα μὲν ὑπισχνούμενον, ἕτερα δὲ ποιοῦντα, ὅτι καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τὸν ἑκάστου τρόπον εἰδὼς ἐκλέγεται οὓς ἂν ἀξίους εἶναι νομίσῃ. Τίς ἂν οὖν γένοιτο ἐπὶ τοῦ τοιούτου διαμαρτία, ὥστε τοῦτο κατὰ τὸν τῶν ἰδεῶν νομίζειν λόγον; Δεικνὺς δὲ ὅτι ἠκολούθησεν τῇ κατὰ χάριν ἐκλογῇ καὶ τὰ πράγματα, ἐπάγει· καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· διὰ πάντων μέντοι σαφῶς ἀπέφηνεν ὅτι μὴ φύσεως ἀκολουθίᾳ δουλεύειν οἶδεν θεὸς, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ τούτους ἐκλέγεται, οὓς ἂν ἀξίους εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίσῃ, οἵτινες τῆς παρ' αὐτοῦ πρότερον ἀξιωθέντες χάριτος, τότε τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν δύνανται, ἀνάλογον τῇ χάριτι τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύντες προαίρεσιν.*

IX, 14 ss. *Τί οὖν ἐροῦμεν φησί; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν εἴρηται ταῦτα φησὶ βουλομένῳ δεῖξαι τὸν θεὸν οὐκ ἀκολουθίᾳ φύσεως ἑπόμενον, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ ἐκλεγόμενον οὓς ἂν ἀξίους εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίζῃ τῆς ἑαυτοῦ· οἰέσθω δὲ μηδεὶς ἄδικον εἶναι λέγειν ἡμᾶς τοῦ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν, εἰκῇ καὶ ἄνευ κρίσεως τοὺς μὲν ὠφελεῖν τοὺς δὲ βλάπτειν ἐσπουδακότος· μὴ γὰρ γένοιτο τοῦτο*

διάθεσιν δείκνυσιν, ἵνα μήτις τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους πρὸς ἀπέχθειαν λέγεσθαι ὑποβάλλοι. His verbis explicit cod. Bodleianus, quo Cramer usus est.

ποτὲ παρ' ἡμῶν φανῆναι λεγόμενον. Εἶτα καὶ ἐξεργαστικώτερον τῶν ἐναντίων τιθεὶς· τῷ γὰρ Μωϋσεῖ λέγει ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω, καὶ μετὰ τὴν μαρτυρίαν ἐπισυλλογίζεται ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου· ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ· καὶ γραφικὴν ἑτέραν φωνὴν τεθεικὼς· λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραὼ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, συλλογίζεται πάλιν· ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντα ὡς ἀπὸ τοῦ ἑτέρων ἔφη προσώπου, τάς τε γραφικὰς μαρτυρίας οὕτως εἰπὼν, ὡς ἂν ἐκείνων αὐτὰς εἰς σύστασιν τοῦ οἰκείου λόγου προβάλλεσθαι εἰωθότων, καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ ἐκείνων ἐπαγαγὼν προσώπου. Δύο δέ ἐστι τὰ ἐν τοῖς εἰρημένοις στρεφόμενα· εἰ θεὸς ἀγαθούς τε εἶναι ποιεῖ καὶ κακοὺς τὴν γνώμην οὓς βούλεται, ἢ παρ' ἡμῖν ἡ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐξουσία; καὶ πότερον αὐτὸς κολάζει τε οὓς θέλει καὶ πάλιν εὐεργετεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἢ παρ' ἡμῖν τοῦ πειρᾶσθαι τούτων τε κἀκείνων ἐστὶν ἡ αἰτία; ἔχεται δὲ τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον. Ὁμολογουμένου μὲν γὰρ τοῦ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἐξουσίαν τῆς τε τῶν καλῶν καὶ τῶν χειρόνων αἱρέσεως, συναπηλέγχετο καὶ τὸ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἀπὸ τῆς ἡμετέρας συμβαίνειν αἰτίας· τῆς δέ γε τοῦ ποιεῖν ἐξουσίας ἅπερ ἂν βουλώμεθα ἐν ἡμῖν οὐκ οὔσης, οὐδὲ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἐφαίνετο ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ ποιοῦντι θεῷ. Κάλλιστα δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος διαιρεῖ μὲν τὴν ἀπόκρισιν· ὥσπερ δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ παντὸς στρεφομένου, ἐκεῖνο πρότερον μετ' ἰσχυρᾶς τῆς ἀποδείξεως λύειν πειρᾶται, καὶ μετ' ἐκεῖνο ὡς ἂν ἀκόλουθον ἐπισυνάπτει τοῦ δευτέρου τὴν λύσιν. Ἐπάγει δὴ πάλιν μετὰ τὰ προτεθέντα ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου, ὅπερ ἀκόλουθον ἦν τοῖς εἰρημένοις· ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; ἀντὶ τοῦ θαῤῥήσας δὲ ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις ὡς ἂν σύμφωνα οἷς λέγεις αὐτὸς διδασκούσαις ἡμᾶς, ἐρεῖς ὡς οὔτε μέμψεως οὔτε τιμωρίας ἄξιος εἶ τινὸς, γνώμῃ μὲν οἰκείᾳ πράττων οὐδὲν, ἀνάγκῃ δὲ εἴκων τοῖς δοκοῦσιν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ αἱρεῖσθαι παρ' ἐκεῖνα δυνάμενος

22. V. *συναπελέγχεσθαι* lexica non habent.

ἕτερα. Καὶ συντόμως τοῦ εἰρημένου τὴν ἀτοπίαν ἐλέγχων· μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; θαυμασιώτατα ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀποκρίσεως τοῦ λεγομένου δεικνὺς τὸ εὔηθες. Οὐ γὰρ ἐπιτιμῶν ὥς τινες ᾠήθησαν τοῦτο ἐπήγαγεν, ἐπείπερ σφόδρα ἀλλότριον τοῦ μακαρίου Παύλου τὸ πρότασιν τῶν ἐναντίων τιθέντα, ἐπιτίμησιν ἐπάγειν πρὸ τῆς τοῦ ζητουμένου λύσεως· ἐχρῆν δὲ τοὺς τοῦτο οἰηθέντας καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἰδεῖν, ὅτι ἐπὶ λύσεως τὸ μενοῦνγε ἔθος κεχρῆσθαι τῷ ἀποστόλῳ, ἀντὶ τοῦ καὶ μὴν τὸ μενοῦνγε λέγοντι. Καὶ τοῦτο μετ' οὐ πολύ τις εὑρήσει· προτείνας γὰρ ἑαυτῷ, ἀλλά γε λέγω μὴ οὐκ ἤκουσαν; ἐπάγει, μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, σαφῶς ἐπὶ λύσει τοῦ προτεθέντος τὴν ἐπαγωγὴν ποιησάμενος. Οὕτω κἀνταῦθα λύων τὸ μὴ ἐν αὐτοῖς εἶναι ποιεῖν ἅπερ ἂν βούλωνται, ἐπήγαγεν, μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; Λέγεις, φησίν, ὡς οὐκ ἄξιος εἶ μέμψεως, οὐδὲ γὰρ ἐν σοὶ τὸ ποιεῖν ἃ βούλει· καὶ μὴν οὐχ ἑτέρωθεν τοῦ λεγομένου συνορῶ τὴν εὐήθειαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς ἀποκρίσεως· εἰπὲ γάρ μοι ὦ ἄνθρωπε ὅστις ποτ' ἂν εἴης ὁ τούτοις πρὸς θεὸν κεχρημένος τοῖς ῥήμασιν, τίνα εἶναι βούλει, καλοῦ τε καὶ κακοῦ διάγνωσιν ὡς φὴς οὐδεμίαν ἔχειν δυνάμενον, οὐδὲ ἐκλέγειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰδότα, ἀνάγκῃ δὲ ποιοῦντα τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ καὶ πρὸς τοῦτο ῥέποντα καὶ τούτῳ ἡδόμενον, εἴτε καλὸν εἶναι εἴτε κακὸν αὐτὸ συμβαίνοι; καὶ πῶς οὐ τοῦτο ἐπὶ τῶν σαυτοῦ δεικνύεις ῥημάτων; τοὐναντίον μὲν οὖν ἔοικας ἀφ' ὧν ἀντιφθέγγῃ τῷ θεῷ ἀκριβῶς εἰδέναι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος τὴν διάκρισιν, ὅπου γε καὶ λόγους περὶ ἑκατέρου τούτων ποιῇ, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων ἐπὶ θεὸν ἀναφέρειν ἐσπούδακας, ἑαυτὸν ἀπολύων τῆς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις αἰτιάσεως· ἢ οὐχὶ ταῦτα καὶ εἰδότος ἐστὶν τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος τὴν φύσιν, καὶ ἐκλέγειν ἑκάτερον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου δυναμένου σαφῶς; Καιριώτατα μέντοι καὶ τὰς ῥήσεις ἀντέκρουσεν εἰς μείζονα ἔμφασιν τοῦ λεγομένου τῆς ἀτοπίας· εἰρηκὼς γὰρ ἐκ τοῦ τῶν ἐναντίων προσώπου· τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν, ἀντεπήγαγεν· σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ

12. 10, 18. 20. Spic.: βούλεις τε. 24. Spic.: ἐπὶ τὸν. 29. Spic.: πεφραγμένοις. 32. Spic.: ἀντέκρουσες.

θεῷ; σαφῶς ἐναντίον ὂν τῷ εἰρημένῳ· εἰ γὰρ ἀνταποκρίνεται, δῆλον ὅτι ἀνθέστηκεν, ὥστε τὸ μὴ ἀνθεστάναι ψεῦδος. Ἔστι τοίνυν τοιουτότροπός τις ὡς ἐν συντόμῳ τοῦ ζητουμένου ἡ λύσις· οὐδὲν πράττεις οἰκείᾳ τῇ γνώμῃ, ἅπαντα δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ, ἐπειδὴ ἀνθεστάναι τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν οὐδενὶ φὴς εἶναι δυνατόν· πῶς οὖν ἀνταποκρίνῃ; δῆλον ὅτι καὶ ἀνθέστηκας· οὐκ ἄρα τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν ἐπιμένων ἅπαντα πράττεις, ἀλλ' οἰκείᾳ τῇ γνώμῃ, ὡς ἂν αὐτῷ σοι φαίνηται καλῶς ἔχειν αἱρούμενος. Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ καθόλου· μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τὸ γεγονὸς ὑπό του τὸν δημιουργὸν αἰτιάσασθαι ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τῆς οἰκείας φύσεως· χαίρει γὰρ τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ὅπως ἂν ἔχῃ· πῶς οὖν αἰτιάσεται ἐπὶ τούτῳ ὃ δὴ μάλιστα πάντων αὐτῷ καθ' ἡδονὴν εἶναι συμβέβηκεν; Καὶ παραδείγματι τὸ εἰρημένον πιστούμενος· ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ἀπίδωμεν γὰρ εἰ δοκεῖ πρὸς τὴν τῶν κεραμέων ἐργασίαν, ὅπως ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας ἕκαστον τῶν σκευῶν πρὸς ὅ τι ἂν βούλωνται ποιοῦσιν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἵσταται ἐμποδὼν, τὰ μὲν ἐπί τι χρήσιμον βουλομένοις ποιεῖν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν τῶν ἀτίμων χρῆσιν· τίς ἀκήκοέν ποτε τῶν ἐπὶ τὰ ἀτιμότερα γεγονότων σκευῶν αἰτιασαμένων τῆς ἐργασίας τὸν κεραμέα, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτὰ κατεσκεύασεν; οὐ γὰρ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσθα τρόπον, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονὼς, ὥστε ἀλογίᾳ τε καὶ ἀγνωσίᾳ τοῦ προσήκοντος φυσικῇ τινὶ τῇ κατασκευῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκδεδόσθαι κατὰ τῶν σκευῶν καὶ τοῦ κεραμέως ὁμοιότητα, οὔτ' ἂν διάκρισις ἐνοῦσά τις ὀφθῇ σοι τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὔτ' ἂν ἐσπούδασας ἐνεγκεῖν ἐπὶ τὸν θεὸν τοῦ γιγνομένου τὴν αἰτίαν, σαυτὸν ἀπολύων τῆς μέμψεως, χαίρων δὲ διετέλεις τῷ κατὰ φύσιν πάντως. Νυνὶ δὲ καὶ οἶδας ἀκριβῶς τὸ δέον, καὶ λόγους περὶ τούτου ποιῇ, καὶ ὅτι μέμψεως ἄξιον τὸ γιγνόμενον, κἂν ἁμαρτάνῃς, οὕτως ἐπίστασαι, ὥστε καὶ ἀπολύεις σαυτὸν τῶν ἐγκλημάτων καὶ μεταφέρεις ἐφ' ἕτερον τὴν αἰτίαν τοῦ πταίσματος, διὰ πάντων σαφέστατον γνώρισμα τῆς ἐνούσης σοι τοῦ λογικοῦ

11. Spic.: ὑπὸ τοῦ. 34. Spic.: ἀπολύσεις.

δυνάμεως παρεχόμενος, καθ' ἣν καὶ διακρίνειν ἐπίστασαι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ αἱρεῖσθαι μετὰ πολλῆς ὃ βούλει δύνῃ τῆς εὐμαρείας. Εἰ μὲν οὖν θεός σοι πρὸς ὅπερ ἐβούλετο κατεσκεύασεν τὴν φύσιν, χαίρειν ἦν σε ἀνάγκῃ καὶ τῷ κακῷ γεγονότα πρὸς τοῦτο· εἰ δὲ λόγους ποιῇ περί τε καλοῦ καὶ κακοῦ διακρίσεως, τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν σαφῶς αἰτιώμενος, εὔδηλος εἶ πρὸς τοῦτο γεγονὼς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οἰκείᾳ δὲ γνώμῃ τὸ δοκοῦν αἱρούμενος. Οὕτω τοὺς περὶ τοῦ αὐτεξουσίου γυμνάσας λόγους, λέγει καὶ περὶ τῶν εἴτε τιμωρίαις ὑποβαλλομένων, εἴτε καὶ ἐν κρείττοσιν ἐξεταζομένων κατὰ γνώμην θεοῦ.

IX, 22—24. Ὅτι μὴ κάλλους ἐπιμελεῖσθαι ἐσπούδακεν φράσεως καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰρήκαμεν, καὶ ὅτι πολλά μέν ἐστιν ἃ κατ' ἔλλειψιν λέγει, μάλιστα μὲν τῇ ὑπερβολῇ τῆς συντομίας, ᾗ κατά τι οἰκεῖον ἰδίωμα κεχρῆσθαι ἔθος αὐτῷ, ἀσάφειαν τοῖς ῥητοῖς ἐνεργάζεται. Τοιοῦτο δή τι καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἔνεστι λέξεως εὑρεῖν τοῦ ἀποστόλου, εἰ δὲ ἀντὶ ὁλοτελοῦς τεθεικότος διανοίας. Δείξας γὰρ αὐτοὺς τῶν προσηκόντων τὴν διάγνωσιν ἔχοντας καὶ τὸ δοκοῦν δυναμένους αἱρεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, εἰ δὲ τοῦτο πυνθάνει τίνος ἕνεκεν ὀλίγοι μὲν τῶν κακῶν οἱ δίκας διδόντες, τῶν λοιπῶν ἐν εὐθηνίαις ἐξεταζομένων, ὀλίγοι δὲ τῶν ἀγαθῶν εὐδόκιμοι κατὰ τόνδε γίνονται τὸν βίον, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν οὐδενὸς ἀπολαύει κατά γε τὸ παρὸν ἀγαθοῦ, τὸ εἰ δὲ τέθεικε μόνον, ὡς ἂν ἐκ τῶν προειρημένων δήλου τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῦ ζητήματος ὄντος, περιττόν τι νομίζων αὐτοῦ τὴν ἐπανάληψιν. Εἶτα ἐπισυνάπτει τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν, θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ τὰ ἑξῆς. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· τὸν παρόντα βίον ἀγώνων οὐκ ἀνταποδόσεως εἶναι πεποίηκεν ὁ θεός, συγχωρῶν καὶ τοὺς φαύλους καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἀνθρώπων ἔν τε τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς χείροσιν ἐξετάζεσθαι ὁμοίως, ὥστε βάσανον ἀκριβῆ τῆς ἁπάντων γενέσθαι προαιρέσεως, καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς φανῆναι διαθέσει τὴν ἀρετὴν μετιόντας, ὅτ' ἂν ἐν ἑκατέραις τοῦ βίου ταῖς μεταβολαῖς τὰ ὅμοια ἐπιτηδεύοντες φαίνωνται, οὔτε ἐν εὐθηνίαις καυχώμενοι, οὔτε ἐν δυσπραγίαις δυσανασχετεῖν ἀναγκαζόμενοι, τοὺς δέ γε κακοὺς διὰ πάντων

15. Spic.: ἢ.

ἐραστὰς ἐλέγχεσθαι τῶν χειρόνων, ἔν τε τῇ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν ἀγνωμόνως περὶ τὸν αἴτιον διατιθεμένους, καὶ ἐν τῇ πείρᾳ τῶν λυπηρῶν ἐπιτείνοντας τοῦ τρόπου τὴν μοχθηρίαν· ἀποδίδωσι δὲ ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὥστε τοίνυν μὴ ἀπιστεῖσθαι τούτων τὴν ἔκβασιν, αἰνίγματα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου διὰ τὴν ἁπάντων παρέχεται διόρθωσιν· καὶ τιμωρεῖται μὲν ἐνίους τῶν φαύλων εἰς σωφρονισμὸν τῶν ἐπιτηδεύειν τὰ ἄτοπα βουλομένων, εὐδοκίμους δὲ ἐνίους ἐργάζεται τῶν καλῶν εἰς προτροπὴν τῶν ἐναρέτου βίου μετιέναι ἐσπουδακότων. Θέλων οὖν, φησίν, ὁ θεὸς ἐνδεῖξαι τὴν ὀργὴν καὶ τὸ δυνατὸν, ἵνα εἴπῃ ὅπως ἅπαντας τιμωρεῖται τοὺς τὰ ἄτοπα διαπραττομένους, ἀνέχεται πολλάκις κακῶν, συγχωρῶν αὐτοὺς καὶ αὖξιν ἐπιδιδόναι κατὰ τόνδε τὸν βίον, ὥσπερ οὖν πεποίηκεν καὶ ἐπὶ τοῦ Φαραώ· εἶτα καταφανεῖς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ παρὰ πᾶσι γεγονότας τιμωρεῖται δικαίως, σαφέστερον γνώρισμα παρεχόμενος ἅπασι τοῦ μὴ ἀτιμώρητα πταίειν τοὺς ἁμαρτάνοντας· ταὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν διαπράττεται πάλιν, καὶ ἐξ ἀδόξων αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα περιφανεῖς ἐργασάμενος· τοῦτο δὲ ἐπί τε τοῦ Μωϋσέως καὶ ἑτέρων πολλῶν κατὰ διαφόρους πεποίηκε τοὺς καιροὺς, ὃ τῆς ἐσομένης ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τοῖς ἐναρέτοις δόξης παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν. Συμπεράνας τὴν πρὸς τὰ ζητήματα ἀπόκρισιν ἐν τούτοις, ἀναλαμβάνει τοῦ λόγου τὴν ἀκολουθίαν. Προὔκειτο μὲν γὰρ αὐτῷ δεῖξαι ὅτι θεὸς οὐ πρὸς φύσιν βλέπει, χάριτι δὲ οἰκείᾳ τοὺς ἀξίους ἐκλέγεται, ἀποδοκιμάζων τοὺς ἀτόπους τῶν ἀνθρώπων· ἐπειδὴ δὲ ζητήματα ἀπὸ τῶν ῥηθέντων ἀνέκυψεν, λύσιν αὐτῶν ποιησάμενος τὴν προσήκουσαν, ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνατρέχει καὶ φησίν· οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν, τοῦτο λέγων ὅτι τὴν οἰκείαν καὶ νῦν χρηστότητα συνήθως ἐπιδεικνύμενος ὁ θεὸς, ἐξελέξατο ἡμᾶς χάριτι τοὺς μὲν ἀπὸ Ἰουδαίων, τοὺς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, ἑκατέρωθεν οὓς ἀξίους ἡγήσατο τούτους ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν καλέσας, οὐ πρὸς φύσιν ἀποβλέψας οὐδὲ ταύτῃ διακρίνας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἑτέρων, δοκιμασίᾳ δὲ τρόπου τοὺς μὲν ἀποβάλλων, τοὺς δὲ εἰσδεξάμενος.

IX, 25. *Οὐχ ὡς περὶ τῶν ἐθνῶν εἰρημένη προφητικῶς,*

13. Spic.: αὔξειν. 20. V. ὃ in Spic. non legitur.

οἵτινες ἐσώθησαν, ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ὡσηὲ, εἴρηται γὰρ περὶ Ἰουδαίων σαφῶς, ἀλλ' ὡς δυναμένη δεικνύναι ὅτι φύσιν οὐκ αἰδεῖται θεὸς, δοκιμασίαν δὲ τρόπου ποιεῖσθαι εἴωθεν, ὅπου γε καὶ Ἰουδαίους ἀπεποιήσατο, τοὺς μοχθηροὺς ὄντας τὴν γνώμην οὐχ ἑλόμενος τιμῆσαι διὰ τὴν φύσιν, καὶ οἰκειώσατο πάλιν αὐτοὺς μεταβαλομένους τὸν τρόπον· τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῆς παρούσης δείκνυται μαρτυρίας, ὅθεν καὶ δι' ἑτέρας τὸ αὐτὸ πιστούμενος ἐπάγει· Ἡσαΐας δὲ κράζει καὶ τὰ ἑξῆς.

IX, 27. *Καὶ δι' ἑτέρας μαρτυρίας τὸ αὐτὸ πιστοῦται· λέγει γὰρ ὁ προφήτης, ὅτι κἂν κατὰ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης ὦσιν οἱ Ἰσραηλῖται πλήθει, ὀλίγοι σωθήσονται ἀπ' αὐτῶν οἱ ἄξιοι τῶν κρειττόνων, καὶ τὴν γεγενημένην πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν περὶ τῶν καταγόντων ἐκεῖθεν τὸ γένος συντεμὼν εἰς ὀλίγους, ἐν αὐτοῖς πληρώσει μετὰ τοῦ δικαίου τῶν ὑποσχέσεων τὴν ἀλήθειαν.*

IX, 30. *Λέγει λοιπὸν τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς Ἰουδαίων μὲν οἱ πλεῖστοι τῆς οἰκειότητος ἔξω τοῦ θεοῦ γεγόνασιν, Ἑλλήνων δὲ οὐκ εὐαριθμήτοις παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ταύτης τυχεῖν ἐνεγένετο· καὶ γὰρ ἦν ἀκόλουθον τὸν εἰρηκότα τῶν μὲν τὴν ἀποβολὴν, τῶν δὲ τὴν οἰκείωσιν, προσθεῖναι τὴν ἑκατέρου τούτων αἰτίαν· διὸ φησί· τί οὖν ἐροῦμεν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην καὶ τὰ ἑξῆς. Τί τοίνυν εἴποιμεν ἂν φησιν, ὅτι Ἑλλήνων μὲν οὐκ ὀλίγοι τῆς δικαιώσεως ἔτυχον, προσεληλυθότες τῇ περὶ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, καίτοιγε οὐδέποτε εὐσεβείας ἐπιμεληθέντες; πῶς γάρ; οἵ γε τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον, Ἰουδαίων δὲ ἔξω ταύτης ἐγένοντο οἱ πλεῖστοι ἄνδρες, ἀεὶ τῷ νόμῳ προσέχειν ἐπ' ἐλπίδι τῆς δικαιώσεως ὑπισχνούμενοι. Τὸ μὲν γὰρ διώκων νόμον δικαιοσύνης περὶ τοῦ μωσαϊκοῦ λέγει, βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετῄεσαν νόμον δικαιοσύνην ὑπισχνούμενον εἴ τις αὐτὸν φυλάττοι, τὸ δὲ εἰς νόμον δικαιοσύνης κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα νόμον δικαιοσύνης τὴν δικαιοσύνην καλῶν, ὡς καὶ νόμον πί-*

5. Spic.: ἀπεποιήσατό τε μοχθ. 21. Spic.: προσθῆναι. 23. V. quae sequuntur exhibet etiam c. Mon. (cat. Cram. p. 365.) *Θ. Μονάχου: τί γὰρ εἴποιμεν ἂν, ὅτι —.* 25. V. προσελ. — διδασκ. om. c. Mon., dein habet καίτοι. 26. V. δὲ om. Spic. 29. C. Mon.: νόμ. δικ. διώκ. 31. Spic.: τὸν κατὰ.

στεως τὴν πίστιν. Τινὲς δὲ οὕτως διελόντες ἀνέγνωσαν τί οὖν ἐροῦμεν κατὰ ἐρώτησιν, εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην καὶ τὰ ἑξῆς, σφόδρα ἀποσφαλέντες τοῦ προσήκοντος καὶ συνιδεῖν τὴν ἀποστολικὴν οὐ δυνηθέντες διάνοιαν. Συναπτέον γὰρ ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως κατὰ τὴν προκειμένην ἡμῖν ἑρμηνείαν· τί οὖν ἐροῦμεν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τί εἴποιμεν ἂν περὶ τούτου καινοῦ τε ὄντος ἄγαν καὶ παρὰ πᾶσαν συμβεβηκότος ἐλπίδα, τοῦ τυχεῖν μὲν τοὺς οὐδένα λόγον ποιουμένους τοῦ πράγματος, μὴ τυχεῖν δὲ τοὺς τὴν πᾶσαν σπουδὴν περὶ τοῦτο ἔχοντας;

IX, 32. 33. Δικαιωθῆναι ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ νόμου, τῶν ἀδυνάτων· δεῖ γὰρ μηδέποτε ἁμαρτεῖν, ἔστιν δὲ ἄγαν ἀμήχανον ἐπ' ἀνθρώπων κρινόμενον· ἡμαρτηκότα δὲ ἀνάγκη ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενέσθαι τοῦ νόμου· τοσοῦτον ἀποδεῖ τοῦ δικαιώσεως τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου τυχεῖν ὁ διὰ τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἀπολαῦσαι ταύτης ἐλπίζων, χάριτι δὲ ταύτην δεδώρηται ὁ θεὸς τοῖς ἀνθρώποις, πᾶσαν ἡμῶν τὴν περὶ τοῦ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν ἀφελεῖν ὑποσχόμενος, ἐπειδ' ἂν ἀναστήσας ἀθανάτους ἐργάσηται· τούτων δὲ ἔνεστιν τὰς ἐπαγγελίας λαβεῖν διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως. Οὗτοι τοίνυν τῆς μὲν κατὰ χάριν ἐλπιζομένης ἡμῖν διὰ πίστεως προσέσεσθαι δικαίως οὐδένα ποιησάμενοι λόγον, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τοῦ νόμου δικαιωθῆναι ἐλπίσαντες, ὅπερ ἀδύνατον, ἐκείνης τε οὐκ ἔτυχον, καὶ ταύτην οὐδαμῶς περιποιῆσαι ἑαυτοῖς δεδύνηνται· προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, ὅπερ θαυμασιώτατα ἐπήγαγεν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ τὰ πρότερα αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ νῦν αἰτιᾶται. Ἔτρεχον οὖν φησὶ πρὸ τούτου τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης τὸν δρόμον, καὶ ἦν αὐτοῖς οὐδαμῶς μέμψιν τινὰ ἐπαγαγεῖν ὑπὲρ τῶν προτέρων, ἀλλ' ὥσπερ λίθῳ τινὶ τῷ κυρίῳ διὰ τῆς ἀπιστίας προσκρούσαντες καὶ βαρὺ τὸ κατάπτωμα ὑπομείναντες, μάταιον

1. V. τινὲς — — τὰ ἑξῆς c. Mon. Theodoreto tribuit, quoad sententiam recte, quamquam haec ipsa v. Theodori sunt. 3. ἑξῆς. Huc usque c. Mon. 21. Spic. addit post v. Χριστὸν v. κομίσασθαι, quod quid sibi velit non perspicio. 26. Haec leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 367.) Θ. Μονάχου: Θαυμασιώτατα δὲ ἐπήγαγε τὸ προσέκοψαν, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι —. 28. C. Mon.: γάρ φησι πρὸ τοῦ τούτου —. 31. C. Mon.: προσπταίσαντες.

ἅπαντα τὸν ἐν τοῖς προειληφόσιν ἀπέφηναν δρόμον. Καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει οὐ τοῖς εἰρημένοις μόνον κατάλληλον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαν ὁμοῦ τὸ νόημα συμβαλλομένην, καθὼς γέγραπται· ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται· κατάλληλον μὲν γὰρ τὸ προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος τῷ ἰδοὺ τίθημι λίθον προσκόμματος· πρὸς ἅπαν δὲ αὐτῷ συνεβάλλετο ὡς ἔφην τὸ νόημα, τὸ πᾶς ὁ πιστεύων οὐ καταισχυνθήσεται, βουλομένῳ δεῖξαι μέγα τι τὴν πίστιν καὶ ἱκανὸν, τοὺς μὲν οἰκείους, τοὺς δὲ ἀλλοτρίους ἐργάσασθαι, εἴπερ δὴ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις εἴρηται τὸ τὴν πίστιν ἱκανὴν εἶναι πάντα ὅν τινα οὖν τῶν παρὰ θεοῦ πληρῶσαι καλῶν. Καὶ ἐπειδήπερ οὐ τὴν ἀποβολὴν ἔφη τῶν Ἰουδαίων μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποβολῆς τὴν αἰτίαν, πιστοῦται πάλιν τὸ μηδὲν ἀπεχθείᾳ λέγειν τῇ πρὸς αὐτοὺς καὶ φησὶ τὸ ἑξῆς.

X, 2—4. Θαυμάσαι ἄξιον ὅσης πικρίας νόημα γέμον συνετώτατα τῇ εἰρωνείᾳ κατεκάλυψεν, τῇ τοῦ μαρτυρῶ προσθήκῃ τὸ βαρὺ κολάσας τοῦ ῥήματος· δοκεῖ μὲν γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὸ πρόχειρον καί τι καὶ μαρτυρεῖν ἀγαθὸν, φαίνεται δὲ, προσποίησιν μὲν εἶναι λέγων τοῦ θεοῦ τὸν ζῆλον, ἀγνωσίαν ἐπιμέμφεται, ἐπείπερ οὐδὲ ἐγκλημάτων ἄξιον τὸ τοιοῦτον· Ἰουδαῖοι γὰρ ἐξὸν αὐτοῖς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιγνῶναι τὸ δέον, ἑκουσίᾳ τῇ γνώμῃ τὴν μάθησιν αὐτοῦ παρελίμπανον. Τοῦτο γοῦν φησὶν, ὅτι τὴν μὲν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπαγγελθεῖσαν ἡμῖν δικαίωσιν παρεῖδον, οἰηθέντες δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων ἔργων ἀκολούθως τῷ νόμῳ πολιτευόμενοι τοῦτο ἑαυτοῦ περιποιῆσαι δύνασθαι, οὐδὲ μίαν ἔθεντο σπουδὴν τοῦ πιστεῦσαι Χριστῷ, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἡμῖν κατὰ χάριν ἐπαγγελθεῖσαν δικαίωσιν δέξασθαι.

Τί γὰρ δὴ καὶ φασὶν, ὅτι νόμῳ πολιτεύεσθαι ἐσπουδάκασιν, ἵνα ἡ δικαίωσις αὐτοῖς προσγένηται, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μετὰ πάσης εὐμαρείας διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως κομίσασθαι ἔξεστιν, καὶ ὅπερ αὐτοῖς παρασχεῖν μὲν ὁ νόμος ἐσπούδακεν, οὐκ ἰσχύει δὲ διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενὲς, καὶ ὅτι μὴ ῥᾴδιον ἡμῖν ἅπαντα κατορθοῦν ὡς βούλεται, τοῦτο ἡμῖν ὁ Χριστὸς πεπιστευκόσιν ἐπ' αὐτὸν ὑπισχνεῖ παρέξειν οἰκείᾳ τῇ χάριτι πόνων ἐκτὸς, ὥστε ὁ νόμου πληροῦται σκοπὸς ἐν ἡμῖν.

1. δρόμον. Huc usque c. Mon.

X, 14. 15. *Τοῦ νόμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀγωγῆς τὸ χρήσιμον ἐν τούτοις βούλεται συστῆσαι τοῖς ῥητοῖς ἀπόστολος, καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω αὐτῷ προκείμενα συνεπλήρωσεν εἰς τὸ πᾶς γὰρ ὃς ἐὰν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται, ἐντεῦθεν τοῦ ἑξῆς λόγου τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο, τὸ πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν εἰρηκώς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Πρόδηλον ἡμῖν φησὶν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὅτι παντὶ τῷ ἐπικαλουμένῳ ἡ σωτηρία προσγίνεται, ὡς μηδὲ τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν κωλύεσθαι τοῦ τυχεῖν, εἰ δὴ βούλοιντο, ἀλλὰ πῶς ἂν αὐτὸν ἐπικαλέσοιντο, ζητεῖν ἄξιον. Πιστεῦσαι προσήκει πρότερον, οὐ γὰρ οἷόν τε ἐπικαλεῖσθαι μὴ πιστεύοντα πρῶτον· ἡ δὲ πίστις, πόθεν ἂν γένοιτο; ἀπὸ ἀκοῆς καὶ μαθήσεως· ἀλλὰ μὴ ὄντος τοῦ διδάξαντος, μαθεῖν οὐχ οἷόν τε, καὶ τοὺς διδάξοντας δὲ οὐχ ἑτέρως φανῆναι δυνατὸν, ἀλλ' ἢ τῆς θείας χάριτος αὐτοὺς προβαλούσης, ἧς δὴ μόνης ἐστὶν εἰδέναι ὅπως ἐκλέγειν προσήκει τοὺς τοιούτους. Οὐκοῦν πρὸ πάντων χρεία τούτων, οἳ πρὸς διδαχὴν ἐκλεγέντες ἀποσταλήσονται τῆς οἰκουμένης κήρυκες, δι' ὧν δυνατὸν καὶ μαθεῖν τὴν εὐσέβειαν, καὶ πιστεῦσαι μαθόντας, καὶ πιστεύσαντας ἐπικαλεῖσθαι λοιπὸν ἐλπίδι τοῦ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν· ἀλλὰ τούτους οὐχ ἑτέρωθεν ἐξελέξατο ἡ χάρις ἐπιτηδείους εἶναι νομίσασα, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον καὶ τὴν τούτου γεγονότων παιδαγωγίαν, οἳ μακρῷ τῷ χρόνῳ ταῖς τῶν προφητῶν προαγορεύσεσιν τὸ περιμένειν τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἐπὶ πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίᾳ βεβαίως εἰλήφεισαν, ὡς μηδὲ τὸν τόπον ἄδηλον εἶναι αὐτοῖς ὅθεν φανήσεσθαι ἔμελλεν, ὥστε τῆς ἐν νόμῳ παιδαγωγίας ἤρτηται ἡ διὰ Χριστοῦ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία, τῷ τε ἐκεῖθεν φανῆναι παρ' οἷς καὶ ἠλπίζετο, καὶ τῷ τοὺς πρώτους πεπιστευκότας ἐκεῖθεν γενέσθαι, οἳ τῆς ἄνωθεν ἀξιωθέντες χάριτος ἱκανοὶ πρὸς τὴν ἁπάντων διδασκαλίαν εἶναι ἐκρίθησαν. Οὐκοῦν εἰ ὁ Χριστὸς ἐκεῖθεν φησὶ καὶ οἱ ἁπάντων διδάσκαλοι οἱ ἀπόστολοι, μεγάλη τις ἡ κατὰ νόμον οἰκονομία τοῦ θεοῦ, πάντων ἐμπεριειλημμένην αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἔχουσα; οὕτω γὰρ ὑπῆρξεν τοῖς ἀνθρώποις μαθεῖν τε ἃ προσήκει, καὶ μαθοῦσι πιστεῦσαι, πιστεύσασί τε ἐπικαλεσαμένοις δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πάντα τῆς τῶν*

25. Spic.: *αἰτία.*

ἀποστόλων ἀπήρτησεν διδαχῆς, ὥστε δεῖξαι τοῦ νόμου τὸ χρήσιμον, εἴγε τοὺς ἁπάντων ἀνέδειξεν διδασκάλους ἀποστόλους, ἐπάγει· καθὼς γέγραπται, ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες καὶ τὰ ἑξῆς· εἴρηται δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀποστόλων τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων μηνύειν τὰ περὶ Ἰουδαίους ἐσόμενα ἀγαθά. Εἰ δὲ οἱ μηνυταὶ ἐκείνων φησὶ οὕτω νομίζονται θαύματος ἄξιοι, ἦπουγε ἀναγκαῖόν τι πρᾶγμα καὶ λυσιτελέστατον ἅπασι δεῖ νομίζειν τῶν ἀποστόλων τὴν διδαχήν.

X, 16. Τὸ ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, ἀντιθέσεως μέρει παρὰ τοῦ ἀποστόλου τεθὲν ἀντὶ τοῦ ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι μὴ πάντες ἐπίστευσαν· θαυμαστὸν οὐδὲν, πόῤῥωθεν γὰρ εἴρηται τῷ Ἡσαΐᾳ τῶν πειθομένων τὸ σπάνιον· οὕτω γοῦν ἐν ἀπόρῳ τίθεται τὸ πρᾶγμα ὡς λέγειν, τίς ἄρα ἔσται ὁ δεξόμενος ταῦτα; ἅπερ οὖν ἡμεῖς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος μεμαθηκότες κηρύττομεν· οὐκοῦν οὐδὲ νῦν γεγένηταί τι καινὸν, καὶ λύσας τῇ μαρτυρίᾳ τὴν ἀντίθεσιν, ἀπ' αὐτῆς ἐπισυλλογίζεται τὰ πρὸ τῆς ἀντιθέσεως, τὸ πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ φησίν· ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Πρόδηλον δὲ ἡμῖν φησιν ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς κἀκεῖνο ὅπερ ἐλέγομεν, ὅτι πίστις μαθήσεως ἐκτὸς οὐκ ἄν ποτε γένοιτο, καὶ μάθησις εὐσεβείας οὐκ ἂν συνέστη, μὴ θεοῦ τἀληθὲς δεικνύντος· ὅπερ οὖν καὶ νῦν διὰ τῶν ὑπὸ τῷ νόμῳ παιδαγωγουμένων ἐγένετο, οὓς ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ διὰ τῶν προφητῶν ἀναμένειν ταῦτα παιδεύσας θεὸς, ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι διδασκάλους τῆς ἀληθείας ἅπασιν ἀνθρώποις ἀνέδειξεν.

X, 18. Τὸ μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, πρόδηλον ὅτι μὴ ὡς προφητικῶς περὶ αὐτῶν εἰρημένον τέθεικεν, ἀλλ' ὡς ἁρμόττειν τοῖς παροῦσιν δυνάμενον πράγμασι. Κἀκεῖνο δὲ ἰστέον ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ μενοῦνγε ἐπὶ λύσει κέχρηται, ὡς μὴ εἶναι ἄδηλον ὅτι καὶ ὅτ' ἂν λέγῃ μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ, λύων τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπιτιμῶν, ὥς τινες οἴονται, λέγει.

X, 19. Πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν ἐπάγει, ἀλλὰ λέγω μὴ

4. Haec extrema fragmenti v. inveniuntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 379.) Θ. Μονάχου: Εἰρῆσθαι δὲ ταῦτα ἔφη τις οὐ —. 7. C. Mon.: πολλῷ γε μᾶλλον ἀναγκ. πρ. ib. C. Mon.: ἅπαντας.

Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω; ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἐρεῖς ὅτι καινὸν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα νενόμισται τὸ τοὺς ἐξ ἐθνῶν προσειλῆφθαι εἰς τὴν εὐσέβειαν, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ καινῷ ταραττόμενοι τὸ δόγμα διαμάχονται τὸ ἡμέτερον· καὶ μὴν εὐθὺς Μωϋσῆς ὁ τὸν νόμον αὐτοῖς δεδωκὼς φαίνεται πόῤῥωθεν ἐκ τοῦ θεοῦ διαμαρτυρόμενος, ὅτι δὴ τούτων πρὸς τὸ χεῖρον νευσάντων, καὶ αὐτὸς ἐκλέξεται τὰ ἔθνη πρὸ τούτων, κἀκείνους τῆς οἰκείας ἀξιώσει προνοίας, ὥστε αἴσθησιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων λαβεῖν.

XI, 1. *Ἐπειδὴ τοῦ τε νόμου τὸ χρήσιμον ἀπὸ τῶν πεπιστευκότων ἔδειξεν, καὶ τῇ πρὸς τὰς ἀντιῤῥήσεις ἀποκρίσει τὴν κατὰ τῶν ἠπιστηκότων κατηγορίαν ἐπέτεινεν, ὡς οὐδὲ μίαν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ διαβολὴν τῷ νόμῳ φερόντων, ἀπολογεῖται λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ μηδὲν ἐπὶ διαβολῇ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ συγγενείας εἰρηκέναι διὰ τῆς κατὰ τῶν ἠπιστηκότων μέμψεως. Ἆρα γάρ φησιν τοῦ μὲν νόμου τὴν οἰκονομίαν θαυμαστήν τινα εἶναι νενόμικα, τὴν συγγένειαν δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τοῖς λόγοις ἀδόκιμον οὖσαν δείκνυμι; μὴ γένοιτο· τίς δὲ τοῦ με ταῦτα λέγειν ἡ ἀπόδειξις; καὶ γὰρ ἐγώ φησι Ἰσραηλίτης εἰμὶ καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶχεν μὲν εἰπεῖν πολλοὺς ἐκ τοῦ γένους πεπιστευκότας Χριστῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ λέγω οὖν, τοῦτο ἦν οἰκειότερον τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰπεῖν· πῶς γὰρ οἷόντε ἦν ἀπώσασθαι τὸν θεὸν τὸν ἐπὶ τῇ πίστει σεμνυνόμενον, καὶ περὶ ταύτης διδάσκειν ὑπισχνούμενον ἑτέρους; Καλῶς δὲ οὐ τὸν προπάτορα μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὸν φύλαρχον, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ πλάττεται τὴν οἰκειότητα.*

XI, 2. *Ἐπιλέλησθέ φησι τῶν κατὰ τὸν Ἠλίαν, ὡς ἔοικεν, ὅπως ὁ μὲν ᾐτιᾶτο τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκτροπῆς, ὀκνῶν ἀποστέλλεσθαι ἔτι πρὸς τοὺς οὕτως ἀγνώμονας· ἀπεκρίνατο δὲ αὐτῷ ὁ θεὸς ἑπτακισχιλίους ἔχειν, τοὺς ἔτι τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐπιμελουμένους, καὶ μὴ πρὸς τὸ χεῖρον νεύσαντας, διὰ τούτου προτρέπων αὐτὸν ἔχεσθαι τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου, ὡς ἂν οὐκ εἰς μάτην πονοῦντα τοῦ λοιποῦ, καὶ ὅτι θεὸς ἀρκεῖν ἡγήσατο, εἰ ἀπὸ παντὸς τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων ἑπτακισχίλιοι τῇ τῶν προφητῶν διδασκαλίᾳ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας*

12. Spic.: *ἐπέτειλεν.* 18. Spic.: *τοῦ μή.* 22. V. *ἀπωσ. τ. θ. τὸν* ego adieci, ne manca sententia esset. 32. *εἰς μάτην* v. Lucian. Tragodopod. vs. 28. 241.

μένοιεν, ὥστε οὐδὲν ἀπεικὸς, πλείονας εἶναι καὶ νῦν τοὺς οὐ βουλομένους τοῖς περὶ τῆς εὐσεβείας λεγομένοις πείθεσθαι· οὐ μὴν ταῖς περὶ τὸ γένος ἐπαγγελίαις τοῦ θεοῦ διαβολήν τινα φέρει τὸ γιγνόμενον· τοῦ μὲν γὰρ ἔργου τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς πιστεύουσι διαδείκνυται, ἡ δέ γε τῶν λοιπῶν ἀπιστία ἔλεγχον ἔχει τῆς αὐτῶν κακίας, εἰ μηδὲν ὄφελος ἀπὸ τῆς τοσαύτης κηδεμονίας ἐδέξαντο.

XI, 7. *Τινὲς ὑπὸ πολλῆς τῆς ἀνοίας οὕτως ἀνέγνωσαν· τί οὖν ἐπιζητεῖ Ἰσραήλ; συνάψαντες τούτῳ τὸ ὃ οὐκ ἐπέτυχεν, ἔτι καὶ τὰς λέξεις τὰς ἀποστολικὰς ἀφανίσαντες, ἵνα τὴν ἑαυτῶν ἱστάναι δόξωσιν ἄνοιαν, καὶ τὸ ὃ ὅπερ κεῖται πρὸ τοῦ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ ἀφελόντες, καὶ τεθεικότες τὸ τοῦτο ὃ οὐκ ἐπέτυχεν, ὡς ἂν τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, τί ποτε οὖν ἆρά ἐστιν τὸ παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητούμενον; τοῦτο δὴ ὅπερ οὐκ ἐπέτυχεν, γελοιότατά γε οἰηθέντες τὸν ἀπόστολον δεικνύναι σπουδάζειν τὸ παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητούμενον, τί ποτε ἄρα ἐστὶν, καὶ οὐ συνεωρακότες, ὅτι ἀπὸ τῶν προειρημένων κατὰ συλλογισμὸν αὐτὸ ἐπήγαγεν. Ἀναγνωστέον οὖν οὕτως· τί οὖν, ἀντὶ τοῦ τί τοίνυν τὸ ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν συναγόμενον, ἐν οἷς τῶν τε ἠπιστηκότων κατηγορήσαμεν, καὶ τοὺς πεπιστευκότας δικαιότατα τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν προτετιμηκότας ἐδείξαμεν; ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν, ὅτι τοῖς Ἰσραηλίταις τυχεῖν οὐκ ἐγένετο τούτου, ὃ δὴ ζητεῖν δοκοῦσιν, ἵνα εἴπῃ τῆς δικαιοσύνης· ὅμοιον γάρ ἐστι τῷ· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν· λείπει δὲ τὸ πάντες, ἵνα ᾖ τούτου πάντες οὐκ ἐπέτυχον· ἐπάγει γὰρ, ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἔτυχον μὲν τῆς δικαιώσεως οἱ τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τοῦ οἰκείου τρόπου νομισθέντες ἄξιοι, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπεβλήθησαν διὰ τὴν ἑαυτῶν κακίαν.*

XI, 9. *Οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημέναις ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς, ἀλλ' ὡς ἁρμοττούσαις αὐτοῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῷ καὶ περὶ Ἰουδαίων αὐτὰς εἰρῆσθαι, ὁμοῦ κἀκεῖνο δεικνὺς ὅτι μηδὲν*

4. V. *ἔργου* in Spic. non legitur. 19. Haec posterior fragmenti pars etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 394.) exstat: *Θ. Μονάχου. Τί οὖν φησιν, ἀντὶ τοῦ τί οὖν ἐκ —.* ib. C. Mon.: *τὸ συναγ.* 20. V. *ἐν οἷς* a Spic. absunt. 25. 10, 31. 27. V. *ὅτι* om. c. Mon. 28. C. Mon. *τοῦ ἰδίου.* 30. C. Mon.: *αὐτῶν.*

καινὸν ἐγένετο νῦν, παρόμοια δὲ τοῖς τότε ὑπομεμενήκασιν, προτετιμηκότες τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον· ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀποβολῆς ἐπειρῶντο τὸ χριστιανικὸν δόγμα διασύρειν Ἰουδαῖοι, ἀναγκαίως διὰ πλειόνων ὁ ἀπόστολος δείκνυσι πάντοτε τοιούτους αὐτοὺς περὶ τὴν εὐσέβειαν γεγονέναι.

XI, 11. 12. Ἀλλὰ μὴ τοῦτο φαμὲν ὅτι σφαλέντες περὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ μὴ πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ παντελῆ τὴν ἀποβολὴν ὑπέμειναν, ὡς μηδεμίαν αὐτοῖς ἐλπίδα σωτηρίας περιλειφθῆναι, κἂν εἰ βούλοιντό ποτε πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν; μὴ γένοιτο· τοὐναντίον γὰρ μέμνημαι εἰρηκὼς, ὅτι κἂν τοὺς πλείστους αὐτῶν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ἀποβληθῆναι συνέβη, ἀλλ' οὖν γε οἱ πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν καίτοιγε ἄγαν ὄντες εὐαρίθμητοι, πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο πρόξενοι, ἐπείπερ ἅπαντες οὗτοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μαθήματος τὰς ἀφορμὰς ἐκεῖθεν ἐδέξαντο, ὥστε ἔξεστιν καὶ τοῖς νῦν ἀπιστοῦσι τῶν Ἰουδαίων τοὺς ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότας ἤδη μιμήσασθαι, ζήλῳ τε ἀγαθῷ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπιθυμῆσαι ῥοπῆς· ὁ γὰρ ἐκείνους πεπιστευκότας οὐκ εἰσδεξάμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκάλους ἀποφήνας τῆς οἰκουμένης, δῆλον ὡς οὐδὲ τούτους πιστεῦσαι βουληθέντας εἰς αὐτὸν ἀδοκίμους ἡγήσεται. Τὸ γὰρ εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτοὺς οὐ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ὥς τινες ᾠήθησαν λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν, εἰς ἀπόδειξιν αὐτὸ εἰρηκὼς τοῦ ἐξεῖναι εἰσδεχθῆναι καὶ τούτους, εἰ δὴ πιστεῦσαι βούλοιντο· τὸ μέντοι εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτοὺς οὐκ ἐπὶ αἰτίας λέγει, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἑαυτῷ συνήθως, ἀντὶ τοῦ εἰ ἐκεῖνοι πιστεῦσαι βουληθέντες εἰσεδέχθησαν καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐγένοντο, πρόδηλον ὡς ἔξεστι καὶ τούτοις κατὰ μίμησιν ἐκείνων τῆς εἰς τὴν πίστιν εἰσόδου τυχεῖν. Εἶτα καὶ ποθεινὴν αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν ἐργαζόμενος ἐπάγει καὶ φησίν· εἰ γὰρ ἐν ὀλίγοις φησὶ καὶ ἄγαν εὐαριθμήτοις τοσαύτης ἐνεγένετο τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις τυχεῖν ἀφθονίας ἀγαθῶν, τί ποτε ἄρα δεῖ νομίζειν ἔσεσθαι, εἰ πάντας αὐτοὺς συμφώνως ὑποδέξασθαι τὸν Χριστὸν συνέβη;

10. Spic.: κἂν εἰς τοὺς. 29. Post v. φησὶν Th. procul dubio textum vs. 12. posuerat. 30. Haec postrema fragmenti verba habet etiam c. Mon. et Diodoro tribuit (c. Cram. p. 403): Εἰ οὖν ἐν ὀλίγοις καὶ —. ib. C. Mon.: ἐγένετο. 32. Spic.: δεῖ ἄρα δεῖ. 33. C. Mon.: ὑπεδ. συμφ.

XI, 15. *Τίνος ἕνεκεν τῇ πάντων διορθώσει τὴν ἀνάστασιν ἡγεῖται ὁ ἀπόστολος ἕψεσθαι πάντων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Τοῖς μὲν ἀλόγοις φυσικῶς ἅπαντα πρόσεστιν καὶ οἷά τε ἐστὶν τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ καλοῦ διακρίνοντα ἐξουσίᾳ γνώμης τὸ δοκοῦν ἑλέσθαι, ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοῖς ὅροις ἐμμένειν τῆς φύσεως, διά τοι τοῦτο περιττὸς ἅπας ἐστὶν νόμος ἐκείνοις, οὔτε μαθεῖν οὔτε μὴ συνιέναι τι τοιοῦτο δυναμένοις· τοῖς δὲ λογικοῖς πᾶν τοὐναντίον· καὶ γὰρ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ δύνανται, καὶ ἐξουσίᾳ γνώμης τὸ δοκοῦν αἱροῦνται, ἥτε τῶν νόμων ἔκθεσις ἄγαν ἐπιτηδεία τούτοις ἐστὶν, ἅτε δυναμένοις ἐκεῖθεν τὸ καλὸν παιδεύεσθαι. Τοιοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον γένος ὁ θεὸς ἀπειργάσατο, τήν τε φύσιν ἡμῖν ἐπιτηδείαν πρὸς μάθησιν δεδωκὼς, καὶ νόμων ἐκθέσει ποικιλωτάτων τὸ κρεῖττον ὑποδείξας· οὐδὲ γὰρ ἀδίδακτον ἔχειν ἡμᾶς τῆς ἀρετῆς ἐνεδέχετο τὴν ἕξιν λογικοὺς γεγονότας τὴν φύσιν, ἐπείπερ αὕτη σαφὴς λογικῶν τε καὶ ἀλόγων διάκρισις, τῷ τὰ μὲν ἐν τῇ φύσει παντὸς οὗτινος οὖν ἔχειν τὴν εἴδησιν περαιτέρω δυνάμενα μανθάνειν οὐδὲν, τοὺς δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος τὰ πλείονα μανθάνειν ὧν οὐκ ἠπίσταντο πρότερον. Τούτου ἕνεκεν θνητοὺς μὲν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα τουτονὶ πεποίηκε βίον, νόμους δὲ ἔδωκεν ἱκανοὺς, εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς ἄγειν βουλόμενος τῆς τοῦ καλοῦ διορθώσεως, ὡς ἂν ἐντελῆ τῆς ἀρετῆς οὕτως τὴν μάθησιν κομισαίμεθα· ἐντεῦθεν κἂν πολλήν τινα πρὸς τὸ χεῖρον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ῥοπὴν συμβαίνει, ἀλλ' οὖν γε βεβαίαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ καλοῦ τὴν εἴδησιν ἔχομεν, καὶ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς οὐχὶ πάντως ἐπίσταται τὸ κρεῖττον τί ποτέ ἐστιν ἐν βίῳ. Οὕτω μὲν οὖν ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τῆς ἀρετῆς τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν παρέχεται· ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὥσπερ ἴσμεν τὸ καλὸν, οὕτω καὶ ποιεῖν αὐτὸ ῥαδίως δυνάμεθα, ἄχρις ἂν ἐπὶ τῆς θνητότητος διαμένωμεν, δεύτερόν τινα βίον τὸν μέλλοντα ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁ ποιητὴς δεδώρηται, κατὰ πολὺ τοῦ παρόντος ἀμείνω, ἀθάνατόν τε καὶ ἀπαθῆ καὶ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένον. Ἔστιν τοίνυν οὐκ ἀνακαινισμὸς καὶ διόρθωσις μόνον τῶν παρόντων ἐκεῖνα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τελείωσις· ἃ γὰρ ἐνταῦθα μαθόντες ποιεῖν οὐκ ἰσχύομεν, ταῦτα τότε ἡμῖν πόνων ἐκτὸς μετὰ πολλῆς προσέσται τῆς εὐμαρείας, τό τε ἀπηλλάχθαι*

17. Spic.: *ὅν τινος οὖν*. 21. V. *βουλόμενος* in Spic. non exstat.

λέγω τῆς τῶν χειρόνων πράξεως καὶ τὸ ἄσχετόν τινα τῶν καλῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔχειν τὸν ἔρωτα, εὐθὺ μὲν ἡμᾶς ἐν ἐκείνοις καταστῆσαι. Οὐ καλῶς ἔχειν ἡγησαμένου τοῦ σοφοῦ τῶν ψυχῶν οἰκονόμου, ὡς ἂν μὴ ἄλογόν τινα καὶ ἀδιάκριτον ἐνοῦσαν ἡμῖν ἔχοιμεν τοῦ καλοῦ τὴν ἕξιν, ἐγγενομένης δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου καθ' ὃν ἔφην τρόπον τῆς τοῦ καλοῦ μαθήσεως, εὐκαιρότατα καὶ μάλα γε ἀναγκαίως τῶν μελλόντων παρέχεται τὴν κατάστασιν· τοῦτο μὲν, ἵνα κατὰ παράθεσιν τῶν παρόντων ἀκριβῶς εἰδέναι τῶν τότε τὸ διάφορον ἔχωμεν, τοῦτο δὲ, ὡς ἂν λογικῇ πρεπόντως φύσει τῆς τοῦ καλοῦ κατορθώσεως αἰσθανώμεθα, ὧν ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀπόῤῥητον τοῦ θεοῦ σοφίαν ποικίλως τὴν εἴδησιν ἐδεξάμεθα, ταῦτα τότε πόνων ἐκτὸς τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι κατορθωμένα ἐν ἡμῖν ὁρῶντες, καίτοιγε ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲ μετὰ πόνων παραπλησίως τοῖς τότε καθαρεύειν τῆς τῶν ἀτόπων δυνάμενοι πράξεως. Ταῦτα ἡμῖν εἴρηται ἐπὶ τὸ σαφέστερον γενέσθαι τί ποτε ὁ ἀπόστολος βούλεται λέγειν τὸ τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν. Ὡς γὰρ ἐκείνου μὲν πρὸς τὴν τῶν ἐνθάδε συντελοῦντος τελείωσιν, διὰ δὲ τοῦτο ἡμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου γεγονότων θνητῶν, ἵνα τῆς ἀρετῆς ἡ διδασκαλία κατὰ τὸ προσῆκον ἡμῖν ἐγγένηται πρότερον, εἶτα τῶν μελλόντων ἐπὶ τελείᾳ κατορθώσει τῶν ἐγνωσμένων δεξώμεθα τὴν ἀπόλαυσιν, τοῦτο λέγει, ὅτι ὀλίγοι πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν αἴτιοι τῆς τῶν ἐξ ἐθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο, καὶ δι' ἐκείνων τὸ τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ καταλλαγῆς ὑπῆρξε μικροῦ παντὶ τῷ κόσμῳ· εἰ δὲ πάντες ἐπίστευσαν Ἰουδαῖοι ἀκόλουθα τῇ τοῦ νόμου παιδαγωγίᾳ φρονήσαντες, πρόδηλον μὲν ὡς ἑτοιμοτέρα καὶ τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς τούτων συμφωνίας ἡ ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐγίνετο πίστις· πᾶσι δὲ λοιπὸν τοῦ τῆς εὐσεβείας ἐνόντος μαθήματος, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἀκολουθῆσαι τούτοις τὸ τελειότατον ἀγαθὸν, καὶ οὗ δὴ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας οὐ τετυχήκαμεν ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὥστε ἀκριβῆ πρότερον ἡμῖν τοῦ καλοῦ τὴν μάθησιν ἐγγενέσθαι, ὡς εἴγε τοῦτο ὑπῆρξεν, εἵπετο κἀκεῖνο πάντως. Ὁ μέντοι μακάριος Παῦλος ἐπειδὴ ἀπεφήνατο τὴν μεταβολὴν αὐτῶν ἐν ἀγαθοῦ δεῖν τίθεσθαι μοίρᾳ, τοῦτον ἔχων δι' ὅλου σκοπὸν τοὺς ἐξ ἐθνῶν παιδεῦσαι, προσίεσθαι μᾶλλον

30. Spic.: τούτους.

αὐτοὺς, μὴ μὴν ἀπωθεῖσθαι βουλομένους προσιέναι τῷ τῆς εὐσεβείας μαθήματι, πειρᾶται καὶ ἀπὸ πραγμάτων δεικνύναι ὡς οὐκ ἄδεκτοι, σπουδῆς δὲ ἄξιοι πρὸς τὸ κρεῖττον βουλόμενοι ῥέπειν.

XI, 16. Τινὲς ταὐτὸ λέγειν τὸν ἀπόστολον τήν τε ἀπαρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν ᾠήθησαν, οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενοι ὅτι ἡ μὲν ἀπαρχὴ μετὰ τὴν τοῦ παντὸς ἐκλέγεται συλλογὴν, ἡ δὲ ῥίζα ἀρχή τις νενόμισται πράγματος· ὅθεν κἀνταῦθα ἀκολούθως ἀπαρχὴν μὲν ἐκάλεσεν τὸν Χριστὸν, ὡς ἂν ἐκ παντὸς εἰλημμένον τοῦ τῶν Ἰουδαίων συλλόγου, ῥίζαν δὲ λέγει τὸν Ἀβραὰμ, ἐξ οὗπερ ἅπαν ἔφυ τὸ γένος, καλῶς ἐξ ἑκατέρου τὸ πρὸς τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν ἐπιτήδειον εἰπεῖν προθέμενος, εἰ μὴ γνώμῃ τὰ χείρονα αἵροιντο· γελοῖον γὰρ τὴν μὲν ἀπαρχὴν αὐτῶν ἁπάσης ἀξίαν ἡγεῖσθαι τιμῆς, τουτουσὶ δὲ προσιέναι βουλομένους τῷ τῆς εὐσεβείας μαθήματι ἀπωθεῖσθαι, ὡς οὐκ ἀξίους τοῦ πράγματος.

XI, 22. Σοὶ μέντοι φησὶν, ἔξεστι δι᾽ ἑκατέρου τὸ πρέπον παιδεύεσθαι· καὶ λογιζόμενος μὲν τὴν περί σε τοῦ θεοῦ φιλοτιμίαν ἧς ἠξιώθης διὰ τὴν πίστιν, προθυμότερος γίνου περὶ τὴν εὐσέβειαν, ἐννοῶν δὲ ὅπως ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀπεποιήσατο, πάσῃ δυνάμει μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν φυλάττου. Ἀποτομίαν γὰρ οὐκ ὠμότητα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀποτομὴν, ἀντὶ τοῦ ὅπως διεῖλεν αὐτοὺς καὶ ἀπέτεμεν τοῦ καταλόγου τῶν εὐσεβῶν. Ἐάν τε οὖν ὑμεῖς μεταβληθῆτε τὴν γνώμην φησὶ, οὐδὲν ὄφελος ἔσται τῶν παρόντων, ἐκείνοις τε πάλιν ἔξεστιν μεταβαλλομένοις τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ τυχεῖν οἰκειώσεως.

XI, 25. Οὐκ ὀκνήσω δὲ φησὶν ὑμῖν κἀκεῖνο εἰπεῖν, καίτοιγε ἄδηλον ὂν, ὥστε μὴ ἀγνοίᾳ τοῦ ἐσομένου δικαιότατα αὐτῶν ἀπεγνωκέναι νομίζειν ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἵνα μὴ ἦτε παρ᾽ ἑαυτοῖς φρόνιμοι ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ νομίζητε συνετόν τι παρ᾽ ἑαυτοῖς ἔχειν τὴν ἐκείνων ἀπόγνωσιν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὅτι οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀλλότριοι τῆς εὐσεβείας οὗτοι μενοῦσιν, ἔσται δὲ καιρὸς καθ᾽ ὃν ἐπιγνώσονται καὶ αὐτοὶ τἀληθὲς, ἐπει-

1. V. τῷ in Spic. non legitur. 7. Haec continet etiam c. Mon. (c. Cram. p. 411.): Θ. Μονάχου. Πλὴν ἰστέον ὡς ἔστι διαφορὰ ῥίζης καὶ ἀπαρχῆς· ἡ μὲν γὰρ ἀπ. —. 9. V. ἂν om. c. Mon. 10. V. λέγει om. c. Mon. 11. C. Mon.: ὅλον ἔφυ. 13. V. εἰ μὴ – αἵρ. om. c. Mon. 14. V. ἁπάσης om. Spic. ib. C. Mon.: τούτους. 15. C. Mon.: βουλ. τῇ εὐσεβείᾳ.

δὰν οἱ πανταχόσε ἄνθρωποι τὸ τῆς εὐσεβείας ὑποδέξωνται μάθημα, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· ἵνα εἴπῃ οἵ τε ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ συγγένειαν ἔχοντες, ἀντὶ τοῦ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ διὰ τῆς πίστεως ἀξίους ταύτης ἑαυτοῖς τῆς προσηγορίας καταστήσαντες, λέγει δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν.

XI, 28. Ἐκεῖνο τοίνυν ὑμᾶς εἰδέναι προσήκει, ὅτι ἐγὼ τοῦ μὲν εὐαγγελίου ἕνεκεν, ὅταν αὐτὸ διασύρειν βούλωνται, τὴν ὑμετέραν αἰτιώμενοι πρόσοδον καὶ ταύτην ὡς οἴονται ἀφορμὴν εὔλογον προϊσχόμενοι, τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἡμετέροις διδάγμασιν, ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι νενόμικα, ἅτε δὴ πολεμίους τῆς πίστεως· τότε γὰρ οὐδενὸς ἀφίσταμαι τῶν ὅσα πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν κακίας εἰπεῖν προσήκει, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας οἰκειότητα οὕτως αὐτοὺς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι ἐσπούδακα, ὡς μηδὲ πάσχειν ἥν τι δέῃ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ὀκνεῖν· οἶδα γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ὁ θεὸς οὐ μεταμεληθεὶς ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἐκλογῇ, τούτους ἀπεποιήσατο, αὐτοὶ δὲ μοχθηρίᾳ γνώμης τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ἀλλοτριώσεως ἑαυτοῖς γεγόνασι πρόξενοι.

XII, 1. Ἐπειδὴ τοὺς δογματικοὺς συνεπέρανεν λόγους, τῶν ἠθικῶν ἐντεῦθεν ἅπτεται, ἀναγκαιότατα ἀπὸ παρακλήσεως τὴν ἀρχὴν ποιούμενος· ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ οὐ χαλεπὸν ἦν τοῖς βουλομένοις μετὰ τὴν μάθησιν κατέχειν τὰ εἰρημένα, τῇ δέ γε ἀρετῇ καὶ πόνος συνέζευκται, ὥστε μετὰ πολλοῦ μέν τινα προσιέναι τοῦ ὄκνου τῇ αὐτῆς ἐργασίᾳ, καὶ ἀρχόμενον δὲ πολλοῦ δεῖσθαι καμάτου πρὸς τὴν κατόρθωσιν· ἐπικουφίζει τοίνυν τῇ παρακλήσει τοῦ πράγματος τὸ ἐπίπονον, δυσωπητικωτάτην δὲ εἰργάσατο τὴν παράκλησιν εἰπὼν διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ πλείστην ἐν τοῖς δογματικοῖς περὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο, ᾗ περὶ πάντας ἀνθρώπους χρῆται, ἀναγκαίως τῇ τούτων ὑπομνήσει δυσωπεῖ μᾶλλον αὐτοὺς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐφόδιον ῥᾳθυμίας αὐτοῖς ἐκεῖνο γίνεσθαι δίκαιον, τοὐναντίον δὲ πάλιν ἃ προσήκει τὴν σπουδὴν συνεισφέρειν, αἰσχυνομένους τὸ περὶ

7. Haec continet etiam c. Mon. (c. Cram. p. 420.): Θ. Μονάχου: Ἢ καὶ οὕτως· ἐγὼ μὲν τοῦ εὐ. —. 9. Spic.: πείσεσθαι. 15. C. Mon.: σωτ. παραιτεῖσθαι. ib. Spic.: ὅτι οὐ θεὸς μεταμ., c. Mon.: μεταβληθείς. 17. C. Mon.: γνώμης μοχθ. τῆς ἀπό. ib. C. Mon.: αὐτοῖς.

τὸν οὕτω χρηστὸν ἀγνώμονας φαίνεσθαι. Τίς δὲ ἡ παράκλησις; παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν καὶ τὰ ἑξῆς· λέγει μὲν ὅτι ἀφορίσαι δίκαιον ὑμᾶς τὸ ἑαυτῶν σῶμα τῷ θεῷ, ὑπηρετούμενον αὐτοῦ τοῖς νόμοις, ἐπείπερ δίκαιον τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ γεγονὸς μὴ κακίας ὄργανον εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ μὲν οὖν παραστῆσαι ἀφορίσαι λέγει, ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ λαβὼν τῶν ἢ βασιλεῦσιν ἢ δεσπόταις πρὸς τὸ ὑπηρετεῖν παρεστώτων, οἷς ἕπεται πάντως τὸ τὰ ἀναγκαῖα τῆς ὑπηρεσίας πληροῦν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔφη, μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἶτα ὡς ἐπὶ βασιλέως ἀκολούθως ἐπαγαγὼν, μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ. Θαυμασιώτατα δὲ τὴν συμβουλὴν διὰ πάντων ἐπέτεινεν, οὐ τῷ παραστῆσαι μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ θυσίαν αὐτὸ ὀνομάσαι· ἔδειξεν γὰρ ὡς οὐδενὶ λόγῳ προσῆκεν εἰς τὸ ἐναντίον καταχρήσασθαι τῇ τοῦ σώματος ὑπηρεσίᾳ, ἐπείπερ οὐδὲ τὰς προσαγομένας τῷ θεῷ κατὰ νόμον τῶν ἀλόγων θυσίας τῇ κοινῇ χρήσει παραδίδοσθαι τῶν ἀνθρώπων θεμιτὸν ἦν ἔτι· ζῶσαν δὲ ταύτην προσεῖπεν, ἐπειδὴ τὰ μὲν κατὰ νόμον προσκομισθέντα νεκρὰ μετὰ τὴν θυσίαν ἦν ὡς εἰκὸς, ταῦτα δὲ αὐτοῦ γε τούτου ἕνεκεν θεῷ προσήγετο, ὥστε ἐν τῷ ζῆν τὰ τοῖς αὐτοῦ νόμοις πράττειν ἀκόλουθα· ὅθεν καὶ ἁγίαν προσεῖπεν ταύτην, ἐπειδὴ ἐκείνην ἐνεχώρει μὴ τοιαύτην εἶναι τῇ τῶν προσκομιζόντων κρινομένην κακίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάρεστον τῷ θεῷ, ἐκείνη γὰρ οὐ πάντως τοιαύτη· καὶ τὸ τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν πολὺ τὸ διάφορον ἔδειξεν, οὐ γὰρ ὅμοιον ἀλόγως προσκομιδῇ λατρεύειν θεῷ καὶ λογισμῶν τελειότητι τὴν πρὸς τὸν θεὸν συνείδησιν ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύναι.

13. 6, 12. 13. ib. Haec leguntur etiam in c. Mon. (c. Cr. p. 431.): *Θ. Μονάχου. Θαυμ.* 14. C. Mon.: *παρέτεινεν.* 15. C. Mon.: *ἀλλὰ καὶ.* ib. Spic.: *αὐτῷ.* ib. V. *λόγῳ* om. c. Mon. 16. Spic.: *κατακεχρῆσθαι.* 18. C. Mon.: *θυσ. τ. ἀλόγ.* et paulo post *τῶν ἀνθρ. παραδιδ.* 19. *ἔτι.* Huc usque c. Mon., qui loco sequentium v. haec adnectit: *εἶτα μὴ ἀρκεσθεὶς τούτῳ καὶ ἕτερον ἐπάγει· κατὰ τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν φησι, τουτέστι κατὰ τοὺς ἐκείνης νόμους· τοῦτο γάρ ἐστιν ἁγίαν καὶ ζῶσαν καὶ εὐάρεστον θυσίαν τὰ σώματα ὑμῶν παραστῆσαι, τὸ μηδὲν ἔξω τῶν κατὰ τὴν λατρείαν ἡμῖν νομοθετηθέντων πολιτεύεσθαι· δεῖ γὰρ ἄμφω, τὴν πίστιν τῷ βίῳ, καὶ τὸν βίον συνομολογεῖν τῇ πίστει.* 27. Spic.: *ἀλόγῳ.*

XII, 3. *Τὰ μὲν οὖν προλαβόντα περὶ τῆς καθόλου λεγόμενα ἀρετῆς καλῶς ἔχειν ἠδύνατο· ἐξέρχεται δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος, πρὸ πάντων τὴν ὑπερηφανίαν, ὡς ἂν χείριστον ἀπαγορεύων οὐκ ἔτι παρακλήσει, ἀλλ᾿ αὐθεντίᾳ μᾶλλον· οὐ γὰρ ὅμοιον ἐπ᾿ ἀρετὴν προτρέπειν καὶ τὴν τῶν ἀτόπων ἀπαγορεύειν πρᾶξιν· ὅθεν ἐκείνῃ μὲν παράκλησιν συνῆφθαι πρέποι ἂν, ταύτῃ δὲ καὶ σφοδρότης ἁρμόσει πολλάκις· καὶ γὰρ τῇ προσθήκῃ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι φοβερωτέραν εἰργάσατο τοῦ κακοῦ τὴν ἀποτροπήν.*

Παραφροσύνην τὴν ὑπερηφανίαν εἰπὼν, ὑγιῆ δὲ φρόνησιν τὴν μετριότητα. Ἵνα μὴ ἐντεῦθεν σύγχυσίν τινα ἐργάζεσθαι δόξῃ, ὡς ἂν οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας δι᾿ ὑπερβολὴν μετριότητος φυλάττεσθαι ἐν αὐτοῖς ὀφειλούσης, καλῶς ἐπάγει, ἑκάστῳ ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Βούλομαί φησι μετριάζειν μὲν ἅπαντας, φυλάττεσθαι δὲ ἐν ὑμῖν καὶ τὴν τάξιν ἀναλόγως τοῖς νενεμημένοις ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρίσμασιν· ἐπειδὴ γὰρ πλεῖστα ἦν ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα, μερισμὸν πίστεως καὶ ἐπιμέτρησιν λέγει τῶν χαρισμάτων τὴν διανομήν.

XII, 8. *Τὸ ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ ἀντὶ τοῦ ὁ ἐπιμελούμενος λέγει· οὕτως καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ· εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδεν, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται; σαφῶς τὴν προστασίαν ἐπὶ τῆς ἐπιμελείας λέγων· διάφοροι γὰρ τρόποι τότε μάλιστα εὐποιΐας παρὰ τῶν εὐπορωτέρων εἰς τοὺς πενεστέρους τῶν ὁμοπίστων ἐγίνοντο, περὶ ὧν νῦν λέγει καὶ τὸ ὁ μεταδιδοὺς, καὶ τὸ ὁ προϊστάμενος καὶ τὸ ὁ ἐλεῶν περὶ τῶν αὐτῶν λέγων.*

XII, 10. *Τὸ τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι ἔστιν μὲν ὅμοιόν πως τῷ ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος, ἐπείπερ οὐδὲν διαλλάττει τοῦ ἀληθινῶς ἀγαπᾶν τὸ σφόδρα στέργειν· ἔχει δέ τι πλέον τῇ τοῦ εἰς ἀλλήλους προσθήκῃ· τὴν γὰρ αὐτὴν σπουδὴν πάντας περὶ ἀλλήλους ἔχειν βούλεται, ἐπεὶ μηδὲ οἷόν τε ἄλλως κρατεῖσθαι τὴν ἀγάπην, ἀλλ᾿ ἢ τοῦ ἀγαπωμένου τὴν αὐτὴν σώζειν περὶ τὸν ἀγαπῶντα γνώμην ἐσπουδακότος, ὅπερ εἰ μὴ γίγνοιτο, ἀφέξεται τοῦ ἀγαπᾶν πάντως ὁ ἀγαπῶν ὅσην ἂν ἔχῃ τὴν φιλίαν, οὐκ ἀνεχόμενος φιλῶν περιορᾶσθαι.*

XII, 13. *Ταῖς χρείαις φησὶ τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες· ἔνια*

2. Spic.: ἐπὶ τὸ. 3. Spic. πρὸς πάντων. 22. 1 Tim. 3, 5.

δὲ τῶν ἀντιγράφων ταῖς μνείαις ἔχει, τῆς αὐτῆς οὔσης διανοίας· λέγει γὰρ ὅτι δίκαιον ὑμᾶς μνημονεύειν πάντοτε τῶν ἁγίων, κοινάς τε αὐτῶν τὰς χρείας νομίζειν, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἐπικουφίζειν τὴν ἔνδειαν.

XII, 16. 17. *Μὴ γίνεσθέ φησι φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, τοῦτο πάλιν ἕτερον γινόμενον ἀπὸ ὑπερηφανίας. Μὴ τὸ τῇ διανοίᾳ σου φησὶ παραστὰν ἁπλῶς αἱροῦ, ὅταν τῇ κοινῇ ὑπολήψει φαίνηται ἄτοπον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες· πάλιν γὰρ ἐπὶ τὰ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπὸ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐξελήλυθεν· προσέθηκεν οὖν τὸ μηδενὶ ἀντὶ τοῦ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι δίκαιον.*

XIII, 5. *Κατ' ἀμφότερα φησὶ τὸ ὑποτετάχθαι τοῖς τοιούτοις πρέπει, τοῦτο μὲν ἵνα τὸ πρέπον διαπραττόμενοι τὴν ἐκεῖθεν τιμωρίαν ἐκκλίνωμεν, τοῦτο δὲ ἵνα τῇ πρὸς τούτους αἰδοῖ τὴν ὀφειλομένην συνείδησιν τῷ ταῦτα τάξαντι θεῷ ἀποδίδοντες φαινώμεθα. Δῆλον δὲ ἄρα κἀκεῖνο ὡς ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἄρχουσιν ἐν τούτοις ὁ μακάριος Παῦλος παραινεῖ, οὐχ ἵνα κἂν ἀσεβεῖν ἀναγκάζωσι πειθώμεθα, σαφῶς γὰρ καὶ τὸν σκοπὸν εἶπεν τῆς ἀρχῆς, καὶ οὗπερ ἕνεκεν ὁ θεὸς οὕτως ἔταξε τὰ ἀνθρώπινα, ὥστε τὸ περὶ τῆς εὐσεβείας νομοθετεῖν ἃ μὴ δεῖ οὐ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρχῆς εἴη ἄν, ἀλλὰ τῆς γνώμης τῶν οὐκ εἰς δέον τῷ ἄρχειν κεχρημένων· τὰ μὲν γὰρ εἰς θεὸν ἀναφερόμενα οὐ τῶν ἀρχόντων κρίνειν ἴδιον, ἐπειδὴ μηδὲ πρὸς τοῦτο κατέστησαν, περὶ δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις κινουμένων καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαίων, μεσῖται τινὲς καὶ βραβευταὶ τοῦ δικαίου οἱ ἄρχοντες καθιστάμενοι, ὅταν ἀκόλουθα τῷ οἰκείῳ σκοπῷ διαπράττωνται, ἀναγκαιότατόν τι χρῆμα δεικνύουσι τὴν ἀρχήν.*

XIII, 7. *Φόρον καλεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς συντέλειαν, τέλος δὲ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐμπορίας ἢ τινὸς τέχνης σωματικῆς.*

XIII, 10. *Συντόμως εἰπεῖν νόμου πλήρωσις τῆς ἀγάπης ἡ φυλακή, καὶ ἐπειδὴ παράδοξον ἄγαν ἦν τὸ λεγόμενον, ἐπήγαγεν τὸ ἑξῆς.*

Ἅπαν νόμιμον ἢ ἀπαγόρευσιν ἔχει κακοῦ, ἢ πρᾶξιν καλοῦ·

1. V. de hac lectione Fritzschium ad h. l. III. p. 82 ss. 17. Haec leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 462.): *Θ. Μονάχου. Δῆλον οὖν ἄρα* —. 18. V. *μακ.* om. c. Mon. ib. C. Mon.: *παραχωρεῖ.* 23. *κεχρ.* Huc usque c. Mon. 29. Eadem est Theodoreti sententia.

τὰ μὲν γὰρ ἵνα μὴ βλάπτωμεν ἀλλήλους ὁ νομοθέτης ἐξέθετο, τὰ δὲ ἵνα τι καὶ εὐποιῶμεν ἀλλήλους κατὰ δύναμιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα περιείληπται ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ἐπιτάττοντι νομίμῳ· καλῶς οὖν τὸ ἀνακεφαλαιοῦται ἀντὶ τοῦ πάντα ἐκεῖνα τὰ διὰ πολλῶν νενομοθετημένα ὥσπέρ τινα ἀνακεφαλαίωσιν ἐν τῷ τὸν πλησίον ἀγαπᾶν περιέχεται.

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν φησι, βλάπτειν τὸν ἀγαπώμενον οὐκ ἀνέχεται, εἴπερ ἀληθῆ περὶ αὐτὸν ἔχει ἀγάπην· οὐκοῦν τῆς ἀγάπης ἡ φυλακὴ τοῦ παντός ἐστι νόμου κατόρθωσις. Εἶτα ἐπὶ παραίνεσιν ἐκφέρει τὸν λόγον καὶ φησὶ τὸ ἑξῆς.

XIII, 11. Οὕτως ἀναγνωστέον καὶ τοῦτο, εἶτα διαστήσαντα εἰδότες τὸν καιρὸν καὶ τὰ ἑξῆς· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι καὶ τούτου δὲ ἡμῖν ἐπιμελητέον ὅπως ἂν πράττοιμεν ἃ δεῖ, εἰδότες ἐφεστῶτα τὸν καιρὸν τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡδονὴν, ὥσπέρ τινα ὕπνον βαθύν. Σωτηρίαν δὲ ἡμῶν καλεῖ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ τότε τῆς ἀληθινῆς ἀπολαύομεν σωτηρίας.

XIII, 12. Ἡμέραν καλεῖ τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν, ὡς τῆς αὐτοῦ φανερώσεως τρανοτάτην τῶν τε καλῶν καὶ μὴ τοιούτων ποιησαμένης τὴν διάκρισιν, νύκτα δὲ τὸν πρὸ τούτου χρόνον· ἄμφω δὲ ὡς πρὸς ἐκείνους μάλιστα λέγει τοὺς εἰδώλοις προσέχοντας, παρ' οἷς οὐκ ἦν νόμιμα οὐδὲ διδασκαλία τῶν πρακτέων. Ὁ τῆς ἀγνοίας οὖν φησὶ καιρὸς παρῆλθεν, ὅτε ἦτε ὡς ἐν νυκτὶ οὔτε θεὸν εἰδότες, οὔτε νομίμων δεδεγμένοι διαγόρευσιν, ἐπέστη δὲ ὁ τῆς ἡμέρας καιρὸς, ἀντὶ μεγίστου φωτὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπιλαμψάσης ἡμῖν.

XIII, 14. Ἀλλ' ἐνδύσασθέ φησι τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. Τὸ ἐνδύσασθε ἀντὶ τοῦ ἐνεδύσασθε λέγει· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ βαπτίσματος συναφθέντες τῷ Χριστῷ, καὶ μέλος τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας ἀποφανθέντες οὗπερ ἐκεῖνός ἐστι κεφαλὴ, ὥσπερ ἐνεδύσασθε αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τῶν προσδοκωμένων, καθὸ καὶ συμμετασχεῖν αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίζετε· δίκαιοι τοίνυν ἂν εἴητε τὰ πρέποντα τῇ καταστάσει φρονεῖν ἐκείνῃ, ἐν ᾗπερ ἅπαντα πεπαῦσθαι τὰ τοιαῦτα ἀνάγκη· οὐδὲν οὖν ἐπιτελεῖν τοιοῦτον προσῆκεν ἡμᾶς, οἷον ὁ μὲν αἰὼν ἐκεῖνος οὐ δέξεται· ἐπὶ δὲ τῶν φιλαμαρτημόνων πάροδον ἔχει κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἔνθα φθορᾷ

μὲν ἔτι τὸ ἡμέτερον ὑπόκειται σῶμα, πολλὴ δὲ καὶ τῶν παθῶν ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ ἐνόχλησις γίνεται. Εἰρήκαμεν δὲ καὶ ἀνωτέρω ὅτι σάρκα ἡ γραφὴ πολλάκις οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ θνητὸν ἤτοι τὸ πρόσκαιρον οὕτω καλεῖ· τοῦτο οὖν κἀνταῦθα λέγει τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας, οὐ τῆς φύσεως αὐτῆς λέγων, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἑαυτῶν ἐξακολουθεῖτε, σπουδὴν τιθέμενοι ἐκεῖνα πράττειν, ἃ κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς ἐνούσης ὑμῖν θνητότητος τὴν κίνησιν δέχεται. Σαρκὸς οὖν πρόνοιαν λέγει τὴν περὶ τὰ παρόντα ἤτοι καὶ τὰ ἄτοπα σπουδὴν, ὡς ἂν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πράττεσθαι δυνάμενα μόνον, ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος οὐκ ἔτι· ὅθεν αὐτὸ καὶ ἀντέταξεν τὸ ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃ δὴ μίμημα τῆς μελλούσης ἐστὶ καταστάσεως. Μὴ τοίνυν περὶ τοῦτο φησὶν ἔχετε τὴν σπουδὴν, ὅπως ἂν τὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπιθυμίας ἐπιτελῆτε, αἷς οὐδεμία πρὸς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν κοινωνία.

XIV, 7—9. *Τί λέγω φησὶν περὶ τοῦ ἐσθίειν καὶ τοῦ μὴ ἐσθίειν; οὔτε ζῶντες ἑαυτῶν ἐσμὲν, οὔτε ἀποθνήσκοντες· κἂν γὰρ ζῶμεν, τὴν αὐτοῦ ζωὴν ζῶμεν, κἂν ἀποθνήσκωμεν, κατὰ τὸν ὅρον ἀποθνήσκομεν ἐκείνου· σκοπὸν τοίνυν ἁπανταχοῦ προσῆκεν ἡμῖν τοῦτον εἶναι, τῷ θεῷ ἀρέσκειν, λογιζομένοις ὅτι ζῶντες καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκείνου πάντως ἐσμέν· καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς ποιήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσφάτως οἰκονομηθέντων διὰ Χριστοῦ, ἐπήγαγεν· εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς καὶ τὰ ἑξῆς. Λογίσασθε γάρ φησιν ὅτι Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη, καὶ ἀναστὰς ζῇ, ζωὴν διηνεκῆ ὑπὲρ ἡμῶν ἅπαντα ποιήσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποθανόντες τῆς τε ἀναστάσεως αὐτῷ κοινωνήσωμεν, καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύσωμεν, ὡς πανταχόθεν φαίνεσθαι ἡμᾶς καὶ Χριστῷ δουλεύειν ἀνάγκην ἔχοντας, εἴ γε καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκείνου πάντως ἐσμὲν, τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, ὥστε ἀναστῆσαι· καὶ ζῶντες ἐκείνῳ τὴν ζωὴν ὀφείλομεν, ὃς παρέσχεν ἡμῖν τὴν μετὰ θάνατον παρ' ἐλπίδα ζωήν.*

XIV, 10. 11. *Τὸ μὲν τί κρίνεις πρὸς τὸν ἐξ Ἰουδαίων εἴρηται, τὸ δὲ τί ἐξουθενεῖς πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν· οὐδετέρῳ φησὶν ὑμῶν πρέπον οὐδέτερον, ἐπειδὴ ἀνάγκη πάντως τῷ κριτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ παραστάντας τὰς εὐθύνας τῶν βεβιωμένων ὑποσχεῖν· καὶ εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων μαρτυρίαν τίθησι·*

γέγραπται γὰρ, ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅτι μὲν οὖν εἰς πίστωσιν τῶν περὶ Χριστοῦ λελεγμένων αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν παρήγαγεν, δῆλον· ἐκεῖνο δὲ ἰστέον ὅτι ἔνθα τοῦτο Ἡσαΐας φησὶ, συνεχῶς εἴρηται τὸ ἐγώ εἰμι θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι, καὶ ἐγώ εἰμι κύριος καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλήν μου δίκαιος καὶ σωτὴρ, οὐκ ἔστιν πάρεξ ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ζητητέον οὖν πῶς τούτοις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συνεχρήσατο ὁ ἀπόστολος. Πρὸς μὲν τοὺς αἱρητικοὺς ἐλαττοῦν τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς παντὶ τρόπῳ βουλομένους εἴποι ἄν τις ὅτι εἴτε ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ λεγομένοις τούτοις ἐνταῦθα ἐχρήσατο, εὔδηλος ἡ ἀξία τῆς θειότητος τοῦ μονογενοῦς κατ' οὐδὲν ἐλαττουμένης τοῦ πατρὸς, εἴτε περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένοις παρὰ τῷ προφήτῃ περὶ τοῦ κυρίου λέγων ὁ ἀπόστολος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ· καὶ οὕτω δέδεικται οὐχ ἑτέρας ὢν θεότητος ὁ υἱὸς, ὅπου γε συνεχρήσατο τῇ φωνῇ, ὡς ἂν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέγεσθαι δυναμένῃ, κἂν περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένη τυγχάνῃ. Τοῦτο μὲν οὖν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς εἴποι ἄν τις· τὸ δέ γε ἀληθὲς ἐκεῖνο, ὅτι μηδὲ περὶ τοῦ πατρὸς εἴρηται ἰδικῶς μήτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντων αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος τῇ μαρτυρίᾳ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατεχρήσατο, ὁμοίως καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ τὰ τοιαῦτα πρέπειν νομίζων, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὔσης κατὰ τὴν φύσιν διαφορᾶς· παραπλησίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους τὸ, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι, περὶ τοῦ Χριστοῦ χρησάμενος φαίνεται.

XIV, 13. Μηκέτι οὖν φησὶν ἀλλήλους κρίνωμεν· τοῦτο μὲν εἴρηται κατὰ κοινοῦ· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν τείνει λόγον, ὡς ἂν ἀρκούντως τὰ πρὸς Ἰουδαίους εἰπών. Οὐ δίκαιον οὖν ὑμᾶς φησὶ κριτὰς καθίστασθαι τῶν ὁμοπίστων, μένοντος ἅπαντας τοῦ κριτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. Πολλὰ γὰρ οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων παρὰ Ῥωμαίοις ἐπικρατέστεροι ὄντες καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ τῶν προσώπων ἀξιοπιστίᾳ, διεπράττοντο μᾶλλον ἐπὶ διασυρμῷ τῶν Ἰουδαίων, ἐπ' ὄψεσιν ἐκείνων ἐσθίειν ἐπιτηδεύοντες ταῦτα, ὧν δὴ μάλιστα ἀπέχεσθαι σπουδὴν εἶχον, ὡς ἐντεῦθεν ἐκείνοις ταραττομένους καὶ τῆς

6. Ies. 45, 18. 21. 24. Hebr. 1, 12.

εὐσεβείας ἀφίστασθαι πολλάκις, καὶ μὴν καὶ τοῦ κοινοῦ συλλόγου καταραθυμοῦντας ἐφ' ἑαυτῶν γίνεσθαι.

XIV, 14. 15. *Εἰπὼν ὅτι καλὸν τοῦτο μᾶλλον ὑμᾶς δοκιμάσαι τὸ μηδὲν ποιεῖν εἰς βλάβην τοῦ ἀδελφοῦ, μηδὲ τοιαῦτα πράττειν ἃ τῆς εὐσεβείας ἐκεῖνον ἐκτρέπει, ἵνα μὴ δόξῃ τὴν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν καὶ αὐτὸς ἐπεισάγων ταῦτα λέγειν, εἰκότως ἐπήγαγεν· οἶδα καὶ πέπεισμαι, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ καὶ τὰ ἑξῆς, ἀναγκαίως καὶ τῇ διατάξει χρησάμενος εἰς τὴν τοῦ λεγομένου πίστωσιν, καὶ τῇ δι' αὐτοῦ προσθήκῃ ἀξιοπιστοτέραν τὴν ἀπόφασιν ἐργασάμενος, ὡς ἂν ἀρκοῦντος τοῦ Χριστοῦ πάντα καθαρὰ δεικνύναι. Ἀκάθαρτον οὖν φησὶν οὐδὲν εἶναί φημι τῶν εἰς βρῶσιν κειμένων, εἰ μή τις ἀσθένεια λογισμῶν τοιαύτην περὶ τῶν ἐδεσμάτων λαμβάνει τὴν γνώμην. οὕτως οὐ τὴν τοιαύτην ἀποδέχομαι παρατήρησιν. Ἀλλὰ τί ἐπήγαγεν; εἰ γὰρ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς· ἀλλ' ὅτι μὴ δίκαιόν σε φησὶ διὰ βρῶσιν λυπεῖν τὸν ἀδελφὸν, δέον τῇ ἀγάπῃ καὶ μειζόνων ἀνέχεσθαι.*

XIV, 17. *Ἄξιον μέντοι κἀκείνους γελάσαι τῆς εὐηθείας ἐντεῦθεν, οἳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθίειν τε καὶ πίνειν ἡμᾶς νομίζουσιν, σφόδρα δὴ ἐναντία ὑπολαμβάνοντες τῇ Παύλου φωνῇ, οὐκ ἐν βρώσει καὶ πόσει τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ περιορίζεσθαι φάσκοντος.*

XIV, 22. 23. *Μακάριός φησιν, ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Φωνὴν τέθεικεν οὐκ ἐκείνοις ἀναγκαίαν μόνοις, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ὁτιδήποτε τῶν εἰς ἀκρίβειαν συντεινόντων μετιέναι βουλομένοις. Ἐγὼ γάρ φησιν, ἐκεῖνον μακάριστον εἶναι τίθεμαι, ὃς ἐπειδάν τι δοκιμάσῃ δι' ἀκρίβειαν καὶ ἀρετὴν μετιέναι, ἔχεται μὲν τοῦ ἔργου, οὐ μὴν ἑαυτὸν ὑπερέχειν διὰ τοῦτο νομίζει τῶν οὐ τὸ αὐτὸ μετιόντων· καλὸν γὰρ πάσης ἐκτὸς οἰήσεως τὴν ἀρετὴν ἐπιτελεῖν, μὴ ὑπερέχειν ἑαυτὸν διὰ ταῦτα νομίζοντα, ἅπερ ἂν ἐπιθυμίᾳ τῶν κρειττόνων μετίῃ, μηδὲ μὴν ἀποδοκιμάζοντα τὸν οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐξεταζόμενον. Τοῦτο μὲν οὖν εἴρηται κατὰ κοινοῦ τῷ ἀποστόλῳ οὐκ ἐπὶ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ παντὸς οὗτινος οὖν φυλάττεσθαι ἀξίου. Πάλιν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνάγει τὸν λόγον· ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Ὁ δὲ διακρινόμενος οὐκ ἐπὶ τῷ ὁμοπίστῳ· ὁ μὲν γὰρ διὰ πίστιν*

φησὶν, ἁπλῶς καὶ ἀδιαφόρως μεταλαμβάνων τῶν εἰς βρῶσιν κειμένων ἐσθίει κάλλιστα, ὁ δέ γε πρὸς τὸν ἀδελφὸν διαφερόμενος διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἔριδος ἐσθίων βλάπτεται, μᾶλλον ἀφορμὴν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἔριδος τὸ βρῶμα ποιούμενος· ἔοικεν γὰρ οὐ διὰ πίστιν αὐτὸ ποιεῖν ἀδιαφόρως, ἀλλὰ φιλονεικίᾳ μᾶλλον τῇ πρὸς ἐκεῖνον· τὸ δὲ μὴ ἁπλότητι γινόμενον μετὰ πίστεως, ἀλλ' ἔριδι τῇ πρὸς τὸν πλησίον ὡμολογημένον ἁμάρτημα.

XV, 1. *Τοῦτο πάλιν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν λέγει, οἳ διέπτυον τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων τῆς νομικῆς παρατηρήσεως ἕνεκεν.* Ὑμεῖς τοίνυν φησὶν οἱ δυνατοὶ δίκαιοι ἂν εἴητε ἀνέχεσθαι τῆς ἀσθενείας ἐκείνων, καὶ φέρειν αὐτοὺς ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς οὐ δυναμένους γνώμης· μὴ μὴν τὸ ἑαυτῶν περισκοπεῖτε μόνον, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἄμεινον δὲ καὶ τὸ τοῦ ὁμοπίστου περισκοπεῖν, ὅπως ἂν βελτιωθείη κἀκεῖνος· καὶ παραδείγματι πείθων αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγεν τὸ ἑξῆς.

XV, 5. *Λέγει μὲν ὅτι χαρίσεται ὑμῖν ὁ θεὸς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ παράκλησιν, ὥστε ὁμονοοῦντας πρὸς ἀλλήλους τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἔχεσθαι πίστεως, οὕτω τε σύμφωνον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν ὑμνῳδίαν ἀποδιδόναι.* Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο παραίνεσις ἐν σχήματι προσευχῆς· οἵους γὰρ αὐτοὺς εἶναι βούλεται, τοιούτους εἶναι ηὔξατο· ὅθεν οὐκ ἐξιστάμενος τοῦ οἰκείου σκοποῦ πάλιν ἐπάγει.

XV, 7. *Ὥστε φησὶ, δίκαιον ὑμᾶς μᾶλλον ἐφέλκεσθαι τοὺς ἀσθενεστέρους, λογιζομένους ὅτι δὴ καὶ ὑμᾶς ἀλλοτρίους ὄντας τῆς εὐσεβείας ὁ Χριστὸς οἰκειώσατο ἐπὶ τῷ τῆς μελλούσης παρὰ θεοῦ δόξης τυχεῖν.* Καὶ ἐπειδὴ πολὺν ἐποιήσατο πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν τὸν λόγον, δυνατοὺς αὐτοὺς καλῶν καὶ πίστιν ὀνομάζων τὴν περὶ τῶν βρωμάτων γνώμην αὐτῶν, ἵνα μὴ δόξῃ τὰ Ἰουδαίων αὐτὰ ὡς ἂν οὐδενὸς ἄξια λόγου διασύρειν, ἐπήγαγεν τὸ ἑξῆς.

XV, 8. *Τὰ μὲν οὖν προειρημένα, φησὶ, εἴρηταί μοι τὸ ἄκαιρον ἐλέγχοντι τῶν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν βουλομένων ἀντέχεσθαι τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως, ἐπεὶ καὶ ἄγαν ἄτοπον εἶναι νενόμικα μετὰ τὴν τελειότητα τῶν κατὰ Χριστὸν ἐπέκεινα παλινδρομεῖν· ἐπὶ διαβολῇ δὲ τῶν κατὰ τὸν νόμον ἔφην οὐδέν· τοὐναντίον γὰρ ἅπαντα ἐκεῖνα θαυμαστὰ καὶ μεγάλα εἶναι νενόμικα, εἰδὼς αὐτὰ διατάξεις ὄντα θεοῦ,*

17. Spic.: χαρήσεται.

ὃς τὸν Ἀβραὰμ ἐκλεξάμενος ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο τοῦ ἐπιμελήσεσθαι μὲν τῶν ἐξ αὐτοῦ, ποιήσειν δὲ καὶ τὰ ἔθνη πάντα διὰ τῆς πρὸς αὐτόν τε καὶ τὸ αὐτοῦ σπέρμα οἰκειώσεως τῶν παρ' αὐτοῦ τυχεῖν εὐλογιῶν, ὥστε ἅπαντας θεόν τε τῶν ἁπάντων αἴτιον ἐπιγιγνώσκειν, καὶ πατέρα οἰκεῖον ἐπιγράφεσθαι τὸν Ἀβραὰμ, περὶ πολλοῦ τὴν πρὸς τὸ σπέρμα αὐτοῦ τιθεμένους οἰκείωσιν. Ἔδει μὲν οὖν τὰς πρὸς Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας πέρας λαβεῖν περὶ τοῦ ἅπαντα τὰ ἔθνη δι' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυχεῖν τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ εὐλογιῶν· ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἰουδαίων οὐδὲν τῆς τοῦ θεοῦ κηδεμονίας ἄξιον διεπράττοντο, οὐδὲ ἔκβασιν αἱ τοῦ θεοῦ λαβεῖν ὑποσχέσεις διὰ τὴν ἐκείνων ἐδύναντο κακίαν, ὁ τοίνυν Χριστὸς ἐκεῖθεν κατὰ σάρκα τὸ γένος κατάγων, ἠνέσχετο δέξασθαι τὴν περιτομὴν, καίτοιγε οὐδεμίαν ἔχων ἀνάγκην κατὰ τοὺς λοιποὺς Ἰουδαίους, οἳ διὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην ἀναγκαίως ἐπὶ τῆς σαρκὸς τοῦ τρόπου τὸν ἔλεγχον φέρουσι· τίνος γὰρ καὶ ἔδει τῶν ἔξωθεν τῷ Χριστῷ ἐπὶ τῆς οἰκείας γνώμης τάς τε ὑποσχέσεις βεβαιοῦντι καὶ τοῦ νόμου πληροῦντι τὸ βούλημα; ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἵλετο, ὥστε ἔχειν τῆς πρὸς τὸν προπάτορα ἐπαγγελίας τὸ σύμβολον, ἵνα ὅταν ἅπαντες ἐπὶ Χριστὸν πιστεύσωσι, τὸν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ γένος κατάγοντα, ἐπαγόμενον μετὰ τῆς κατὰ τὴν φύσιν οἰκειότητος καὶ τὸ σύμβολον, τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὑποσχέσεως ἀληθῆ καὶ βεβαίαν τὴν ἔκβασιν δεχομένης, ὅτι οἱ ἀπὸ ἐθνῶν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐκείνου σπέρμα τυγχάνοντα πιστεύσονται, ὁμοῦ τε τὸν Ἀβραὰμ ἐπιγράφεσθαι πατέρα, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ οἰκειώσεως τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ καλῶν ἀπολαύοντας, βεβαιοῦν τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. Εἵλετό φησιν, ὁ Χριστὸς τὴν περιτομὴν, δεξάμενος ὥσπερ τις διάκονος γενέσθαι τῶν ὑποσχέσεων ἐπὶ τούτῳ δοθεισῶν τῷ συμβόλῳ, ὥστε τοῦ θεοῦ φανῆναι τὴν ἀλήθειαν, πέρας τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ὑποσχέσεως οὕτω λαμβανούσης· οὐκοῦν Ἰουδαῖοι μὲν ἐπειδὰν ἐκεῖθεν Χριστῷ πιστεύσωσιν, ἀκολούθως ἀπὸ τῶν καλῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεθίστανται, οἱ δέ γε ἀπὸ Ἑλλήνων προσιόντες φιλανθρωπίᾳ θεοῦ τὴν πρὸς ταῦτα οἰκείωσιν δέχονται. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς σύστασιν ἔφη τῶν κατὰ νόμον,

23. Spic. τὸ τοὺς, quae v. in ὅτι οἱ mutanda censui. Ceterum sententia anacolutho affecta est cf. v. ἵνα — ἐπιγράφεσθαι — βεβαιοῦν.

ἐπὶ τῷ δεῖξαι ὅση τίς ἐστιν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἡ διαφορά, ὥστε μὴ ἀπὸ τῶν προειληφότων διασύρειν τὰ τοῦ νόμου δοκεῖν· ἀκολούθως δὲ πάλιν ἀσφαλίζεται τὸ μὴ Ἰουδαίοις ἀφορμὴν παρασχεῖν κατὰ τῶν ἀπὸ ἐθνῶν ὡς ἂν πρόσφατον δεδεγμένων.

XV, 9—12. *Ταύταις ἐχρήσατο ταῖς μαρτυρίαις, ὥστε δεῖξαι ὅτι ἀεὶ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις δεδοκίμασται τὰ ἔθνη ἀξιόπιστα εἶναι πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας μάθημα, εἰ δὴ βούλοιντο, εἴ γε καὶ εὐχαριστεῖν ἐπ' ὄψεσι ταῖς ἐκείνων ὁ προφήτης ἐπαγγέλλεται, κοινωνεῖν τε τῆς εὐφροσύνης τῷ λαῷ προστάττονται καὶ ὕμνους ἀναπέμπειν θεῷ.*

XV, 15. *Τολμηρότερον δὲ φησὶν ἔγραψα ἀπὸ μέρους· καλῶς τὸ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ καθόλου δόξῃ τοῦτο ἀποφαίνεσθαι περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν οἰκείαν ἐκβάλλειν οὕτω διδασκαλίαν, ἐπείπερ οὐδὲ ποιεῖν αὐτὸ ἐχρῆν, εἰ δὴ καθόλου τολμηρὸν ἐπεχείρει τοῖς μὴ προσήκουσι· νυνὶ γὰρ τῇ τοῦ ἀπὸ μέρους προσθήκῃ καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐνεδείξατο, καὶ τὴν αἰτίαν σαφῆ πεποίηκεν δι' ἣν τολμηρότερον ἔφη γεγραφηκέναι, οὐ τῷ αὐτοὺς διδάσκειν, ἀλλὰ τῷ μετὰ Πέτρον. Δεικνὺς γοῦν τὸ τοῦ πράγματος ἀναγκαῖον, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς φησί. Καλῶς τὸ ἐπαναμιμνήσκων· οὕτω γάρ φησι ἀποδέχομαι ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ εἶναι ἡγοῦμαι, ὥστε οὐδὲ διδάσκειν ἐπαγγέλλομαι, ἀλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν ὧν μεμαθήκατε· καὶ δεικνὺς ὅτι ἁρμόττον αὐτῷ τὸ ποιεῖν, τοῦτο ἐπήγαγεν· διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ ἑξῆς. Τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ χάριτος ἠξιώθην, φησίν, εἰς τὸ ὑπηρετεῖσθαί με τῷ Χριστῷ, τοῖς ἁπανταχόσε ἀνθρώποις διαγγέλλοντα τῶν δι' αὐτοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸ κἀκείνους πιστεύσαντας καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἀξιωθέντας χάριτος, τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν· ἀναγκαίως οὖν καὶ τοῦτο ἐγχειρισθεὶς κέχρημαι τῇ πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίᾳ, οὐ καινόν τι διδάσκειν ὑπισχνούμενος, οὐδὲ ὅπερ οὐκ ἔγνωτε παρὰ Πέτρου, εἰς ὑπόμνησιν δὲ τῶν προειληφότων ἄγων ὑμᾶς.*

XV, 22. *Διὰ τοῦτο, φησίν, ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐπειχόμην, ἐπειδὴ ὑμῖν μὲν ἀρκοῦντα τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον*

2. Spic.: οὓς τε. 13. A Spic. v. μὴ abest.

ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Πέτρον, ἐμὲ δὲ περὶ τὴν τῶν λοιπῶν ὠφέλειαν ἀσχολεῖσθαι ἠβούλετο.

XV, 24. Τὸ ἀπὸ μέρους εἶπεν ὡς καὶ αὖθις πρὸς αὐτοὺς γενησόμενος, ἐπείπερ οὐχ ἅπαξ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο ὁ μακάριος Παῦλος.

XV, 28. Καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀντὶ τοῦ πληρώσας αὐτὸν λέγει, ἵνα εἴπῃ, ἀποκομίσας καὶ δεδωκώς· εἰ γὰρ καὶ τῇ γνώμῃ τῶν δεδωκότων τέλειος ἦν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ τῇ χρείᾳ ἀτελὴς, οὔπω δεξαμένων ὧν περ οὖν ἕνεκεν ἐδόθη. Θαυμαστὴ μὲν οὖν ἡ πρόγνωσις τοῦ μακαρίου Παύλου, οὕτως ἀκριβῶς ὑποσχομένου τὸ ἀπελεύσεσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν εἰς τὴν Σπανίαν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς ἅπαξ ἐμφήναντος ἔσεσθαι, ὅπερ οὖν τὸ ἀπὸ μέρους ἐμήνυσεν· ὑπερβολὴν δὲ ἔχει θαύματος τὸ ἑξῆς.

XV, 29. Σαφῶς δείκνυσιν ὡς καὶ τὸν τρόπον ἠπίστατο καθ᾽ ὃν ἔμελλεν ἀπιέναι πρὸς αὐτούς· τοῦτο δὲ ἦν τὸ δέσμιον αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀχθῆναι· ἦν δὲ καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνώσεως, ἣν περὶ τῶν μελλόντων ἐκέκτητο.

XV, 33. Ὡς αὐτὸς ἐν πολλοῖς ἐξετάζεσθαι μέλλων θορύβοις, παρακαλέσας τε αὐτοὺς εἰκότως καὶ προσεύχεσθαι, τούτου γε ἕνεκεν ἐπεύχεται ἐκείνοις τὸ τῆς εἰρήνης ἀπολαύειν ἀεὶ, δεικνὺς ὅτι κἂν αὐτὸς ἐν τούτοις ὑπὲρ ἑτέρων ᾖ, τοὺς γοῦν λοιποὺς μετὰ πάσης ἀνέσεως τὴν εὐσέβειαν μετιέναι εὔχεται.

XVI, 10. Ἔοικεν οὗτος εἶναι οὗ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ μακάριος μέμνηται Λουκᾶς, ὡς ἐλλογίμου καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν θείων γραφῶν συνέχοντος τοὺς Ἰουδαίους ἐν τοῖς ἐλέγχοις.

XVI, 18. Τὸ μὲν τῆς εὐλογίας, ἵνα εἴπῃ τῆς εὐφημίας καὶ τῆς κολακείας, ἣν ἐπὶ ἀπάτῃ πολλάκις ἐποιοῦντο· λέγει δὲ περὶ τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων οἳ ἀπανταχόσε περιϊόντες τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν πιστεύοντας τῆς νομικῆς ἔχεσθαι παρατηρήσεως πείθειν ἐπειρῶντο, οὓς αὐτάρκως διέσυρεν τῷ εἰπεῖν ὅτι τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, εἴ γε ὑπὲρ τοῦ ἀπατῶντας δύνασθαι τὴν ἑαυτῶν γαστέρα πληροῦν πάντα ποιοῦσιν. Ἔδειξεν δὲ κἀν τούτῳ ὅτι σφόδρα ἐπαινεῖ

3. Cf. scholion Gennadii c. Cram. p. 510. 17. Spic.: αὐτῶν. 26. Act. 18, 24. 19, 1. Ἀπολλώς.

τὰ Πέτρου διδάγματα, ὅπου γε ἐπ' ἐκείνων αὐτοὺς βούλεται μένειν, καὶ ἀποστρέφεσθαι τοὺς παρ' ἐκεῖνα τὶ διδάσκειν ἐπιχειροῦντας.

XVI, 23. Οἰκονόμον τῆς πόλεως καλεῖ τὸν βιωτικήν τινα ἐγκεχειρισμένον φροντίδα παρὰ τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων ἐπὶ διορθώσει τῆς πόλεως· ἦν δὲ καὶ οὗτος τῶν πεπιστευκότων δηλονότι Χριστῷ.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 13. *Τουτέστιν κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τὸν Χριστὸν ἔλαχον, ἄλλοι δὲ ἄλλους, οἱ μὲν Κηφᾶν, οἱ δὲ Ἀπολλῶ, ὃς λέγεται πρῶτος ἐπίσκοπος γεγονέναι Κορινθίων.*

Theodorus epistolas Pauli ad Corinthios Ebediesu teste rogatu Theodori enarravit. Fragmenta interpretationis epistolae prioris invenimus in l.: Catenae in S. Pauli epp. ad Corinthios. Ad fidem codd. mss. ed. I. A. Cramer. Oxon. 1841. 8. Editor codice Reg. Paris. 227 usus est, qui commentarium in I ad Corr. ep. continet antehac ineditum. Codex est chartaceus et saec. XVI esse exaratus videtur. Haec fragmenta Theodoro tribuuntur, qui quin Mopsvestenus sit dubitari nequit. Sed ut in alias catenas sic in hanc quoque hic illic errores irrepserunt. Nam animadversiones ad v. *μεμέρ. ὁ Χρ.* 1, 13. ad 8, 2. 9, 5. 12, 3. in cat. p. 18. 156. 167. 226. *Θεοδώρου καὶ Θεοδωρίτου* esse dicuntur, sed verba quidem sunt Theodoreti. Item p. 342. (*Ἰωάννου κ. Θεοδώρου*) verba sunt Chrysostomi vid. homil. 44. in ep. I ad Corr. et p. 466. (*Θεοδώρου καὶ Ἰωάννου* vid. etiam cat. Oecum. et Arethae supra laud. p. 463.) Theodoreti, vid. ei. Op. ed. Hal. III. p. 249. Deinde adnotationes Theodoreti p. 222. 246. 248. 329. falso Theodoro tribuuntur. Contra non omnia, quae Theodoreto adscribuntur genuina sunt; certe in eius commentario in I ep. ad Corr. plures observationes frustra quaesivi vid. p. 2. 5. (*Σοφῶς — — — αὐτά.*) 7. 10 (*Εἰ —. Λοιπὸν γὰρ —.*) 16. 108 (*ὡς εἶναι — ἔξεστιν.*) 252. 300 (*Ἀπαρχὴ Χριστὸς —.*) 312. 343 (*Ταύτην τὴν — — — ὑποκρίσεως.*) Haec si non omnia, ex parte tamen theodorea esse licet coniicere. 3. Hoc scholion adsignatur in cod. Roe 16 (cat. Cram. p. 477) et in cat. Oecum. et Ar. laud. p. 386 *Θεοδωρ.*, in cat. Cr. p. 16 Theodoreto, sed in hoc non reperi. Cat. Cr. p. 16: *ἔλαχον λαβεῖν, δὲ ἄλλον, ἐν Κορινθίοις.* Verum quae in cat. Cram. p. 478 ex eodem cod. Roe 16 afferuntur *Θεό* sunt Theodoreti, v. Op. ed. Hal. III. p. 242.

I, 17. Ὁ τοῦ σωτῆρος σταυρὸς οὐκ ἐκενώθη, ὅτι μὴ ἐν ψιλοῖς ἔχει λόγοις, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι τὸ σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον· πλὴν λελόγισται μωρία παρά γε τοῖς οὐκ εἰδόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι μὴ ἔνεστιν αὐτῷ τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς λόγοισιν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καλλιλεξίᾳ καταχρωννύντες τὸ ψεῦδος, ἀποδέουσι κατ' οὐδὲν τῶν τὰ δηλητήρια μέλιτι συγκιρνώντων, οἱ δέ γε τῶν θείων κηρυγμάτων ἱερουργοὶ γεγονότες ἁπλὴν ὥσπερ καὶ τῶν ὡραϊσμῶν ἐλευθέραν προτιθέασι τὴν ἀλήθειαν.

I, 22—26. Ἀντὶ τοῦ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐναντίους τῆς εὐσεβείας ἡμεῖς τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προβαλλόμεθα. Οἷα δὲ τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐξηγούμενος φησὶν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσι μὲν αὐτὸν ἀτιμίαν, Ἕλληνες δὲ μωρίαν, ἡμεῖς δὲ καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν εἶναι τοῦ θεοῦ πιστεύομεν αὐτὸν, τῶν δι' αὐτοῦ κατορθωθέντων τὸ μέγεθος ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, δύναμιν δὲ θεοῦ νῦν καὶ σοφίαν οὐ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα καὶ οἱονεὶ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος εἰρῆσθαι ὑπολαμβάνοντες. Καὶ διελέγχει γε φασὶν, τοὺς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου κακῶς ἐντεῦθεν πειρωμένους δεικνύναι σοφίαν τὸν θεὸν λόγον ὀνομαζόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς παροιμιακῆς φωνῆς βλασφημίαν κατασκευάζουσι. Δείξας δὲ ὁ θεῖος ἀπόστολος τὸ τῆς φυσικῆς συνέσεως ἄτονον, καὶ τὸ εὔηθες τῶν ἐπ' αὐτῇ μεγαλοφρονούντων, τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συνεξετάσεως ἐπὶ τὸ καθελεῖν μὲν τὸν τύφον τοῦ διὰ τοῦτο κατάρχειν καὶ πρωτεύειν βουλομένου τῶν λοιπῶν, ἀποδείξας δὲ τὸ εὔηθες τῶν ἐπ' αὐτὸ μεγάλα φρονούντων, ὡς ἐν ἀγαθοῦ δὴ τίθεσθαι μοίρᾳ τὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι, ἐπὶ τρίτην ἀπόδειξιν μεθίσταται μάλα ἐντρεπτικὴν, τὴν ἀπ' αὐτῶν.

1. C. Cram. p. 18. 5. *λόγοισιν*. V. Matthiae Ausf. griech. Grammat. ed. II. I. p. 150. 10. C. Cram. p. 28. 16. V. *δύναμιν δὲ θεοῦ* — — — *κατασκευάζουσι* catenae scriptor ex Theodoreto desumpsit, nisi quod verborum structionem paulo immutavit et v. *κ. οἱονεὶ* — *ὑπολαμβ.* ex Theodoro credo adiecit. Non unum solum interpretem eius animo obversatum esse verbo *φασίν* indicavit. In sequ. etiam v. excerpendis magna libertate versatus est. 24. Stephani thes. gr. l. ed. Lond.: «*συνεξετάζειν* videtur esse contendere, *παραθεωρεῖν*, Bud. sed l. non proferens. *Συνεξέτασις* Epiph. 1, 960.« 27. V. *ἀποδ.* — *φρονοῦντ.* videntur delenda esse.

I, 26. *Ἵνα εἴπῃ ἐν ὑμῖν κατὰ τόνδε τὸν βίον.*

II, 12. *Κόσμον γὰρ τὴν σύμπασαν ὀνομάζει κτίσιν, καθὼς ἑτέρωθι φησὶν, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.*

II, 13. *Ἀντὶ τοῦ διὰ τῶν τοῦ πνεύματος ἀποδείξεων τὴν τοῦ πνεύματος διδασκαλίαν πιστούμεθα· τὸ γὰρ συγκρίνοντες οὐκ ἀντὶ τοῦ παρεξετάζοντες λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἀποδεικνύντες, συγκρίνειν τὸ ἀποδεικνύναι εἰρηκὼς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ μεταφορᾶς τῶν τῇ συγκρίσει μείζονα τοῦ δοκιμωτέρου τὴν ἀπόδειξιν ποιουμένων.*

III, 15. *Τὰ κάλλιστα τῶν διδαγμάτων οὐ συγκαταλύεται τῷ παρόντι βίῳ, μένει δὲ λαμπρότερα ἐπὶ τῶν ἔργων τότε δεικνύμενα. Ὃς ἂν οὖν ταῦτα διδάσκει, φησὶν, ἃ καὶ τότε δύναται μένειν μειζόνως, τοῦ δεσπότου φανέντος κυρίου, κομιεῖται τὸν ὑπὲρ τούτων πάντως μισθόν· ὃς δ' ἂν τὰ ἐναντία διδάσκει, φησὶν, ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος βίου δύναταί πως κρατεῖν, ἀφανίζεται δὲ πάντως τῷ τῆς συντελείας καιρῷ· οὐ μόνον ζημιοῦται τῶν ἐνταῦθα πόνων τὸν μισθὸν, ὃν ἠδύνατο καρποῦσθαι, πονεῖν ὑπὲρ τῶν καλλίστων αἱρούμενος, ἀλλὰ καὶ ἂν σώζηται διά τινα ἑτέραν αἰτίαν σώζειν αὐτὸν δυναμένην, οὐ διαφυγὼν τὴν διὰ πυρὸς ἐξέτασιν, ἣν ὑποσχεῖν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν χειρίστων ἀνάγκη διδαγμάτων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός.*

IV, 12. 13. *Τὸ γὰρ ἐπὶ τοσούτοις μηδεμίαν ἔχειν ἔξωθεν παραμυθίαν, ἀλλὰ καμάτῳ πορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον τροφὴν ἀνυποίστως ἐποίει τῶν κακῶν τὴν πεῖραν. Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· λοιδορίαν λέγει τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις, βλασφημίαν δὲ τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων λεγόμενα ἐπὶ διαβολῇ βίου, ὅθεν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου τὸ εὐλογοῦμεν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ὑβριζόντων, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου παρακαλοῦμεν ἀντὶ*

1. C. Cram. p. 30. *Θεοδώρου καὶ Θεοδωρίτου.* ib. Quae adduntur Theodoreti sunt. In Theodoreto scribe ex hac cat.: *καὶ γὰρ καὶ ἐκ.* 2. C. Cram. p. 45. 4. 4, 9. 5. C. Cram. p. 45. V. *διὰ τοῦτο — — συγκρίνοντες*, quae praemittit cat., Theodoreti sunt. ib. *ἀποδείξεων* scripsi, ad sententiam certe verissime. Cram.: *θαυμάτων*. Cod.: *θανάτων*. 11. C. Cram. p. 61. 24. C. Cram. p. 83.

τοῦ ἠπίως τοῖς διαβάλλουσι διαλεγόμεθα, παρακαλοῦντες μὴ καταψεύδεσθαι ἡμῶν.

Τὸ περίψημα ἐκ μεταφορᾶς εἴρηται τῶν τὰς τραπέζας μετὰ τὸν τοῦ φαγεῖν καιρὸν ἀποψώντων καὶ ἀποῤῥιπτόντων ὡς περιττὰ ψήγματα.

V, 5. *Ἐδυσώπησεν τῇ μνήμῃ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε μὴ τῇ χάριτι τῇ πρὸς ἐκεῖνον παριδεῖν τὸ δέον, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ μὲν παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ οὐχ ὡς αὐτὸς τοῦτο γενέσθαι ὁρίζων εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἂν τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐξεωθῆναι διὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἀλλοτριώσεως ὑπὸ τὴν τοῦ Σατανᾶ γενομένην ἐξουσίαν· ἡ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ τιμωρία ἦν τὸ τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐξῶσαι, ἐκ δὲ τούτου πάντως ἐκεῖνο συνέβαινεν· ὁ μέντοι ἀπόστολος ἀντὶ τῆς τιμωρίας τὸ ἀποβαῖνον εἶπεν, ὥστε φοβῆσαι μᾶλλον. Ἐξῶσαι δὲ φησὶν αὐτὸν, οὐκ ἀλλοτριῶσαι πάντη βουλόμενος, ἀλλ' ἵνα τοῦ οἰκείου αἰσθόμενος πλημμελήματος, μεταμελείᾳ τινὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον σύντριψας ἑαυτὸν, δυνηθῇ τῆς μελλούσης σωτηρίας ἄξιον ἑαυτὸν καταστῆσαι. Ὄλεθρον εἶπεν σαρκὸς τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς μεταμελείας συντριβήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει γενέσθαι μέλλει, πολλάκις ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τὴν τοῦ πνεύματος λαμβάνει σημασίαν· οὕτως ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησίν· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ ἔξω τῆς τοῦ θανάτου γεγονότες ἀποφάσεως, ἐν ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας καθεστήκατε.*

V, 8. *Ἀκολούθως καὶ νῦν ἐχρήσατο τῇ ἐπαγωγῇ μετὰ τὴν ἀπόφασιν· ὡς γὰρ παρὼν, οὕτω πρὸς τοὺς παρόντας λοιπὸν διαλέγεται, καὶ φησίν, ὁ τῷ κακῷ συνημμένος κατὰ διάθεσιν ἀναγκαίαν δέχεται τῷ χρόνῳ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν· καὶ ἀκολουθῶν τῷ παραδείγματι, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται παραίνεσιν.*

VI, 1. 2. *Ζητήσειεν ἄν τις τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους πᾶσαν ἐξουσίαν ἀπὸ θεοῦ φάσκων εἶναι καὶ σφόδρα γε*

3. Cat. Cram.: *εἰρ. ταύτας τάς.* 6. C. Cram. p. 92. 15. Loco v. *τὸ* in cat. legitur *γάρ.* 17. Cat.: *ἀλλὰ τοῦ.* 25. Rom. 8, 9. 27. C. Cram. p. 95. 33. C. Cram. p. 101.

ἐπαίρων, ἐνταῦθα ἀδίκους αὐτοὺς ἐκάλεσεν καθόλου; ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ δεῖν τὰ ὀφειλόμενα κἀκείνους πληροῦν διαλεγόμενος, ὑπὸ θεοῦ κἀκεῖνα εἰκότως τετάχθαι λέγει αὐτὰ καθ' αὕτα, ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καθ' ὃν τέτακται κρίνων αὐτὰ, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τοὺς κρινομένους λέγει διὰ τὸ βούλεσθαι τῷ τε χρόνῳ καὶ τῇ περιουσίᾳ καὶ τῇ δυναστείᾳ συντρίβειν αὐτούς· πρὸς γὰρ οὐδὲν τούτων οἱ πένητες ἐξαρκεῖν δυνάμενοι, οὐ ῥαδίως τοῦ δικαίου τυγχάνειν δύνανται. Ἀδίκους ἐκάλεσεν ἀπὸ τῆς τούτων γνώμης, ἀντὶ τοῦ καταφεύγειν ἐπ' ἐκείνους παρ' οἷς δύνῃ συγκαλύψαι τὴν κατὰ τοῦ πένητος ἀδικίαν διὰ πολλῶν· ὅθεν καὶ καλῶς εἶπεν τολμᾷ. Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; παραιτεῖσθε φησὶ τούτους ὑμεῖς, ὧν ἡ ἀρετὴ πάντα κρίνει τὸν κόσμον, οὐ κατὰ ἐξέτασιν, ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν.

VI, 2. 3. *Ὑφ' ὧν ἅπας ὁ κόσμος κρίνεται, χρημάτων ἀμβισβήτησις ὑπὸ τούτων οὐ δύναται διαλύεσθαι; Ἐντρεπτικώτατον δὲ μάλιστα τὸ εἰ ἐν ὑμῖν, συμπεριλαβὼν καὶ τοὺς παραιτουμένους, ὡς ἂν αὐτῶν ἑαυτοὺς παραιτουμένων ἐν τῷ παραιτεῖσθαι τοὺς ὁμοπίστους. Κατὰ αὔξησιν δὲ φησὶν, οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; ὡς γὰρ μεῖζον τοῦτο ἐπήγαγεν· ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ κόσμου ἐλάχιστα κριτήρια τὰ περὶ τῶν χρημάτων ἐκάλεσεν, ὡς ἄγαν ὄντα μικρὰ τῇ πρὸς ἐκεῖνον συγκρίσει, ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγέλων βιωτικὰ, ὡς ἂν ἐκείνων οὐ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ὄντων.*

VI, 4. 5. *Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε; Καὶ ἵνα μὴ δοκῇ κελεύειν αὐτοῖς ἀληθῶς τοὺς ἁπάντων εὐτελεστέρους ἐπιζητεῖν οἵτινές εἰσι, καὶ τούτους ἐπὶ τῶν τοιούτων αἱρεῖσθαι κριτὰς, πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν, φησὶν, λέγω. Τίνες δὲ οἱ κρίνειν ὀφείλοντες ἐπάγει.*

VI, 11. *Ταῦτα γάρ φησιν, εἰ καὶ πρότερον ἐπράττετε, ἀλλὰ νῦν τετυχηκότες ἁγιασμοῦ τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως, μετὰ πάσης ἀποφεύγειν προσήκει τῆς σπουδῆς.*

VI, 12. *Ἀλλὰ τοῦτο φῂς, φησὶν, ὅτι πάντα μοι ἔξεστιν·*

5. V. κρινομ. λέγει ego adieci. ib. Cat.: διὰ τοῦ. 15. C. Cram. p. 102. 25. C. Cram. p. 104. 31. C. Cram. p. 108.

εἶτ' αὐτὸς ἐπιφέρει, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει, οὐκ ἀνελὼν τὸ ἐξεῖναι τέως, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν τῇ ἐξουσίᾳ κεχρῆσθαι· ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα συμφέρει, δῆλον ὡς οὐ πᾶσι χρηστέον, ἀλλὰ τοῖς ὠφελοῦσι μόνοις. Εἶτα πάλιν τὴν ἀντίθεσιν τεθεικὼς, ἑτέρως αὐτὴν μεθώδευσε· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος. Ὁρῶ γάρ φησιν οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν μοι σωζομένην ἀκέραιον, ἄνπερ δὴ πᾶσιν ἁπλῶς ὑπάγωμαι, μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τὴν χρῆσιν αὐτῶν ποιούμενος· οὕτω δὲ κατὰ συγχώρησιν τοῦ πάντα ἐξεῖναι τὸ καὶ πάντα πράττειν ἀνελεῖν δεῖ. Οὕτω δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' ὅσα μὴ νόμῳ τινὶ ποιεῖν κεκωλύμεθα, κατὰ παράθεσιν τινὰ μὲν ἐν ἡμῖν, τινὰ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀποφαίνων.

VI, 14. Οὐδὲ συγκαταλύεσθαι τῷ παρόντι βίῳ τὸ ἡμέτερον νομίζομεν σῶμα· ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἀναστήσας καὶ ἡμᾶς ἀναστήσει πάντως. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐσθίειν ἐξουσίαν ἔδωκεν ἀπό τε τοῦ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ παύεσθαι πάντως, οὕτως ἐπὶ τοῦ πορνεύειν τὸ μὴ ἐξεῖναι συνέστησεν ἀπό τε τοῦ μὴ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι πάλιν.

VI, 15. Μέλη Χριστοῦ πάντες ὑμεῖς, οἱ διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἀναγεννήσεως τὴν πρὸς αὐτοὺς δεξάμενοι συνάφειαν ἐλπίδι τοῦ καὶ ἀναστήσεσθαι ὁμοίως αὐτῷ.

VI, 18. Τὰ μὲν λοιπὰ φησὶν ἁμαρτήματα ἕτερα βλάπτειν δοκεῖ, τοῦτο δὲ πρὸ τῶν λοιπῶν πάντων τὸν διαπραττόμενον· τὸ οἰκεῖον γὰρ οὗτος μολύνει σῶμα.

VII, 5. Ἀκρασίαν οὐ τὴν ἀσέλγειαν λέγει, ἀλλὰ τὸν κρατεῖν οὐ δυνάμενον εἰς πορνείαν καταφέρεσθαι.

VII, 8. Οὐκ εἶπεν αὐτῷ γνώμης κατόρθωμα, ἀλλὰ θείας χάριτος ἔργον εἰκότως· τὸν γὰρ ἐναντία τῇ φύσει κατορθοῦν αἱρούμενον, οὐ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως, ἀλλὰ τοῦ τῆς φύσεως ποιητοῦ· οὕτω καὶ ὁ κύριος, οὐ πάντες, φησὶν, χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται, δόσιν αὐτὸ καὶ χάριν καὶ αὐτὸς προσειπών.

10. Cat.: ἀνελών. 13. C. Cram. p. 111. 20. C. Cram. p. 112. 23. C. Cram. p. 113. 26. C. Cram. p. 123. 28. C. Cram. p. 124. ib. Fort. leg.: αὐτοῦ. 30. Post v. αἱρ. aliquid videtur excidisse. Adde οὐ πταίειν vel simile quid. 32. Matth. 19, 11.

VII, 14. *Κατὰ τὸ ἡμέτερον δῆλον ὅτι ἀγόμενον βούλημα ἅγιον εἶναι δύναται.*

VII, 17. *Περιττὸν γὰρ οἴεσθαι ταῦτα ἐμποδὼν αὐτῷ πρὸς εὐσέβειαν γίνεσθαι, ἐν οἷς τὸ πρότερον ὢν κληθῆναι πρὸς τὴν πίστιν οὐκ ἐκωλύθη· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ὡς κέκληκεν· καὶ δεικνὺς τὸ τοῦ παραγγέλματος ἀναγκαῖον, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι.*

VII, 18. *Τὴν ἀφῃρημένην σάρκα οὐ δήπου ἐπισπᾶσθαι δυνατόν· ὁ μακάριος δὲ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου δυνατὸν ἔφη τοῦτο γίνεσθαι, τὸ δὲ ὅπως τοὺς βουλομένους εἰδέναι παραπέμψωμεν τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰρημένοις ἐντυχεῖν.*

VII, 25 ss. *Δῆλον ὅτι καὶ περὶ τούτου γεγραφηκόσιν αὐτοῖς ἀποκρίνεται, ἀμφότερα πάντως μαθεῖν βουληθέντων αὐτῶν, καὶ εἰ τοὺς ἐν γάμῳ προσῆκεν ἀλλήλων ἀπέχεσθαι, καὶ εἰ τοὺς μηδέπω πειραθέντας μεῖναι ἐπὶ τοῦ προτέρου σχήματος. Ὅτ᾽ ἂν οὖν εἴπῃ περὶ τῶν παρθένων, δῆλον ὅτι περὶ τῆς παρθενίας λέγει, τὰ ὅμοια καὶ ἐπὶ τούτου περί τε τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν φθεγγόμενος.*

VII, 29. *Παρενθεὶς τὴν καθόλου παραίνεσιν, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀκολουθίαν ἀνατρέχει, ἑρμηνεύων τὸ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, καὶ τὸ θλῖψιν τῇ σαρκὶ ἕξουσιν.*

VII, 37. *Καλῶς παρέθηκε τὸ μὴ ἔχων ἀνάγκην· ἐγχωρεῖ γὰρ πολλάκις προειλῆφθαί τινα μνηστείας ἐγγύην, ὑφ᾽ ἧς ἐπὶ τὴν ἔκδοσιν συνωθεῖται τῆς οἰκείας παιδός· ἔστιν δὲ ὅτι καὶ οἰκέτης ὢν φυλάττειν μὲν βούλεται, οὐ δύναται δὲ τῷ τὸν δεσπότην πρὸς γάμον ἐκδοῦναι βούλεσθαι.*

IX, 20. *Ὑπὸ νόμον αὐτὸν λέγειν τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις προσηλύτους, ἀσθενεῖς δὲ τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότας καὶ ἔτι δι᾽ ἀσθένειαν λογισμῶν ταῖς νομικαῖς παρατηρήσεσι κρατουμένους.*

X, 3—5. *Πνευματικὸν καλεῖ καὶ τὸ βρῶμα καὶ τὸ πόμα, ὡς ἂν τοῦ πνεύματος ἄμφω διὰ τοῦ Μωϋσέως κατὰ τὴν ἀπόρ-*

1. C. Cram. p. 134. 2. Adduntur nonnulla, quae Theodoreti sunt. 3. C. Cram. p. 135. 8. C. Cram. p. 141. 11. Cf. Photium hac de re in cat. p. 139 disserentem. Ceterum Theodorum credo priora tantum v. scripsisse, posteriora (ὁ μακ. —.) catenae auctorem adiecisse. 12. C. Cr. p. 144. 19. C. Cram. p. 150. 22. C. Cram. p. 152. ib. Cat.: ἐκχωρεῖ. 23. Cat.: τινας. 27. C. Cram. p. 180. 31. C. Cram. p. 185.

ῥητον αὐτοῦ παρασχόντος δύναμιν· οὕτω δὲ καὶ πνευματικὴν ἐκάλεσεν τὴν πέτραν, ὡς ἂν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος ἐκδοῦσαν τὰ ὕδατα, ἀκολουθοῦσαν δὲ, ἐπειδὴ τὸ ῥυὲν ἅπαξ ὕδωρ εἵπετο αὐτοῖς κατὰ τὴν ἔρημον, ὥστε μηδαμοῦ δεηθῆναι πότου τῶν τόπων ὄντων ἀνύδρων. Τὸ δὲ ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς, ἵνα εἴπῃ, τοῦτο ἦν ἐκείνοις ἡ πέτρα, ὅπερ ἡμῖν ὁ Χριστὸς, οὗ τὸ αἷμα πίνομεν οἱ πιστοὶ, πνευματικῶς ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεταποιούμενον.

X, 6. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, οὐχ ὅτι διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι, πῶς γὰρ οἷόν τε; ἀλλ' ὅτι τὰ παρ' ἐκείνους γενόμενα ἐν τάξει τύπων δύναται ἡμᾶς παιδεύειν.

X, 12. Λείπει κατὰ τὴν διανοίαν τὸ ἡμῶν.

X, 13. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐπενεχθέντων, οὐ διωγμῶν, οὐκ ἀνάγκης τινὸς ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων τούτων, ἃ καὶ ἅπασιν ἀνάγκη προσεῖναι ἀνθρώποις, ὅσην ὑπεμείνατε βλάβην, ἐν εἰδωλείῳ μὲν διὰ φιλίαν ἑστιώμενοι, ὑπὸ δὲ τῶν προσόντων πλεονεκτημάτων τοσοῦτον φυσιούμενοι.

X, 22. Παραζηλοῦν λέγεται τὸ ἀπό τινων δύο ποτὲ μὲν τοῦτον θαυμάζειν, ποτὲ δὲ ἐκεῖνον, ἐπὶ τὸ εἰς εὔνοιαν ἀμφοτέρους ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· τοῦτο δὲ παρὰ μὲν ἐλάττονος εἰς μείζονας οὐκ ἄν ποτε γένοιτο, πότε γὰρ ἂν παροξυνθείη ὁ ὑπερέχων ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ ἐλάττονος εἰς ἕτερον γινομένῃ τιμῇ· γίνεται δὲ παρὰ τῶν καθότι δήποτε ὑπερεχόντων, οἱ γὰρ ἐλάττονες καὶ ἐφίενται τῆς παρὰ τῶν μειζόνων τιμῆς, καὶ ἀποτυγχάνοντες δάκνονται.

XI, 3. Τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν θεὸν χωροῦμεν, ἐξ οὗπερ ἐστὶν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὸν Χριστόν· ἐξ ἐκείνου γάρ ἐσμεν κατὰ τὴν δευτέραν ὕπαρξιν, καθ' ἣν ἀνάστασιν ὁμοίως αὐτῷ πάντες ἐσόμεθα ἄφθαρτοι κατὰ μετουσίαν τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος χάριτος. Παθητοὶ μὲν γὰρ ὄντες, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Ἀδὰμ, ἐξ οὗπερ τὸ εἶναι εἰλήφαμεν, ἀπαθεῖς δὲ γενόμενοι, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Χριστὸν, ἐξ οὗπερ ἀπαθεῖς εἶναι ἐσχήκαμεν. Ὁμοίως δὲ φησὶν καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ ἀπ' ἐκείνου τὸ εἶναι εἴληφεν.

9. C. Cram. p. 189. 12. C. Cram. p. 190. 13. C. Cram. p. 191. 14. Cat.: ὑπό. ib. V. ἃ in cat. non exstat. 17. Cat.: φυσώμενοι. 18. C. Cram. p. 195. 26. C. Cram. p. 206.

XI, 7 ss. *Δείκνυσιν αὐτὸ ἄτοπον ἀπὸ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ ἀπο τῆς δημιουργίας.*

XI, 18. *Πρὸ γὰρ ἁπάντων ὑμῶν ἐκεῖνο αἰτιῶμαι, φησίν· τὸ γὰρ πρῶτον ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων λέγει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, πρῶτον μὲν ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ.*

XI, 20. *Κυριακὸν αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου λέγει, ὡς ἂν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ τῆς συνελεύσεως τόπῳ κατὰ ταυτὸν ἐσθίειν αὐτοὺς τοῦ νενομισμένου.*

XI, 23. *Τὸ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου λέγει ἀντὶ τοῦ παρέλαβον, ὡς αὐτοῦ τοῦ κυρίου οὕτω ποιεῖν παραδεδωκότος· οὐ γὰρ δὴ παρῆν τούτων παρ' αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς παραδιδομένων.*

XI, 28. *Ἕκαστος, φησίν, ἐξεταζέτω τὴν οἰκείαν διάνοιαν, ἥντινα περὶ τῶν μυστηρίων κέκτηται τὴν ὑπόληψιν, καὶ τότε αὐτῶν μετεχέτω· τὸ γὰρ ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ τὴν διάνοιαν ἑαυτοῦ λέγει, καθόλου περὶ τῆς τῶν μυστηρίων ὑπολήψεως ἐν τούτοις λέγων.*

XI, 34. *Τινὲς οὐ προσεσχηκότες τῇ διανοίᾳ τῶν κειμένων, νομίζουσι τοῦ ἀποστόλου πληροῦν τὸν σκοπὸν, εἰ σπανιώτατά που τῶν μυστηρίων μετέχοιεν· δέον αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι εἴπερ πάντη καθαρεύοντας ἁμαρτίας βούλεται κοινωνεῖν, πρῶτον μὲν ἁμαρτίας ἀδύνατον πάντη καθαρεύειν ἄνθρωπον ὄντα, δεύτερον δὲ, εἰ καὶ τοῦτο ἦν δυνατὸν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε τοῦτο περὶ ἑαυτῶν ὑπειληφότας κοινωνεῖν δίκαιον ἦν· καὶ ποῦ στήσεται τὸ ὁσάκις ἐὰν ἐσθίητε; συνέχειαν γὰρ δείκνυσι τῆς κοινωνίας τὸ εἰρημένον, ᾧ δὴ σύνδρομος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας θεσμὸς, πάντοτε ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος τὰ μυστήρια. Τῶν οὖν μυστηρίων τὸν μὲν τὰ μέγιστα καὶ ἄγαν ἀπηγορευμένα διαπραττόμενον ἀπέχεσθαι ὅσιον, περὶ ὧν καὶ ὁ ἀπόστολος ἀπεφήνατο σαφῶς, οὐκ ἐνεῖναι τῆς βασιλείας τυχεῖν τὸν διαπραττόμενον· τῷ γὰρ τοιούτῳ τότε καλὸν μετέχειν αὐτῶν, ἐπειδὰν τῶν ἁμαρτημάτων δέει τῶν νενομοθετημένων ἀπόσχηται πρότερον. Τῶν δέ γε λοιπῶν ὅσα συμβαίνειν ἀνθρώποις ἀνάγκη, πολλὰ μὲν καὶ ὑπὸ τῶν καθημερινῶν συμπτωμάτων, πλεῖστα*

1. C. Cram. p. 211. 3. C. Cram. p. 214. 5. Rom. 3, 2. 6. C. Cr. p. 216. 9. C. Cram. p. 218. 11. Cat.: παρ' ἑαυτοῦ. 13. C. Cram. p. 219. 18. C. Cram. p. 221. 31. Cat.: μετέχει.

δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως, σπουδάζειν μὲν ὅση δύναμις ἀπέχεσθαι προσῆκεν· ἐπιμέλεια γὰρ ἀρετῆς καὶ ἡ καθημερινὴ τοῦ βίου μελέτη ἐλαττοῦν τὰ τοιαῦτα δύναται πάντως· περιπίπτοντας δὲ τοῖς τοιούτοις οὐκ ἀποστερεῖν τῶν μυστηρίων καλὸν ἑαυτοὺς, προσιέναι δὲ πλείονι τῷ φόβῳ, λογιζομένους μὲν αὐτῶν τὸ μέγεθος, ποιουμένους δὲ ἐπ' ἐλπίσιν ἀγαθαῖς τὴν μετάληψιν, ὡς ἂν καὶ ἀφέσεως ἡμῖν ἐκεῖθεν προσγινομένης, ὅταν ἀπεχώμεθά γε τούτων κατὰ δύναμιν καὶ τῶν λοιπῶν μὴ καταμελοῦντες φαινοίμεθα, καὶ μὴν καὶ πνευματικῆς συνεργείας πρὸς εὐμαρεστέραν τοῦ βίου κατόρθωσιν· πάντα γὰρ ὅσα διὰ τοῦ θανάτου προσγέγονεν ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἀπὸ τῶν συμβόλων ἐπιτελεῖσθαι τοῦ θανάτου δίκαιον, ὥστε ἐγὼ θαῤῥῶν εἴποιμι ἂν, ὅτι κἂν τὰ μέγιστά τις ἡμαρτηκὼς τυγχάνοι, δοκιμάσας δὲ πάσης ἀτόπου πράξεως ἀπέχεσθαι τοῦ λοιποῦ καὶ βλέπειν εἰς ἀρετὴν, ἀκολούθως τοῖς νόμοις πολιτευόμενος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν μυστηρίων μετάληψιν ποιήσαιτο πάνυ πεπιστευκὼς ἁπάντων λήψεσθαι τὴν συγχώρησιν, οὐδαμῶς ἀποτεύξεται τῶν πεπιστευμένων.

XII, 1. Ἀντὶ τοῦ θέλω ὑμᾶς καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων εἰδέναι τὴν τάξιν, ὥστε βούλομαί τι καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν.

XII, 10. Προφητείαν δέ φησιν εἶναι τὴν τῶν μελλόντων προαγόρευσιν· λέγεται δὲ καὶ τὸ τὰ ἐν πράξει ἤτοι καὶ βουλεύμασιν ἄδηλα ὄντα τοῖς πολλοῖς εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τὰ παρεληλυθότα καὶ ἀγνοούμενα τοῖς πᾶσι δυνηθῆναι εἰπεῖν, ὡς Μωϋσῆς διηγήσατο ἅπαντα.

Πολλοὶ τότε διὰ τὸ πλῆθος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ὑπεκρίνοντο τὴν εὐσέβειαν εἰς ἀπάτην ἑτέρων, καὶ δὴ καὶ θαύματα δαιμονικῇ τῇ συνεργείᾳ κεχρημένοι ὁμοίως τοῖς πιστοῖς ἐπιτελεῖν ἐδόκουν· οὕτως οἱ τοῦ Σκευᾶ υἱοὶ περιῄεσαν ἐν ἐπορκιστῶν σχήματι, δαίμονας καὶ αὐτοὶ ἀπελαύνειν προσποιούμενοι δῆθεν· ἦν οὖν χάρισμα πνεύματος καὶ πρὸς τοῦτο ὥστε διακρίνειν, τίνες μὲν οἱ ἀληθῶς τῇ δυνάμει τοῦ θείου πνεύματος ἐπιτελοῦντες τὰ θαύματα, τίνες δὲ οἱ δαιμονικῇ συνεργείᾳ ὑποκρινόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

4. Cat.: περιπίπτοντα. 8. Cat.: ὅτ' ἂν. ib. Cat.: γε τῶν. 11. Cat.: ἐν ὑμῖν. 14. Cat.: τυγχάνει. 16. V. μετάληψιν vel aliquod simile in codice excidit. 19. C. Cram. p. 225. 21. C. Cram. p. 234. 22. Cat.: προσαγόρευσιν. ib. Cat.: λέγεσθαι. 29. Act. 19, 14.

XII, 23. *Περιτίθεμεν εἶπεν καὶ οὐ περίκειται, οὐ γὰρ τῆς φύσεως μέρος τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' ὕστερον εὕρηνται παρ' ἡμῶν. Καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν ἔχει· ἀσχήμονα ὡς πρὸς τὴν κοινὴν ὄψιν ἀποκαλεῖ, ὥστε τῇ μὲν φύσει οὐκ ἔτι ἀσχήμονα, εἴπερ δὴ περισσοτέραν ἔχει τὴν εὐσχημοσύνην, τῇ δὲ ὑπολήψει κρινόμενα λέγεται οὕτως, καθ' ἣν οὐκ εὐσχημοσύνην τὴν ἄνευ αἰτίας γύμνωσιν αὐτῶν εἶναι νομίζομεν.*

XII, 27. *Οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς, ἐπειδὴ τάξιν ἐπέχετε σώματος ἐκ διαφόρων συγκειμένου μελῶν, τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καταστάντες συνάφειαν· ταύτην ἀναγκαίως σώζετε τὴν συμφωνίαν, μηδεμίαν ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν χαρισμάτων δεχόμενοι φιλονεικίας παρείσδυσιν.*

XIV, 1. *Ἀντὶ τοῦ μάλιστα μὲν ὑμᾶς τῆς ἀγάπης ἐπιμελεῖσθαι βούλομαι, εἰ δ' ἄρα καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐφίεσθε, κἂν γνῶτε ποῖα κρείττονα, καὶ ὅτι τὸ προφητεύειν ἄμεινον τοῦ γλώσσῃ λαλεῖν.*

XV, 1. 2. *Εἰ γὰρ εὐηγγελίσατο καὶ παρέλαβον καὶ μὴν καὶ κατέχουσιν ἔτι, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, περιττὸν τὸ περὶ τούτου γράφειν, εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνοι τῷ δοκεῖν τὰ χριστιανικὰ κατέχοντες δόγματα, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία φαίνονται ἀσπαζόμενοι· ὅθεν καλῶς ἐπήγαγεν τὸ δι' οὗ καὶ σώζεσθε, ἀντὶ τοῦ οὕτω κατέχετε, ὡς ἂν καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ἀντὶ τοῦ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ εὐαγγελίου, τίς ἡ αἰτία, ἵνα τὸ μὲν εὐαγγέλιον ᾖ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνάστασις, ὁ δὲ τούτου σκοπὸς τὸ πιστεῦσαι ὅτι καὶ πάντες ἀναστησόμεθα ἀκολούθως ἐκείνῳ.*

Εἴπερ δὴ κατέχετε καὶ μὴ ἀπεβάλλετε πάντα, ὡς ἂν εἰκῇ πεπιστευκότες τοῖς παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν.

XV, 45. *Τὸ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν γέγραπται, τὸ δὲ ὁ πρῶτος καὶ τὸ δεύτερος Ἀδὰμ αὐτὸς προσέθηκεν, ἵνα εἴπῃ τὸ ἔσχατος Ἀδάμ.*

XV, 52. *Ἐσχάτην σάλπιγγα ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, μεθ' ἣν ἀνίστανται ἅπαντες, αὕτη γὰρ ἡ τοῦ θανάτου κατάργησις· δῆ-*

1. C. Cram. p. 239. 9. C. Cram. p. 242. 14. C. Cram. p. 259. 18. C. Cram. p. 283. 31. C. Cram. p. 323. 34. C. Cram. p. 331.

λον δὲ ὅτι πολλαὶ μὲν φωναὶ σαλπίγγων γίγνονται, ἑκάστου δέ τινος ἐπιτελουμένου πάντως ἔστι σύμβολον· ἐπειδὴ τοίνυν τάξει τινὶ γίνεται ἕκαστον, εἰκότως ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι τοῦτο ἔσεσθαι φησίν.

XV, 56. Νόμον ἐνταῦθα λέγει ἁπλῶς, εἴτε τὸν φυσικὸν εἴτε τὸν θετόν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τότε σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ἡ ἁμαρτία λύεται, καὶ νόμος ἅπας ἀργεῖ, ἐπειδὴ ἄφθαρτοι γεγονότες, τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι κυβερνώμεθα.

5. C. Cram. p. 334. ib. V. εἴτε τ. φυσ. in cat. non leguntur.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD CORINTHIOS

COMMENTARII FRAGMENTUM.

VI, 6. *Ἵνα εἴπῃ καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους καὶ περὶ τοὺς ἀγνώστους σπουδάζοντες εἶναι μακρόθυμοι καὶ χρηστοί· τὸ γὰρ ἀγνότητι ἀγνοίᾳ λέγει καὶ οὐχὶ ἁγνείᾳ.*

Huius commentarii unum idque dubium fragmentum invenimus. Codices, quibus Cramer usus est, plerumque cum editis libris Oecumenii conveniunt. Catena solis fere scholiis constat et pleraque omnia sine auctore posita sunt. Quamquam in his theodorea nonnulla latere non temere suspicari mihi videor. 1. Cod. Bodlei. Crameri p. 479 hanc permiram sane interpretationem Theodoro adscribit, cat. Oecum. et Ar. l. p. 530 *Θεοδωρ.*, c. Reg. 223 Crameri p. 389 Theodoreto, sed hic: *ἁγνότητα*, inquit, *λέγει τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, οὐδὲ γὰρ τὰς ἀναγκαίους χρείας παρὰ Κορινθίων ἐδέξατο· γνῶσιν δὲ ὡς οἶμαι τὴν διδασκαλίαν καλεῖ, ἐπίπονος γὰρ καὶ αὕτη.* 3. V. *καὶ* omm. c. Oec. et c. Reg. ib. C. Reg.: *οὐχ.*

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD GALATAS COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 4. 5. *Αἰὼν δέ ἐστιν οὐ φύσις ἐν ὑποστάσει γνωριζομένη, ἀλλὰ διάστημα ὅπως ποτὲ ἐπινοούμενον χρόνου, εἴτε μικρὸν, εἴτε μέγα· μικρὸν μὲν, ὡς ὅταν τὴν ἡμετέραν ζωὴν οὕτως καλῇ· ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου, μέγα δὲ, ὡς ὅτε τὸ πᾶν διάστημα οὕτω λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἄχρι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας*

Theodorus epistolas Pauli ad Galatas, Ephesios, Philippenses et Colossenses teste Ebediesu rogatu Eustratii, eas vero quas ad Thessalonicenses Paulus dedit rogatu Iacobi explanavit. Fragmenta desumpsimus ex l.: Catenae in s. P. epp. ad Gal., Eph., Phil., Col., Thessal. Ad fidem cdd. msscr. ed. I. A. Cramer. Oxon. 1842. 8. Editor codicem Coisl. CCIV, qui est membranaceus et seculi circiter XI, describendum sibi curavit, de quo v. Montfauc. Cat. bibl. Coisl. p. 264. Catena ipsa maxime e Chrysostomo contexta est et ad epistolas ad Galatas et Ephesios aliquoties, ad reliquas epistolas semper et accuratissime ea quae eius sunt indicavi. Sed auctor saepissime nomina eorum scriptorum, quorum verba attulit, omisit nec nisi verbis *ἄλλος φησί*, *ὡς ἄλλος φησί* et his similibus indicavit, quamquam bene evenit, quod scriba nescio quis ea in margine haud raro memoravit. Quod ubi factum Cram. nomina uncis circumsepta adposuit. Ego, ubi per sententiam fieri potuit, solummodo fragmenta ipsa attuli, nomen et verba, quae catenae auctor praemisit, in margine collocavi. Ceterum catenae Theodorum esse Mopsvestenum longe est certissimum. Praeterquam enim quod in subscriptionibus p. 340 et Catenae in P. epp. ad Tim. – ed. Cramer p. 111 is ipse bis nominatur, perspicue carpitur verborum contumeliis auctoris catenae orthodoxi p. 302. 309, et indoles fragmentorum ipsa prorsus est theodorea; sed unum fragmentum falso Theodori dicitur p. 78. Est Chrysostomi. Neque vero minus certum et indubitatum esse debet, praeter ea, quae Theodori esse dicuntur, alia nonnulla theodorea in catena latere. 1. C. Cr. p. 12. (*Θ.*) ib. C. Cr.: *ἔστιν ὡς ἄλλος φησὶν.* 4. Ps. 90, 8.

ἐπὶ συντελείᾳ αὐτοῦ τοῦ παρόντος βίου γινομένης νοούμενον, περὶ οὗ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ κύριος φησίν· ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὃν δὴ καὶ ἐνεστῶτα αἰῶνα ὁ ἀπόστολος λέγει, οὕτω καλῶν αὐτὸν, ὡς ἂν ἐν αὐτῷ τὴν παροῦσαν ταυτηνὶ ζωὴν ζώντων ἡμῶν. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο διάστημα, ὃ μηδὲ ἐν ὑποστάσει θεωρεῖται, ἢ καλὸν ἢ κακὸν κατὰ φύσιν; ἀλλ' ὅπερ βούλεται εἰπεῖν ὁ ἀπόστολος τοῦτό ἐστιν. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ἐγένετο, εἰ μὲν ἀθάνατος ἔμεινεν, ἐνεστὼς βίος οὐκ ἂν ἦν, ἅτε δὴ τέλος οὐκ ἔχων· ἐπειδὴ δὲ θνητὸς ἐγένετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἐνεστὼς καλεῖται βίος ὡς εἰκὸς ἡ παροῦσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὕστερον· ἐν ταύτῃ μὲν οὖν καὶ ἁμαρτάνειν ἐπιδεχόμεθα, ὅθεν καὶ νομίμων ἡμῖν χρεία, ἐπὶ δέ γε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος οὐδὲ διατάξεως χρεία ἡμῖν τινὸς, ἐπείπερ ἔξω πάσης ἁμαρτίας τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι φυλαττόμεθα. Βούλεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι δέδοται μὲν ὁ νόμος, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἀνῄρητο, ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ἡμῖν ἐπολιτεύετο· ἐπειδὴ γὰρ ἑκάστοτε παρεβαίνομεν ποτὲ μὲν ταῦτα, ποτὲ δὲ ἐκεῖνα παρὰ τὴν τοῦ νόμου διαπραττόμενοι διάταξιν, καὶ ἦν οὐδὲν τὸ τοῦ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ῥυόμενον, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια καθεῖλκεν ἐπὶ τὸ πταίειν, ὁ δέ γε Χριστὸς ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστὰς, παρασχόμενος δι' αὐτοῦ καὶ ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως μετουσίαν, ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῆς τοῦ παρόντος βίου ζωῆς, ἐν ᾗ πολλὰ τῶν οὐ προσηκόντων διαπραττόμεθα, καὶ κατέστησεν ἐπὶ ἐλπίδι τῆς μελλούσης ζωῆς, λοιπὸν ἀθάνατοί τε καὶ ἀπαθεῖς διαμένοντες καὶ ἔξω πάσης ἁμαρτίας, ὃ μηδαμῶς παρασχεῖν ἡμῖν ὁ νόμος ἐξίσχυσεν, ὃ καὶ καλῶς ἐπισφίγγων προσέθηκε· κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν. Τὸ δὲ ἐξέληται εἴρηκεν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλῳ εὐχερὲς τινὶ οὔτε νόμῳ οὔτε προφήταις· τὸ γὰρ ἐξέληται μικροῦ βίαν σημαίνει, ἀλλ' οὐ βίαν, ἀλλὰ δύναμιν τοῦ ῥυσαμένου· πῶς δὲ οὐ βίαν ἀλλὰ δύναμιν; οὐκ εἶπεν τοῦ ἁρπάσαντος, ἀλλὰ τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς· αὕτη ἡ λέξις τὸ δυσκατόρθωτον παντὶ ἄλλῳ παρέστησε. Κέκληται δὲ πατὴρ ἡμῶν ὁ θεὸς, ἵνα τῆς υἱοθεσίας φανερουμένης

1. V. τοῦ in c. Cr. non legitur. 3. Matth. 28, 20. 14. C. Cr.: διὰ τάξεως. 19. V. τὸ fortasse delenda.

ἐκβληθῇ ἡ διὰ νόμου ἀνάγκη. Ὧι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον· τὸ μὲν γὰρ ἀμὴν οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις ἐπιστολῆς εὑρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλά· ἐνταῦθα δὲ δεικνὺς ὅτι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὴν εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν καὶ ὅτι λόγος ἀπηρτισμένος ἐστὶν, τὸ προοίμιον ταῦτα τέθεικε· τὰ γὰρ φανερὰ τῶν ἐγκλημάτων οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. Ἀναμνήσας τοίνυν τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς εἰς δοξολογίαν κατέκλεισε τὸν λόγον, τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἁπάσης· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον τῷ μετὰ ταῦτα κέχρηται λόγῳ, καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ θεοῦ· εἰπὼν γάρ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμὴν, ἀπὸ σφοδροτέρας ἄρχεται ἐπιπλήξεως οὕτω λέγων.

I, 6—8. Διὰ πάντων ηὔξησε τὴν ἀτοπίαν τῆς μεταβολῆς, τὸ οὕτως εἰπὼν πολλὴν ἔχον τὴν ἔνδειξιν, καὶ τὸ ταχέως ἐπισυνάψας καὶ τὸ μετατίθεσθε προστεθεικὼς οὐ μετάγεσθε, ὡς ἐπὶ ἀψύχων φησὶ μετατίθεσθε εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ἵνα δοκῇ παντελὴς εἶναι εὐσεβείας μετάθεσις, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ συγχωρεῖν ἕτερον εὐαγγέλιον εἶναι ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, πῶς οὖν εἶπας ἕτερον; εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ ὄντος εὐαγγελίου μεταβολὴν ἕτερον εἰπὼν εὐαγγέλιον· εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῶν ἀποστόλων πρόσωπα προεβάλλοντο, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑαυτὸν ἐκείνων προτιμᾷ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐκτὸς οὐδὲ ἑαυτὸν εἶναί τι νενόμικεν, ὅθεν αὐτὸ καὶ ἐπαύξων ἔλεγεν· ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα μηδὲ ἡ τοῦ τόπου ἀξιοπιστία μετὰ τοῦ προσώπου συναφθεῖσα ἀντίῤῥοπος τῆς ἀληθείας εἶναι νομίζηται· εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, φησὶ, καὶ θέλοντες ἀνατρέπειν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, ἕως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον εὐαγγέλιον, ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι.

17. Cat. Cr. p. 16. (Θ.) Ἄλλος δὲ πάλιν οὕτως ἑρμηνεύει τὰ εἰρημένα. 18. C. Cr.: εἶχον. 35. Quae deinde in cat. sequuntur aliunde petita sunt.

I, 15. *Καλῶς αὐτὸ ἐπὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνήνεγκε τοῦ θεοῦ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως φαίνεσθαι τῷ θεῷ τοῦτο δεδογμένον, τοσοῦτον ἀποδέον τοῦ καινότητα εἶναί τινα καὶ εὕρεσιν ἀνθρώπων τὸ κήρυγμα.*

II, 4. *Τινὲς τὸν δὲ σύνδεσμον περισσὸν ἔφασαν εἶναι, διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους· ἡ γὰρ ἀκολουθία ἐστὶν, ὅτι οὐδὲ Τίτος Ἕλλην ὢν ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, τουτέστι τοὺς βουλομένους τηρεῖν τὸν νόμον.*

II, 6. *Τινὲς μὲν φασὶ τοῦτο αὐτὸν λέγειν, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ.*

II, 15. *Ἀντὶ τοῦ ἐκ γένους καὶ οὐ προσήλυτοι· ὁρᾷς πῶς λανθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθησιν ἀπηρτισμένην; εἰπὼν γὰρ φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ, καὶ αἰτίαν τίθησιν εὔλογον δι' ἣν ἀπέστησαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.*

II, 19. *Ἐπειδὴ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τύπον ἐπλήρουν, συσταυροῦσθαι ἐλέγοντο τῷ Χριστῷ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν διὰ σταυροῦ τὸν θάνατον δεξαμένου καὶ ἀναστάντος, αὐτοὶ δὲ κατὰ τύπον τοῦ βαπτίσματος ἐν τοῖς ὁμοίοις γιγνόμενοι ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ πάντη πότε μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, ὅταν τῆς κοινῆς πάντων ἀναστάσεως ἐν τῇ τοῦ αἰῶνος συντελείᾳ τὸν καιρὸν παρεῖναι συμβαίνῃ· τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι συνεσταύρωμαι, φησὶν, τῷ Χριστῷ, οὐδεμίαν πρὸς τὴν παροῦσαν ταυτὴν ζωὴν κοινωνίαν ἔχων, ἐν ᾗ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.*

III, 16. *Ἡ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ φωνὴ ἐπαγγελίας ἐστί φησιν, ὁ δὲ νόμος κατορθῶσαι ἀπαιτεῖ, καὶ τότε δίδωσι τὸν μισθὸν, ὥστε εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα περιμένομεν, περιττὴ ἡ ἐπαγγελία, ὁ γὰρ ἡμέτερος κάματος καὶ οὐχ ἡ τοῦ θεοῦ ἐπαγγελία τὸν μισθὸν ἡμῖν ἀποδίδωσιν· εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία γεγένηται τὴν τοῦ ὑποσχομένου χάριν ἐμφαίνουσα, οὐκ ἄρα ἡ*

1. C. Cr. p. 23. (Θ.) *Καὶ ἄλλος δὲ εἰς τὸ· ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου φησίν·* 5. C. Cr. p. 29. *Θ. Σευηριανός.* 8. Idem statuit Theodoretus Op. ed. Hal. III. p. 367. 9. Ita cat. auctor p. 31. disputat, sed in marg. legitur: *αἰνίττεται Θεόδωρον καὶ Σευηριανὸν καὶ Εὐσέβιον.* 10. C. Cr.: *παρ' αὐτόν.* 11. C. Cr. p. 39. *Σχόλιον Θ.* 16. C. Cr. p. 42. (*Θ.*) *Ἄλλος πάλιν ὧδε φησὶν·* 26. C. Cr. p. 54. (*Θ.*) *Ἄλλος πάλιν φησὶν·*

τοῦ νόμου κατόρθωσίς ἐστιν, ἀλλ' ἡ τοῦ θεοῦ ὑπόσχεσις ἡ τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τῆς εὐλογίας χαριζομένη. Τὸ δὲ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰρημένον οὕτως ἁπλῶς εὑρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκριβῶς πληρούμενον· οὗτος γὰρ σπέρμα μὲν αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ὡς οὖν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὸ γένος ἐκεῖθεν κατάγοντες· πιστεύομεν δὲ ἐπ' αὐτὸν, εἶτα καὶ τὸν Ἀβραὰμ πατέρα ἐπιγραφόμεθα, καὶ οὕτω τῆς εὐλογίας τὴν κοινωνίαν δεχόμεθα, ὥστε τὸ εἰρημένον ὡς ἐφ' ἑνὸς, δυνάμενον δὲ κατὰ κοινοῦ ὡς ἐπὶ πολλῶν νοεῖσθαι, τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἶναι πάντας τοὺς ἐκεῖθεν τὸ γένος κατάγοντας, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κυρίως ἐπ' αὐτῶν πληρούμενον τῶν πραγμάτων εὑρίσκομεν.

III, 21. *Εἰ γὰρ τοιαύτη τις δύναμις τῷ νόμῳ προσῆν*, ὥστε τοὺς ὑπ' αὐτῷ πολιτευομένους καὶ δικαιοῦσθαι καὶ τῆς αἰωνίου δύνασθαι τυγχάνειν ζωῆς, ἀναιρετικὸς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ὁ νόμος αὐτὸς, ἀντ' ἐκείνης τὴν δικαίωσιν παρέχων· νυνὶ δὲ τὸ ἐναντίον, ἀπαγορεύων μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀπαλλάττειν δὲ αὐτῆς οὐκ ἰσχύων τοὺς διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν καταπίπτοντας εἰς αὐτὴν, καὶ διὰ τούτου μειζόνως ἐλέγχων ἡμῶν τὸ πρὸς δικαίωσιν ἄτονον, μᾶλλον δὲ πάντη ἀδύνατον, ἀναγκαίως τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεομένους δείκνυσιν ἡμᾶς.

III, 23. Ἐπισημαντέον ἐκεῖνο, ὅτι τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖται μὲν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὡς εἰκὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ πᾶσα τῶν παρ' αὐτοῦ κατορθωμάτων ἡμῖν ἡ φανέρωσις ἐπὶ τῶν πραγμάτων γίνεται τότε· καλεῖ δὲ πίστιν μὲν, ἐπειδὴ μηδέπω γεγονότες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, πιστεύομεν τέως περὶ αὐτῶν, ἐπαγγελίαν δὲ, ὡς ἂν τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόσχεσιν ἤδη κεκομισμένων ἡμῶν, καὶ χάριν δὲ εἰκότως αὐτὰ ὀνομάζει μάλιστα, ἐπειδὴ δωρεὰ σαφής τις τοῦ θεοῦ ἐστι τὰ διδόμενα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας ἔχοντα τὴν ἀρχήν· ἀντιπαρεξετάζει δὲ τὸν νόμον πᾶσιν εἰκότως.

III, 26. Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τέλειοι· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον πρὸς τὸ ὑπὸ παιδαγωγὸν τὸ υἱοὶ θεοῦ εἰπεῖν, τῷ γὰρ υἱῷ τοῦ θεοῦ οὐδὲν λείπει πρὸς τελειότητα.

III, 28. 29. Τῆς παρούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ

12. C. Cr. p. 55. Θεόδωρος δέ φησιν· 21. C. Cr. p. 57. Θ. 31. C. Cr. p. 58. Θ. 33. Quae adduntur Chrysostomi sunt, ut iam adnotavit Cramer. 34. C. Cr. p. 59. (Θ.) Ἄλλος τις τὸ αὐτὸ ῥητὸν ὧδε λέγει·

Ἀδὰμ, εἷς δὲ ἄνθρωπος οἱ πάντες ἐσμὲν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, πρὸς γὰρ δὴ τὸ κοινὸν ὡσπερεὶ μέλους τάξιν ὁ καθεὶς ἡμῶν ἐπέχει· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν ὁ Χριστὸς, πάντες δὲ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθανασίας ὥσπερ εἷς γινόμεθα πρὸς αὐτὸν, τῇ ὁμοιότητι τοῦ πράγματος μέλους τάξιν πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ καθ' ἕνα ἡμῶν ἐπέχοντες. Τότε τοίνυν οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ θεωρεῖται, οὐ γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ γαμηθῆναι· οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἕλλην, οὐδὲ γὰρ περιτομὴ ἐν ἀθανάτῳ φύσει χώραν ἔχει, ὥστε διακριθῆναι περιτετμημένου ἀκρόβυστον· οὔτε δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος, πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία πραγμάτων ἀνήρηται. Ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τύπον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἐκείνοις γινόμεθα, τοῦτο λέγει· εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. Εἰ γὰρ ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησιν τύπον ἔχουσαν τῆς τότε παρεσομένης ὑμῖν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς τὸ ἐκείνου σῶμα, τούτου εἶναι σπέρμα οὗπερ δὴ κἀκεῖνος· ὅθεν εἰκότως καὶ τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμοι. Εἶδες πῶς ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγεν ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδομέναι.

IV, 1—3. Οὐσίᾳ μὲν ὑπέθετο τὴν ἀρετὴν ὁ ἀπόστολος, τῇ περὶ τὸν θεὸν ἀγάπῃ καὶ τῇ περὶ τὸν πλησίον γνωριζομένῃ, χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ εἰς δέον τῷ τἀναντία διαπραττομένους ἀφανίζειν αὐτῆς τὴν ὑπόστασιν. Ὑπὸ ἐπιτρόπους τοίνυν καὶ οἰκονόμους γεγόναμεν, ἵνα ἡ συνεχὴς τούτων παρατήρησις εἰς ὑπόμνησιν ἄγῃ πάντοτε ἡμᾶς τοῦ δεδωκότος θεοῦ τοὺς νόμους, καὶ οὕτω σωφρονέστερον βιοῦντες μὴ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παραφανίζωμεν οὐσίαν, ἄχρις ἂν ἡ τότε ἐπιστᾶσα τελειότης βεβαίαν καὶ ὁλοτελῆ τῆς οὐσίας παράσχῃ τὴν ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ καὶ φυλάττειν τότε ἀκέραιον τὴν πατρῴαν δυναμένοις κληρονομίαν.

2. C. Cr.: μαθεὶς. Ceterum v. Winer Grammatik des neutestam. Sprachidioms ed. V. p. 288. 10. C. Cr.: περιτετμημένον. 14. V. sequentia, quae in cat. intervallo seiuncta leguntur, cum arcte cohaereant cum praegressis procul dubio eidem scriptori tribuenda sunt. Nimirum vs. 29 allatus continuum ordinem interrupit. 22. C. Cr. p. 60. (Θ.) Ἄλλος φησί· 29. »Παραφανίζομαι misere perdor, aboleor, Athan. 1, 42. 47. 2, (58.) 167. Kall. Mss.« Stephani Thes. l. gr. ed. Lond.

IV, 6. 7. Ἠκολουθεῖ τότε τῇ δόσει τοῦ πνεύματος τὰ γινόμενα θαύματα, ὅπερ ἀναμφίβολον αὐτοῖς τὴν δόσιν ὡς εἰκὸς ἐποίει τοῦ πνεύματος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας μετειληφέναι ἐπίστευον, ὅθεν καὶ αὐτὸς θαῤῥήσας τῷ ἰσχυρῷ τῆς ἀποδείξεως, ὡς ἅτε δὴ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰλημμένων τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς ἀναμφιβόλων ἐπάγει· ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδεμία σοί φησι, πρὸς τοὺς ὑπὸ νόμον ζῶντας κοινωνία λοιπόν.

IV, 15. Τὸ οὖν τίς ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ποῦ ὁ μακαρισμός; οἴχεται, ἀπώλετο, καλῶς οὐκ ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεως ἐνδειξάμενος.

IV, 19. Τὸ δὲ πάλιν, ὥστε τῶν παλαιῶν ὠδίνων ἀγαγεῖν εἰς μνήμην· τὸ δὲ ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἐπίτασιν ἔχει τοῦ πάθους, οὐδὲ γὰρ εἰδότος ἐστὶ ποῦ ποτε στήσεται αὐτῷ τὰ τῶν ὠδινῶν.

IV, 20. Καλὴ δὲ καὶ ἡ πρὸς ἐκείνους ἀποστροφὴ τῶν λόγων· διὰ γὰρ πάντων φαίνεται ὁ ἀπόστολος ὑπὸ τῆς τῶν γεγονότων ὀργῆς συνεχεῖς τὰς μεταβολὰς δεχόμενος, καὶ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἀγανακτῶν, τὰ δὲ πρὸς ἐκείνους, τὸ δὲ καὶ ἀλγῶν ὡς ἐπὶ τέκνοις ἀπολωλόσι, καὶ ὅλως ἀκριβῶς τις σκοπούμενος, πολλὴν ἴδοι ἂν ἐν τοῖς γεγραμμένοις τῶν παθῶν τὴν ἐναλλαγήν.

IV, 24. Ἀλληγορίαν ἐκάλεσε τὴν ἐκ παραθέσεως τῶν ἤδη γεγονότων πρὸς τὰ παρόντα σύγκρισιν· ὥσπερ γάρ φησιν, ὁ Ἰσμαὴλ κατὰ σάρκα γεγέννηται, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ νόμος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐβούλετο πολιτεύεσθαι καὶ τὴν ἐκεῖθεν δικαίωσιν δέχεσθαι, καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ κατὰ χάριν γεγέννηται, τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀκολουθίας τοῦτο βουλομένης, οὕτως καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν καὶ τὸ τέλος, λυθῆναι μὲν τὸν θάνατον, ἀναστάντας δὲ ἅπαντας τοὺς πώποτε γεγονότας ἀνθρώπους ἐν ἀθανάτῳ διάγειν τῇ φύσει, μη-

1. C. Cr. p. 61. (Θ.) Ἄλλος φησί· 6. Hic eadem valent quae paulo ante ad p. 126 l. 14 diximus. 9. C. Cr. p. 66. Θ. 10. Cf. Synes. ep. 59. πάντα οἴχεται, πάντα ἀνῄρηται. 12. C. Cr. p. 67. Θ. 16. C. Cr. p. 68. Θ. 23. C. Cr. p. 70. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ἀλληγορίαν, φησίν· 28. C. Cr.: μὴ βουλομένης. Hanc scripturam eo defendere licet, quod catenae auctorem haec refutationis causa interposuisse statuas. Quamquam haec ratio mihi quidem displicet.

δαμῶς ἁμαρτεῖν ἐπιδεχομένους ἔτι διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἔτι τότε χάριν τοῦ πνεύματος· ἔστι δὲ ἀκολουθία μὲν γινομένη φύσεως ἡ εἰς τόνδε τὸν βίον τῶν τικτομένων πάροδος, ἐφ' οὗ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν χώραν ἔχειν συμβέβηκε, χάριτος δὲ ἡ γέννησις ἐκείνη, καθ' ἣν ἀνιστάμενοι πάντες εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀποτίκτονται.

IV, 25. Ἀραβία τὸ παλαιὸν οὐχ ἡ νῦν οὕτως ὀνομαζομένη μόνον ἐλέγετο, ἀλλ' Ἄγαρ ἥτε ἔρημος πᾶσα καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οἰκούμενα μέρη, καὶ μὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέρος οὐκ ἐλάχιστον. Τοῦτο οὖν θέλει εἰπεῖν περὶ τῆς Ἄγαρ, ὅτι τῇ παρ' ἡμῖν Ἱερουσαλὴμ, τουτέστι τῇ κατὰ τὸν βίον τοῦτον θεωρουμένῃ ἰσοδυναμεῖ ἡ Ἄγαρ, ταύτην ἡμῖν τὴν τάξιν ἐπεχούσης τῆς νῦν Ἱερουσαλὴμ, ἐφ ἧς τὰ τῆς διαθήκης ἐκείνης νόμιμα πληροῦται πρὸς τὰ προσδοκώμενα, ὧν δὲ καὶ τεύξεσθαι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίζομεν αἰῶνος, ἣν ἐπεῖχεν ἡ Ἄγαρ πρὸς τὴν Σάῤῥαν κρινομένη. Τὸ μέντοι· δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, οὐ περὶ τῆς Ἄγαρ λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῷ Σινᾷ δοθείσης διαθήκης.

IV, 29—31. Οὐ τὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μόνον ἐντίθησιν ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ τοῦ πνεύματος, ἅτε δὴ προσδοκώντων ἡμῶν τῇ μετουσίᾳ τοῦ πνεύματος τὴν ἀπόλαυσιν δέξασθαι τῶν μελλόντων, ουτωσὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον τὸ τῆς σαρκὸς, ἅτε δὴ κατὰ τὸν παρόντα τουτονὶ βίον χρησιμεύειν τοῦ νόμου δυναμένου· σάρκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον λέγει, ὅταν μὴ τὴν ἡμετέραν ὀνομάζῃ φύσιν. Οἱ τοίνυν τοῦ νόμου προεστάναι δῆθεν βουλόμενοι τὰ τῆς χάριτος ἀπελαύνουσιν, ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ τὸν Ἰσαάκ· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; καὶ τὰ ἑξῆς· οὐδὲ γάρ ἐστι τίς κοινωνία τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων, οὐδ' ἔχει χώραν τὰ νόμιμα ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαίτης, ἣν κατὰ τύπον πληροῦμεν τῆς ἀναστάσεως· καὶ λοιπὸν ὡς ἀπὸ τῶν προκειμένων ἐπισυλλογίζεται.

7. C. Cr. p. 71. (Θ.) *Καὶ ἄλλος δέ φησιν·* 8. V. interpretes doctos ad locum Paulinum, maxime Winerum, Schottum et Usterium. 14. C. Cr.: *ὧν δεῖ.* 18. Quae deinde p. 72 adfertur disputatio cuiusnam sit nescio, sed quae postea sequuntur l. 11. *Οὐ γὰρ* – usque ad finem p. 73 sunt Chrysostomi. 19. C. Cr. p. 73. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησι·* 23. C. Cr.: *τουτονὶ υἱόν.* 31. Quae in cat. – p. 77 sequuntur Chrysostomi sunt.

V, 8. *Τῆς χάριτος θεοῦ ἦν τὸ καλέσαι, τὸ δοῦναι τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ὑποσχέσθαι τὰ μέλλοντα· τὸ μέντοι μένειν βεβαίους ἐπὶ τῆς πίστεως οὐκ ἦν ἐκείνου, ἀλλ' ὑμέτερον.*

V, 15. *Εἰ μέλλετε, φησίν, πρὸς ἀλλήλους οὕτω φιλονεικεῖν ἀνενδότως, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖτε τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ γὰρ τοὐναντίον ἔξω παντελῶς γενέσθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας παρασκευάζετε, ὃ καὶ καλῶς ἀναλίσκεσθαι ἐκάλεσεν, ἅτε δὴ μείωσιν ἐργαζομένων τῷ κοινῷ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀποχωρούντων.*

V, 17. *Ἀναιρετικὸν μὲν θνητότητος ἀθανασία, ἀθανασία δὲ θνητότητος, οὐδὲ γὰρ συμφωνεῖ ταῦτα ἀλλήλοις· ὅθεν οὐδὲ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν ἅπερ βουλόμεθα, ἐπεὶ μηδὲ δυνατὸν ἐν ἐκείνοις ὄντας τὰ τῆς θνητότητος πράττειν· τὸ γὰρ ἵνα οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα.*

VI, 2. *Νόμον Χριστοῦ τὴν ἀγάπην φησίν· ἀλλὰ καὶ κοινωνῆσαι αὐτῷ τοῦ φορτίου ὀφείλεις, τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν διὰ παραινέσεως καὶ χρηστότητος ἐπικουφίζῃς αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος συνειδήσεως βεβαρημένην.*

VI, 11. *Μέλλων καθάπτεσθαι τῶν ἐναντίων, ἄγαν μείζοσιν ἐχρήσατο γράμμασιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε αὐτὸς ἐρυθριᾷ, οὔτε ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα.*

1. C. Cr. p. 77. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησι·* 3. Quae deinde in cat. adduntur usque ad p. 81 l. 5 omnia ex Chrysostomo petita sunt. 4. C. Cr. p. 81. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησιν·* 9. Quae in cat. sequuntur — p. 82 l. 23 Chrysostomi sunt. 10. C. Cr. p. 82. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησιν·* 15. C. Cr. p. 86. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησι·* 19. C. Cr. p. 90. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησι·* 21. Et quae praecedunt et quae sequuntur in cat. Chrysostomi sunt.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD EPHESIOS COMMENTARII FRAGMENTA.

Ἐπῆλθέ μοι σφόδρα θαυμάζειν ἐκεῖνα τῶν εἰρηκότων, τὸν μακάριον Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν πρῶτον τοῖς Ἐφεσίοις παραδεδωκέναι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· οὐκ ἐνενόησαν γάρ, ὡς Ἰωάννης τοὺς ὑστέρους χρόνους παρ' Ἐφεσίοις ἐγένετο, διαγενόμενος ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως καιρῶν ἀπὸ τῶν Νέρωνος ἀρξάμενος, ἀφ' οὗ Παῦλος ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος ἀρχὴν ἐδέξατο. Ἐπὶ τούτου γὰρ δὴ τοῦ πολέμου πάντας μὲν ἀναχωρῆσαι τοὺς ἀποστόλους τῆς Ἰουδαίας ἐγένετο· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἔφεσον γενόμενος, διετέλεσεν ἐπ' αὐτῆς, ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ διαγεγονὼς ὡς ἔφην καιρῶν. Παῦλος δὲ οὐδὲ τεθεαμένος αὐτοὺς ἐπιστέλλων φαίνεται· καταλιμπάνει δὲ Τιμόθεον μετὰ τοῦτο, ἐπιστατήσοντα τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ, γεγονὼς ἤδη παρ' αὐτοῖς ὡς εἰκός. Τίς δὲ οὕτως ἠλίθιος ὥστ' ἂν οἰηθῆναι, ὅτι παρόντος Ἰωάννου Τιμόθεον ἐπὶ τῷ τὴν ἐκκλησίαν οἰκονομεῖν κατελίμπανεν; ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις λογίζεσθαι χρή, ὡς Ἐφεσίους ἐθεάσατο πολλῷ πρότερον, ἢ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀναχθῆναι ὅλως, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μάθοι ἄν τις σαφέστερον, ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν πολλῷ πρότερον τῆς Ἰωάννου διατριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

Catena his verbis explicit: *Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀπ. ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος, ἀπὸ φωνῆς Ὠριγένους, τοῦ μακ. Ἰωάννου, Σευηριανοῦ, Θεοδώρου.* 1. C. Cr. p. 97. *Θεόδωρος δέ φησι·* 6. Fortasse legendum *ἐφ' οὗ.*

I, 3. *Τὸ εὐλογητὸς ἀντὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος. Τὸ μέντοι ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναται μὲν καὶ διῃρημένως λέγεσθαι, ἵν᾽ ᾖ τὸ μὲν θεὸς κατὰ διαίρεσιν ἀπολύτως νοούμενον, τὸ δὲ πατὴρ καθ᾽ ἑαυτό· εἰ δέ τις αὐτὸ ἐπισυμπλέκειν φιλονεικοίη, ὡσὰν καὶ τοῦ θεὸς καὶ τοῦ πατὴρ ἐπὶ τοῦ προσώπου νοεῖσθαι ὀφείλοντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ πρὸς τοῦτο μαχόμεθα, ἵν᾽ ᾖ κατ᾽ οἰκονομίαν αὐτοῦ θεὸς, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. Εὐλογίαν ἐκάλεσε πνευματικὴν τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀντιδιαστέλλων ταῖς κατὰ τὸν νόμον εὐλογίαις. Τὸ δὲ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἀντὶ τοῦ περὶ τῶν ἐπουρανίων, οὐχ ἵνα γῆν κληρονομήσωμεν κατὰ νόμον, οὐδ᾽ ἵνα κατὰ γῆν πολιτευσώμεθα.*

Πρόδηλον ὡς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔθος αὐτῷ τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδειξιν, ἅτε δὴ τότε φαινομένων ἐπὶ τοῦ πράγματος· νῦν γὰρ ἐν ἐπαγγελίᾳ μόνον αὐτῶν ἐσμὲν διὰ πίστεως.

I, 5. *Τοῦτο ἐπίτασιν ἔχει τοῦ προκειμένου διχόθεν, ἐπείπερ ἡμῖν ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς μείζων, καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας τοῦ ἁγίους καὶ ἀμώμους· οἰκειότητος γὰρ ἀπόδειξιν ἔχει ταῦτα μεγίστην. Τὸ δὲ εἰς αὐτὸν, ἵνα αὐτοῦ υἱοὶ λεγοίμεθά τε καὶ χρηματίζωμεν.*

Ἵνα εἴπῃ ὅτι σφόδρα ἤρεσεν αὐτῷ ταῦτα περὶ ἡμᾶς διαπράξασθαι· ὡς γὰρ ἐν εὐχαριστίας προσχήματι λέγων αὐτὰ, πανταχόθεν αὔξει τῶν γεγονότων τὴν χάριν τῷ μεγέθει τῶν πραγμάτων.

I, 6. *Ὥστε, φησὶν, ὑπὲρ τούτων ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιον αὐτὸν παρ᾽ ἡμῶν, ἀνθ᾽ ὧν οἰκείᾳ χάριτι τοσαύτης ἡμῖν μετέδωκε δόξης.*

I, 9. 10. *Μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ λέγει, τὸ ἀποκεκρυμμένον αὐτοῦ θέλημα καὶ ἄδηλον τοῖς πᾶσι μυστήριον αὐτὸ καλῶν· ὅπερ οὖν, φησὶ, πόῤῥωθεν αὐτῷ δοκοῦν καὶ προ-*

1. C. Cr. p. 104. *Θ. δέ φησι·* 3. C. Cr.: *δύναται τὸ μὲν.* 13. C. Cr.: *πολιτευσάμεθα.* ib. Subnexuit catenae auctor v. hoc modo distinguenda: *καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* 14. C. Cr. p. 105. *Θ. δέ φησι·* 17. Quod sequitur in cat. fragmentum Chrysostomi est. 18. C. Cr. p. 106. *Θ. δέ φησι·* 23. C. Cr. p. 108. *Θ. δέ φησιν·* 27. *Θ. δὲ ὧδε λέγει·* 28. C. Cr.: *αὐτοῦ.* 30. C. Cr. p. 114. *Καὶ Θ. δέ φησι·*

ωρισμένον ἦν, τοῦτο μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ φρονήσεως ἐγνώρισεν ἡμῖν, ἵνα εἴπῃ, ἐπ' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων· διὰ τί δὲ νῦν; εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἐπειδὴ κατὰ τάξιν πάντα οἰκονομεῖσθαι ἔδει.

Ὅτε οὖν ἐπληρώθησαν οἱ καιροὶ τῶν λοιπῶν, τότε κατὰ τὴν ἄνωθεν οἰκονομουμένην τάξιν ἐπὶ τῶν οἰκείων καιρῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἐδείχθη.

I, 13. Τῷ γὰρ αὐτῷ δὴ τρόπῳ φησὶ, τῶν τοῦ εὐαγγελίου ῥημάτων ἀκούσαντες, τῇτε πίστει προσεληλύθατε καὶ τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ τὴν βεβαίωσιν ἐδέξασθε· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐσφραγίσθητε. Προσεγίνετο δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἡ βεβαίωσις τῶν ἀκολουθούντων ὡς εἰκὸς θαυμάτων, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν ἐπίσφιγγον αὐτούς· καλῶς δὲ αὐτὸ πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πάντα τὰ προσδοκώμενα αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσέσται ἀγαθὰ τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ.

I, 14. Κληρονομίαν τῶν τότε καλεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ βεβαίως αὐτοῖς διδομένων, ἀῤῥαβῶνα δὲ τῆς κληρονομίας τὴν ἐνταῦθα δόσιν τοῦ πνεύματος, ἐπειδὴ τὰς περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας δεχόμενοι καὶ τὴν τελείαν τοῦ πνεύματος προσδοκῶντες μετάδοσιν, βραχείαν τινὰ, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἀπαρχὴν τοῦ παρόντος ἐλάμβανον.

Θεόδωρός φησιν ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένους κακῶν τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν λαμβάνειν, ἀφ' ὧν τῆς παρ' αὐτοῦ μετάσχοντες δόξης, εἰκότως θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἐνδείκνυμεν, τὸν τοσούτων αἴτιον ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γεγονότα· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

I, 17. 18. Τοῦτο αἰτῶ φησιν, ὡς ἂν παρασχεθείη ὑμῖν παρὰ τοῦ θεοῦ πνεύματος χάρις, εἰς τὸ σοφίας τὲ ὑμᾶς πληρωθῆναι καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ δεξαμένους τῶν ἀποῤῥήτων τὴν ἀποκάλυψιν, ὥστε τὴν διάνοιαν ὑμῶν φωτὸς δίκην τῇ ἀπὸ τοῦ πνεύματος καταλάμπεσθαι γνώσει· τίνος ἕνεκεν; εἰς τὸ εἰ-

5. Haec intervallo a praecedentibus seiuncta sunt. Theodori fortasse non sunt. 8. C. Cr. p. 117. *Θ. φησι·* 15. C. Cr.: *προσέσθαι.* 17. Hoc scholion, quod praecedens in cat. excipit, eidem scriptori tribuendum videtur. 23. C. Cr. p. 122. 25. C. Cr.: *αὐτὸν.* 29. C. Cr. p. 128. *Θ. δέ φησιν εἰς τὸ δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως καὶ τὰ ἑξῆς·*

δέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι κεκλήμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ ὅση τὶς περίεσται κτῆσις ἀγαθῶν τοῖς τοῦ θεοῦ ἁγίοις ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καλῶς δὲ δόξαν μὲν κληρονομίας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐπιδόξων τότε γινομένων ἡμῶν, πλοῦτον δὲ δόξης, ἵνα εἴπῃ τῶν δωρεῶν τὴν ὑπερβολήν.

II, 10. Ἐνταῦθα οὐ κατὰ τὴν πρώτην λέγει δημιουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν, καθ' ἣν ἀνακτιζόμεθα διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἵν' ἅπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας προαιρέσεως κατορθῶσαι οὐδαμῶς οἷοί τε ἐγενόμεθα τῷ τὴν φυσικὴν ἀντιπράττειν ἡμῖν ἀσθένειαν, ταῦτα δίχα πόνου παντὸς σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ χάριτι τοῦ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀνακτίζοντος ἐπιτελέσαι ἡμῖν ἐγγένηται.

II, 13. 14. Νῦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀνάστασιν χαρισάμενος καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ παρόντος ἐπεισαγαγὼν βίον, συνῆψεν ὑμᾶς τοὺς ἀφεστῶτας πολύ· πῶς καὶ τίνα τρόπον; αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ Χριστὸς τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀθανασίαν ἡμῖν παρασχὼν, κατέλυσε τὴν διαίρεσιν ταύτην, ἐν γὰρ ἀθανάτῳ φύσει περιτομὴ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο· τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐδεμία φανήσεται ἀκροβύστου καὶ περιτετμημένου διάκρισις· ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον ἐντεῦθεν ἔπαυσε, περιττὴ γὰρ τότε πᾶσα τοῦ νόμου διάταξις.

II, 15. Ἵνα εἴπῃ διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας, δόγματα καλέσας ταῦτα ὡς ἐν πράγμασιν ὄντα, τῆς θείας χάριτος ἐν ἡμῖν καταπραττομένης, ὡς μηδὲ προσταγμάτων ἡμᾶς δεῖσθαι καὶ ἐντολῆς, τῆς τόδε ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν βουλομένης ἡμᾶς.

II, 21. Ἐπειδὴ εἰς ναὸν τοῦ θεοῦ τελοῦμεν ἀμφότεροι, τῇ αὐτῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ συντελεῖν εἰς μίαν οἰκοδομὴν δεξάμενοι. Τὸ δὲ ἐν ᾧ πᾶσα ἁφὴ συναρμολογουμένη, ἵνα εἴπῃ, πᾶς λίθος ὑπὸ ἁφὴν πί-

4. C. Cr.: τῆς τοῦ. 8. C. Cr. p. 142. Θ. δέ φησιν εἰς τὸ αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς. 14. C. Cr. p. 145. Θ. δέ φησι· 17 C. Cr.: ἡ ἡμῶν. 24. C. Cr. p. 149. Θ. δέ φησι· 29. C. Cr. p. 152. Θ. δέ φησιν· 31. Legendum videtur τὸ συντελεῖν. 32. Cdd. N. T. quod sciam omnes: πᾶσα (ἡ) οἰκοδομή.

στεως, ἀπό τινος ἰδιώματος οὕτως εἰπὼν, ἐν τάξει δηλονότι ἀνθρώπου τὸν λίθον λέγων.

II, 14. 15. Τινὲς πατριὰν ἀνέγνωσαν, οὐ συνιέντες τὸ κείμενον· ἔστι δὲ φρατρία· πατριὰ μὲν γὰρ ἡ συγγένεια λέγεται, φράτρία δὲ τὸ σύστημα· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς συγγένεια οὐδεμία, συστήματα δὲ καὶ πολλά. Τὸ τοίνυν τούτου χάριν ἄνωθεν μὲν ἀποδεδωκὼς πρὸς τὰ προκείμενα διήγησιν ἔχοντα τοῦ μεγέθους τῆς περὶ ἡμᾶς χάριτος τοῦ θεοῦ, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ μετὰ τὰ παρεντεθέντα ἀναλαβὼν τοῦτο λέγει, ὅτι ὑπὲρ τούτων ἁπάντων, ὧν ἡμῖν παρεῖχε, καὶ ὡς προεῖπον οὕτως ὄντων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν, ἑκάστοτε προσπίπτω τῷ πατρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἅπαν σύστημα εἴτε ἐν οὐρανοῖς, εἴτε ἐπὶ γῆς οἰκεῖον καλεῖται καὶ ἡγεῖται δεσπότην.

III, 18. 19. Τὸ γνῶναι ἀντὶ τοῦ ἀπολαῦσαι λέγει, ἐπὶ πραγμάτων εἰπὼν τὴν γνῶσιν, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ τὸ ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει με τῆς ζωῆς κατέστησας· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι τὸ ἐν ἀπολαύσει καταστῆναι τοῦ πράγματος λέγει, καὶ τοῦτο δείκνυσι διὰ τοῦ σὺν τοῖς ἁγίοις· τὸ δὲ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, ἵνα εἴπῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων. Εὔχομαι τοίνυν ὥστε ὑμᾶς συναπολαῦσαι τοῖς ἁγίοις τῆς οὕτω μεγάλης καὶ θαυμαστῆς δωρεᾶς τοῦ θεοῦ, ἣν ἡ πολλὴ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπη παρέσχεν ἡμῖν.

IV, 3. Πνεῦμα τὸ ἀναγεννῆσαν σῶμα, εἰς ὅπερ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως κατέστητε.

IV, 5—8. Μήτε τὸ εἷς κύριος ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ πατρὸς νοητέον, μήτε τὸ εἷς θεὸς ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα

3. C. Cr. p. 159. Θ. δέ φησι· 6. In marg. cat. legitur hoc scholion: ὁ Χρυσόστομος πατριαὶ, οἱονεὶ φυλαί. Ὠριγένης ὁμοίως. Σευηριανὸς πατριὰν, ὡς ἐπὶ συγγενείας. Θεόδωρος φρατρίαι, τὰ συστήματα. V. etiam c. Cr. p. 160. lin. 17. Chrysost. hom. 7: ἐξ οὗ πᾶσα πατριά· οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων φησὶν, ἀλλὰ [κατὰ τὸν] καὶ τὰς ἄνω καὶ τὰς κάτω ποιήσαντα φυλὰς, οὐχ οἷαι αἱ Ἰουδαϊκαί. Idem vero multo post: ἐνταῦθα μὲν γὰρ πατριαί εἰσι τὰ γένη· ἐν δὲ οὐρανῷ πῶς, ἔνθα οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γέγονεν; ἢ ἐκεῖ τὰ συστήματά φησι πατριὰς, καθάπερ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἔστιν εὑρεῖν κείμενον πατριὰ ἁματταρεὶ (lege Μεραρεὶ Num. 4, 29.), ἀφ' οὗ καὶ πατέρες καλοῦνται. 7. 3, 1. 9. C. Cram.: αὐτῷ. 10. C. Cram.: προειπὼν. 14. C. Cr. p. 163. Θ. φησι· 16. Ps. 16, 11. 24. C. Cram. p. 165. Θ. δέ φησι· 26. C. Cr. p. 168. Θ. δέ φησι·

εἴπῃ, οὐ διαφόρους κυρίους, οὐδὲ διαφόρους νομίζομεν θεούς· ἀδιάσπαστος γὰρ ἡμῖν τῆς θεότητος καὶ τῆς κυριότητος ἡ ὁμολογία, οὐ διαιρουμένων τῶν γνωμῶν ἡμῶν κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν ἀποδιδόντων προσκύνησιν. Ὁ ἐπὶ πάντων δὲ, ἵνα εἴπῃ ὁ πάντων ὑπερέχων, καὶ διὰ πάντων ἡμῶν τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύμενος πρόνοιαν, ἐν πᾶσι τε ἡμῖν εἶναι καὶ οἰκεῖν πιστευόμενος. Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ὁμόνοιαν, ἐδόκει δέ τις αὐτοῖς εἶναι διαφορὰ ἀπὸ τῆς τῶν χαρισμάτων ποικιλίας, ἐπιφέρει· ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ ἴδιόν τι χάρισμα ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, ἡ διαφορὰ γέγονε, καθὼς τὴν ἑαυτοῦ δωρεὰν ἑκάστῳ ἡμῶν ὁ δεσπότης ἐπεμέτρησε Χριστός.

Ὅ τε γὰρ δεδωκὼς ἡμῖν εἷς καὶ τὸ δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἕν. Ὑπαλλάξας δὲ τὸ ἔλαβε δόματα οὕτως ἐν τῷ ψαλμῷ κείμενον, ἔδωκε δόματα εἶπε, τῇ ὑπαλλαγῇ περὶ τὴν οἰκείαν χρησάμενος ἀκολουθίαν· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τὸ ἔλαβεν ἥρμοττεν, ἐνταῦθα δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ ἔδωκεν ἀκόλουθον ἦν. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστησάμενος ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν διάβολον καὶ ὥσπερ πολέμου νόμῳ νικήσας αὐτὸν, ἐπειδὴ ἀφεῖλεν ἑαυτὸν τοῦ θανάτου πρότερος ἀναστὰς, κοινὴν ἐπὶ πάντων ἡμῶν τοῦ θανάτου τὴν λύσιν ἐποιήσατο καὶ ὥσπερ αἰχμαλώτους τινὰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα κατεχομένους, τῆς ἐκείνου καταδυναστείας αὐτοὺς ἀφελὼν, ἀνῆγεν εἰς τοὺς οὐρανούς.

IV, 17—19. Τοῦτο λέγει συντόμως. Οὐ δίκαιον ὑμᾶς ἀκόλουθα πράττειν τοῖς ἔθνεσιν, οἳ μηδὲν ἐπιστάμενοι τῶν δεόντων ὥσπερ ἐν σκότῳ διάγουσι, τῆς εὐσεβείας μακρὰν τυγχάνοντες καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ζωῆς ἀλλότριοι καθεστῶτες, ἵνα εἴπῃ τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως. Τὸ δὲ ἀπηλγηκότες ὥσπερ τῶν ἀπὸ πάθους τινὸς μέρη πολλάκις τοῦ σώματος νενεκρωμένων, οἷς οὐ μόνον ἄλγος οὐδὲν ἐκεῖθεν ἐγγίνεται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ τοῦ μέρους ἀφαίρεσις αἴσθησιν ἐμποιεῖ.

V, 23. Ἣν γὰρ ἐπέχει τάξιν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ

13. Haec quae sequuntur, licet in c. Cr. intervallo discreta, cum praecedentibus cohaerere et eiusdem esse scriptoris videntur. 18. C. Cr.: ἐνστησόμενος. Om. v. ὁ Χριστός. 22. V. καὶ ante v. ὥσπερ in c. Cr. non exstat. 24. C. Cr.: ἀνῆλθεν. 25. C. Cr. p. 177. Θ. δέ φησι· 33. C. Cr. p. 202. Θ. δέ φησιν·

αὐτό ἐστιν ὁ σωτὴρ, ἀντὶ τοῦ ὁ τὴν αἰτίαν παρασχόμενος τῃ συστάσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ταύτην ἐπέχει τὴν τάξιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικὶ, ἅτε δὴ τὸ εἶναί τε καὶ συνεστάναι ἐκεῖθεν λαβούσῃ.

V, 30. *Ὥσπερ μέλος ἐγένετο τοῦ Ἀδὰμ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ληφθεῖσα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐσμὲν μέλη, ὥσπερ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ γεγονότες.*

V, 32. *Ὅπερ φησὶν εἴρηται ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας περὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοῦτο μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας πεπλήρωται· πάντες γὰρ τῆς ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἔξω γενόμενοι, ἅτε δὴ καὶ θανάτῳ χωρισθέντες τῆς ζωῆς ἐκείνης, πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει τὴν ἀνάστασιν δεχόμεθα, ἀποῤῥήτῳ λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτόμενοι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς ἀθανασίας ἀκριβῆ λαμβάνοντες.*

VI, 17. *Καλῶς τὸ ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ εἰς παράστασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος· ῥῆμα γὰρ θεοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, ὡς τὸ· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, ἀντὶ τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ ταῦτα συνέστη· οὕτως καὶ παρὰ τοῖς προφήταις κεῖται συνεχῶς τὸ· ῥῆμα τοῦ θεοῦ ὃ ἐγένετο, καὶ λόγος κυρίου ὃς ἐγένετο, ἀντὶ τοῦ ἡ ἀποκάλυψις ἡ κατ' ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ ἐναποτεθεῖσα· κἀνταῦθα τοίνυν θεοῦ ῥῆμα τὴν τοῦ πνεύματος ἐκάλεσεν ἐνέργειαν.*

5. C. Cr. p. 205. *Θ. δέ φησιν·* ib. C. Cr.: *μέρος.* 9. C. Cr. p. 207. *Θ. δέ φησιν·* 11. C. Cr.: *ἐξ.* 17. C. Cr. p. 221. *Θ.* 20. Ps. 33, 6. 24. C. Cr.: *εὐαποτεθεῖσα.*

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD PHILIPPENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 1. *Προσεκτέον ὅτι τὸ σὺν ἐπισκόποις λέγει, οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὥσπερ ἡμεῖς συμπρεσβυτέροις γράφειν εἰώθαμεν· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἶπεν τὸ σὺν, ἵνα ᾖ συνεπισκόποις ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ· πᾶσι τοῖς ἐν Φιλίπποις ἁγίοις σὺν τοῖς αὐτόθι ἐπισκόποις τε καὶ διακόνοις, οὐχ ἁπλῶς ἐπισημηνάμενος τὰ τούτων ὀνόματα, ἀλλ' ὡς μάλιστα τῶν περὶ τῆς μετριοφροσύνης λόγων τούτοις ἁρμοττόντων, οἳ τοὺς ἑτέρους ὤφειλον διδάσκειν καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν αὐτοὶ μετιέναι τὸ δέον.*

I, 7. *Βεβαίωσιν τοῦ εὐαγγελίου τὸ πιστεῦσαι λέγει, ὡς ἂν τῶν πιστευόντων τό γε ἐπ' αὐτοῖς βεβαιούντων τὸ κήρυγμα ὅτι ἀληθὲς, ὡς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τὸ· ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφραγίσεν ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής ἐστιν, ἀντὶ τοῦ τῷ πιστεῦσαι ἐκβεβαίωσει τά γε ἐπ' αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ γι-*

Catenam ex commentariis Chrysostomi, Severiani et Theodori desumptam et contextam esse auctor ipse in fine adnotavit. At vero pleraque omnia e Chrysostomo mutuatus est eiusque verba satis licenter in suos usus convertit. Pauca scholia Severiani (p. 235. 259. 262. 272. 276.) et Theodori afferuntur, sex cum in Chrysostomo non legantur horum sint oportet, sed utrique suum adsignare non audeo. Sunt autem haec: p. 228 lin. 33 *ἀλλὰ Δαβὶδ* (?!) *φησὶν* –., p. 262 lin. 30, p. 277 lin. 20 et 25, p. 278 lin. 30 et p. 279 lin. 1–3. *Τόδε – – τιθέμενοι.* Ad III, 21 allata Chrysostomi interpretatione addit auctor: *καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως* v. p. 280. 1. C. Cr. p. 232. (*Θ.*) *"Αλλος φησίν·* 4. C. Cr.: *ᾖ ἰσὴν ἐπισκόποις.* 8. C. Cr.: *αὐτοὺς.* 10. C. Cr. p. 234. *Θ. "Αλλος φησίν·* 11. C. Cr.: *τότε ἐπ'.* 13. Ioh. 3, 33.

νόμενα ὡς ἀληθῆ. Καὶ συγκοινωνούς δέ μου τῆς χάριτος τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εἰλήφει χάριν ἀποστολῆς εἰς τὸ πιστεύειν ἑτέρους, ὁ πιστεύων ὡς εἰκὸς ἐκοινώνει τῆς χάριτος.

I, 8—11. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι μάρτυς μου ὁ θεὸς ὅπως περὶ πάντας ὑμᾶς διάκειμαι, καὶ προσεύχομαι ἑκάστοτε πλεονάζειν μὲν ὑμῶν τὴν περὶ τὸν θεὸν καὶ τὴν περὶ ἀλλήλους ἀγάπην, γνῶσιν δὲ ἔχειν ὑμᾶς τὴν προσήκουσαν περὶ τῶν εἰς ἀρετὴν συντεινόντων, δοκιμάζοντας τίνα τὰ κρείττονα, καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον ἐσπουδακότας, ὥστε ὑμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ ἀμέμπτους κατὰ πάντα φανῆναι, ὄγκον ἐπαγομένους κατορθωμάτων ἐφ᾽ οἷς δυνατὸν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον θαυμάζεσθαι ἐφ᾽ ὑμῶν τὸν θεὸν, πάντων ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἀρέτῃ ἐκεῖνον ἐκπληττομένων, οὗπερ ἐπ᾽ ὀνόματι ταῦτα ποιεῖτε.

I, 12. Ὁ μακάριος Παῦλος ἐφέσεως κατὰ τοῦ Φήστου χρησάμενος βουληθέντος αὐτὸν Ἰουδαίοις ἐκδοῦναι καὶ διὰ τοῦτο Καίσαρα ἐπικαλεσάμενος, ἀνήχθη δέσμιος εἰς τὴν Ῥώμην, εἰσαχθεὶς δὲ τῷ Νέρωνι καὶ ὑπὲρ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος διετῆ χρόνον αὐτόθι διέτριψεν, παντελοῦς τετυχηκὼς τῆς ἀφέσεως. Τότε τοίνυν προσεδόκων μὲν ἅπαντες τὸν μακάριον Παῦλον πάντως ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ὠμοτάτου τὸν τρόπον ὄντος, καὶ μάλιστα ἐπειδή πως καὶ καινὰ ἐδόκει διδάσκειν, πολὺ τῆς τότε παρὰ Ῥωμαίοις κρατούσης περὶ θεὸν δόξης ἀλλότρια. Ἔτυχεν οὖν παντελοῦς ἀφέσεως, ὡς καὶ ἀναχωρῆσαι τῆς Ῥώμης καὶ τῷ συνήθει τρόπῳ χρήσασθαι τῆς διδασκαλίας· ἐξέπληττέ τε ἅπαντας τὸ γενόμενον καὶ παῤῥησίαν ἐμποίει τοῖς πιστοῖς τοῦ διδάσκειν. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι βούλομαι ὑμᾶς εἰδέναι, ὡς τὰ τῆς διδασκαλίας ὁσημέραι προκόπτει τῆς ἐμῆς· δῆλος γὰρ ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου ἅπασιν ἐγενόμην, καὶ εἰσαχθεὶς περὶ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν ἀπελογησάμην, καὶ οὕτως ἀπήλλαξα ἀκινδύνως, ὥστε πολλοὺς τῶν ὁμοπίστων διδάσκειν τὰ τῆς εὐσεβείας ἀπὸ τῶν κατ᾽ ἐμὲ τὴν παῤῥησίαν εἰληφότας.

II, 7. Κένωσιν ἡ θεία γραφὴ φησὶν τὸ μηδὲν, ὡς τὸ κεκένωται ἡ πίστις, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν πέφανται, καὶ κενὸν ἄρα τὸ

4. C. Cr. p. 236. (Θ.) Ἄλλος φησίν· 14. Quae adiiciuntur Chrysostomi sunt. 15. C. Cr. p. 238. (Θ.) Ἄλλος φησίν· 33. C. Cr. p. 259. (Θ.) Καὶ ἄλλος δέ φησιν· 34. Rom. 4, 14. ib. C. Cr.: ἀπέφανται.

κήρυγμα ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν καὶ εἰκαῖον· τὸ οὖν ἑαυτὸν ἐκένωσεν, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔδειξεν ἑαυτόν· μορφὴν γὰρ δούλου λαβὼν τὴν ἀξίαν ἐκείνην ἀπέκρυψεν, τοῦτο τοῖς ὁρῶσιν εἶναι νομιζόμενος, ὅπερ ἐφαίνετο.

III, 1. 2. Ἐντεῦθεν ἄρχεται τῶν ἐκ περιτομῆς καθάπτεσθαι, οἳ πείθειν αὐτοὺς ἐπειρῶντο κατὰ νόμον ζῆν. Τῷ τὰ αὐτὰ γράφειν οὐχ ὡς καὶ ἤδη γράψας λέγει, οὐδαμοῦ γὰρ τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται περὶ αὐτῶν εἰπών, ἑτέραν δὲ ὅτι γεγράφηκεν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν οὐδαμόθεν ἐμάθομεν, ἀλλ' ὡς διαλεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰ περὶ τούτων ὅτε παρῆν τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοὶ περὶ ὧν ὑμῖν διελέχθην, περὶ τῶν αὐτῶν καὶ γράφειν ὄκνος οὐδείς, ἐπειδήπερ ἀσφάλειαν ὑμῖν ἡ συνέχεια παρέχει τῶν ῥημάτων. Κύνας δὲ αὐτοὺς καλεῖ ὡς ἀναισχύντους καὶ πολλάκις ἐλεγχθέντας, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς διδάσκουσιν, ἐπιμένοντας δὲ ὅλως, κακοὺς δὲ ἐργάτας, ὡς οὐ τὰ προσήκοντα διδάσκειν ἐσπουδακότας.

III, 3. Οἱ ἀσώματον τῷ θεῷ τὴν λατρείαν ἀποδιδόντες, ὥσπερ οὖν προσῆκον ἐστὶν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ τούτων ἡμῖν αἰτίῳ γεγονότι, οὐ μὴν ἐν τοῖς περὶ τὴν σάρκα τὴν εὐσέβειαν ὁριζόμενοι.

III, 7. Τὸ ἦν εἰς σύστασιν τοῦ ποτὲ κέρδους ἔχει τὴν περὶ ταῦτα σπουδήν.

III, 12—14. Βούλεται ἀπὸ τοῦ· τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, δι' ὅλου περὶ τοῦ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς κατὰ νόμον ἡμῖν διαλέγεσθαι· τοῦτο γάρ ἐστιν ὅ φησι, γεγενῆσθαι ἐμαυτὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ τελειότητι οὐκ ἀποφαίνομαι, οὐδέπω γὰρ ἐν ἀπολαύσει τῶν προσδοκωμένων κατέστημεν, ἀλλ' ὅμως εἰδὼς ἐκείνων τὸ μέγεθος, τῶν μὲν παλαιῶν ἁπάντων οὐδένα ποιοῦμαι λόγον, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἐμαυτοῦ

1. 1 Cor. 15, 14. 5. C. Cr. p. 268. (Θ.) Ἄλλος δέ φησιν· 17. Hoc scholion etsi a praecedenti in c. Cr. p. 269 intervallo disiunctum eidem Theodoro vindicare haud dubitavi. 21. C. Cr. p. 272. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ὁμοίως φησὶν· Quae deinde ibidem Theodoro tribuuntur Chrysostomi sunt, ut iam monuit Cram. 23. C. Cr. p. 276. (Θ.) Ταύτην δὲ τὴν ἐξήγησιν Θεόδωρος οὐ προσίεται· βούλεται γὰρ —. Intellige interpretationem Chrysostomi et Severiani, quorum alter: οὐκ ἀσχολοῦμαι, inquit, εἰς τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι τοὺς ἀγῶνας μου τοὺς παρελθόντας, ἀλλ' εἰς τὸ μεριμνᾶν τί κατορθώσω εἰς τὰ ἑξῆς. 25. C. Cr.: ἡμῖν αὐτοῖς βουλομένοις. Fortasse leg. ἢ α. εἴκειν (vel ἕπεσθαι vel simile quid) βουλ., nisi plura exciderunt.

λογισμὸν ἐκτείνων, ἕνα σκοπὸν ἔχω, πρὸς ὃν ἀφορῶν ἅπαντα πράττω, ὅπως ἂν τύχοιμι τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐπάθλων εἰς τὴν ἄνω κλῆσιν, ἵνα εἴπῃ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δίαιταν, ἧς ἐπὶ τὸ τυχεῖν κεκλήμεθα πάντες.

III, 17. *Ἀντὶ τοῦ μὴ ὑπὸ νόμον ζῶντες, ἀλλ' ὁμοίως ἐμοί. Καὶ σκοπεῖτε φησὶν τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς· καὶ καθόλου φησὶν πρὸς τοὺς οὕτω ζῶντας ἀφορᾶτε, κἀκείνους μιμεῖσθε.*

III, 19. *Μέγα φησὶν νομίζουσι τὸ μὴ τάδε φαγεῖν, ἀλλὰ τάδε, οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι κόπρος γίνεται ὅπερ ἂν φάγωσιν, ἣν καὶ ὁρᾶν αἰσχύνονται· ἰδοὺ τῆς σπουδῆς αὐτῶν τὸ τέλος.*

IV, 2. 3. *Δῆλον ὅτι καὶ αὗται πρὸς ἀλλήλας ἐστασίαζον περὶ πρωτείων ἐρίζουσαι, ἐνάρετοι οὖσαι καὶ ὡς εἰκὸς εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἔριδα καταπίπτουσαι. Δῆλον δὲ ὡς οὐ γυναῖκα ἑαυτοῦ λέγει τὸ σύζυγε, ὥς τινες οἴονται, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ γνήσιε, ὃ ἀνδρὶ μὲν ἁρμόττει, γυναικὶ δὲ οὐκέτι· δέον αὐτοὺς κἀκεῖνο ἐννοῆσαι, ὅτι σύζυγον ἡ θεία γραφὴ οὐδαμοῦ τὸν γάμῳ συνημμένον λέγει, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν. Τινὲς δὲ Εὐοδίαν φασὶν εἶναι τὴν γυναῖκα τοῦ δεσμοφύλακος, Συντύχην δὲ τὸν ἄνδρα.*

IV, 10. *Τὸ ἠκαιρεῖσθε φησὶν ἀντὶ τοῦ ἐκωλύεσθε καὶ οὐκ εἴχετε τοῦτο ποιῆσαι ὅπερ ἐβούλεσθε.*

5. C. Cr. p. 278. (*Θ.*) *Ἄλλος φησίν·* 9. C. Cr. p. 279. (*Θ.*) *Ἄλλος δὲ οὕτως·* 12. C. Cr. p. 281. (*Θ.*) *Ἄλλος δέ φησιν·* 21. C. Cr. p. 285. (*Θ.*) *Ἄλλος δὲ·* 22. Quae adduntur Chrysostomi sunt.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD COLOSSENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 13. Οὐκ εἶπεν τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· οὐ γὰρ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ λόγου γινόμεθα, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ᾧ κοινωνοῦμεν τῆς τιμῆς διὰ τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα, ὅταν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα· ὅθεν καὶ υἱὸν ἀγάπης αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς οὐ φύσει τοῦ πατρὸς ὄντα υἱὸν ἀλλ' ἀγάπῃ τῆς υἱοθεσίας ἀξιωθέντα τούτων.

Subscriptio catenae haec est: — *Αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς παρούσης ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ κατὰ πλάτος ὑπομνήματος τοῦ σοφοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βασιλίδος πόλεως καὶ Σεβηριανοῦ τοῦ Γαβαλῆς καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας· ἔχει καὶ μίαν χρῆσιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου.* Haec non satis recte habent. Pleraque Chrysostomi sunt, et quidem omnia, si haec exceperis. Mitto theodorea, Severiani scholia leguntur p. 292 (sed v. *Ἄξιον — εὕρομεν* sunt Chrysostomi, item totum scholion p. 296.) 301. 308. 310. 316. 320 (Haec habet Chrys. *Ἄλλοι φασὶν* —. v. ei. Op. ed. B. de Montf. ed. Paris. altera T. XI. p. 423.) 321. 323. 325. 326 (alterum scholion lin. 29 est Chrys.) 330. 331. 332 (sed v. *εἶτα* — — lin. 23—30 sunt Chrys.), Cyrilli Alex. duo p. 305. 320, sed alterum habet etiam Chrysostomus *Ἔνιοι δὲ περὶ* —. v. Chr. Op. l. l., unum Basilii p. 304 et unum Gregorii Naz. p. 305. Denique in Chrysostomo haec non reperi, quae videntur alius esse: p. 292. lin. 22. *Οἱ* —., p. 295. lin. 16. *ἐπισημήνασθαι — πόθον*, p. 297. lin. 2—10. *τὴν ἐλπίδα — ὑμῖν φησίν.*, p 302. lin. 10. 30., p. 303 lin. 1. 15., p. 327 lin. 23. 29. 1. C. Cr. p. 302 *Ἀλλ' ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος τούτοις ἀντιφθεγγόμενος, ἕνα σκοπὸν ἔχων Ἰουδαϊκῶς καὶ βλασφήμως τὰς θείας γραφὰς ἑρμηνεύειν τὰς δεικνύσας τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν προκειμένην χρῆσιν οὕτως ἐξηγήσατο· οὐκ εἶπεν, φησὶν* —. 7. Addit censor orthodoxus: *Τί ἂν εἴη ἀσεβέστερον, τοῖς ἐντυγχάνουσιν καταλείψω σκοπεῖν.*

I, 15. 16. *Τὸ πρωτότοκος οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγεται μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ προτιμήσεως πολλάκις, ὡς τό· ἐπικαλέσεταί με, πατήρ μου εἶ σὺ, καὶ ἐγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν, οὐ τοῦτο εἰπόντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν πρότερον ποιήσω τῷ χρόνῳ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ποιήσομαι· λέγει δὲ ταῦτα ὁ Δαβὶδ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ μνημονεύων, ὡς ἂν ὑποσχομένου τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν οἰκειώσεσθαι. Ὁ δὲ ἀπόστολος φησὶν τό· ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ἵνα εἴπῃ τὸν πολλῆς ἄγαν ἠξιωμένον τῆς τιμῆς, καὶ τό· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ, ἀντὶ τοῦ τίμιος ἐμοί· οὕτως φησὶ κἀνταῦθα· πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀντὶ τοῦ παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν τιμώμενος.*

Οὐκ εἶπεν δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ τὴν πρώτην λέγει κτίσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκτισιν, καθ' ἣν τὰ πάντα διαλελυμένα εἰς συμφωνίαν ἤχθη μίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησίν· ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Οἵ δέ γε παρερμηνεύειν βουλόμενοι τὰ ῥητὰ καὶ τό· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἐπὶ τῆς θείας ἐκλαβεῖν ἐπιχειρήσαντες φύσεως, οὐδαμῶς συκοφαντῆσαι τὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν δυνήσονται ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρωπίνα μεταβάσεως, ἤτοι τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θεία· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτοὺς ποιῆσαι ἀνάγκη, τὰ μὲν ἀνώτερα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐκλαμβάνοντας φύσεως, τὸ δέ· πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰ μὴ τὰ πάντα ἀναισχυντοῖεν, οὐδαμῶς ἐκλαβεῖν ἐπὶ τῆς θείας δυναμένους φύσεως.

I, 23. *Τοῦτο γὰρ ἦν ἔργον αὐτοῦ, τὸ κηρύττειν εἰς τὰ ἔθνη τὸ εὐαγγέλιον ἔξω τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως.*

I, 24. 25. *Ὥστε φησὶν ἥδομαι καὶ πάσχων ὑπὲρ ὑμῶν·*

1. C. Cr. p. 360. *Θ. δέ φησιν·* 3. Ps. 89, 26. 27. 6. C. Cr.: *ταῦτα φησίν.* 9. Hebr. 12, 23. 10. Fort. leg. *τῶν — ἠξιωμένων.* 11. Exod. 4, 22. 13. C. Cr. p. 308. *Θ. δὲ καὶ ταύτην πλημμελῶς ἐξηγεῖται τὴν ῥῆσιν, φάσκων —.* 17. Eph. 1, 10. 18. C. Cr. p. 309. Scholio praecedenti allato catenae auctor ita: *Ὅτι δὲ ταῦτα Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φησὶν εἶναι ὁ μακάριος Ἰωάννης φθάσαντες παρεθέμεθα· ἐναντιούμενος δὴ συνήθως πᾶσι τοῖς ἁγίοις πατράσι, καὶ ταῦτα ἐπιφέρει·* 25. vs. 18. ib. V. *μὴ* in c. Cr. non exstat. 26. Adiecit censor noster severus: *Προφανῶς τοίνυν κἂν τούτοις ἀπεδείχθη Θεόδωρος τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους πάντας ἀράμενος μάχην.* 27. C. Cr. p. 312. *Θ. φησίν·* 29. Haec theodorea esse perquam probabile.

καὶ ἐπειδὴ προλαβὼν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὥστε σῶμα ἑαυτοῦ ὑμᾶς ἀποφῆναι διὰ τῆς ἀναστάσεως, τὰ προσλείποντα ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναπληρῶ. Τί δὲ ἦν τὸ προσλεῖπον; τὸ μαθόντας ὑμᾶς τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὲρ ὑμῶν κατορθωθέντα, παρ' αὐτοῦ δέξασθαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐπαγγελίαν· τοῦτο δὲ ἄνευ πόνων καὶ θλίψεων γενέσθαι οὐδαμῶς οἷόν τε ἦν· ὑπὲρ δὴ τούτων πάσχω, περιϊὼν καὶ κηρύττων ἅπασι τὰ κατορθωθέντα, ὥστε ὑμᾶς πιστεύσαντας τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν δέξασθαι· τούτων γὰρ ἐγὼ κατέστην διάκονος.

I, 27—29. Οὗτος ὁ μέγας πλοῦτος ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ πιστεύειν· οὗτος γὰρ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλπὶς, ὁ καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῖν τοῦ προσδοκᾶν ἐκεῖνα χαρισάμενος. Μυστήριον δὲ καλεῖ τὴν περὶ τὰ ἔθνη χάριν, ὡς ἂν ἄδηλον οὖσαν τοῖς πρὸ τούτου, ἐπίγνωσιν δὲ μυστηρίου τὴν μετουσίαν αὐτῆς.

II, 3. Ἀποκρύφους πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ λέγει, ὡς ἂν τῶν μετὰ πολλῆς κατορθωθέντων συνέσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας εὐεργεσίας νῦν μὲν ὄντων ἀδήλων, φανησομένων δὲ τότε ὅποτ' ἂν φαίνεται καὶ αὐτός.

II, 13. Ἀκροβυστίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγει, ἀλλ' ὥσπερ περιτομὴν τὴν ἀφαίρεσιν ἐκάλεσεν τῆς θνητότητος, οὕτως ἀκροβυστίαν τὸ περικεῖσθαι ἔτι τὴν θνητότητα. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι νενεκρωμένους ἡμᾶς τοῖς ἁμαρτήμασι διὰ τὴν περικειμένην θνητότητα συνανέστησεν τῷ Χριστῷ, ἐν αὐτῷ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατεργασάμενος, ἀφ' ἧς πᾶν εἶδος ἁμαρτίας ὑμῶν ἀφανισθήσεται.

II, 15. Αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις οὐκ ἄν ποτε ἔσχον τινὰ ἰσχὺν μὴ ἐπιδεχομένων ἡμῶν ἁμαρτάνειν. Τῷ οὖν ἀποθέσθαι φησὶν τὴν θνητότητα, ἣν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀφεῖλεν εὐεργεσίας, ἀπεδύσατο κἀκείνων τὴν αὐθεντείαν, ἧπερ ἐκέχρηντο καθ' ἡμῶν,

3. τὰ προσλείποντα. »Προσλείπω, Inscr. Muratorii p. 446. No. 3. Chandleri No. 78. Τὰ προσλείψαντα τοῦ ἔργου. Schn. Lex. Πρόσλοιπος, Iambl. Pyth. §. 16.« Steph. Thes. I. gr. ed. Lond. 11. C. Cr. p. 316. (Θ.) Καὶ ἄλλος ὁμοίως· 15. Quae adduntur Chrysostomi sunt. 16. C. Cr. p. 317. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησὶν· 21. C. Cr. p. 321. Θ. 28. C. Cr. p. 323. Ἄλλος δὲ οὕτω φησὶν· Haec Theodori esse quovis pignore contendo.

μεγίστην καὶ ἀναμφίβολον τὴν κατ' αὐτῶν ἐργασάμενος νίκην, ὡς αἰσχυνθῆναι κἀκείνους μάτην τοσοῦτον ἐπιδειξαμένους καθ' ἡμῶν τὸν πόνον, ἀφ' οὗ μηδὲν αὐτοῖς ἐγένετο ὄφελος, ἐν κρείττονι τῇ καταστάσει γεγονότων ἡμῶν, ὡς μηδὲ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ἐπιδέχεσθαι ἔτι.

II, 18. *Ἐπειδὴ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλέγετο δεδόσθαι, ὡς ἂν διακονησαμένων αὐτοῦ πρὸς τὴν δόσιν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησίν· εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, οἱ τὸν νόμον φυλάττειν αὐτοὺς ἀναπείθοντες προεβάλλοντο τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἂν καὶ ἐκείνων ἀγανακτούντων, εἰ μὴ ὁ νόμος φυλάττοιτο· εἶτα καὶ μετριότητά τινα δῆθεν ἐπεδείκνυντο, ὡς ἂν δὲ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς οὐκ ἐξιστάμενοι τῷ μηδὲ τοὺς ἀγγέλους περιορᾶν τοῦ νόμου τὴν καταφρόνησιν. Μὴ τοίνυν φησὶ τοῖς τὴν μετριότητα ταύτην ἐπιδεικνυμένοις καὶ βουλομένοις τοὺς ἀγγέλους προβαλέσθαι προσέχητε· ὑπὸ γὰρ τύφου διανοίας λέγουσιν ἃ μὴ ἴσασιν.*

II, 23. *Ἀσαφὲς μέν ἐστι, βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὸ ταῦτα παραδιδόναι δοκεῖ μὲν τινὰς τῶν διδασκόντων ἔνδειξιν ἔχειν γνώσεως, καὶ δῆθεν καὶ μετριοφροσύνης, βουλομένους ἐπιμελεῖσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἔχοντας ἐπιδείκνυσιν, ὡς ἂν καὶ τοῦ σώματος ἀφειδοῦντας καὶ οὐ τίμιον νομίζοντας τὸ διὰ πάντων πληροῦν τὴν σάρκα, ἀλλὰ γὰρ μᾶλλον αἱρουμένους ἀπέχεσθαι τῶν πολλῶν διὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν.*

IV, 17. *Ὡς ἔστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων εἰκάσαι, παρὰ Λαοδικεῦσιν ὄντι καὶ τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένῳ τῆς διακονίας.*

3. C. Cr.: *ὄφειλος*. 6. C. Cr. p. 325. *Θ. Ἡ —*. 9. Hebr. 2, 2. 10. C. Cr.: *προσαβάλλοντο*. 17. C. Cr. p. 327. (*Θ.*) *Ἄλλος φησίν·* 24. C. Cr. p. 339. (*Θ.*) *Ἄλλος δέ φησιν·* 25. De scholio p. 340 allato v. ad I Thessal. 1, 1.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 1. Τὸ χάρις ὑμῖν οὕτω τίθησιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ χαίρειν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν, τὸ δὲ ἐν θεῷ πατρὶ, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν κυρίῳ γράφομεν.

I, 8. 9. Λόγον κυρίου ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν λέγει, οὐ γὰρ ἡ πίστις ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πάντες ἔγνωσαν ὅσα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπάθετε, καὶ πάντες ὑμῶν τὸ βέβαιον θαυμάζουσι τῆς πίστεως, ὥστε καὶ προτροπὴν ἑτέροις γενέσθαι τὰ ὑμέτερα. Ἐπισημαντέον δὲ, φησὶν, ὅτι ἐν τῇ τῶν εἰδώλων ἀναχωρήσει τὸν θεὸν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν προσεῖπεν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων, ὥστε ὅπου ποτ' ἂν τὴν φωνὴν εὑρίσκομεν ταύτην, εἰδέναι χρὴ ὅτι μήτε ἐπὶ πατρὸς εἰς ἀναίρεσιν λέγεται υἱοῦ, μήτε ἐφ' υἱοῦ εἰς ἀναίρεσιν πατρὸς, ὁμοίως ἀληθινοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν.

IV, 4. 5. Σκεῦος τὴν ἰδίαν ἑκάστου γαμετὴν ὀνομάζει, ἐν ἁγιασμῷ κτᾶσθαι αὐτὸ εἰρηκὼς, ὅταν μὴ πρὸς ἑτέραν ῥυπαίνηται· ἐμφατικώτερον δὲ τὸ μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, ὡσὰν τοῦτο ποιοῦντος οὐκέτι ταύτῃ ὡς γυναικὶ συνόντος, ἀλλὰ διὰ μίξιν μόνην ἁπλῶς, ὅπερ πάθος ἐπιθυμίας ἐκάλεσε.

Catena continet hypothesin Oecumenii p. 341., tria scholia Theodori, tria Severiani p. 345 (sed lin 13 ταῦτα κτλ. sunt Chrysostomi) p. 353. 365 et quatuor auctoris incerti, credo Theodori aut Severiani, p. 363 lin. 12, p. 365 lin. 12. 31. p. 374. lin. 20. Reliqua omnia Chrysostomi sunt. 1. Hoc scholion bis in cat. legitur, primum ad Coloss. IV, 18 p. 340 Θεόδωρος, deinde ad hunc locum p. 344 sine auctore, ubi Chrysostomi explicationes praecedunt et sequuntur. Pertinet ad h. l. ib. P. 340: τὸ δὲ χάρις. 2. P. 340: προγραφαῖς. 3. P. 340: τὰ ἐν θ. π. τεθεικὼς, ὡς. 4. C. Cr. p. 348. Θ. Ἄλλος φησί· 14. C. Cr. p. 358. (Θ.) Ἄλλος φησί·

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

II, 2. Ὅτι περὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκείνης ἐπισυναγωγῆς μὴ πείθεσθε τοῖς βουλομένοις ἀπατᾶν ὑμᾶς, ὡς ἂν ἐγγύθεν παρόντος ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀλλ' εἴτε ὡς ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας λέγειν τις ἐπαγγέλλεται, εἴτε ὡς ἀπὸ λόγου ἢ ἐπιστολῆς ἡμετέρας τοῦτο μαθὼν, μὴ πείσεσθε.

II, 3. 4. *Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣν ὁ διάβολος συνεστήσατο, αὐτὸς ἐλθὼν ἀνατρέπει, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, ἣν ἀντέθηκε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἐλθὼν παραλύει, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ κρίμα ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὰ ἐφ' οἷς ἐπλανήθησαν οὐκ αὐτοὶ καθεῖλον, ἀλλ' ὁ πλανῶν αὐτούς· ταύτας γὰρ τὰς πλάνας κατὰ μέρος συνεστήσατο ὁ διάβολος, ἀφιστῶν τοῦ θεοῦ καὶ ἠρέμα τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν ἀντεισάγων, ἵν' ὅταν μετὰ ταῦτα ἔλθῃ προητοιμασμένα, εὑρηκὼς καὶ πεπλανημένους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκτὸς ὄντας τοῦ θεοῦ τῆς βοηθείας, εὐχερῶς ἑαυτῷ δόξῃ κατορθοῦν τὸ σπουδαζόμενον, τουτέστι τὸ προσκυνηθῆναι αὐτὸν παρὰ πάντων ἀνθρώπων· ὡς γὰρ ὑποσκευὴ ἀψῖδος, οὕτως αἱ αἱρέσεις, αἵ τε παρ' Ἕλλησι καὶ αἱ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τῷ διαβόλῳ· ὥσπερ δὲ ἀψῖδος σφιγγείσης καὶ λαβούσης τὴν οἰκείαν κατα-*

Praeter quinque fragmenta theodorea continet catena duo scholia Severiani p. 388. 390 (cf. p. 413) et unum auctoris incerti p. 384 lin. 20; reliqua omnia ex Chrysostomo desumpta sunt. 1. C. Cr. p. 386. Θ. 7. Θ. 12. Cat.: πλάνας ἃ κατὰ.

σκευὴν, ἡ ὑποσκευὴ αἴρεται, μένει δὲ μόνη ἡ ἀψὶς στεῤῥὰ, οὕτως ὁ διάβολος τὰς αἱρέσεις τὰς πολλὰς καὶ τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς ἀντὶ ὑποσκευῆς ὑπέθηκεν ὥσπερ ἀψῖδα, μεγίστην τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν προκατασκευάζων, ἵν᾽ ὅταν ἔλθῃ ἐκδικῶν πάσας τὰς αἱρέσεις καὶ αὐτὸς καταργῇ, γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν εἰσάγων ἀνθρώποις.

II, 6—8. Οὐ πιθανὸν ἔμοιγε φαίνεται τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἐπαύσαντο ἐκ πλείονος ἤδη τοῦ χρόνου· εἰ γάρ τις μὴ πεπαῦσθαι βούλοιτο λέγειν διὰ τὸ παρά τινων προσευχὴν γίνεσθαι κατὰ τὸ σπάνιον, ἔνια οὐδὲ παυθήσεται κατά γε τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπεὶ μηδὲ ἐπιλείπειν πάντη τοὺς ἁγίους οἷόν τε, ἐσομένων καὶ τότε τῶν οὐ προσιεμένων τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν, οἳ καὶ διαλάμψουσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι. Λέγει δὲ τὸ κατέχον ὡς ἂν τοῦ διαβόλου μὲν ἐθέλοντος καὶ ἤδη τοῦτο ποιῆσαι, τοῦ θεοῦ δὲ κατέχοντος αὐτὸν τέως διὰ τὸ καιρὸν ὁρίσαι τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ᾽ ὃν ὀφθῆναι συγχωρεῖ κἀκεῖνον· τοῦτο κατέχον ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει τοῦ θεοῦ τὸν ὅρον, ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται, ἀντὶ τοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸ σαφὲς ἤδη τὴν ἀποστασίαν ἐργάζεται ὁ διάβολος, ἀλλ᾽ οὖν γε ὡς ἐν μυστηρίῳ πλεῖστα καὶ νῦν διαπράττεται, ἑκάστοτε διὰ τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶν πειρώμενος τοὺς προσιόντας τῇ πίστει.

Προσεκτέον ὅτι ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκάλεσε τὴν φανέρωσιν, ἔν τε τοῖς ἀνωτέροις ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰπὼν κἀνταῦθα ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὡς ἂν τοῦ διαβόλου πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας μελετῶντος αὐτὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ καὶ ἤδη γε αὐτὸ καὶ ποιήσαντος ἄν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀπόῤῥητον αὐτοῦ βουλὴν κατεῖχεν αὐτὸν ὁ θεὸς, ἐργασομένου δὲ τότε καὶ οἴσοντός γε εἰς φανερὸν τὸ πάλαι δοκοῦν αὐτῷ, ὅταν συγχωρηθῇ τὴν οἰκείαν γνώμην ἐκβαλεῖν εἰς ἔργον. Ὃν ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι

5. Cat.: καταργεῖ. 7. C. Cr. p. 388. Θεόδωρος δὲ ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ ταύτην οὐ προσίεται τὴν ἐξήγησιν, φάσκων —. Intelligit allatam interpretationem Severiani, qui τὸ κατέχον dici putat τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν. 24. C. Cr. p. 389. Haec Theodoro tribuere non dubitavi. Excipiunt ea quae modo attulimus neque nisi inchoatam loci interpretationem continuant. 25. vs. 3. 30. Cat.: ἐργασαμένου.

τοῦ στόματος αὐτοῦ· ἐκείνου, φησὶ, τοιαῦτα διαπραττομένου κατὰ τῆς οἰκουμένης καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀφιστῶντος τῆς εὐσεβείας, ἐξαίφνης ἀπ' οὐρανῶν φανεὶς ὁ Χριστὸς καὶ μόνον ἐπιβοήσας παύσει τῆς ἐργασίας, ὅλον αὐτὸν ἀναλώσας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ τῇ φωνῇ, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκὼς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ πνεύματι συνεργῷ κεχρήμεθα πρὸς τὴν ἔναρθρον λαλιάν.

II, 11. *Διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης*, τὴν συγχώρησιν δηλονότι ὡς ἔργον τῷ θεῷ περιῆψεν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μὴ μείναντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας προσέξουσι τῇ πλάνῃ καὶ πιστεύσουσι τῷ ψεύδει, δικαίαν δεχόμενοι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν καταλιπόντες τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν ἀδικίαν ἔκλιναν, ἵνα εἴπῃ τοῦ διαβόλου τὴν προσκύνησιν, ἀδικίαν αὐτὴν καλέσας ὡς οὐ δικαίως γινομένην παρὰ τῶν ποιούντων.

8. C. Cr. p. 391. Θεόδωρος δέ φησιν εἰς τό·

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD TIMOTHEUM COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 3. 4. *Οὐ διὰ τὸ παραγγέλλειν μόνον τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν κατέλιπεν αὐτὸν ἐν Ἐφέσῳ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, περὶ ἧς αὐτῷ καὶ γεγράφηκε. Δῆλον δὲ ὅτι τὸ ἵνα παραγγείλῃς τισὶ περὶ τῶν οἰκείων λέγει, οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀλλοτρίοις παραγγέλλειν ἠδύνατο, τοὐναντίον γὰρ καὶ πολλὰ κακὰ ὑπέμενον παρ' ἐκείνων· λέγει δὲ περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἳ πολὺν ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν ποιούμενοι λόγον, τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν ἐπεχείρουν διδάσκειν ἐναντία τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Λέγει τοίνυν, πᾶσι μὲν παράγγελε, προηγουμένως δὲ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν μὴ προσέχειν τοῖς μύθοις τοῖς ὑπ' ἐκείνων λεγομένοις καὶ ταῖς γενεαλογίαις· πολλὴν γὰρ ἐποι-*

Theodorus commentarium in Pauli ad Timotheum epistolas Ebediesu teste ad Petrum misit. Fragmenta leguntur in I.: Catenae in s. Pauli epistolas ad Timotheum, Titum, Philemona et ad Hebraeos. Ad fidem codd. mss. ed. I. A. Cramer. Oxon. 1843. 8. Catenae ex eodem illo codice Coisl. desumptae sunt, de quo diximus p. 121. Quae catena in Pauli epistolam priorem ad Timotheum continet, ea omnia Chrysostomus suppeditavit, si pauca exceperis. Mitto theodorea, Severiani quatuor tantum scholia leguntur p. 8. 22. 44. 48 (Priora v. *Ἐνταῦθα* – *ὑπόμνησις* sunt Chrysostomi), incerti auctoris sunt haec: p. 13. lin. 16. p. 22 lin. 1. 20. p. 31 l. 25. p. 32 l. 3–7. p. 33 l. 22 *διέστησε* – 25. p. 38 l. 5. p. 40 l. 2. 3. 5. 7–9 – *φησίν*. 23–28. p. 44 l. 22. 27. p. 47 l. 5 *ποῖον* – 7. 25. Restat prolixa disputatio, qui factum sit ut episcopi, qui principio dignitate pares fuerint presbyteris, maiorem deinde nanciscerentur auctoritatem et potentiam p. 27 l. 25 *τὸ παλαιὸν* – p. 29 l. 17. Hanc in Chrysostomo frustra quaesivi. Videtur Theodori esse. 1. C. Cr. p. 5. (Θ.) *Ἄλλος δέ φησιν·*

οὗντο τὴν σπουδὴν τοῦ δεικνύναι τὸν Χριστὸν οὐκ ἀκολούθως ταῖς ἐπαγγελίαις ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ γεγονότα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεχείρουν καὶ τὰ γένη τὰ παλαιὰ διηγεῖσθαι δῆθεν, ἀφ' ὧν δὴ πολλοὺς τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πεπιστευκότων παρετάραττον, οὐδὲν τῶν παλαιῶν ἀκριβῶς ἐπισταμένων. Καλῶς δὲ αὐτὰς καὶ ἀπεράντους ἐκάλεσεν, ὡς τῶν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἐκφερομένων δυναμένων τῇδε κἀκεῖσε περιάγεσθαι τῷ λόγῳ, ὅπερ ἐν ταῖς γενεαλογίαις γίνεσθαι ἀνάγκη, νῦν μὲν τούτου λεγόντων τὸ γένος, αὖθις δὲ τὸ ἑτέρου, καὶ πάλιν ἀπὸ τούτου μεθισταμένων εἰς ἕτερον· μύθους δὲ αὐτοὺς ὠνόμασεν ὡς μὴ ἔχοντας ἀναγκαίαν διήγησιν.

I, 11. Εἰκότως δὲ μακάριον αὐτὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν τὸ μακάριον ἔχοντος ἐν τῇ φύσει διὰ τῆς ἀτρεπτότητος, ἡμῖν δὲ χάριτι τοῦτο περιποιοῦντος.

II, 12. 14. Τὸ γυναικὶ δὲ διδάσκειν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω δηλονότι περὶ τῆς ἐν κοινῷ καταστάσεως λέγει, ὡς ἂν οὐ δέον ἐν ἐκκλησίᾳ αὐτὰς διδάσκειν· περὶ γάρ τοι τῆς κατ' οἶκον ἀναστροφῆς αὐτῶν ταῦτα νομοθετῆσαι οὐκ ἄν ποτε ἠνείχετο Παῦλος, οὐδ' ἂν ἐκώλυσε γυναῖκας ἢ ἀσεβοῦντας τοὺς ἄνδρας παιδεύειν τὴν εὐσέβειαν, ἢ μὴ δεόντως πολιτευομένους ἐπὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα προάγειν. Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἐπειδὴ ἐκείνου μὲν τῆς ἀπάτης τὴν αἰτίαν εἶχεν αὕτη, αὐτὴ δὲ ἐπ' ἐκεῖνον τὴν αἰτίαν στρέφειν οὐκ ἠδύνατο.

III, 2. Γελοιότατον παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐστιν αὐτὸ φυλαττόμενον δῆθεν εὑρεῖν· εἰ μὲν γάρ τις εἴη σώφρων ὡς δευτέραν ἀγόμενος γυναῖκα, τοῦτον οὐ προσίενται εἰς κλῆρον, εἰ δὲ βιώσας τις ὡς οὐ προσῆκε μίαν ἠγάγετο κατὰ νόμον, οὗτος εἰς μέσον παράγεται, καί τοι τὸν μὲν δεύτερον γάμον τοῦ μακαρίου Παύλου σαφῶς ἐπιτρέψαντος γίνεσθαι, πάσης δὲ τῆς παρὰ τὸν νόμιμον γάμον κοίτης πορνείας οὔσης. Σαφῶς καὶ παρίημι τέως ἐκεῖνο, ὅτι καὶ δύο γυναῖκας εἰληφότα, σαφῶς νομίμους λέγω, βαπτίσαντες ἐπὶ τὸν κλῆρον παράγουσιν ἀδεῶς, καί τοιγε ἐπὶ τῶν λοιπῶν αὐτὸ φυλάττεσθαι δοκοῦντες, ὡς ἂν τοῦ βαπτίσματος ποιοῦντος αὐτὸν οὐκέτι εἶναι συνῳκηκότα δυσὶ γυναιξί· πολλάκις δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν καθόλου μοχθηρῶν

12. C. Cr. p. 9. Θ. 15. C. Cr. p. 20. (Θ.) Ἄλλος δὲ εἰς τὸ — φησί· 24. C. Cr. p. 23. ss. Θεόδωρος δέ φησι·

διαπραττόμενοι, οἴονται κάλλιστα ποιεῖν, εἰ δὴ βαπτίζοντες τὸν ὅπως ποτὲ ἐζηκότα ἐπὶ τὴν τοῦ κλήρου λειτουργίαν παράγοιεν, μηδὲν ἀρετῆς καὶ τῆς περὶ τὴν εὐσέβειαν ἐπιμελείας γνώρισμα ἐπαγόμενον.

Ἵνα γὰρ σιωπήσω τοῦ βαπτίσματος τὴν αἰτίαν, ἐφ' ᾗ δίδοται, πρὸς ἣν οὐδὲ ἀφορᾶν ἐθέλουσιν οἱ πολλοί, ἐκεῖνο γοῦν εἰδέναι αὐτοὺς ἐχρῆν, ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος περὶ βίου νομοθετεῖ, καθ' ὃν νομίζει δεῖν ἐζηκέναι τὸν ἐπίσκοπον, οὐ περὶ συγχωρήσεως διαλέγεται τῆς χάριτος προσγινομένης τοῖς τὸ βάπτισμα εἰληφόσιν· εἰ γὰρ δὴ τοῦτο γίνεσθαι οὕτως καλόν, περιττὴ πᾶσα ἡ νομοθεσία τοῦ Παύλου, συγχωρήσαντος καὶ τὸν ὅπως ποτὲ βιώσαντα βαπτισθέντα εὐθὺς εἰς κλῆρον ἄγειν, ὅπερ ἀπηγόρευται μὲν παρὰ τῷ Παύλῳ βουλομένῳ τὸν εἰς ἐπισκοπὴν ἀγόμενον μαρτυρίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ καλοκἀγαθίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐπάγεσθαι βίου, ἤτοι πάντοτε γεγονότα τοιοῦτον, ἢ μεταμελείᾳ γοῦν δεικνύμενον, ὅτι δὴ ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸν κρείττονα μετελήλυθε βίον, ὃ καὶ ἄμεινον εἰσόμεθα ἀπὸ τῶν ἑξῆς· γίνεται δὲ παρὰ πολλοῖς νυνί, ὥς τι καὶ μέγιστον διαπραττομένοις καλόν.

Τὸ οὖν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα τινὲς οὕτω ἐξέλαβον, ὃ καὶ ἔγωγε μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι πείθομαι, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ μὲν κατὰ ταὐτὸν δύο νομίμους εἶχον γυναῖκας, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ποιεῖν αὐτοῖς ἐπετέτραπτο· πολλοὶ δὲ νομίμην ἔχοντες μίαν, ταύτῃ μὲν οὐκ ἠρκοῦντο, ἐκέχρηντο δὲ καὶ ἑτέραις ἤτοι παιδίσκαις ἑαυτῶν, ἢ καὶ εἰς τὰς τυχούσας πολλάκις ἀδεῶς ἁμαρτάνοντες, ὃ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο γίνεται παρὰ τῶν οὐκ ἐπιμελομένων σωφροσύνης. Τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Παῦλον ἔφησαν, ὥστε τὸν τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι, ὃς ἀγαγόμενος γυναῖκα σωφρόνως ἐβίω μετὰ ταύτης, προσέχων αὐτῇ καὶ μέχρις αὐτῆς ὁρίζων τῆς φύσεως τὴν ὄρεξιν, ὡς εἴ τις οὕτω ζήσας, ἀποβαλὼν τὴν προτέραν νομίμως ἀγάγοιτο δευτέραν, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον βιοὺς καὶ μετὰ ταύτης, μὴ εἴργεσθαι αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου νομοθεσίαν τῆς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρόδου.

Τοῦτο εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Παύλου νενοηκό-

1. Cat.: *βαπτίζοντας*. Scriptor videtur *βαπτίσαντες* scripsisse. 2. Cf. Herodiani fragm. in G. Hermanni de emend. ratione gr. grammat. I. p. 311 s. 9. Cat.: *προγινομένης*. 12. Cat.: *βαπτίζοντα*. 16. Cod.: *ὅτι δεῖ*.

τας τινὰς πάνυ γε ἀποδέχομαι, μάλιστα πάντων οὐ πειθόμενος ὅτι ὁ τὸν δεύτερον γάμον ὁμοίως ἐπιτρέψας τῷ πρώτῳ, εἰ νομίμως γίγνοιτο, εἰς ἐπισκοπὴν παριέναι τὸν τοιοῦτον ἐκώλυσεν. Ὁ γὰρ εἰπών· λέγω δὲ ταῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καὶ ὁμοῦ συνάψας αὐτοὺς καὶ ἕνα νόμον ἐξενεγκὼν δῆλος ἦν ἕν τι ἀμφοτέρους ἡγούμενος. Εἰκότως· τί γὰρ διαλλάττει κατά γε τὴν τῆς φύσεως ὄρεξιν ἢ καθόλου μὴ ἐσχηκέναι, ἢ ἐσχηκέναι μὲν, ἀποβεβληκότα δὲ οὐκ ἔχειν; ἐπεὶ καὶ συντυχίας τὸ τοιοῦτο μᾶλλόν ἐστιν ἢ γνώμης. Ὁ μὲν γὰρ ἐσχηκὼς ἐπιπολὺ τὴν ἑαυτοῦ βιώσασαν γυναῖκα, ἀπέλαυσεν αὐτῆς ἐφ' ὅσον ἐβούλετο, ὁ δὲ μετὰ βραχὺ πολλάκις αὐτὴν ἀποβαλὼν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸν τῆς δευτέρας ἔρχεται γάμον· ἔστι δὲ ταῦτα συντυχίας οὐ γνώμης κατορθώματα, ἅπερ ἐξετάζων ὁ μακάριος δι' ὅλου φαίνεται Παῦλος, τὸν εἰς ἐπισκοπὴν παραγόμενον μάλιστα ἀπὸ τοιούτων γνωρίζεσθαι δεῖν ἡγούμενος· ἐπεὶ καὶ γέλοιον νομίζειν Παῦλον νόμους τιθέναι μὴ γνώμην δοκιμάζοντα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συντυχίας τὴν διάκρισιν ἐργαζόμενον. Εἰ γάρ τις ἐκεῖνο λέγοι ὅτι μικρὰ καὶ τῆς συντυχίας φροντίσας πλείονος τῆς ἀκριβείας ἐπιμελόμενος ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐνόμισεν, αὐτὸν ὅπως ποτὲ μιᾷ δεῖν κεκοινωνηκότα γυναικὶ, ἀκουέτω, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐδὲ μετὰ βαπτίσματος τοιοῦτον παραγενέσθαι δίκαιον ἦν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ βάπτισμα ἢ οὐκ εἶναι αὐτὸν δυσὶν κεκοινωνηκότα ποιεῖ γυναιξὶν, ἢ παρὰ πᾶσιν ὡς μιᾷ κεκοινωνηκότα ὑπολαμβάνεσθαι, πολλῷ δὲ πλέον τὸν μιᾷ μὲν συγγεγονότα κατὰ τὴν νόμιμον συνάφειαν, πολλαῖς δὲ ἑτέραις ἀκολάστως συμπλακέντα· καὶ πρόδηλον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γεγονότα βίῳ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι οὐχ ὅσιον κατά γε τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τὸ τοῦ βαπτίσματος τετυχηκέναι· εἰ γὰρ δὴ τὸν νομίμως δυσὶ συμπλακέντα σωφρόνως τε αὐταῖς συνεζηκότα προθέσει γνώμης φάσκοιεν δι' ἀκρίβειαν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν οὐκ εἶναι δεκτὸν, πολλῷ πλέον τὸν καὶ ἀκολάστως βιώσαντα οὐ θεμιτὸν ἐπὶ τοῦτο προάγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦ βαπτίσματος αὐτῷ τυχεῖν ἐγένετο. Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τοῦ μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, οὗ δὴ τὴν ἑρμηνείαν σαφέστερον εἰπεῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα μικρὰ τῆς κρατούσης παρὰ τοῖς πολλοῖς φροντίσαντες συνηθείας.

4. 1 Cor. 7, 8. 35. His auctor catenae hanc subiecit notam censoriam: *Καὶ ταῦτα μὲν Θεόδωρος ἀντικρὺς τοῖς ἐναργέσι μαχόμενος, τῇ*

III, 13. Ἐκεῖνο δὲ προσθεῖναι ἄξιον ὅτι μὴ δεῖ θαυμάζειν, εἰ μήτε ὑποδιακόνων ἐμνήσθη, μήτε ἀναγνωστῶν· τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας λειτουργίᾳ βαθμῶν ἔξωθεν μᾶλλον οὗτοί εἰσι, διὰ τὴν χρείαν ἐπινοηθέντες ὕστερον, ἣν διὰ τὸ τῶν πεπιστευκότων πλῆθος λοιπὸν δι᾽ ἑτέρων πληροῦσθαι ἠναγκάσθη· ὅθεν οὐδὲ νενόμισται αὐτοὺς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν χειροτονίαν δέχεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ αὐτῷ ὑπηρετοῦνται τῷ μυστηρίῳ, ἀλλ᾽ οἱ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν ἐκτελοῦσιν, οἱ δὲ ἔνδον τὰ πρὸς τὴν τῶν διακόνων ὑπηρεσίαν εὐτρεπίζουσιν, ἐπιμελόμενοι καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φώτων.

III, 15. Ἐκκλησίας οὐ τοὺς οἴκους λέγει τοὺς εὐκτηρίους κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν, ἀλλὰ τῶν πιστῶν τὸν σύλλογον, ὅθεν καὶ στύλον αὐτὴν καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τῆς ἀληθείας τὴν σύστασιν ἐχούσης.

IV, 13. Διδασκαλίαν φησὶ τὴν ἀπόλυτον ἐξήγησιν, παράκλησιν δὲ τὴν ἀπὸ τινῶν συμβεβηκότων νουθεσίαν τε καὶ ὑπόμνησιν, ἣν ἐνίοτε μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ γίνεσθαι ἀνάγκη, μαλίστα δὲ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν καθ᾽ ἕνα διαλέξεσι.

IV, 14. Ἢ καὶ τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλογον φησὶν, οἳ συνήεσάν τε αὐτῷ καὶ συνεφήπτοντο ὡς εἰκὸς ποιουμένῳ τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ χειροτονίαν, πρεσβυτέριον αὐτὸ ὀνομάσας ἀπὸ τοῦ ἐντίμου· τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔθος ἐν ταῖς τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι προβολαῖς, τὸ μὴ ὑφ᾽ ἑνὸς, ἀλλ᾽ ὑπὸ πλειόνων τὰς τοιαύτας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροτονίας πληροῦσθαι.

V, 9. Οὐ περὶ τῶν εἰς διακονίαν προαχθῆναι ὀφειλουσῶν διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν εἰς τὸ χηρικὸν ἐγκαταλεγῆναι· οὐδὲ γὰρ ἡλικίᾳ τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ὁρίζεσθαι χρὴ, ὥσπερ οὐδὲ ἐπ᾽ αὐτοῦ Τιμοθέου ὁ ἀπόστολος τοῦτο παρεφυλάξατο, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τὴν δοκιμασίαν χαρακτηρίζειν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατελέγοντο χῆραι διὰ τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦσθαι, οὐκ ἀρετῆς ἐπιθυμίᾳ τὴν χηρείαν μετιοῦσαι, ἀλλ᾽ ὥστε

τε ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ πάσαις ταῖς συνόδοις, πρὸς ἃ δυνήσεταί τις ἀντειπεῖν καιροῦ καλοῦντος.

1. C. Cr. p. 30. Θ. 2. Cat.: [ὑπὸ] διακόνων. 11. C. Cr. p. 31. (Θ.) Ἄλλος δέ φησιν· 15. C. Cr. p. 36. Θ. 19. C. Cr. p. 36. Θ. 25. C. Cr. p. 39. (Θ.) Καὶ ἄλλος φησὶν· 26. »Χηρικὸς, Const. Ap. 3, 1. 2. 8, 25. Tzetz. Ch. 13, 592. Elberling. Mss.« Stephan. Thes. l. gr. ed. Lond. 27. Cat.: ἡλικία.

ἀμερίμνως τὰς σωματικὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας πορίζεσθαι χρείας, ἐκ δὲ τούτου πλεῖστα ὡς εἰκὸς ἐπετελεῖτο κακά, διὰ τοῦτο ἡλικίᾳ καὶ ἀρετῇ ὡρίσατο τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν χηρῶν συντελεῖν ὀφείλουσαν. Γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή, ἀντὶ τοῦ μὴ δεύτερον ἀγαγομένη, ἀλλ' ἐκείνῳ μόνῳ προσκαρτερήσασα καὶ σωφρόνως βιώσασα, εἴτε ἕνα τοῦτον εἶχεν, εἴτε καὶ δεύτερον ἠγάγετο.

VI, 4. 5. Φθόνος μὲν ἑκάστου βασκαίνοντος τὸ ὅπως ποτὲ εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ διαλέξει δυνηθέντι, ἔριδες δὲ ἐκφερομένων αὐτῶν εἰς μάχας, καὶ βλασφημίαι δὲ πολλὰ μὲν καὶ αὐτῶν λεγόντων οἷα μὴ προσῆκε, μάλιστα δὲ τῶν ἐκτὸς βλασφημούντων ἡμᾶς, ὡς περὶ τὸ ζητεῖν τὴν σχολὴν ἔχοντας· ἀνάγκη οὖν καὶ ὑπονοίας πονηρὰς περὶ ἡμῶν ἐγγίνεσθαι τοῖς ἐκτὸς ἀπὸ τούτων, ἄνθρωποι διεφθορότες τὴν διάνοιαν καὶ οὐδεμίαν τῆς ἀληθείας ἐπιθυμίαν ἔχοντες, πάντα κέρδους ἕνεκεν ἐπιτηδεύοντες.

VI, 12. Τουτέστι, μὴ καταισχύνῃς τὴν παῤῥησίαν ἐκείνην· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὸν μακάριον Τιμόθεον συνόντα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ εὐσεβείας ἕνεκεν εἰδότες, καὶ μὴν καὶ πεπονθότα οὐκ ὀλίγα διὰ ταύτην.

VI, 15. 16. Μακάριον αὐτὸν ἐκάλεσεν ἐπὶ συστάσει τῆς μελλούσης προσέσεσθαι ἡμῖν ἀτρεπτότητος, δυνάστην δὲ ὅτι δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐργάσασθαι δυνατὸς, καὶ μὴν καὶ βασιλέα καὶ κύριον ἐπὶ ἀποδείξει τοῦ πάντων κρατεῖν καὶ δύνασθαι ὑποτάξαι καὶ θάνατον ἀφελεῖν, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν, ὡς ἂν ἱκανὸν τοῦτο ἡμῖν παρασχεῖν, καὶ τὸ φῶς δὲ οἰκῶν ἀπρόσιτον σύστασιν ἔχον τοῦ ἐν ἀφάτῳ τινὶ καὶ ἀπροσίτῳ τυγχάνοντα φωτὶ ὄντως δὴ φωτεινὰ καὶ τῶν δικαίων ποιήσειν τὰ σώματα· οὕτω καὶ τό· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φαίνεσθαι νῦν τὰ τότε περὶ ἡμᾶς ἐσόμενα, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ τούτων αἴτιος ἀόρατος ἡμῖν πάντῃ τὴν φύσιν ἐστί.

7. C. Cr. p. 47. (Θ.) Ἄλλος φησὶν εἰς τό· ἐξ ὧν γίνεται φθόνος καὶ ἔρις, καὶ τὰ ἑξῆς. 15. C. Cr. p. 48. Θ. ib. V. τουτέστι — ἐκείνην habet Chrysostomus, ex quo fortasse desumpta sunt. 19. C. Cr. p. 50. (Θ.) Ἄλλος φησί·

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD TIMOTHEUM

COMMENTARII FRAGMENTA.

Ὅτι μὴ ἀκολούθως τῇ προτέρᾳ ταύτην γεγράφηκε, μηδὲ ἐπὶ τινὰ διάγοντι τόπον δῆλον, ἀλλὰ μετὰ πολὺν χρόνον ἄγαν· ἐκείνην μὲν γὰρ ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι, ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τῷ τέλει φησί· Τυχικὸν ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον, εἶπε δὲ ἂν ὅτι πρός σε, εἴπερ ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διάγοντι καὶ ταύτην ἔγραφε τὴν ἐπιστολήν· κἀκείνην μὲν οὕτω γράφων δῆλός ἐστιν ὅταν μετ᾽ οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμενος, ταύτην δὲ ὡς μετ᾽ οὐ πολὺ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν τὴν ἐκ τοῦδε τοῦ βίου μετάστασιν δέξασθαι προσδοκῶν, κελεύει δὲ αὐτὸν καὶ θᾶττον πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι. Γράφει δὲ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης, ἡνίκα τῆς εὐσεβείας ἕνεκεν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, διεγείρων αὐτὸν εἰς τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων ὠφελείας ἐπιτελεῖν σὺν ἡδονῇ, καὶ τὸ πάσχειν ὑπὲρ τούτων αἱρούμενον· μέμνηται δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸ χεῖρον βλεπόντων, οὐ μικρῶς αὐτῶν καθαπτόμενος· πρὸς δέ γε τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς τὰ καθ᾽ ἑαυτὸν δηλοῖ, ἡνίκα ἐγένετό τε καὶ ἔσται.

I, 7. *Οὐ τοίνυν οὐδὲ δειλιᾶν προσήκει τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν ἐπαγόμενα κακά· διὰ τί; ὅτι ἡ ἐνοῦσα ἡμῖν τοῦ πνεύματος χάρις ἱκανὴ καὶ ἐνισχύειν ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπισφίγγειν τοῦ θεοῦ, καὶ σωφρονεστέρους ἐν τοῖς λογισμοῖς μένειν τοῖς οἰκείοις ποιεῖν.*

Catena continet sex scholia Theodori, quatuor Severiani p. 53. 56. 60. 63, duo auctoris incerti p. 73 lin. 21. p. 74 l. 14 s. *τινὲς — Πύθωνος*. Reliqua sunt omnia Chrysostomi. 1. C. Cr. p. 52. (*Θ.*) *Ἄλλος φησίν·* 4. 4, 12. 17. C. Cr. p. 57. *Θ.*

I, 12. *Παρακαταθήκην λέγεσθαι νῦν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος, ὃν ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην μοι δεδωκὼς ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων διαφυλάξαι τοῦτο ἀκέραιον, ἐπὶ τῷ τὴν ὁλοτελῆ με τότε τοῦ πνεύματος κομίσασθαι χάριν, ἧς ἐπ' ἐλπίδι νυνὶ κεκόμισμαι ταύτην.*

III, 2—4. *Φίλαυτοί εἰσιν οἱ πάντα πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ποιοῦντες, ἀλαζόνες καυχώμενοι ἔχειν ἃ μὴ ἔχουσιν, ὑπερήφανοι μεγάλα φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς οὖσιν, βλάσφημοι κατηγορίαις χαίροντες, ἀνόσιοι ἐπιμέλειαν τοῦ δικαίου μὴ ποιούμενοι, ἄστοργοι περὶ οὐδένα σχέσιν ἔχοντες, ἄσπονδοι οὐ βέβαιοι περὶ τὰς φιλίας, οὐδὲ ἀληθεῖς περὶ ἃ συντίθενται, διάβολοι ταῦτά τε ἐκεῖ, ἐκεῖνα ἐνταῦθα λέγοντες ἐπὶ τῷ κατεργάζεσθαι μάχην, ἀκρατεῖς ἥττους τῶν παθῶν, ἀνήμεροι οὐδεμιᾶς χρηστότητος ἐπιμελούμενοι, τετυφωμένοι μεγάλα φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς μὴ προσοῦσι· διαφέρει δὲ τοῦ ἀλαζόνος τῷ τὸν μὲν τετυφωμένον ἀπὸ τῆς γνώμης λέγειν, ἀλαζόνα δὲ τὸν ἐπὶ ῥήματι καυχώμενον.*

IV, 4. *Μύθους εἶπε τὰ ἐναντία τῆς εὐσεβείας ῥήματα.*

IV, 10. *Τὰς νῦν καλουμένας Γαλλίας· οὕτως γὰρ αὐτὰς πάντες ἐκάλουν οἱ παλαιοί.*

1. C. Cr. p. 60. (Θ.) *Ἄλλος δὲ πάλιν φησί*, 6. C. Cr. p. 71. Θ. 8. Legendum videtur: *προσοῦσιν* vel *ὑπαρχοῦσιν*. 18. C. Cr. p. 77. Θ. ib. Verba quae adduntur auctor catenae ex Chrysostomo videtur sumpsisse. 19. C. Cr. p. 79. Θ. 20. Verba sequentia sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD TITUM COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 1—4. *Τὰ μὲν τῆς προγραφῆς ἐν τούτοις· Παῦλος δοῦλος θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ καὶ τὰ ἑξῆς, παρέθηκε δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ· κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, ἄχρι τοῦ· Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ.*

I, 5. *Ὁ γὰρ τῆς εὐσεβείας λόγος παρεδέδοτο πᾶσι παρ' αὐτοῦ, ἐλείπετο δὲ οἰκονομῆσαι τὰ κατὰ τοὺς πεπιστευκότας καὶ εἰς ἁρμονίαν αὐτοὺς καταστῆσαι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διατυπώσεσι.*

I, 12. 13. *Οἱ κατὰ τῶν χριστιανικῶν συντάξαντες δογμάτων ἐνταῦθα ἔφασαν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἀποδέχεσθαι τὴν τοῦ ποιητοῦ φωνήν, καὶ ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, ὡς ἂν δικαίως ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Διὸς περὶ Κρητῶν εἰρηκότι, οὐ προσεσχηκότες οὔτε τῷ τρόπῳ τῆς τοῦ ἀποστόλου χρήσεως, οὔτε τῷ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής· οὐ γὰρ τὸ ποίημα οὐδὲ τὴν τοῦ ποιητοῦ χρῆσιν ἀποδέχεται, ἀλλ' ὡς παροιμίᾳ τῇ τοῦ ποιητοῦ φωνῇ χρησάμενος, τυχὸν καὶ τῶν τότε τῇ φωνῇ κεχρημένων, ὥσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένων ἐν παροιμίαις χρήσει τοῖς ὕστερον ἐγένετο. Δι' ἣν αἰτίαν φησίν, ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως. Ἐπειδὴ πολλάκις ἐπαινῶν ἐπιείκειαν ἐκδιδάσκει, εὗρε δὲ τοὺς Κρῆτας χρείαν ἔχοντας ὥσπερ κέντρου τῆς ἐπιπλήξεως, διὰ τοῦτο εἶπεν· ἀποτόμως ἔλεγχε*

Theodorus epistolas Pauli ad Titum et Philemona Ebediesu teste rogatu Cyrini interpretatus est. Omnia fere, quae catena continet, Chrysostomi sunt. Praeter scholia theodorea unum legitur Severiani p. 91 et duo auctoris incerti p. 94. lin. 14. p. 95 l. 21 – 23. 1. C. Cr. p. 87. Θ. 5. Θ. ib. C. Cr.: *παραδέδοτο.* 9. C. Cr. p. 91. *Καὶ Θεόδωρος δὲ ὁμοίως φησίν·* 15. V. *χρῆσιν* in cat. non legitur.

αὐτοὺς, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει. Ἐλέγχειν οὖν ἀποτόμως οὐ τοὺς ἀλλοτρίους φησὶν, ἀλλὰ τοὺς οἰκείους ἀποτόμως· οὐ γὰρ πᾶσιν ἑνὶ τρόπῳ προσενεκτέον, ἀλλὰ διαφόρως καὶ ποικίλως καὶ πρὸς τὰ ὑποκείμενα.

I, 15. 16. II, 1. *Ἐπειδὴ περὶ τὰ βρώματα ἀκριβολογεῖσθαι ἐδόκουν, ὡς ἂν κατὰ νόμον τῶν μὲν δέον μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ ἀπέχεσθαι, τῶν γεγονότων φησὶν, ἀκάθαρτον οὐδὲν, εἰ δή τις αὐτῶν καθαρᾷ μεταλαμβάνοι τῇ γνώμῃ· ἐπειδὰν δέ τις δι' ἀπιστίαν ἔχοι τὴν συνείδησιν μεμολυσμένην, καθαρὸν οὐδὲν τῷ τοιούτῳ, βλάπτεται γὰρ ὑφ' ἁπάντων ὁμοίως· ὁ γὰρ θεὸς πάντα καθαρὰ ἐποίησεν, εἰ δὲ ἀκάθαρτά ἐστιν, ἡ κατηγορία τοῦ δημιουργήσαντος ἅπτεται· καὶ τοῦτό ἐστι θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Ἀλλὰ μηδὲν τούτων ἕνεκεν σιγήσῃς, κἂν μὴ δέχωνται φησὶ, σὺ τὰ σαυτοῦ πράττε. Ἄρα οὐ τὸ παρατηρεῖσθαι καθαρότητος, ἀλλὰ καθαρότητος τὸ πάντων κατατολμᾶν· αἱ γὰρ παρατηρήσεις ἐκεῖναι σύμβολα ἦσαν καθαρσίων καὶ τύποι, νῦν δὲ ταῦτα οὐκ ἀπαιτούμεθα, μετέστη γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πᾶν· οὐ δεῖ τοίνυν προσεδρεύειν ταῖς σκιαῖς, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι.*

II. 3. *Οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὅτι χειροτονία τις ἦν τότε ἐν γυναιξὶ πρεσβυτέρων· διδάσκει γὰρ ὁμοίως καὶ τῶν γυναικῶν τὰς τὴν ἡλικίαν παλαιοτέρας τό τε σχῆμα ἔχειν ἱεροπρεπὲς, ἵνα εἴπῃ θαυμαστὸν καὶ αἰδέσιμον.*

5. C. Cr. p. 93. (Θ.) Ἄλλος φησίν· 12. C. Cr.: ἐστι — Θεόν. 20. C. Cr. p. 94. (Θ.)

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONA COMMENTARII FRAGMENTA.

---

1. *Συνεργὸς δὲ τῷ περὶ τὴν τῶν ἁγίων ἐσπουδακέναι θεραπείαν οὐ μικρὰ συμβαλλόμενον τοῖς τὸ εὐαγγέλιον κηρύττειν ἐγκεχειρισμένοις.*

2. *Καὶ ὥσπερ ἀγαπητὸν ἐκεῖνον ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ ταύτην, ἅτε δὴ μηδὲν διαφέρειν κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας ἡγούμενος· ἡγεῖτο δὲ ταύτην ἐπ' ἐκείνων ἁρμόττειν τὴν προσηγορίαν, ἐφ' ὧν πάθους αἰσχρότης οὐκ ἐμεσίτευσε.*

Υἱῷ αὐτοῦ λέγει τοῦ τε Φιλήμονος καὶ τῆς Ἀμφίας.

11. *Ἵνα μὴ δόξῃ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην σφετερίζεσθαι, διὰ τοῦτο σοὶ, εἶτα μοί· σοὶ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμοὶ κατὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου.*

Catenam ex scholiis Chrysostomi, Severiani et Theodori constare subscriptio monet. Sed Theodori quatuor tantum continet scholia, unum Severiani p. 104, unum p. 109 est alterutrius. Reliqua sunt omnia Chrysostomi. 1. C. Cr. p. 104. *Θ.* 4. C. Cr. p. 105. *Θ.* 8. (*Θ.*) *Ἄλλος φησίν.* 9. C. Cr. p. 107. Θ. Verba, quae praecedunt in cat., falso Theodoro tribuuntur. Sunt Chrysostomi. 11. Quae adduntur sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD HEBRAEOS COMMENTARII FRAGMENTA.

Οὐκ ἀπίστοις ἔγραφε τοῖς ἄσπονδον πρὸς αὐτὸν μῖσος κεκτημένοις, ἀλλὰ τοῖς μετεσχηκόσιν ἁπάντων ὧν δεῖ μετεῖναι τοῖς πιστεύουσιν, εἶτα οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως τὴν βεβαίωσιν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρίβειαν ἐπιδειξαμένοις, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ κείμενα δείκνυσιν, ὥστε καὶ ἀποδεδόσθαι αὐτοῖς ἔδει τὴν ἐπιστολὴν ὡς Παύλου γεγραφότος αὐτοῖς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐγίνετο· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς ὠφελεῖν τι τὰ ἀναγεγραμμένα ἐδύνατο, μὴ τούτου γινομένου. Πρὸς δ' αὖ τούτοις καὶ τὰ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς γεγραμμένα δείκνυσιν ὅ φημι· παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς φησὶν, ἀδελφοὶ, ἀνέχεσθαι τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως, καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν· τίσι δὲ ἔγραφεν, ὅτι ἐπέστειλα ὑμῖν, οὐκ ὄντων ἐκείνων, οἷς ἀποδεδόσθαι ἦν ἀνάγκη τὸ γράμμα; εἶτα ἐπάγει· γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς·

Theodorus commentarium in epistolam ad Hebraeos, quem Pauli esse sibi persuasit, Ebediesu teste Cyrino inscripsit. Catena in hanc epistolam ex eodem codice desumpta, de quo dixi p. 121, reliquis multo est auctior et in afferendis scriptorum nominibus accuratior. Continet non tam scholia quam expositiones, neque solum Chrysostomi, Severiani et Theodori, verum etiam Cyrilli Alex. et Athanasii; nonnulla insunt Gennadii et Theodoreti, singula Didymi, Eusebii et Origenis. 1. C. Cr. p. 113. Θ. *Μοψουεστίας. Ταύτην τὴν αἰτίαν στρέφων Θεόδωρος ὧδε λέγει, ὡς —.* Intellige *αἰτίαν* a Severiano prolatam, Paulum nomen suum epistolae non praemisisse *ἵνα μὴ τῷ μίσει τῷ πρὸς αὐτὸν ζημιωθῶσι τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς.* 12. 13, 22. Lectio N. T. rec.: *ἀνέχεσθε.* 15. 13, 23.

ὁρᾷς ὅτι δῆλος ἦν ὁ καὶ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ γράμματος διακονησάμενος, μεθ' οὗ καὶ ὄψεσθαι αὐτοὺς εἰ τάχιον ἐπανέλθοι σαφῶς ὑπισχνεῖται; Τίς οὖν ἡ τούτου αἰτία; εὔδηλος καὶ ἄγαν σαφής. Διέλοντο Βαρνάβας τε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ τὸν μακάριον Πέτρον τὸ κήρυγμα, οὐχ ἵνα τὰ μὲν οὗτοι, τὰ δὲ ἐκεῖνοι διδάσκωσιν, εἷς γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ σκοπὸς, ἀλλ' ἵνα οἱ μὲν τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, οἱ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τῇ πίστει προσάγωσι, διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν ἔτι φιλονεικίαν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ συνηθείας τῶν Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιμίγνυσθαι οὐκ ἀνεχομένων, οἰκονομικώτερον τῇ διαιρέσει ταύτῃ χρησάμενοι· ἐχρημάτιζον οὖν οἱ μὲν ἐθνῶν ἀπόστολοι, οἱ δὲ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἱ δέ γε πεπιστευκότες κοινοὺς ὡς εἰκὸς διδασκάλους τε καὶ ἀποστόλους ἐνόμιζον εἶναι· ὅτε μὲν οὖν ἔγραφε τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν, εἰκότως ὡς αὐτῶν ἀπόστολος αὐτοῖς ἐπιστέλλει, ὅτε δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων, οὐκέτι.

I, 3. Τοῦτό ἐστιν, οὐ ποιητὴν μόνον εἰπεῖν τῶν ὄντων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ πολλῇ ποιεῖν αὐτὰ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως, ὡς ἂν ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ πάντων ἀπηρτημένων· οὐδὲν γὰρ διαλλάττει τοῦτο τοῦ· καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ἢ καὶ τῆς τοῦ μακαρίου Μωϋσέως διηγήσεως, λέγοντος· καὶ εἶπε, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο στερέωμα.

I, 7. 8. Τὸ μὲν τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὀξύτητα σημαίνει, τὸ δὲ τὸ τῆς λειτουργίας δυνατόν. Ταῦτα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖθεν γεγενῆσθαι εἰπὼν, παρέστησεν ὡς ἐκεῖθεν καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα ἔχουσι· διαστέλλεται δὲ πρὸς τὸ ποιῶν τὸ θεὸς καὶ θρόνος καὶ βασιλείας ῥάβδος, ἃ πάντα τῆς ἀνωτάτω τιμῆς τε καὶ ἀξίας σύμβολα· καὶ γὰρ τὸ θεὸς τὴν ἀνωτάτω σημαίνει φύσιν, καὶ ὁ θρόνος καὶ ἡ ῥάβδος ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τὸ ταύτης βέβαιον παρίστησιν· εἶτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὸ μὲν γὰρ ποιῶν ἀπὸ καιροῦ εἶναι τὸ ἦρχθαι δείκνυσι τοὺς γεγονότας, τοῦτο δὲ τὸ τῆς βασιλείας ἀΐδιον παρίστησιν.

I, 9. Iesum enim dicit a Nazareth, quem unxit Deus

16. C. Cr. p. 126. *Θ. δέ φησι.* 19. Rom. 4, 17. 22. Gen. 1, 3. 6. 23. C. Cr. p. 132. (*Θ.*) *Θ. φησι.* 33. Act. C. C. II. IV. 32. (Vig. Const. 32., Pelag. II. pap. ep. ad El. l. l. p. 443.) »Eiusdem ex commento epistolae ad Hebraeos.«

Spiritu sancto et virtute. Qui autem de Spiritu unctus est, omnimodo aliquid assumpsit. Quis autem furens dicat de Spiritu aliquid assumpsisse divinam naturam, nec non et participum? Participes enim eius videlicet vocat, qui et ipsi uncti sunt. Qui autem uncti sunt, et in hoc participes eius iuste facti non aliter unctionis communicare dicantur, nisi ei qui assumptus est. Et hoc ipsum autem demonstratur, quod mercedem iustam accepit. Pro hoc enim, inquit, quod dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem, pro his praecipuam unctionem meruisti.

I, 12. *Ἐντεῦθεν συνιδεῖν ἐστιν ὅτι περὶ τῆς θείας φύσεως ὅταν ἡμῖν ἡ παλαιὰ διαθήκη διαλέγηται, οὐ περὶ τοῦ πατρὸς ἀφωρισμένως λέγει μόνου, ὥσπερ οἴονται οἱ αἱρετικοί, τὸ ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα λαμβάνειν ἐπ' αὐτοῦ πειρώμενοι μόνου· τοὐναντίον δὲ ὅσα ἂν ὡς περὶ θεοῦ λέγῃ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ἐξηγουμένη, οὕτω φησίν, ὡς ἂν καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ὁμοίως ἁρμόττειν δυνάμενα· ἐπεὶ πῶς ὁ ἀπόστολος τὴν δευτέραν εἵλκυσεν ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρίαν, οὐδὲν ἔχουσαν ὃ τῆς ἰδιότητος τοῦ προσώπου σημαντικὸν εἶναι ἠδύνατο, ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέραν· ἢ οὐχὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φαίνεται πεποιηκώς, ἔνθα φησί· γέγραπται γάρ, ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ; οὐδὲ γὰρ ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν εὕροι ἄν τις τοιοῦτό τι ἔχουσαν, ὃ τούτων ἀφωρισμένως ἐδήλου.*

I, 14. II, 1. *Τὸ μὲν λειτουργικὰ εἶναι πνεύματα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἶχε μαρτυρίας, ἐπισυνῆψε δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὸ τῆς διακονίας εἶδος, λέγων, ὅτι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διακονούμενοι ἅπαντα πράττουσιν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς προσθήκην εἰδέναι τῆς διακονίας τὴν χρείαν. Διὰ τοῦτο φησί, δεῖ τοῖς*

1. Act. 10, 38. ib. Vig. Const.: dei Spiritu. 2. Const. Vig.: omnino aliquid inde. V. inde legitur etiam in ep. Pelag. 3. naturam. Huc usque ep. Pel. 4. Par.: participium. Vig. Const.: participem. ib. Participes praebet Vig. Const. Reliqui ll.: particeps. 6. Vig. Const.: unctiones. ib. Vig. Const.: dicuntur. 7. V. et om. Vig. Const. 10. Ps. 45, 7. 11. C. Cr. p. 139. *Θ. δέ φησιν εἰς τό· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται.* 14. Ies. 45, 21. 23. Rom. 14, 11. 25. *Θ. δέ φησι·* 27. C. Cr.: *ὅτι* [*τοῖς*].

παρ' αὐτοῦ λεχθεῖσι νέμειν τὴν σπουδὴν, φυλασσομένους μήποτε παρατροπήν τινα ἀπὸ τῶν κρειττόνων δεξώμεθα.

II, 3. 4. *Ἔδειξε καὶ τοῖς πράγμασι τούτων πολὺ τὸ πρὸς ἐκεῖνα διάφορον, ἐκεῖ μὲν λόγον εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ σωτηρίαν, ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο νομίμων δόσις ἦν μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ χάρις πνεύματος καὶ λύσις ἁμαρτημάτων καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαγγελία καὶ ἀθανασίας ὑπόσχεσις· ὅθεν καὶ δικαίως τηλικαύτης εἶπεν, τῇ προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὐτῆς δεικνὺς, κἀκεῖ μὲν διὰ τῶν ἀγγέλων δοθεὶς, ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ κυρίου. Καὶ ἐπειδὴ θαύματα παρ' ἐκείνοις ἦν ὥστε μηδὲ κατὰ τοῦτο αὐτῶν ἠλαττῶσθαι δοκεῖν, καλῶς ἐπήγαγε τό· συνεπιμαρτυροῦντος θεοῦ σημείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, κατὰ αὔξησιν αὐτὸ εἰπὼν, ὥστε κἂν τούτῳ φανῆναι τῆς χάριτος τὸ πλέον παρὰ τὸν νόμον· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν χρείαν ἐγίνετο μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν ἀλλοτρίων πολλοὶ οἱ θεραπευόμενοι δι' ἡμῶν, κἂν ὁποιαδήποτε πάθη κατέχειν αὐτοὺς συμβαίνοι· τοσαύτη παρ' ἡμῖν ἡ τῶν θαυμάτων περιουσία· ἀνίστανται δὲ καὶ νεκροὶ, καὶ τιμωρούμεθα δέ τινας πολλάκις ἂν δέῃ, ἐπιτιμήσεσι μόναις τυφλοὺς ἐργαζόμενοι, θανάτους ἐπάγοντες τοῖς κακογνώμοσι. Ἀντιπαραθεὶς οὖν τὴν διαφορὰν, καὶ δείξας τὴν ὑπεροχὴν τῷ ποικίλῳ καὶ πολυτρόπῳ, ἐπήγαγε τὸ μεῖζον, ὃ οὐκέτι τοῖς ἐν νόμῳ προσῆν· καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς· τὸ γὰρ πνεύματος ἕκαστον τῶν πιστευόντων μετέχειν ἴδιον ἦν τῶν ἐν τῇ χάριτι. Καὶ καλῶς ἐπὶ πᾶσιν ἐπήγαγε τό· κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν, τουτέστι τοῦ θεοῦ βουληθέντος ἅπαξ, καὶ δοκιμάσαντος πολλῇ χρήσασθαι περὶ ἡμᾶς τῇ φιλοτιμίᾳ, ὥστε καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν περὶ ἡμᾶς χάριν αὐτοῦ, μηδεμίαν ἅπαξ τοῖς προτέροις ὁμοίως ὑφορωμένους τῶν ἅπαξ δοθέντων μεταβολήν.*

II, 9. 10. *Γελοιότατον δή τι πάσχουσι ἐνταῦθα, τὸ χωρὶς θεοῦ ἐναλλάττοντες καὶ ποιοῦντες χάριτι θεοῦ, οὐ προσέχοντες τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ συνιέναι ὅτι ποτὲ ἔφη τὸ χωρὶς θεοῦ ἀδιαφόρως ἐξαλείφοντες μὲν ἐκεῖνο, τιθέν-*

3. C. Cr. p. 141. *Θ. δέ φησιν.* 30. C. Cr. p. 147. *Ἀλλὰ τούτοις* (praecedit Origenis enarratio loci) *Θ. ὁ Μοψουεστίας ἀντιφθεγγόμενός φησι.* 31. Theodorum hanc lectionem probasse monet scholion cod. 19, castigat eum ideo Vigilius in Const. 38. resp. Vide omnino de hac lectione Wetstenium et Bleekium ad Hebr. 2, 9.

τες δὲ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς εὔκολον εἶναι πρὸς κατανόησιν. Τί γὰρ ἐνταῦθα προέκειτο τῷ Παύλῳ, ἵνα ἐπαγγέλῃ τὸ χάριτι θεοῦ; τίς δὲ αὐτὸν ἦγε πρὸς τοῦτο ἀκολουθία; οὐ γὰρ ἔθος αὐτῷ χάριτι θεοῦ τιθέναι ἁπλῶς, ἀλλὰ πάντως ἀπό τινος ἀκολουθίας λόγου. Ἢ γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν λέγων προστίθησι τοῦτο, ὡς τό· χάριτι θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι, ἢ ὅταν πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ τοὺς ἀνθρώπους λέγειν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι ἅπαντα πεποίηκεν οὐχ ἡμῶν ὄντων τοῦ τυχεῖν ἀξίων, οἷόν ἐστι τό· τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι, ᾧ ἐπάγει· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται, σαφῶς διὰ τούτων παριστῶν, ὅτι περὶ τῆς χάριτος διαλέγεται τοῦ θεοῦ, ἣν περὶ πάντας ἔτυχε τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδειξάμενος. Ἐνταῦθα δὲ τὸ προκείμενον αὐτῷ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, οἷός τίς ἐστι, καὶ τίνα τὴν πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἔχων διαφοράν, ἀφ' ὧν ἐξηνέχθη εἰς τὸ εἰπεῖν, κατὰ τί δὲ αὐτῶν ἠλαττῶσθαι δοκεῖ, καὶ ὅτι διὰ τὸν θάνατον· τί οὖν ἔδει ἐνταῦθα τοῦ χάριτι θεοῦ; οὐ γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ.

Τοῦτο δὲ μᾶλλον δείκνυσιν ἡ τῶν ἑξῆς ἀκολουθία. Εἰπὼν γὰρ ὅτι χωρὶς θεοῦ ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, οὐδὲν πρὸς τοῦτο παραβλαβείσης τῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως τὴν κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐλάττωσιν ἐδέξατο, ὥστε φαίνεσθαι ἐντεῦθεν αὐτὸν καὶ τῆς τιμῆς μετέχοντα διὰ τὴν πρὸς ἕτερον συνάφειαν, ἐπείδηπερ ἀκόλουθον ἦν τοὺς ταῦτα ἀκούοντας περιττὴν ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ νομίζειν εἶναι τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἐνοίκησιν, οὐδὲν τοῖς προκειμένοις συμβαλλομένην, εἴπερ δὴ χωρὶς ἐκείνου τῆς πείρας ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, ἐπάγει· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Οὐκ ἀσυντελὴς δὲ ἦν οὐδὲ ἡ θεότης φησίν· ἔπρεπε γὰρ τὰ οἰκεῖα καὶ ἅπερ ἦν αὐτῇ πρέποντα, τὸ γάρ τοι τοῦ πάθους οὐδαμῶς αὐτῇ πρέπον ἦν· τοῦτο τὸ ἔπρεπε σαφῶς τὸ χωρὶς θεοῦ συνέστησεν, ὡς γὰρ ἐκείνου οὐ πρέποντος τὸ πρέπον αὐτό φησι, δεικνὺς ὁμοῦ καὶ ἅπερ ἔπραττε τότε, τίνα δὲ ταῦτα ἦν. Ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, δη-

6. 1 Cor. 15, 10. ib. V. ἢ a cat. abest. 11. Eph. 2, 8. 9.

λονότι τῷ θεῷ λόγῳ λέγων, ἐπείδηπερ πολλοῖς τῆς υἱότητος μετέδωκεν καὶ εἰς τὴν δόξαν ἤγαγε ταύτην, τὸν τῆς ἁπάντων σωτηρίας ἀρχηγὸν τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τὸν παρ' αὐτοῦ ληφθέντα ἄνθρωπον διὰ τῶν παθημάτων τέλειον ἀποφῆναι, ὥστε φαίνεσθαι καὶ τούτου τὴν φύσιν κἀκείνου τὴν χάριν.

III, 12. 13. Οὐδὲ γὰρ νῦν φησὶ, συμβουλεύειν προσῆκεν ὑμῖν, ὅπως ἂν ἀποστάντες τῶν χειρόνων ἐπὶ τὸ κρεῖττον ῥέψητε διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως· πρὸς γὰρ ἤδη πεπιστευκότας ὁ λόγος μοι γίνεται, ὥστε τὰ αὐτὰ παραινεῖν ὑμῖν προσῆκεν, ὅπως ἂν ἐπιμένητε τοῖς δόξασιν ἅπαξ. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι οἱ πιστεύσαντες καὶ τοῦ πνεύματος μετειληφότες μέτοχοι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ὥσπερ τινὰ φυσικὴν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεξάμενοι· λείπει δὴ λοιπὸν τὸ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἀκεραίῳ διαφυλάξαι γνώμῃ.

III, 16—18. Βούλεται δεῖξαι, ὅτι πάντες οἱ διὰ Μωσέως ἐξελθόντες ἀπώλοντο δι' ἀπιστίαν, ὥστε ἐκ παραλλήλου μειζόνως φοβῆσαι τούτους πρὸς οὓς ἐποιεῖτο τὸν λόγον. Οἱ δὲ τούτοις ἀντιλέγοντες προσεῖχον οὔτε τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἑξῆς, τοῦ· τίσιν δὲ προσώχθισε; καὶ· τίσι δὲ ὤμοσεν; ἀναγινωσκομένων μὲν κατ' ἐρώτησιν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀπαιτούντων ἀνταπόδοσιν, οὔτε ἐκεῖνο συνίεσαν, ὅτι τινὲς δὲ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, τότε λέγεσθαι κατ' αὐτῶν ἠδύναντο τὴν διάνοιαν, εἴπερ δὴ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν τοῦτο ὑπομεμενηκότες ἦσαν· λέγομεν γὰρ ἐπὶ τῶν πραττομένων, ὅτι τινὲς ἐποίησαν, τόδε μέρος ἀπὸ πλήθους ἀποτεμνόμενοι, ὅταν ἐλάττονας εἶναι τοὺς πεποιηκότας συμβαίνῃ τῶν οὐ πεποιηκότων, ἐνταῦθα δὲ δύο μόνοι, Ἰησοῦς καὶ Χαλὲβ, ὥστε οὐδὲ ἀκολουθίαν εἶχε τινὰ τὸ λέγειν, τινὰς εἶναι τοὺς παραπικραίνοντας, δύο μόνων ἀπὸ τοσούτου

7. C. Cr. p. 175. Θ. φησιν. 16. C. Cr. p. 176. Θ. 18. Locus admodum vitiose in cat. Cr. legitur, quem nonnisi codicis ope prorsus sanare licet. Quamquam enim Cramer verba continuo ordine exhibuit, manifestum tamen est plura excidisse. Ego addendo et corrigendo Theodoro certe sententiam suam restituisse mihi videor. Nimirum vs. 16 ita credo intellexit: Qui enim —? verum nonne —? et disputat contra eos, qui scriberent: τινὲς γὰρ —, ἀλλ' οὐ —. Primum v. Οἱ δὲ τ. ἀντ. προσεῖχον ego addidi. 22. V. συνίεσαν in cat. Cr. non legitur. 23. C. Cr.: κατ' αὐτήν. 25. C. Cr.: τίνες. 29. C. Cr.: τίνας.

πλήθους ὄντων. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ταῦτα τέθεικεν οὐδὲν λυμαίνεσθαι τῇ ἀποφάσει τῶν δύο νομίσας τὸν ἀριθμόν.

IV, 1. 2. Προσῆκεν φοβεῖσθαί φησιν, ὅπως ἂν μὴ αὐτοὶ τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν εἰσόδου τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενοι ὑστερήσωμεν μοχθηρίᾳ γνώμης· μηδὲ γάρ τις οἰέσθω ἀρκεῖν αὐτῷ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὐδὲ ἐκείνοις, οὐ γὰρ ἦσαν κατὰ τὴν πίστιν τοῖς ἐπαγγελθεῖσι συνημμένοι· ὅθεν οὕτως ἀναγνωστέον· μὴ συγκεκερασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκουσθεῖσιν, ἵνα εἴπῃ ταῖς πρὸς αὐτοὺς γεγενημέναις ἐπαγγελίαις τοῦ θεοῦ διὰ Μωσέως.

IV, 4—7. Ἀληθινῆς καταπαύσεως τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ μὴ πάλιν ἐπὶ τὰ παλαιὰ ἀνατρέχειν μεταβολὴν ὑπομένοντας καὶ μετάθεσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ θεὸς λέγεται πεπαῦσθαι τοῦ ποιεῖν τὸν κόσμον, ἅπαξ αὐτοῦ τῇ κατασκευῇ τέλος δεδωκὼς, οὕτως προσῆκε καὶ τὸν εἰς κατάπαυσιν εἰσιόντα μὴ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὰ παλαιὰ, πόνους ὑφορώμενον τοὺς τῆς ἀρετῆς εἴς τε παράβασιν νομίμων ἐξοκέλλοντα· τούτοις γὰρ ἀκολουθεῖν ἀνάγκη τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καταστάσεως μετάστασιν. Τὸ δὲ σήμερον, φησὶν, οὔτε ἀόριστόν ἐστιν, οὔτε μὴν ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς ἡμέρας διαστήματος λέγεσθαι δύναται, ὡς ἂν ἐφ᾽ ἑκάστης ἡμέρας τοῦ σήμερον ἁρμόττοντος. Τοῦτο δὲ οὐ τῆς ἀποστολικῆς σαφηνείας ἕνεκεν μόνον ἐπισημήνασθαι δίκαιον ᾠήθην, ἀλλὰ καὶ τῶν βουλομένων ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος λαμβάνειν τό· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, οἳ τὸ σήμερον ἀόριστον εἶναι ἀποφαίνονται, οὐδὲ τοῦτο ἐννοοῦντες, ὅτι τὸ σήμερον λέγεσθαι οὐκ ἂν δύναιτο μὴ οὔσης ἡμέρας. Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἀόριστον λέγοιτο ἂν τὸ σήμερον, σαφῶς ὁ ἀπόστολος ἐδήλωσεν εἰπών· πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν ἐν Δαβὶδ λέγων, ἢ δὲ καὶ ἑτέρωθι· παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς, ἔφη, καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. Πρῶτον μὲν ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἡμερῶν τὸ σήμερον λέγοιτο τῷ εἰπεῖν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν καὶ οὕτως ἐπαγαγεῖν τό· ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω φαίνεται περὶ τοῦ σήμερον

1. V. Ὁ δὲ μ. Π. τ. τέθ. ego adieci. 3. (Θ.) ib. F. leg.: προσήκει. 11. C. Cr. p. 180. (Θ.) Θ. δέ φησιν. 17. V. εἴς τε et ἐξοκέλλοντα ego addenda censui. 24. Ps. 2, 7. 29. C. Cr.: εἰ δὲ. 30. 3, 13. 32. C. Cr.: καθεκάστην.

ὡς ἂν ἀορίστου διαλεγόμενος, οὐ δυναμένου μὲν τοῖς παρεληλυθόσι, δυναμένου δὲ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἁρμόττειν· τί γάρ φησι; καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ σήμερον λέγεσθαι πρὸς ἡμᾶς νομίσαντες, οὕτως ἐπιμελεῖσθε τοῦ μένειν ἐπὶ τῆς πίστεως. Ὡς γὰρ τοῦ σήμερον τὴν παροῦσαν σημαίνοντος ἡμέραν, οὕτως αὐτοῖς συνεβούλευσε, καταχρησάμενος τῇ σημασίᾳ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς παραινέσεως ὠφέλιμον.

VI, 18. Τὸ διὰ δύο ἀμεταθέτων, τῷ τε θεὸν εἶναι τὸν ἐπαγγειλάμενον οὐδαμῶς οἷόν τε ψεύσασθαι, καὶ τῷ μεθ' ὅρκου ποιήσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν.

VI, 20. Θεόδωρος δέ φησιν ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ, προσθεὶς ὅτι αἰώνιος ἡμῖν γέγονεν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς τῷ πάντας τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν πιστεύοντας δι' ἑαυτοῦ προσάγειν τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι· οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου.

VII, 3. Διηγεῖτο ὕστερον ὅπως ὁ ναὸς κατεσκεύαστο, καὶ λέγει δύο εἶναι τὰς σκηνὰς, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ παντὸς τοὺς ἱερεῖς εἰσιόντας τὰ νενομισμένα ἐπιτελεῖν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν ἀρχιερέα μόνον· καὶ δὴ τὸ ἀπὸ τούτων σημαινόμενον διδάσκειν βουλόμενος, ἐπάγει· τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν. Ὥσπερ τοίνυν οὐχ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἦν ἄβατος, ἐφ' οὗ δὴ τὸν ἐνδότερον οἶκον κατεσκευάσθαι συνέβαινεν, ἀλλ' ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ νόμιμον καὶ ἡ τοῦ τόπου ἀφιέρωσις ἄβατον ἐποίει τὸν τόπον, ὅμως σύμβολον ἔφη εἶναι τοῦτο τῶν οὐρανῶν, οὕτω κἀνταῦθα βουλόμενος τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα δεῖξαι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, λέγει τὰ κατ' ἐκεῖνον, οὐ τὴν φύσιν ἐξηγούμενος, ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτὸν διήγησιν ἀπὸ τῆς θείας τιθεὶς γραφῆς καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐμφαίνων τὸ ὅμοιον. Ἀπάτορα τοίνυν καὶ ἀμήτορα καλεῖ, ὡς τῆς θείας γραφῆς γονέας αὐτοῦ μὴ διηγουμένης, ὅθεν ἐπήγαγε τὸ ἀγενεαλόγητος, δεικνὺς ὅτι οὐ φύσιν λέγει τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ τῆς θείας γραφῆς διήγησιν· εἶτ' ἐπισυνάπτει· μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν,

4. C. Cr.: ἐπιμελεῖσθαι. 8. C. Cr. p. 199. Θ. δὲ οὕτω φησί. 11. C. Cr. p. 201. (Θ.) 16. C. Cr. p. 203. (Θ.) Θ. φησι· τὰ εἰρημένα τῷ πρὸ αὐτοῦ (Severiano) μὴ ἀποδεξάμενος, ταῦτα ἐπάγει· 22. 9, 8. 23. C. Cr.: δεῖ τόν.

μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, οὐκ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα δυνατὸν ἦν καὶ ἐπ' ἄλλου λέγεσθαι, ἐμνημόνευσε γὰρ ἡ θεία γραφὴ πολλῶν, οὔτε τοὺς γονέας εἰποῦσα, οὔτε τὴν γενεαλογίαν ἐκθεμένη, καὶ μάλιστα ὅσους ἔξω τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους γεγονότας μεμαθήκαμεν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐκέτι γὰρ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν ἦν ἐπ' ἄλλου, ἐμφαίνει δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν γραφὴν διηγήσεως, ὅπως αὐτῷ καὶ τὰ λοιπὰ προσῆν, ἃ δὴ καὶ τοῦτο. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν μὲν ἀπάτωρ γεννήσει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἀμήτωρ δὲ τῇ γεννήσει τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγενεαλόγητος· τίς γὰρ ἂν γενεαλογία τοῦ ἐκ πατρὸς ὄντος μόνου; ὅτι δὲ οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχει, οὔτε ζωῆς τέλος, καὶ τοῦτο δῆλον, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῆς διηγήσεως· τὸ μὲν ἱερέα μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀπὸ τῆς θείας ἔλαβε γραφῆς, τῷ εἰπεῖν· σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ὡσανεὶ κἀκείνου διηνεκῶς ἱερατεύοντος· διηνεκῆ δὲ αὐτὸν ἱερέα ἐκάλεσεν, ὡσανεὶ παραπέμψαντα τὴν ἱερατείαν εἰς διαδόχους, ὅπερ ἐν νόμῳ συνέβαινε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ εἶπεν· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καίτοιγε τὸ ἀκόλουθον ἦν, τούτῳ ἀφωμοιῶσθαι λέγειν ἐκεῖνον· οὐ γὰρ ὁ πρῶτος ἀφομοιοῦται τῷ δευτέρῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τούτῳ μέν ἐστιν ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἐκείνῳ δὲ πρόσεστιν οὐδὲν τοιούτων, τῷ δὲ ἔδει τῆς διηγήσεως, καλῶς ἀφωμοιῶσθαι ἐκεῖνον ἔφη, ὡς ἂν τῆς θείας γραφῆς ἐπὶ τῆς διηγήσεως ὁμοίωμα τοῦ ἐσομένου δεῖξαι βουληθείσης ἡμῖν.

VII, 21. 22. *Δείκνυται, φησὶ, τούτου πρὸς ἐκεῖνον τὸ διάφορον ἀπὸ τοῦ μεθ' ὅρκου λαβεῖν τὴν ἱερατείαν· οἱ μὲν γὰρ ἄνευ ὅρκων ἐγίνοντο διὰ τὸ δεῖν αὐτοὺς καὶ παύεσθαί ποτε τῆς ἱερατείας, οὑτοσὶ δὲ μεθ' ὅρκων, ἐπειδὴ μένειν ἔμελλεν ἐπὶ τῆς ἀξίας, οὕτω μείζονα πολλῷ τῶν ἐν νόμῳ τὴν ἀξίαν ἐδέξατο, ἐπειδὴ μείζονα καὶ παρέχειν τοῖς προσιοῦσιν ἔμελλε. Τὸ γὰρ ἔγγυος οὕτω λέγει, ὡς ἂν τὸ ἀναστῆναι ἐγγυωμένου ἡμῖν τὸ κέρδος, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔχει· τὸ γὰρ ἀναστῆναι πρῶτος, καθὰ καὶ ἀρχιερέα αὐτὸν καλεῖ, ἐγγυᾶται ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως ὁμοιότητα.*

2. Cat.: *ἀδύνατον*. 17. Ps. 110, 4. 18. C. Cr.: *ὡς ἄνω*. 21. C. Cr.: *τοῦτον*. 27. C. Cr. p. 210. (Θ.) *Θ. δέ φησι*. 33. C. Cr.: *καταστῆναι*.

IX, 1. 2. Ἄρχεται ἐντεῦθεν λέγειν, ὅπως τὰ ἐν νόμῳ σύμβολα καὶ τύποι τῶν ἐν τῇ χάριτι, καὶ ὅπως ἐν ἐκείνοις ταῦτα προθεωρούμενα διϊδεῖν δυνατὸν, ὁμοῦ τῇ παραθέσει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τούτων δεικνὺς, ὅση τίς ἐστιν· ἐν ἀφηγήσει δὲ τῆς διδασκαλίας ποιεῖται τὴν καταρχήν. Λέγει οὖν, ὅτι καὶ ἡ πρώτη διαθήκη εἶχεν ὅρους καὶ προστάγματα λειτουργίας, τῆς θεῷ ἀποδίδοσθαι ὀφειλούσης· δικαιώματα γὰρ λατρείας τὰ περὶ τούτων λέγει προστάγματα. Τό τε ἅγιον κοσμικόν· ἅγιον ἐνταῦθα καλεῖ τὸν ναὸν εἰκότως, ἐν ᾧ τὴν λειτουργίαν ἀποδίδοσθαι τῷ θεῷ συνέβαινεν, εἴτε καὶ τὴν σκηνὴν, ἐπειδὴ ταύτην ἐν τάξει τοῦ ναοῦ πρότερον εἶχον· ὁμοίως γὰρ ἐκείνην τε ναὸν ἐκάλουν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τοῦ θεοῦ τυγχάνοντος, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Σολομῶντος ὕστερον. Καὶ τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν ἔνεστι σαφῶς λεγούσης· καὶ Σαμουὴλ ἐκάθευδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ κυρίου, οὗ ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ, μήπω τοῦ ναοῦ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθέντος. Ὥσπερ δὲ σύμβολον τοῦ κόσμου κατασκευάσαι κατά τινα τύπον τὴν σκηνὴν τῷ Μωσεῖ κελεύων ὁ θεὸς, προσέταξεν αὐτῷ περίβολον ποιῆσαι ἀπὸ τῶν καταπετασμάτων μέσῳ διειλημμένον ἑτέρῳ, οὕτω δὲ καὶ ὁ ναὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ὕστερον ἐγένετο τύπον.

IX, 28. Νῦν, φησὶν, ὀφθεὶς, ὅτε τὴν ἁμαρτίαν κρατεῖν συνέβαινεν, ἀναγκαίως τὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦντα θάνατον ἐδέξατο, τότε δὲ τῆς ἁμαρτίας ὡς εἰκὸς λελυμένης, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀπαθῶς ὀφθῆναι· τὸ γὰρ χωρὶς ἁμαρτίας τοῦτο λέγει, ὅτι μὴ κρατούσης ἔτι τῆς ἁμαρτίας οὕτω καὶ αὐτὸς ἔξω παντὸς ἀνθρωπίνου πάθους ὀφθήσεται τότε.

X, 5. Ταῦτα μὲν εἴρηται τοῖς ἐν Βαβυλῶνι πρὸς τὸν θεὸν, βουλομένοις εἰπεῖν, ὅτι θυσίας με οὐκ ἀπῃτήσας, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπακούειν σου καὶ τὸ θέλημά σου ποιεῖν· καὶ εἰ εὐθυμοῖεν τὰ τῆς ἐπανόδου λοιπὸν ἀναμφίβολα ἦν· μεταλλάξας οὖν αὐτὴν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ταύτῃ φησὶν, ἀντὶ τοῦ ὠτία, σῶμα εἰπὼν κατηρτίσω μοι.

X, 26. Ἀνάγκη τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὰ χείρω μεταστάντας

1. C. Cr. p. 220. Θ. δέ φησιν· 15. 1 Sam. 3, 3. 21. C. Cr. p. 230. Θ. δέ φησι· 27. C. Cr. p. 232. (Θ.) Θ. δέ φησιν εἰς τὸ· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας κ. τ. λ. 29. C. Cr.: καὶ εὔθυμοι. 33. C. Cr. p. 238. (Θ.) Θ. δέ φησιν·

ἀπὸ τῶν κρειττόνων, ἀναστάντας τῇ κολάσει παραδοθῆναι λοιπὸν, οὐκ ἐπιδεχομένους τότε μετάνοιαν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι τότε συγχώρησιν λαβεῖν τὸν ἐπὶ τοῦ πταίειν ἐνταῦθα μεμενηκότα καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τὸ πταίειν δεξάμενον αἴσθησιν, ἀλογίᾳ τινὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς ἅπαν ἐπιτελοῦντα ἁμάρτημα.

XI, 1. 2. Τὸ περὶ τῆς πίστεως ζητούμενον παρὰ Ἰουδαίοις μάλιστα εἰδὼς, ἀπό τινος ἀκολουθίας πολλαῖς ταῖς περὶ αὐτοῦ κέχρηται ἀποδείξεσιν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προεβάλοντο τὸν νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δικαίωσιν, οὗτοι δὲ τὴν πίστιν, τοῦτο λέγοντες, ὅτι κἂν μυρίοις τις ἐνέχηται κακοῖς, πιστεύσας μόνον Χριστῷ σύντομον ἁπάντων δέχεται τὴν ἀπαλλαγὴν, τῆς παρ᾽ αὐτοῦ δικαιώσεως ἀξιούμενος· ὅθεν ὁρισάμενος αὐτὴν, ὁμοῦ μὲν ὥστε οἰκειῶσαι τοῖς προειρημένοις, ὁμοῦ δὲ ὥστε μᾶλλον αὐτὴν δυνηθῆναι δεῖξαι παρὰ πᾶσι φαινομένην τοῖς ἐναρέτοις καὶ παλαιοῖς ἀνδράσιν, ἐπάγει· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.

XI, 19. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἀκολούθως ἔτυχεν τῇ ἑαυτοῦ πίστει· τῇ γὰρ ἀναστάσει πιστεύσας, διὰ συμβόλων τινῶν ἀποθανόντα αὐτὸν ἐκομίσατο. Τὸ γὰρ ἐν πολλῇ τοῦ θανάτου προσδοκίᾳ γενόμενον μηδὲν παθεῖν, τοῦ ἀληθῶς ἀναστησομένου σύμβολον ἦν, ὅσον τοῦ θανάτου πρὸς βραχὺ γευσάμενος, ἀνέστη μηδὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου παθών· τὸ γοῦν ἐν παραβολῇ ἀντὶ τοῦ ἐν συμβόλοις.

XII, 1. Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν ὅτι εἷς πᾶσι τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς, οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ προκείμενον, ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τοσαῦτα μὲν πεποιηκότες, τοσαῦτα δὲ καὶ πεπονθότες διὰ πίστεως, ὅμως ἔτι περιμένουσι τῶν ἐπαγγελθέντων τὴν ἀπόδοσιν, οὐ δυσχεραίνοντες, εἴ γε μεθ᾽ ἡμῶν κομιοῦνται τῶν ὑστέρων, ὅπερ τὴν ὑπομονὴν αὐτῶν ἐδείκνυ μείζονα, εἴ περ δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι περιμένουσι τοὺς ἀγωνίσασθαι ὁμοίως αὐτοῖς ὀφείλοντας, ὥστε μετ᾽ ἐκείνων τυχεῖν τῆς τῶν καλῶν ἀπολαύσεως. Μαρτύρων δὲ ἐνταῦθα οὐ τῶν πεπονθότων λέγει, ἀλλὰ τῶν μαρτυρούντων πρὸς τὴν πίστιν.

6. C. Cr.: ἐπιτελῶν. ib. Quae deinde in cat. sequuntur Chrysostomi sunt. 7. C. Cr. p. 242. (Θ.) Θ. δέ φησι· 18. C. Cr. p. 250. (Θ) Θ. δέ φησιν εἰς τὸ· ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. 25. C. Cr. p. 258. (Θ.) Θ. δέ φησιν· 34. Quae deinde catena addit Chrysostomi sunt.

XII, 12. 13. *Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, τὸν ἀπόστολον ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν διὰ τοῦ λέγειν· ἀδύνατον γὰρ τοὺς φωτισθέντας καὶ τὰ ἑξῆς, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν; πῶς ἄρα ταῦτα νοοῦσιν; πῶς τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνωρθωθῆναι κελεύει; χωλοῦ δὲ ἴασιν ποίαν βούλεται γενέσθαι ὁ μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηκότων οὐ προσιέμενος; ὅτι γὰρ ταῦτα πιστοῖς γράφει, δῆλον ἐξ ὧν φησὶ πρὸς αὐτούς· ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων.*

XII, 17. *Οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται, ἀλλὰ διδάξαι ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐν καιρῷ τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν οὐκ ἐπιδεξαμένους ὕστερον αὐτὴν ἀνακτᾶσθαι, ὅταν ὁ τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς καταλλήλως ἐπάγεσθαι τῷ ἑκάστου τρόπῳ μέλλῃ· οὐ γὰρ ἐναντία λέγειν ἐσπούδακεν ἑαυτῷ, καὶ ταῦτα οὕτως ἐκ τοῦ σύνεγγυς· γνοίη δ' ἄν τις ἐκ τοῦ παραδείγματος ὅ φησι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐμνημόνευσε τοῦ Ἡσαῦ, τότε μὲν ἀθυμήσαντος, ὅτε τῆς εὐλογίας οὐκ ἔτυχεν, μείναντος δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ τρόπου κακίας ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦτο· ἔπειτα οὐχὶ συγχωρήσεως ἁμαρτημάτων μετανοήσας οὐκ ἔτυχεν ἐκεῖνος, οὐ γὰρ τοῦτο ᾔτει τότε, ἀλλ' εὐλογίαν, ἣν κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ τρόπου τῷ ἀδελφῷ δοθεῖσαν ἀφαιρεθῆναι αὖθις οὐδαμῶς οἷόντε ἦν καὶ δοθῆναι τούτῳ πάλιν. Ἔστι μέντοι καὶ τοῦτο εὑρεῖν, ὡς οὐκ ἀνόνητα αὐτῷ πάντῃ τὰ δάκρυα ἐγένετο· ἀμέλει φαίνεται ὁ πατὴρ μετὰ τοῦτο παθὼν ἐπ' αὐτῷ καὶ τινὰς εὐλογίας αὐτῷ δεδωκώς· οὕτως οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται.*

XII, 26. *Καλῶς ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς τῶν τε νῦν τὴν μεταβολὴν καὶ τῶν ὑστέρων τὸ βέβαιον συνίστησιν· τὸ μὲν γὰρ σείειν ἐπαγγείλασθαι τὴν μετάθεσιν αὐτῶν δηλοῖ πάντως ὡς ἐσομένην, τῇ δὲ τοῦ ἅπαξ προσθήκῃ τῶν μετὰ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀμετάθετον.*

XIII, 7. *Θεόδωρος δέ φησιν ἡγουμένους τοὺς παρ' αὐτοῖς*

1. C. Cr. p. 263. *Θ. φησί·* 4. 6, 4–6. 10. 10, 32. Quae postea in cat. sequuntur sunt Chrysostomi. 11. C. Cr. p. 266. *Θ. δέ φησιν·* 13. V. *οὐκ* om. c. Cr. 21. C. Cr.: *εὐλογίας, ἥ.* 28. C. Cr. p. 270. (*Θ.*) *Θ. δὲ ὧδε λέγει.* 33. C. Cr. p. 271. (*Θ.*)

καταγγείλαντας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας καὶ τελειωθέντας ὑπὸ Ἰουδαίων αὐτόθι· πολλοὶ δὲ ἦσαν, οὔτε Στέφανος μόνον καὶ Ἰάκωβος ὁ μαχαίρᾳ ἀναιρεθεὶς, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος, ἕτεροι δὲ πλεῖστοι σιωπῇ παραδεδομένοι.

XIII, 16. *Εὐποιΐαν εἶπεν εἰς ἔπαινον τοῦ γινομένου, κοινωνίαν δὲ διὰ τὸ περὶ ὁμοπίστους γίνεσθαι· ὡς ἂν δέον κοινωνοὺς ἡγεῖσθαι τοὺς τοιούτους τῶν προσόντων ἡμῖν, οὕτω μετὰ σπουδῆς ταῖς χρείαις αὐτῶν ἀρκεῖν αἱρουμένους.*

5. C. Cr. p. 27 . . δέ φησιν· 8. Quae deinde in cat. sequuntur sunt Chrysostomi.